

מראות הצובאות

פירוש אלשיך

לספר

שמואל ב

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ח

פרק א	3.....
פרק ב	11.....
פרק ג	13.....
פרק ד	18.....
פרק ה	21.....
פרק ו	29.....
פרק ז	35.....
פרק ח	51.....
פרק ט	52.....
פרק י	55.....
פרק יא	56.....
פרק יב	61.....
פרק יג	72.....
פרק יד	78.....
פרק טו	88.....
פרק טז	92.....
פרק יז	96.....
פרק יט	99.....
פרק כ	103.....
פרק כא	107.....
פרק כב	113.....
פרק כג	130.....
פרק כד	139.....

אלשיך שמואל ב

פרק א

וַיֹּאמֶר הַנֶּעֱר הַמַּגִּיד לוֹ נִקְרָא נִקְרִיתִי בְּהֵרֵג הַגִּלְבָּעַ

וְהִנֵּה שְׂאוֹל נֹשֶׁעַן עַל-חֲנִיתוֹ וְהִנֵּה הֶרְכַּב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הַדְּבִיקָהוּ.

יש מרבתינו אומרים (ילק"ש קמא) כי היה עמלקי ממש ורצה להתגייר ולא קבלו, ושזהו אומרו **פִּיךָ עֵנָה בָרַךְ** כי עמלקי אתה ומיתתו.

ויש אומרים: כי בנו של דואג היה,

ויש אומרים: שהיה דואג עצמו, וזהו אומרו (פסוק טז) **דַּמִּיךָ עַל רֹאשְׁךָ**, ביו"ד בין מ"ם לכ"ף, על כי דמים רבים של נוב היו על ראשו, ואומרו **וְהִנֵּה שְׂאוֹל נֹשֶׁעַן עַל חֲנִיתוֹ** יהיה, כי גם שהפיל עצמו על חרבו לא מת לגמרי מהנפילה ההיא וקם והיה נשען על חניתו.

ט וַיֹּאמֶר אֵלֵי עֶמֶד-נָא עָלַי וּמִתַּתִּנִּי כִּי אֲחֻזְנִי הַשִּׁבְץַּ כִּי-כָל-עוֹד נִפְשִׁי בִּי.

אמרו רבותינו ז"ל (ילק"ש שם) שהוא עוון נוב עיר הכהנים שהם לבושי תשבץ. ואחשוב לפי זה כי הקטגור המשחית הנברא באותו עוון היה מצערו עודנו גוסס, על כן אמר **וּמִתַּתִּנִּי** ויניחני ואשקוט.

ושמא תאמר הלא מיתתך כפרתך, והנך גוסס והלא ירפה ממך, ומה גם במה שאמר לו שמואל שעל ידי מיתתו ינוח, ויהיה במחיצת שמואל הנביא, לזה אמר **כִּי כָל עוֹד נִפְשִׁי בִּי**, כלומר אמת הוא שאין כח לעוון ההוא אחרי מותי לאחוז בי ולצערני, אך **כָּל עוֹד נִפְשִׁי** שלא יצאה לגמרי, הוא כי נאחז **בִּי** ולא ירפני, וזהו אומרו **בִּי** שחוזר אל השבץ הנזכר, לכן אל תניחני גוסס **וּמִתַּתִּנִּי** לגמרי מיד.

י וַאֲעֶמֶד עָלָיו וְאִמְתַּתֵּהוּ כִּי יִדְעָתִי כִּי לֹא יִחְיֶה אַחֲרַי נָפְלוֹ

וְאֶקַּח הַנֶּזֶר אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל-זֵרְעוֹ וְאֶבְיֵאֵם אֶל-אֲדֹנִי הָנֶה.

(י) **ואעמוד עליו ואמותתהו**, ולבל יאשימהו על שהמיתו אמר **כִּי לֹא יִחְיֶה אַחֲרַי נָפְלוֹ**.

לומר אדם הרוג הרגתי, **כִּי לֹא יִחְיֶה אַחֲרַי נָפְלוֹ** על חרבו, כי גם שקם והיה נשען על חניתו ולא מת מנפילתו על חרבו. עם כל זה היה כגוסס שלא יחיה, כי אם שהיה מאריך שעה או שתיים, נמצא שלא עשיתי כי אם שקרבתי מיתתו.

יֵא וַיִּחַזַּק דָּוִד (בַּבְּגָדָיו) וַיִּקְרַעֵם וְגַם כָּל-הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ.

יב וַיִּסְפְּדוּ וַיָּבֹכּוּ וַיִּצְמוּ עַד-הָעֶרֶב עַל-שְׁאוּל וְעַל-יְהוֹנָתָן בְּנוֹ

וְעַל-עַם ה' וְעַל-בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בַּחֶרֶב.

ואמרו רבותינו ז"ל (מו"ק כו א) מכאן שקורעים על נשיא ועל אב בית דין שהוא יהונתן ועל רוב צבור, וזהו **ועל עם ה'**.

יז וַיִּקְנֶן דָּוִד אֶת-הַקִּינָה הַזֹּאת עַל-שְׁאוּל וְעַל-יְהוֹנָתָן בְּנוֹ.

לבל יראה חלילה שהיה שמח לאידם על דבר המלוכה ועל היותו נרדף ממנו כל הימים, על כן נשא קינה לעיני כל ישראל ולבל יאמר איש כי עיקר הקינה הייתה על יהונתן אהובו, כי אם שאגבו הזכיר בה את אביו, על כן אמר **על שאול**, שהוא העיקר ואחריו **ועל יהונתן בנו**. **עוד כיוון** שלא על בחינת מלך הספידו, כי לא יתכן תהיה הקינה על זה, כי הלא מאסו ה' ממלוך על ישראל, ואיך יקונן על אבדן מלכותו, על כן אמר **על שאול** כלומר על בחינת היותו שאול, בלי תואר מלך, ועל כן לא אמר על המלך שאול.

יח וַיֹּאמֶר לְלִמְד בְּנֵי-יְהוּדָה קִשְׁת הִנֵּה כְּתוּבָה עַל-סֵפֶר הַיָּשָׁר.

ויאמר הראוי הוא **ללמד בני יהודה קשת**. לנקום נקמת שאול מפלשתים, כאשר יהודה אביהם נצטער על בנימין, והנה זאת **כתובה על ספר הישר** (בראשית מט ח), **יודוך אחיך ידך בעורף אויביך**, שהוא הקשת שצריכה יד כנגד עורף, יראה כי יודו אחיו את יהודה על ידי הקשת, יורה שמצטער בצרת אחיו לנקום נקמתם על ידי קשת.

או יאמר אוי לנו אחרי מות קדוש כזה, כי מי יערב אל לבו לסמוך על זכותו להתקרב אל האויב כל כך קרוב ששיגנו בחרבו, כי אם מרחוק על ידי קשת, וזהו **ללמד וכו'**, לומר מעתה צריך **ללמד את בני יהודה** המולכים עתה **קשת** ללחום מרחוק, **הנה כתובה על ספר הישר**, **ידך בעורף אויביך ישתחוו לך וכו'**, שהוא כי בזמן בא מלכותך שישתחוו לך בני אביך שהוא עתה, תצטרך לקשת שהוא יד כנגד עורף.

או שיעור העניין, אל תדמו שעולה על רוחי שבהסתלק מלכות ימיני וימלכו בני יהודה שהם גיבורים לא יפלו, כי אדרבה עתה צריך **ללמד בני יהודה**, ובכל לבי אני אומר כי **הנה כתובה על ספר הישר**, כמדובר.

יט הַצְבִּי יִשְׂרָאֵל עַל-בְּמוֹתֶיךָ חָלַל אִיךָ נָפְלוּ גִבּוֹרִים.

בהחילו לבכות על שאול, ראה, והנה יוכל איש לדבר עד מתי אתה מתאבל על שאול, ואומר שעל העדר זכותו צריך ללחום מרחוק, והלא רבים חללים הפיל כהני ה'. לזה שם פניו כמדבר עמו, ואמר **הצבי ישראל כו'**, לומר אתה שאתה צבי ישראל, אם **על במותיך**, שהוא גבעת הרמה יש **חלל**, הוא אחימלך הכהן אשר נהרג שם עם מרעיו, כלומר ועוון זה המיתך, **איך**

נפלו גבורים אתך, אשר לא הרגו את הכהנים, כלומר אם כן הוי אומר כי לא על זה הומת שאול גם הוא, כי אין אשמת דבר ההוא רק על דואג, שהורה והעיד והמית, והלא אמרתי **אִיךָ נפלו גבורים**, אל יעלה על רוחכם, כי לא כן לבי, כי אם שחלשים היו בערכי ובערך גבורי יהודה אשר אתי, כי הלא יענו במחולות הכה שאול **באלפיו ודוד ברבבותיו**, כי אם כן היה יתעצבו פלשתים בשומעם כי מת שאול, ואקום אני, כי הלא הוגד בגת אל מלך פלשתים, הלא זה דוד מלך הארץ אשר יענו במחולות הכה שאול **באלפיו ודוד ברבבותיו**, ועם כל זה אני שהתגוררתי עם פלשתים יודע כי אדרבה לא נפלה חיתתי עליהם כי אם חיתת שאול,

על כן אני אומר -

כ אל-תגידו בגת אל-תבשרו בחוצת אשקלון
פן-תשמחנה בנות פלשתים פן-תעלזנה בנות הערלים.

אל תגידו בגת כו' פן תשמחנה על מיתת שאול **בנות פלשתים**. ולא ישימו לב עלי, כי עיקר מוראם ממנו היה, וכהתימו לבכות על העדר זכות שאול כמדובר, קלל המקום שבו נפל.

ואמר -

כא הרי בגלבע אל-טל ואל-מטר עליכם ושדי תרומות
כי שם נגעל מגן גבורים מגן שאול בלי משיח בשמן.

והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילק"ש** דברים רמז תתצ"ב) על פסוק **עשר תעשר כו'** (דברים יד כב), שאומר הקדוש ברוך הוא אדם יש לו שדה ומוריד לה אריס למחצה לשליש ולרביע, ואינו מועיל כל מה שעושה אם אין אני משיב הרוח ומוריד הגשם ומוריד הטל, ואני שאני עושה לך כל אלה ומצמיח התבואה, איני שואל אלא תרומה ומעשר אחד מעשרה, הרי כי בשכר תרומות ומעשרות הקדוש ברוך הוא מוריד טל ומטר, ובזה יאמר **הרי בגלבע אל טל ואל מטר** עליכם, ואם תאמרו שבשכר התרומות לא יעצרו טל ומטר, לזה אמר שגם לא יהיו **שדי תרומות**, כי גם אין חפץ לא בהם ולא בשכרן, וזהו **אל טל ואל מטר, ושדי תרומות** גם כן לא יהיו, מה שלא יהיה מטר הוא, על **כי שם נגעל מגן גבורים**, ובמקום שנגעל מגן גבורים גם לא ירדו גבורות גשמים, ומה שלא יהיה טל אפילו למשוח פני הארץ ולעדנה, בצד מה הוא, על כי שם היה **מגן שאול**, כאילו לא נמשח בשמן, להחליק בו החרב או חנית, בל יתקע בגופו, כך המקום שהיה בו מגן שאול כאילו לא נמשח, לא ירד בו אפילו טל למשוח וללחלח פני האדמה.

ואם נשים לב אל אומרו בשמן בפת"ח הבי"ת, ולא ננקדה הבי"ת בשו"א, שהוא כאומרו בהשמן הידוע, תהיה הכוונה במה שידענו כי השמן העיקרי הידוע למשוח בו כהנים ומלכים הוא שמן המשחה אשר עשה משה, והנמשח בו הוא המצליח, והנה שאול לא נמשח בו כי אם בשמן אפרסמון, אך דוד נמשח בשמן המשחה, ועל כן הייתה הצלחתו גדולה, ובכל מלחמות שאול שהיה דוד יוצא היה נוצח כמפורש למעלה.

ונבוא אל העניין

אמר הלא אמרתי **כי שם נגעל מגן גבורים**, והנה תאמרו כי על שאני לא יצאתי עמו נפל הוא ומחנהו, על כי אני משוח בשמן המשחה מצליח, מה שאין כן הוא, לזה אמר לא כן הוא, כי האמת הוא כי מגן הוא שאול בזכותו, בלי היות עמו משוח בשמן המשחה הידוע, כלומר בלי היותי אני עמו.

כב מדם חללים מחלב גבורים**קשת יהונתן לא נשוג אחר וחרב שאול לא תשוב ריקם.**

הנה עד כה דבר על שאול, עתה ידבר על שניהם יחד **שאול ויהונתן**, ועל פי דרכו יתן טעם שני לדחות עוון נוב אצל העונש הלזה, והוא כי דרך המווכחים לומר לשכנגדו, לו יונח שדברך אמת אשיב על הנחתך, ואחר כך מכחיש הנחתו מכח קושיא אחרת, על דרך זה אמר דוד הנה מה שכל החי יתן אל לבו, הוא עוון נוב המית את שאול במלחמה, ועל זה אמר בתחילה אם יונח שכך הוא, כי **הצבי ישראל שהוא שאול על במותיך חלל**, שהוא עוון נוב, הלא כמו זר נחשב, שאם כן **איך נפלו גבורים**, עתה עוקר ההנחה ואחרת עמה, והוא כי אחד משתי סיבות יחשוב איש:

אחת ההשגחית,

ואחת טבעית.

ההשגחית היא מחמת דם חללי הכהנים,

והטבעית הוא כי מראות נפילת טובי גיבוריו רפו ידי שאול ויהונתן, וירך לבבם ונפלו.

אמר כי לא יתכן לא טעם זה ולא זה.

ובראשון החל ואמר **מדם חללים** הם הכהנים, או **מחלב גבורים** הם מבחר גיבוריו שראה שנפלו, כדרך אומרו (בראשית מה יח) חלב הארץ, (דברים לב יד) חלב כליות חטה, ועל כן הרך לבם ונפלו, אי אפשר. כי אם הוא **מדם חללים, קשת יהונתן** שלא חטא בהם **לא** היה **נסוג אחר,**

ואם מהטעם השני, מחלב גבורים, חרב שאול לא תשוב ריקם, כי אדרבה יחם לבבו, כי גיבור היה לנקום נקמת גיבוריו.

על כן כלל הדברים הוא כי אין לנו לבכות עליהם, כי המה הלכו למנוחות עולם העליון, ואין לבכות כי אם לאובדים שנשארו לאנחות, והוא כי יש בוכה את המת על עצמו שהוסר מן העולם, ויש על ההנאה שהיה לו ממנו, ויש על האובדים שחסר מהם צדיק שהלך למנוחות ועזבו אותם לאנחות, אמר כי על עצמם אין לדאוג.

כי הנה -

כג שאל ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. מנשרים קלו מאריות גברו.

שאל ויהונתן הנאהבים לשמים **והנעימים** לבריות, רצה הקדוש ברוך הוא יתאחדו במחיצה אחת כאחת לעולם הבא.

ושמא תאמר כי אילו זכו לא היו מתים כאחת, שתראה מות של אכזריות, לזה אמר אדרבה מחמת חיבתם היה, וזהו **בחייהם ובמותם לא נפרדו**, והוא מעין מאמרנו על רות עם נעמי שאמרה (רות א יז) כי המות יפריד ביני וביניך, והוא כי שם כתבנו שכיוונה נעמי באומרה (שם שם ח) יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי, שהוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (רות ב יד) כי מה שעשו עם המתים הוא נתון תכריכיהם, וגם ידענו מחכמי האמת כי נפש הגר נעשה מלבוש לנפש צדיק, בעלותו אל המנוחה העליונה, ועל דרך זה תהיה נפש גיורת מלבוש אל נפש צדקת, וזה יהיה מאמר נעמי יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים, שהוא כי כאשר עשיתם להם מלבושים, כך תעשו אתם מלבושים לנפש צדקת, ויהיה עמדי שתלבש בכם באופן תהיו עמדי למעלה, ולא נתקיים בשתיהן רק באחת, שעל כן נכתב חסר ה"א, וכשראתה רות כי כן, והייתה מתאמצת ללכת אתה, והיא אמרה לשוב אל עמה ואל אלוהיה, אמרה בסוף דבריה אל תחשבי כי אולי לא אהיה צדקת כמוך, ועל כן תפציר לדחותני, דעי כי כה יעשה לי אלוהים כו', לומר אשר אמרת יעש ה' עמכם חסד כו', להיות מלבוש לנפש צדקת ושיהיה עמך אם בערפה לא יתקיים, בי יתקיים, כי כה יעשה לי אלוהים כמאמרך, וכה יוסיף, כי עמך אהיה בעולם הזה ובעולם הבא כי רק המוות בלבד הוא שיפריד ביני וביניך, כי לא יהיה מפריד רק המוות, כי מיום מות הראשונה משנינו עד השנית נפרד, אך לא אחר היות שנינו שמה כי אז נעמדה יחד.

ובזה נבוא אל העניין

אמר דוד הנה רצה יתברך יהיו יחד **שאל ויהונתן** בעולם הזה ובעולם הבא, ולא בלבד שמחיצתן אחת, כי אם שגם לא יתפרדו מיום מות זה עד יום מות זה, כי אם שגם המוות לא יפריד, כי ימותו כאחת, באופן **שבחייהם ובמותם לא נפרדו**.

ושמא תאמרו והלא אחר ששניהם צדיקים, היה טוב שימותו יחד **שבחייהם ובמותם לא יפרדו**, ויוותן מותן ביד ה' ולא בחרב אויב, לזה אני אומר **מנשרים קלו כו'**, והוא על דרך מה ששמעתי אומרים על מה שאמרו רבותינו ז"ל (מנחות כט ב) שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא כשראה תורת רבי עקיבא וראה מיתתו, אמר זו תורה וזו שכרה, אמר לו הקדוש ברוך הוא כך עלה במחשבה. ושמעתי כי פירשו הוא שתוק ואל תתמה, כי על ידי היות מיתתו כך, זכה ועלה למעלה במעלה עליונה ודקה המתייחסת אל מחשבה, מה שלא היה משיג אם היה מת מיתת עצמו.

ועל דרך זה אמרו רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר לג) שאמר שמואל לשאול, אם תמות ביד פלשתים תזכה שמחר אתה ובניך תהיו עמי במחיצתי, ושעל כן הלך הוא והולך בניו כמוליכם לחופה, וזה יאמר דוד אל תתמהו אם מתו ביד פלשתים עם היותם צדיקים, כי הנה על ידי כן, **מנשרים** הפורחים למעלה מכל עוף כנף, ויותר מהפרש **קלות** לעלות שיש לנשר על יתר עופות קלות לעלות מעלה מעלה, שהוא עד מחיצת שמואל השקול כמשה ואהרן.

ושמא תאמר איך יתכן וכמה אשמות מנו חכמים לשאול עם אשמת נוב עיר הכהנים, לזה אמר **ומאריות גברו**, והוא כי הנה גדולה גבורת הגיבור הכובש את כעסו מהנוקם את נקמתו, כי על כן לא ערבו לאנשי כנסת הגדולה דברי ירמיה, ולא דברי דניאל, שאחד השמיט הגיבור ואחד הנורא באומרם גויים מרקדים בהיכלו וכו', אך אנשי כנסת הגדולה אמרו הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו (יומא סט ב), שרואה וכובש אפן, כי זה גדול מהלוחם ומתנקם, וכן היה בשאול ויהונתן שאמר לו שמואל אם תקבל ברצון ליפול ביד פלשתים תזכה להיות **מחר עמי במחיצתי**, מיד קבל ולקח בניו לחרב כמו שמוליכם לחופה, והוא יתברך קבץ פמליא של מעלה ואמר להם, ראו בריה שיש לי בעולמי שאדם הולך לחופה ואינו מוליך בניו מפני (מראית) העין, ושאול הולך ליפול בחרב ומוליך בניו עמו (עיין **תנחומא** אמר ב).

ואין ספק כי כבוש (את) יצרם לעשות כן, גבורה תחשב יותר מגבורת אריה כמדובר, כי על כן שיבחרם ה' ואמר ראו בריה וכו', כי על כן נמחלו כל אשמותם לעלות מיד למחיצת שמואל הנביא, וזהו אומרו תדע למה **מנשרים קלו** לעלות ולא עיכבו אשמותם, על כי **מאריות גברו** במה שכבשו את יצרם ללכת עם בניו ליפול בחרב. וכן יורה מאמר ז"ל במה שתלה שמואל היותם מחר במחיצתו אל נפלו ביד פלשתים, ויצדק בזה אומרו מחר כלומר בלי עיכוב זמן לנכות חלאת דבר עד עלותם למחיצתו הגדולה. הרי שאין לבכות את הצדיק על אבדן עצמו, וגם לא על הטעם השני שהוא על העדר ההנאה שהייתה לנו ממנו.

וזוהו -

כד בנות ישראל אל-שאול בכינה המלבישכם שני עם-עַדְנִים המעלה עדי זהב על לבושכן.
בנות ישראל אל שאול בכינה. שהוא על שאול מצד עצמו, על זכותו כי גלה ממנו לא על ההנאה שהייתם נהנים ממנו, וזהו על שאול מצד עצמו, עם היות שהיה **מלבישכם שני עם עדנים וכו'**, ולא תבכו על העדר ההנאה רק על שאול מצד עצמו.

או יאמר מה שכתוב אצלנו על משנת -

ר' יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר קל כנשר רץ כצבי וגיבור כארי (אבות ה כ).

שכלל שני **גדרי מצות עשה**, באומרו **עז כנמר וקל כנשר**, ושני **גדרי מצות לא תעשה**, **ברץ כצבי וגבור כארי**, והוא כי במצות עשה יש נמנע מהם פן ילעגו עליו ויחשבוהו למתייהר, ומה גם אם מתחילה לא הכשיר מעשיו, שעתה עליו ישחקו, ויש שני עושה אותן אך שמח בחלקו ולא ירבה לו, באומרו האם אעלה על כל קדושים אשר בארץ ודי לי אהיה כאחד מהבינוניים.

ועל שניהם אמר:

על האחד הוי עז כנמר, נגד הלועגים עליך,

ועל השנית אמר וקל כנשר, שאינו אומר די לי לדאות כשאר העופות כי אם למעלה מכולן, כך אתה עלה במצות על כל שאר העם.

ועל מצות לא תעשה יש צריך יהיה תמיד בורח מן העבירה, נשמר מיצרו ומביט תמיד לאחוריו, אם יש דבר אשר לא ידע לישמר והוא אחריו, וזהו **ורץ כצבי**, אם יראה איש מרחוק ברוח יברח ובמרוצתו לא ימיש תמיד מלהפך ראשו לאחוריו אם יש רודף, כי לא יבטח במרוצתו בברחו, אך אם לא נשמר ובא לידי עבירה, אחר שכבר באה לידו, מי ומי היכול לינצל, לזה צריך גבורת אריה, וכעובדא דרב עמרם חסידא שלא יכול לימלט עד שצווח 'נורא בי עמרם' (קידושין פא א), ואף גם ביוסף אמרו רבותינו ז"ל (סוטה לו ב) שאחר שהיה יחידי בבית אלמלא דיוקנו של אביו היה נכשל, והוא מאמרנו על מאמר ר' יוחנן בן זכאי (ברכות כח ב) בביאור משלי, 'יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם', ועל זה יאמר **וגבור כארי**.

כלל הדברים כי סוף גדר מצות עשה הוא היות **קל כנשר**, ותכלית שלמות מצוות לא תעשה הוא **גבור כארי**.

ובזה נבוא אל העניין

והוא, כי אמר, **שאל ויהונתן הנאהבים ונעימים** לכל, ואשר רוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, אשר מתו יחד, הוא, כי **בחייהם ובמותם לא נפרדו**, כי לבלתי יתאחר אחד מהשני להיות במחיצה העליונה.

וזה באחד משני פנים:

או אם לא ימותו כאחד ויעבור זמן מזה לזה,

או אם היו מתים יחד מיתת עצמם,

אם האחד טהור ועולה מיד למחיצתו, והשני יצטרך זמן עד ינכה חלאתו, ועל דרך זה אם שניהם יצטרכו ליטרה, וזה יותר מזה יהיו זמן נפרדים, אך במותם יחד, ובמיתה קשה המטהרת שניהם יחדיו מכל סיג, המה יעלו יחד מיד בלי עיכוב, ועל זה אמר **בחייהם ובמותם לא נפרדו**, שהוא על ידי מותם כאחד ובמיתות משונות ומה היה גדר צדקתם, הלא הוא כי היו שלמים במצות עשה ובמצות לא תעשה, **במצות עשה כי מנשרים קלו**, שהוא גדר התנא באומרו **וקל כנשר**, ושלמים **במצות לא תעשה כי מאריות גברו**, שהוא תכלית שלמות במצות

לא תעשה אשר גדרו התנא באומרו **וגבור כארי**, באופן שאין לבכות עליהם, כי אם לאובדים, ובכן **בנות ישראל אל שאול בכינה**, שאבדתם אותו **המלבישכם שני עם עדנים כו'**, ואני אבכה את יהונתן כאשר יאמר (פסוק כו) **צר לי עליך אחי יהונתן כו'** כאשר יבא בס"ד.

כה איך נפלו גבורים בתוך המלחמה יהונתן על-במותיך חלל.

אמר הנה דברנו על שאול ויהונתן כי שלמים הם, אמר כי גם שאר **גיבורים שנפלו איך** היה **שנפלו**, אך הוא **בתוך המלחמה**, כלומר שעתידים היו ליפול בזמן הזה, אלא שאירע היות **בתוך המלחמה**, והראיה מיהונתן כי הלא **יהונתן על במותיך חלל** בתמיהה, כלומר לא חטאת, ועם כל זה נפלת, משם ראייה אל שאר גיבורים, והנה היה אפשר לומר כי אולי חטא בעניין נוב שהודה ולא מיחה באביו, לזה סמך ואמר -

כו צר-לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים.

שאם כן ודאי שמרוב אהבתו את דוד, אם היה יכול להציל את נוב שהיה בגרמת דוד היה מציל.

הנה ידוע כי האוהבים יבחנו מלבותם מה שחברו אוהב אותו, כי אם לבו נעים ושלם באהבתו עם חברו, יורה כי גם לב חברו טוב עמו, וזהו **צר לי עליך**, לומר מאשר לבי מיצר עליך כי **צר לי** על העדרך, יורה כי כן אתה היית עמי, באופן שאומר **אחי יהונתן**, כי גדר אחווה הייתה בינינו, וכן ראיתי בעיני כי **נעמת לי מאד**, שהיית נעים ונאות לי מאד באופן כי **נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים**, והוא כי גם שהנשים ינעמו ויאהבו את בעליהן כדרך אומרו (בראשית ג טז) ואל אישך תשוקתך, עם כל זה לא יבצר כי בבוא עליהן חבלי לידה והיצר לה שנשבעת שלא להזדקק לו, וכמו שאמרו ז"ל (נדה לא ב) שעל כן הוא הקרבן לידה, אך אתה **נפלאתה אהבתך** מזה, כי באהבתך לי גם בבא חבל לך מצד אהבתי, שהיה מחרפך אביך עד בא עת שרצה להטיל בך החנית, ואז יותר היית אוהבני, ושם נפשך בכפך ומבקשני לגלות אזני ולהבריחני, שזו מדרגה גדולה **מאהבת נשים**.

או יאמר כי הנה דרך שתי נשים של איש אחד לשנא זו את זו, ואם יצויר תהיה אהבה ביניהם כרחל ולאה, שרחל עצמה הכניסה אותה לביתה, אין האהבה רק בהיות ששתיהן נשואות לאיש ההוא, אך אם תכנס השניה ותתגרש הראשונה אין מקום לאהבה כלל, אך אתה לא כן כי אני ואתה כשתי נשים צרות, אחת אתה בן מלך ויורש עצר, ואני באתי בתחומך למלוך, שהוא מעין שתי נשים צרות, ואני נכנסתי לגרש אותך מהמלכות והודית לי ואמרת **אתה תמלוך**, ואני **אהיה לך למשנה**, ועם כל זה אהבתני, הרי זו גדולה **מאהבת נשים**, שלא תצויר אהבה בהכניס הצרה ותצא הראשונה.

או יאמר מאהבת נשים לבעליהן, כי האשה אל אישה תשוקתה, עם היות שהוא ימשול בה, כך אהבתני עם שאמשול בך, שאני הייתי מולך ואתה משנה והוא יותר על הנשים כי בנשים הוא כי על שבעלה אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו מה שאין כן בנו, כי בהיותי מלך ואתה משנה לי לא היה אפשר לכבדך יותר מגופי, והנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילק"ש** רמז קמא) **מאהבת נשים** זו מיכל ואביגיל, מיכל בעולם הזה ואביגיל בעולם הבא ויהיה העניין כי מיכל הצילתו ממיתת העולם הזה כאשר שמרו את הבית להמיתו ואביגיל הצילתו ממוות בעולם הבא, שמנעתו מבוא בדמים ותצל את נפשו מדינה של גיהנום.

פרק ב

א ויהי אחרי-כן וישאל-דוד בה' לאמר האעלה באחת ערי יהודה ויאמר ה' אליו עלה ויאמר דוד אנה אעלה ויאמר חברונה.

ראה עצמו בצקלג קרוב לפלשתים, והוא הגיע זמן מלכותו, והוא ידע שמלכותו יתחיל במעט ואחר כך יגדל על כל ישראל, כמאמר יעקב ברוח קדשו **גור אריה יהודה**, בתחילה **גור** ואחר כך **אריה**, וזה רמז בשאלתו **האעלה באחת ערי יהודה**, כלומר התהיה לי עליה באחת ערי יהודה, שתהא שם התחלתי למלוך, **ויאמר ה' עלה, ויאמר דוד אנה אעלה**, באיזה מקום אעלה במעלה, **ויאמר חברונה**, אשר שם יעקב שדבר ברוח קדשו מלכותו זאת.

ב ויעל שם דוד וגם שתי נשיו אחינעם היזרעלית ואביגיל אשת נבל הכרמלי.

ויעל שם, וגם שתי נשיו. שמרבה ה'גם' - פלגשיו, וקרא **לאביגיל אשת נבל הכרמלי** אחר היותה נשואה לו זה כמה, הלא יהיה על כי מאז הייתה נשואה לנבל, ואמרה היא **וזכרת את אמתך**, ואמרו רבותינו ז"ל שפיל ואזיל בר אווזא ועינוי מטייפי, שנתנה עיניה בו, וזה יצדק במאמרנו שכתבנו (שמואל א כה כו) על אומרה **ועתה יהיו כנבל אויביך**, שהוא, כי ברוח הקדש אשר הייתה בה צפתה שעוד עשרת ימים ימות, ועל כן לא יפלא תת עיניה בו לאחריו כן, והוא גם הוא הבין בדבריה ונתן לבו לך, וזה אחשוב כיון באומרו **ראי שמעתי בקולך, ואשא פניך**, כלומר זכרני לעת הצורך, והנה הוא יתברך מדקדק עם חסידיו, ועל כן גם בהיותה אשת דוד מכנה אותה **אשת נבל הכרמלי**, על תתו עינו בה, גם שיהיה לאחריו מות אישה.

ואמר כי -

ג ואנשיו אשר-עמו העלה דוד איש וביתו וישבו בערי חברון.

גם שהיו רובם משאר שבטים, הביאם **איש וביתו**, שהיו אנשים כלבבו, אך לבל יראה שהיה בא ליקח הממלכה בזרועו, על כן לא הושיבם עמו בחברון כי אם **וישבו בערי חברון**.

ז ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני-חיל כי-מת אדניכם שאול

וגם-אתי משחו בית-יהודה למלך עליהם.

ועתה תחזקנה ידיכם, ואל תרפו ידיכם. מחמת שתי סבות:

אחת כי מת אדניכם,

והשנית כי אותי משחו בית יהודה למלך עליהם ולא על ישראל,

והיה אפשר על שתי אלה שירפו ידיכם, על כן אני מצווה אתכם **תחזקנה ידיכם**, כי גם שאדוניכם היה שונאי ואיני מולך עליכם, אשימה עיני עליכם לטובה.

ח ואבגר בן-גר שר-צבא אשר לשאול לקח את-איש-בשת בן-שאול ויעברהו מחנים.

ט וימלכוהו אל-הגלעד ואל-האשורי ואל-יזרעאל ועל-אפרים ועל-בנימין ועל-ישראל כלה.

י בן-ארבעים שנה איש-בשת בן-שאול במלכו על-ישראל ושתיים שנים מלך

אך בית יהודה היו אחרי דוד.

הנה פסוק זה יראה חולק על שאחריו, כי איך מלך **איש בוש**ת שנתיים, ודוד לא מלך על כל ישראל עד שבע שנים וששה חדשים, כי הלא כמו זר נחשב שלא מלך איש בושת עד חמש שנים וחצי למלך דוד על יהודה, וגם לא לומר שמלך מיד עד שתי שנים, וחמשה וחצי היו ישראל בלי מלך, והמליכו אחרי כן את דוד על ישראל, לכן אומר בשום לב אל מאמר הכתוב (פסוק ט) **וימלכוהו אל הגלעד ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימין ועל ישראל כלה**. כי למה זה נאמרו כל החלוקות האלו ולא אמר מיד וימליכוהו על ישראל, וגם מלת **כלה** מיותרת, אך מתחילה קצת ימים המליכו **אל הגלעד**, ואחר זמן הוסיף גם **אל האשורי** ואחר זמן אחר הוסיף גם **אל יזרעאל**, ועוד מעט גם **על אפרים**, ואחר זמן גם **על בנימין**, ואחר זמן **על ישראל כלה**.

ואחר כך אמר

י בן-ארבעים שנה איש-בשת בן-שאול במלכו על-ישראל ושתיים שנים מלך

אך בית יהודה היו אחרי דוד.

שהוא כאשר הומלך **על ישראל כלה**, ושתיים שנה היה מה שמלך **על ישראל כלה**, נמצא כי בחמשה הזמנים שהיה מולך והולך ומוסיף מן הגלעד עד שנכלל בנימין היו חמש שנים וחצי, ומשמלך על ישראל כלה היו שנתיים.

פרק ג

ז וְלִשְׁאוּל פִּלְגֶּשׁ וְשָׁמָּה רָצְפָה בֶּת-אִיָּה וַיֹּאמֶר אֶל-אַבְנֵר מְדוּעַ בָּאתָה אֶל-פִּלְגֶּשׁ אֲבִי.

ח וַיַּחַר-לְאַבְנֵר מְאֹד עַל-דְּבָרֵי אִישׁ-בִּשְׁתִּי וַיֹּאמֶר

הָרֹאשׁ כָּלֵב אֲנִכִּי אֲשֶׁר לַיהוּדָה הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה-חֶסֶד עִם-בֵּית שְׁאוּל אֲבִיךָ אֶל-אֲחִיו וְאֶל-מְרַעְהוּ
וְלֹא הִמְצִיתִךָ בֵּיד-דָּוִד וְתִפְקֹד עָלַי עֹן הָאִשָּׁה הַיּוֹם.

הנה פסוק זה יראה כמשולל הבנה, ויתכן כי העולה על רוחו הוא, שאם ילך אצל דוד ישימהו לראש כאשר הוא עתה עם מפיבוש, כי איש הוא ומי כמוהו בישראל חכם וגיבור, כמו שאמרו ז"ל (עיין קה"ר ט יא) שכמה אלפי ישראל לא היו יכולים לנענע רגלו כשהיה דוחקו בארץ, וכשהכה אותו יואב בערמה בחומש וראה את עצמו מוכה מכת מות, אחז בשתי ידיו ביואב לחבטו בקרקע להמיתו, ובכל כחו לא היה יכול יואב לימלט מידיו, עד שבאו כמה מישראל ובכו לפניו שיניחוהו, שהיו כל ישראל צריכים לו שמוראו על פלשתים, ואז הרפה ממנו ונפל מידיו לארץ, ומהנפילה ההיא נשברו שיניו (עיין ילקוט שמעוני ירמיהו רפה). הנה כי כאן היה יואב לפניו, באופן שאם היה מניח את איש בושתי והולך אל דוד היה עושה אותו ראש.

ונבוא אל העניין

אמר אם אניחך ואהיה ליהודה לראש, האם ראש כלב אהיה אנכי בהיותי לשר ליהודה, ובהיותי לשר לך אני ראש לזאב, כי בנימין זאב, כלומר כי אדרבה בהיותי ראש ליהודה אני ראש אריה, כי שבט יהודה נקרא אריה, מה תאמר שאעשה בשביל בית אביך או בשבילך, הנה היום שחרפת אותי לא נשארה כי אם בשביל אביך, האם אעשה חסד עם בית שאול אביך, עם מי אעשה אל אחיו בתמיה, כי אינם, ואל מרעהו גם כן כי איננו, ואם בשבילך האם גמול טוב גמלתני, כי הנה על שלא המציתך ביד דוד, והגמול היה כי ותפקד עלי עון האשה הזאת, ומה שיראה מלשוננו כי עוון היה באשה, כי בא עליה איש והיא אסורה לאשר אינו מלך, אלא שלא היה הוא, וזהו ותפקד עלי עון האשה הזאת, אלא ששמע איש בושתי כי נבעלה ולא פירשו לו עם מי היה, ונתן אל לבו כי מי זה יערב אל לבו להשתמש במה שנשתמש מלך אם לא גדול כמוהו.

ט כֹּה-יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יִסִּיף לוֹ כִּי כֹאֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְדָוִד כִּי-כֵן אֶעֱשֶׂה-לוֹ.

י לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה מִבֵּית שְׁאוּל וּלְהַקִּים אֶת-כֶּסֶף דָּוִד עַל-יִשְׂרָאֵל וְעַל-יְהוּדָה

מִדָּן וְעַד-בְּאֵר שֶׁבַע.

יא וְלֹא-יָכֹל עוֹד לְהַשִּׁיב אֶת-אַבְנֵר דְּבַר מִירָאָתוֹ אֹתוֹ.

יב וַיִּשְׁלַח-אַבְנֵר מַלְאָכִים אֶל-דָּוִד (תחתיו) [תחתיו] לֵאמֹר לְמִי-אֶרֶץ לֵאמֹר כָּרְתָה בְרִיתְךָ אִתִּי וְהָנָה יָדִי עִמָּךְ לְהִסָּב אֵלַיךָ אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל.

וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ, כלה ראויה זולתך, לכן כרתה בריתך כו',

והשיב ואמר -

יג ויאמר טוב אני אכרת אתך ברית אך דבר אחד אנכי-שאל מאתך לאמר לא-תראה את-פני כי אם-לפני הביאך את מיכל בת-שאול בבאך לראות את-פני.
כלומר על פי דרכך **בבואך**, שלא אטריחך, רק שבבואך תביאה עמך בדרך, כי להוציאה מרשות שהיא עתה אינו מוטל עליך, כי זולתך יעשה זאת שהוא אחיה.

וזוהו -

יד וישלח דוד מלאכים אל-איש-בשת בן-שאול לאמר
תנה את-אשתי את-מיכל אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים.
כי ידע כי עתה שאבנר אינו שלם עמו לא ימרה את פי דוד.

וכן היה כי -

טו וישלח איש בשת ויקחה מעם איש מעם פלטיאל בן-לוש (ל'יש).
שלחה עם בעלה.

טז וילך אתה אישה הלוך ובכה אחריה עד-בחרים ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב.
ויביאה הוא.

כז וישב אבנר חברון ויטהו יואב אל-תוך השער לדבר אתו בשלי
ויקהו שם החמש וימת בדם עשהאל אחיו.

אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין מט א) שדנו בדין סנהדרין, ויהיה זה אומרו **אל תוך השער** הוא שער הזקנים, והוא שאמר לו אם היה עשהאל רודף אותך היה לך לינצל באחד מאבריו, והשיב שאם היה מכוון לכך בין כך ובין כך יהרגנו, אמר לו אם כן איך הכיתו אל החומש ולא סתם אל מקום שיזדמן, וכן אמרו ז"ל (**מדרש אגדה שמות** כא יד) ששאל לו חליצת איטר, והשפיל חצי גופו להראות דרך החליצה והתיר הקשרים, ומצא מקום לתחוב חרבו אל **החומש** בלי ראות אבנר, ואחשוב נרמז באומרו **בשלי** הוא כדרך אומרו (שמות ג ה) של נעליך.

כח וישמע דוד מאחרי כן ויאמר נקי אנכי וממלכתי מעם ה' עד-עולם מדמי אבנר בן-נר.
ולא מיד אלא **מאחרי כן, ויאמר**, הן אמת שלא יבצר מלחשוב בני האדם כי בעצמי נעשתה התועבה הזאת, אך מה' היודע האמת **נקי אנכי**, וזהו אומרו **נקי אנכי כו' מעם ה' וכו'.** אבל אתחיל להורות כי לא מלבי במה שאקלל את יואב אשר עשה הרעה.

כי -

כט יחלו על-ראש יואב ואל כל-בית אביו

ואל-יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בפלך ונפל בחרב וחסר-לחם.

יחולו על ראש יואב ואל כל בית אביו, ולא בית אמו, כי אחותי היא, ואנכי לא חטאתי, ואל יכרת כו', והם כמו שאמרו ז"ל (מדרש אגדה בראשית טו טז) לעומת חמשה דברים שהאב זוכה לבניו, ולבל יאמרו הן אמת שאתה לא עשית, אך אפשר היית בעצה.

על כן אמר -

ל יואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר על-אשר המית את-עשהאל אחיהם בגבעון במלחמה.

כלומר מה שכללתי בית אביו הוא על כי יואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר, והוא שאם העצה נחשוב כמו שגם היועץ היה כעושה הוא אבישי, וזהו ויואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר, אך לא אני, והוא כי פסוק ויואב כו' כולו הוא סוף דברי דוד.

לא ויאמר-דוד אל-יואב ואל-כל-העם אשר-אתו

קרעו בגדיכם וחגרו שקים וספדו לפני אבנר והמלך דוד הלך אחרי המטה.

כי חכם שמת הכל קרוביו, ומה שהוא לא עשה כן, הוא כי והמלך דוד הולך אחרי המטה. והוא לומר כי למה שהוא מלך אינו יכול לעשות לפי הדין יותר מזה.

לב ויקברו את-אבנר בחברון וישא המלך את-קולו ויבך אל-קבר אבנר ויבכו כל-העם.

אך אחר שויקברו אותו, אז וישא את קולו ויבך, ויבכו כל העם. ועדיין היה אפשר יחשבו כי מאת המלך הייתה העצה, כי חשבו למורד במלכותו על כי המליך את איש בושתי, או שהיה עם שאול ברודפו אותו וקרה לו כאשר לנבל שמת בעוון שמרד במלכות בית דוד. כי כבר היה משוח מלך, אלא שבדיני אדם היה פטור על כי עדיין לא יצא טבעו בעולם, על כן להסיר מלבם עמד.

לג ויקנן המלך אל-אבנר ויאמר הכמות נכל ימות אבנר.

יתכן ימות אבנר על שמרד במלכות בית דוד, לא כן הוא חלילה, כי הלא אם כך היה כאשר יצאתי מן המערה אחרי שאול, ודברתי לו כל הדברים רעים ההם בפניך (שמואל א כד יב), ישפוט ה' ביני וביניך ונקמני ה' ממך כו' (שם שם יג) מרשעים יצא רשע כו' (שם טו), והיה ה' לדיין כו'.

הנה -

לד ידיך לא-אסרות ורגליך לא-לנחשתים הגשו כנפול לפני בני-עולה נפלת

וְיִסְּפוּ כָּל-הָעָם לִבְכוֹת עָלָיו.

יְדִיךְ לֹא אִסּוּרוֹת היו להכותני ארצה, אם היית בעצת שאול נגדי, וכן כאשר לקחתי החנית מראשותי שאול וצפחת המים, וברחתי וקראתי מרחוק **הלא תענה אבנר, רגליך לא לנחושתיים הוגשו**, שלא רדפת אחרי להכותני, אך יורה כי לבך היה שלם עמי, ולא מרדת בי, באופן שלא תדמה אל נבל, לומר **שכמות נבל** במרדו הייתה מיתתך, אך אין זאת כי אם **שכנפול** הצדיק **לפני בני עולה**, לכפר על דורם שהם בני עולה, ונופל לפניהם, כך **נפלת**, אז **ויוסיפו כל העם לבכות עליו** בשומעם כי בעוונם מת.

ועוד הוסיף להורות כי מר לו מאד על מיתתו.

לֵה וַיָּבֹא כָּל-הָעָם לְהַבְרֹת אֶת-דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם וַיֵּשְׁבֶּע דָּוִד לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה-לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יִסִּיף כִּי אִם-לִפְנֵי בּוֹא-הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעֵם-לֶחֶם או כָּל-מְאוֹמָה.

ויבא כל העם, שבאו להברות את דוד לחם וכו', **וישבע דוד** לאמר כה יעשה לי אלוהים כאשר לאבנר **וכה יוסיף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם או כל מאומה.**

אז -

לו וְכָל-הָעָם הִכִּירוּ וַיֵּיטֵב בְּעֵינֵיהֶם כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ בְּעֵינֵי כָל-הָעָם טוֹב.

לז וַיֵּדְעוּ כָּל-הָעָם וְכָל-יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מִהַמֶּלֶךְ לְהַמִּית אֶת-אַבְנֵר בֶּן-נֵר.

וראו לשים לב:

- א.** שבפסוק לא נזכר מה הכירו, וראוי לסמוך סוף פסוק שאחר זה, ולומר **וכל העם הכירו כי לא הייתה מהמלך להמית את אבנר.**
- ב.** **ועוד** כי אחרי אומרו **וייטב בעיניהם** מה חוזר ואומר **ככל אשר עשה המלך בעיני כל העם טוב.**
- ג.** **ועוד** כ"ף הדמיון מה טיבה לומר **ככל** והיה לו לומר כל אשר עשה כו'.
- ד.** **ועוד אומרו** (פסוק לז) **וידעו כל העם כו' ביום ההוא** כי אומרו **ביום ההוא** הוא מיותר.

אך הנה היה אפשר שמאת המלך היה הדבר, או שלא ידע מאומה אך לא נצטער ויחר לו על מיתתו, כי היה בלבו כאשם על רדפו אותו עם שאול, והנה הוא עשה כמה דברים להוציא מלבם של ישראל:

א' אשר **קלל את יואב**,ב' אשר **הלך אחרי המטה**,ג' אשר **בכה על קברו**,ד' **הקינה** אשר עמד **ויקונן** עליו עד שהוסיפו העם לבכות.

לו וְכָל-הָעָם הִכִּירוּ וַיִּיטֹב בְּעֵינֵיהֶם כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ בְּעֵינֵי כָל-הָעָם טוֹב.

והנה אין ספק כי כל זה הספיק להסיר מלב העם **שלא הייתה מאת המלך** להמיתו, אך עדיין היה אפשר שלא הגיע לו צער על מיתתו, אך מאשר לא רצה לאכול ונשבע על כך, יורה זה כי חרה לו מאד, והנה על זאת נאמר **וכל העם הכירו**, שהוא הכירו הצער, שכדבריו כן לבו, כי מצטער הוא.

ושמא תאמר במה הכירו אולי אומר כך ולא כן לבו, לזה אמר **וייטב בעיניהם**, והוא כלל בדינו כי כל אשר ידבר האדם או יעשה האדם, ויש בחינות לחשוב שכדבריו טובים כן לבו, או שלא כן לבו, במה יודע הלא הוא לפי הפעולה והרושם שעושה בלב השומעים, כי אם הדברים יוצאים מלבו כך אל לב השומעים מגיע, ואם השומעים לא ייטבו בעיניהם טוב דבריו, הוא הוראה שלבו גם הוא בלתי שלם וצודק לאמרי פיו, כמאמרנו במקומות רבים, וזה יאמר **וכל העם הכירו** כי מצטער הוא כדבריו, במה הכירו הלא הוא כי **וייטב בעיניהם**, ולא הסתפקו אם מלבו היה אומר או מן השפה ולחוץ, יורה כי מהלב יצאו ואל לבותם נכנסו, ופירש ואמר איך מאשר היה טוב בעיניהם הכירו. הלא הוא כי **ככל אשר עשה המלך בעיני כל העם טוב**, כלומר ככל אשר עשה כפי בחינת מעשהו אם מלבו אם לאו, כך לפי ערך מעשהו הוא **בעיני כל העם טוב**, שאם לבו שלם כך בעיני כל העם טוב מאד, ואם לא שלם בעצם כך הוא גדר מה שהוא טוב בעיני כל העם, והנה זה הוא על הכרת מה שהכירו מצער המלך, שהוצרך, עד שראו שנשבע וקיים לבלתי אכל לחם עד בא השמש, אך להכיר **כי לא מאת המלך הייתה** להמיתו, לא הוצרך אל מה שהרעב עצמו בסוף העניין, כי זה מכל הדברים הראשונים שעשה ביום ההוא נודע לכל.

וזוהו -

לז וַיִּדְעוּ כָל-הָעָם וְכָל-יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מִכְמַלְךְ לְהַמִּית אֶת-אַבְנֵר בֶּן-נֶר. בְּיוֹם הַהוּא שהוא הנעשה ביום ההוא בלעדי מניעת הלחם **כי לא הייתה מהמלך להמית כו'.**

או יאמר עניין זה מסוף פסוק הקודם **ככל אשר עשה כו'**, והוא כי הנה בדברים אשר עשה המלך היו הדרגות שהיה הולך ומוסיף, הוראה שלא מלבו היה, **כי תחילה** קלל את יואב והיא קצת הוראה כי לא בעצתו היה, שאם כן לא היה מקלל את יואב, **ועוד הוסיף** במה שהלך אחרי המטה, **ועוד הוסיף** במה שבכה, **ועוד הוסיף** בקינה, **והאחרון הכביד** שמנע ממנו טעימת לחם, ואמר שעל ידי זה **ויכירו העם וייטב בעיניהם.**

ושמא תאמר וגם הדברים הראשונים היו גם הם הוראה טובה, לזה אמר דע כי **ככל** הדברים **אשר עשה המלך** שהיה הולך ומוסיף הוראה טובה, כך **היה בעיני כל העם טוב**, שהיו הם בבחינות הוראותיו, היו גם הם הולכים ומוסיפים, עם שהאות האחרון הכביד להכיר צערו, כי בכל כללות שאר דברים אשר היו **ביום ההוא** לא נודע רק כי **וידעו כל ישראל כי לא מאת המלך היה להמית את אבנר**, עד האחרונה שהורה היותו מצטער כמדובר.

עוד יכוון באומרו ביום ההוא, ובאומרו **כל העם וכל ישראל**, כי הנה היו העם הנמצאים, ויש כל יתר ישראל אשר לא נמצאו שם, כי אם איש במקומו, והעניין כי יש דבר שהנמצאים שם על פי ראות עיניהם אפשר תכנס טוב הכוונה בלבם, אך אשר לא ראו ושמעו היום ההוא הדבר, אחר שאין השמיעה עושה רושם כראיה, שבשמעם לא יכירו טוב לב המלך, ויחשבו אולי מאת המלך יצא גם שיספרו למו הוראות שעשה המלך, אך בהמשך הזמן יבוא מגיד אחר מגיד יום יום מאשר עשה המלך, וממתיקים להם הדברים, עד שיתיישבו הדברים בלבם, ויאמינו כי לא מהמלך הייתה מיתתו, אמר כי **וידעו העם** הנמצאים, **וכל ישראל** במקומותם **היום ההוא**, מבלי המשך זמן, כי לא מהמלך הייתה להמית את אבנר, וזה הוראה על טוב לבו, שעל כן מיד עשה רושם בשומעם כמדובר.

לח ויאמר המלך אל-עבדיו הלוא תדעו כי-שר וגדול נפל היום הזה בישראל.
ויאמר המלך אל עבדיו. אל תאשימוני שלא הרגתי את יואב עתה, כי השעה צריכה לכך, וידעו כל ישראל כי רע בעיניו אשר עשה, ויתקדש שם שמים בעולם, ומה גם שהוא היה עתיד לצוות את שלמה בנו לעשותו, כי **הלא תדעו כי הנה שר וגדול נפל היום הזה בישראל, שר למלכות וגדול** בחכמה ובכישרון.

לט ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני ישלם ה' לעשה הרעה כרעתו.

ואנכי רך ומשוח מלך, וצריך להטיל מורא בפלשתיים וביתר אומות, **ואלה בני צרויה קשים ממני** בעיני הגויים, שאימתם מוטלת עליהם, כאשר הייתה אימת אבנר, ואם כן אחר שנפל שר אחד איך אפיל את האחר יום אחד ואני רך כו', על כן אמרתי להניח הדבר אל ה', לומר **ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו.**

פרק ד

ד וליהונתן בן-שאול בן נכה רגלים בן-חמש שנים היה בבא שמעת-שאול ויהונתן מיצרעאל ותשאהו אמנתו ותנס ויהי בחפזה לנוס ויפל ויפסח וישמו מפיבשת.

הנה עניין מפיבושת הוא נכנס בין הדבקים, כי אין לו שייכות לא למעלה ולא למטה, כי הקודם והמאוחר הוא עניין איש בוש, ומי הכניס עניין מפיבושת בינתיים בתוך הסיפור, אך הנה ידוע כי שאול בחיר ה' קראו הכתוב, ומראה כי ארבעה בנים היו לו, והוא והשלשה נפלו ביד פלשתים, ואת איש בשת הנשאר הרגו בחרב, והלא יפלא איך לא חס הוא יתברך לבל תכבה גחלת הנשארה, ונהרג גם איש בשת הנשאר, ונחרב בית שאול, לזה אמר טרם יספר הריגת איש בשת כי **ליהונתן בן שאול בן נכה רגלים כו'**, לומר כי זה נשאר לבלתי יכרת שם בית שאול מן העולם, וממנו נמשך זרעו כמפורש בדברי הימים, (א ט לט - מד) שאחר שמנה ארבעה בני שאול, אומר **ובן יהונתן מריבי בעל** שהוא מפיבושת ואומר **ומריבעל הוליד את מיכה ובני מיכה פיתם ומלך ותחרע**, ומהם ממשיך כל הדורות, ועל כן הכניס את מפיבושת פה קודם הזכיר הריגת איש בשת לומר כי את זה השאיר הוא יתברך להקים ממנו בית שאול, ומזכיר מיד הריגת איש בשת לומר כי כבר נשאר לשאול משך הזרע.

**ה וַיָּלֶכְוּ בְנֵי-רִמְמוֹן הַבְּאֵרְתִּי רֶכֶב וּבַעֲנָה וַיָּבֹאוּ כָּחֹם הַיּוֹם אֶל-בֵּית אִישׁ בִּשֵׁת
וְהוּא שָׁכַב אֶת מִשְׁכַּב הַצֹּהָרִים.**

הנה פשט הכתובים יראה כי **רכב ובענה באו בית איש בשת**.

ו וְהָנָה בָּאוּ עַד-תּוֹךְ הַבַּיִת לִקְחֵי חֲטִים וַיָּכֹהוּ אֶל-הַחֹמֶשׁ וּרְכַב וּבַעֲנָה אַחִיו נִמְלָטוּ.
בתואנת היותם **לוקחי חטים, ויכוהו אל החומש ורכב ובענה אחיו נמלטו**, ואחרי צאתם שיערו כי לא מת בהכאה ההיא.

**ז וַיָּבֹאוּ הַבַּיִת וְהוּא-שָׁכַב עַל-מִטָּתוֹ בַּחֲדָר מִשְׁכָּבוֹ
וַיָּכֹהוּ וַיִּמָּתֶהוּ וַיִּסְרֻהוּ אֶת-רֹאשׁוֹ וַיִּקְחוּ אֶת-רֹאשׁוֹ וַיָּלֶכְוּ דֶּרֶךְ הָעֶרְבָה כָּל-הַלַּיְלָה.**
וישובו **ויבאו הבית והוא שוכב על מטתו בחדר משכבו**, ושב **ויכוהו** מכת מות שהסירו **את ראשו ויקחוהו וילכו**,

וראו לשים לב על זה:

א. למה עשה פסוק בפני עצמו לומר שמה שנאמר למעלה ויבאו אל בית איש בשת היה תוך הבית, ושהיו לוקחי חטים, וטוב טוב היה מהפסוק הזה, ויבאו כחום היום אל בית איש בשת, שיאמר אל תוך בית איש בשת לוקחי חטים והוא שוכב כו'
ב. ועוד כי אחר שעל שניהם הוא מדבר, איך יאמר **ורכב ובענה אחיו נמלטו**, הראוי יאמר ויכוהו אל החומש וימלטו.

ג. ועוד שאחר שהיו **שרי גדודי בן שאול**, למה לא נכנסו כבני הבית לבקר את החולה.
ד. ועוד היתכן כי בבית המלך לא היו אנשים ובני בית שלא ראו את המעשה הרע ההוא, ולא קם ולא זע איש או אשה או עבד קטן או גדול לא בפעם הראשונה ולא בשניה.

ה. **ועוד אומרו תחילה אל בית איש בשת**, ואחר כך אומר **והנה באו עד תוך הבית**, למה שינה והכל היה פעם אחת.

ו. **ועוד** כי בראשונה הוא אומר שהיה **שוכב משכב הצהרים**, ולא נזכר חדר כי אם בית, וגם לא נאמר על מיטתו, ובפעם השנית הוא אומר **על מטתו בחדר משכבו**.

ז. **ועוד אומרו ויכוהו וימיתוהו ויסירו את ראשו ויקחו את ראשו וילכו**, היתכן כי בכל זה לא היה מי שיראה ויזעק וירדוף וישיג אותם.

אך הנה לבוא אל העניין

נשים לב אל אומרו והנה באו עד תוך הבית, כי היה לו לומר והמה, ולא והנה, כי זכרים היו. אמנם הנה הרשעים האלה נתייעצו איכה יעשו שלא יראום היושבים בית המלך, כי לא יעדרו אנשים ועבדים, על כן אמרו לעשות הדבר בשתי פעמים ובתחבולה כאשר יבוא, והוא כי תחולה **המה באו כחום היום בית איש בשת**, כשאר **שרי גדודים** בני בית, מראים עצמם כבאים לדבר עמו, ודרך העולם הוא שבהיות המלך ישן, שישבו וילכו לדרכם לבלתי העיר אותו, וכן עשו אלו, וזהו **והוא שוכב משכב הצהרים**, כלומר שעל כן לא נכנסו עד תוך הבית, וחזרו והלכו לעיני הכל לדרכם, שיוכלו הכל להעיד שלא נכנסו, כי אם אדרבה חזרו והלכו להם, ואחר זאת **באו** לבושים כנשים מתנכרים מכוסי פנים, ונכנסו בתואנת שהיו נשים בעלות ממון, באות לקנות חטים מאת המלך מאוצרותיו, ואז נכנסו **עד תוך הבית** מה שאין כן בתחילה.

וזהו **והנה באו**, כי באו בתואר נשים כמשמעות **והנה**, **ובאו** אז **עד תוך הבית**, ובני הבית היו חוצה לבלתי העירו, והניחו הנשים שימתינו בבית עד יעור ולא עכבום חוצה, כי חפצים היו שלא יתבטלו מלקנות חטי המלך, ואז הוציאו את כלי משחיתם וימלטו, כי ברחו מרוצת אנשים כאשר היו, ובני הבית חשבו כי נשים היו המכות אותו, ובתוך שבאו לראות אנקת המלך ממכתו **נמלטו**, ושינו לבושיהם.

וזהו **ורכב ובענה אחיו נמלטו**, כלומר הם חשבו שהנשים היו שנמלטו, ולא היו כי אם רכב ובענה אחיו היו שנמלטו לפי האמת, ולקול הרודפים לבקש הנשים שברחו לפי מחשבתם, נתרקן הבית מאנשי הבית לרדוף אחרי הנשים, ולחפש אנה הלכו, ואז כגוי אשר צדקה עשה, חזרו **ויבאו הבית** לבקר את החולה אשר הוכה מהנשים, וימצאוהו **על מטתו בחדר משכבו**, כי היה חולה מהמכה, והכניסוהו מהבית שהיה ישן שם שינת הצהרים אל החדר מיד, מפני שהחום יפה למכה, ואז כי אין איש מאנשי הבית שם בבית מחפשים, אחר אשר חשבו שהיו נשים ולא מוצאים, היה להם פנאי לשוב להכותו עד שמת ולהסיר **את ראשו** ולהוליכו ואין רואה עד התרחקו מהמקום, ואין יודע בדבר, כי לא היה להם שם איש, **וילכו כל הערבה כל הלילה** ואין רודף.

פרק ה

א וַיָּבֹאוּ כָל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-דָּוִד חֲבֵרוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר הֲנֵנוּ עִצְמוֹן וּבִשְׂרָף אֲנַחְנוּ.

ב גַּם-אֶתְמוֹל גַּם-שְׁלֹשׁוֹם בְּהִיּוֹת שְׂאוֹל מֶלֶךְ עָלֵינוּ

אֹתָהּ (הִיִּיתָה מוֹצִיא וְהִמְבִּיא) [הִיִּיתָה מוֹצִיא וְהִמְבִּיא] אֶת-יִשְׂרָאֵל

וַיֹּאמֶר ה' לך אֵתָה תִרְעָה אֶת-עַמִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל וְאֹתָהּ תִּהְיֶה לְנִגִּיד עַל-יִשְׂרָאֵל.

ג וַיָּבֹאוּ כָל-זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-הַמֶּלֶךְ חֲבֵרוֹנָה

וַיִּכְרַת לָהֶם-הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּרִית בְּחֲבֵרוֹן לִפְנֵי ה' וַיִּמְשְׁחוּ אֶת-דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל.

א. הנה אומרו **עצמך ובשרך אנחנו**, הלא כמו זר נחשב לזולת שבטי יהודה,

וכן אומרו **גם אתמול** על איזה זמן מרבה הגם.

ב. ועוד אומרו **ויבאו כל זקני ישראל** אל המלך, כי הלא בכלל **כל שבטי ישראל** שבאו היו הזקנים.

א וַיָּבֹאוּ כָל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-דָּוִד חֲבֵרוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר הֲנֵנוּ עִצְמוֹן וּבִשְׂרָף אֲנַחְנוּ.

אך יאמר בשום לב שלא אמרו עצמנו ובשרנו אתה, אלא **עצמך ובשרך אנחנו**, והוא כי הנה על אחד משלשה דברים ימאנו לקבל עליהם את הבא למלוך עליהם:

או מצד עצמו שאינו כדאי,

או מצד העם שאין לבם עמו ובלתי נאותים,

או שרואים הוראה שאין חפצו יתברך בו, כי אם בזולתו,

ועל כן על שלשתן אמרו:

על האחד **עצמך ובשרך אנחנו**, כלומר אנחנו בגוף ונפש נחשבים כאילו אנו גופך, שהוא **עצמך ובשרך**, נמצא כי אתה נפש לנו כולך עם רוחך גוייך, כי כל כך איכות יתרון שלמותך עלינו, כיתרון הנפש על הגוף.

וגם כי הנה טענה שנית גם כן יש, והיא מצד העם, כי -

ב גַּם-אֶתְמוֹל גַּם-שְׁלֹשׁוֹם בְּהִיּוֹת שְׂאוֹל מֶלֶךְ עָלֵינוּ

אֹתָהּ (הִיִּיתָה מוֹצִיא וְהִמְבִּיא) [הִיִּיתָה מוֹצִיא וְהִמְבִּיא] אֶת-יִשְׂרָאֵל

וַיֹּאמֶר ה' לך אֵתָה תִרְעָה אֶת-עַמִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל וְאֹתָהּ תִּהְיֶה לְנִגִּיד עַל-יִשְׂרָאֵל.

אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל כלה,
ויאותו לך,

ואם מן הצד השלישי מהחפץ האלוהי יתברך לעד.

כי הנה **ויאמר ה' לך אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה תהיה לנגיד על ישראל.**

ויהיה עניין כפל הלשון ומלות השונות עניין מאמרם ז"ל על פסוק (תהלים ע"א) מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו, כי מאשר ראה הוא יתברך טוב הנהגתו בצאן, אמר לו אותך חפצתי לרעות צאני ישראל, וזה יאמר, ויאמר ה' לך אתה תרעה את עמי את ישראל, כלומר אתה שהיית רועה בצאן, תרעה את עמי, שלא כתרועת מלך שמכביד עול על העם, כי אם שתהיה לנגיד, כי תכיר כי השי"ת, הוא המלך והינך נגיד ומנהיג מתחת ידו יתברך, וזהו לשון נגיד שהוא מנהיג וממשיך כנגדא על ענא, והנה כל זה דברו **כללות ישראל**, ואז בראות טוב הקבלת המלך **נגשו הזקנים**, הם החכמים הראויים לכרות ברית עם המלך, בעד כל ישראל.

ואז -

ג וַיָּבֹאוּ כָל-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-הַמֶּלֶךְ חֲבֹנָה וַיִּכְרֹת לָהֶם-הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּרִית בְּחֶבְרוֹן לִפְנֵי ה'
וַיִּמְשְׁחוּ אֶת-דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל.

ושבו ומשחוהו לעין כל בפרסום נוסף על אשר נמשח בהיחבא.

ו וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַם אֶל-הַיְבֹסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר
לֹא-תָבֹא הֵנָּה כִּי אִם-הַסִּירְךָ הָעוֹרִים וְהַפִּסְחִים לֵאמֹר לֹא-יָבֹא דָוִד הֵנָּה.
ז וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֶת מִצְדַּת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד.

כתב הרב יצחק אברבנאל וזה לשונו:

עניין המלחמה הזאת והעיוורים והפסחים, המתרגם נמשך לדעת חז"ל בפרקי רבי אליעזר (פרק לו) אמרו שהעיוורים והפסחים הם צלמים, אמרו בדרש אנשי יבוס אמרו לאברהם כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס, ואנו מוכרים לך את מערת המכפלה ועשה כן, ואנשי יבוס עשו צלמי נחושת והעמידום ברחוב העיר, וכתבו עליהם ברית השבועה, וכשבאו לארץ לא יכלו להיכנס שם מפני השבועה, שנאמר (יהושע טו סג) ואת היבוס יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם, וכשמלך דוד רצה להיכנס ולא הניחוהו, שנאמר ויאמרו יושבי יבוס לדוד לא תבוא הנה, אמרו לו אי אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב בהם ברית השבועה, שנאמר כי אם הסירך העיוורים והפסחים, ואלו הם הצלמים שענים להם ולא יראו, ורגלים להם ולא יהלכו.

ואמרו (אברבנאל) ששני צלמים היו, אחד עור על דמות יצחק ואחד פֶסֶח על דמות יעקב, ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך, שנאמר (בראשית כא כג) אם

תשקור לי ולניני ולנכדי, לפיכך לא כבשו אותו ישראל כי עדיין היה נכד אבימלך חי, ובימי דוד כבר מת, ובטלה השבועה, והיו שני הצלמים במגדל הנקרא צינור.

וזהו -

ח וַיֹּאמֶר דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא כָּל-מֶכָה יְבוּסִי וַיִּגַע בְּצִנּוֹר וְאֶת-הַפְסָחִים וְאֶת-הַעֲוִרִים (שְׁנָאוּ) [שְׁנָאוּ] נֶפֶשׁ דָּוִד עַל-כֵּן יֹאמְרוּ עוֹר וּפֶסַח לֹא יָבֹא אֶל-הַבַּיִת.

כל מי שהיה **מכה יבוסי** היה נוגע בצינור ראשונה, מה עשה ישראל הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו, וקפץ יואב ועלה לראש החומה, ובקשו שם להורגו, והיה יואב גבור ונלחם כנגדם, ובאו גיבורי ישראל ועזרוהו, ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי בככר זהב ובכתב לאחוזת עולם, מה עשה דוד לקח מכל שבט ושבט חמשים שקלים הרי כולם שש מאות שקלים, שנאמר (דה"א כא כה) **ויתן דוד לארנן כו'.**

עוד אמרו רבותינו ז"ל **במדרש שמואל** מה עשה יואב, הלך והביא ברוש אחד רענן, וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך, ואחז בו דוד, וקפץ יואב על ראשו של דוד, ונתלה בברוש ודלג על החומה, וזהו שאמר הכתוב יהלמני צדיק חסד כו' שמן ראש כו', מה עשה הקדוש ברוך הוא קצר את החומה עד שעלה דוד על החומה אחריו, שנאמר ובאלוהי אדלג שור, זהו דעת חז"ל.

ויקשה להם מה שאמרו בספר שופטים (כא ח) **וילחמו בני ישראל בירושלים וילכדו אותה ויכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש**, ועברו אם כן על השבועה. **ויקשה גם כן** אומרו **לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים**, והנה הם היו בידיהם, ואיך יאמרו לדוד **כי אם הסירך כו'**,

ועוד כי אם היו כבר תמו הדורות שהייתה השבועה עליהם, כמו שאמר **אם תשקור לי ולניני ולנכדי**, למה יצטרכו להסיר הצלמים בעבור השבועה אחר שכבר עבר זמנה, וגם מה יהיה עניין **עור ופסח לא יבא אל הבית**, והעורים והפסחים היו בבית, ואיך אמר **לא יבא אל הבית**, והיה לו לומר לא יצא מן הבית או לא יהיה בבית, עד כאן לשון הר' **יצחק אברבנאל**,

ואחר כך הביא דעת **רלב"ג**, ודעתו אשר יראה הרואה אותם זרים ודחוקים מאד, וכבודם במקומם מונח, לאהבת הקיצור לא העתקתים ולא את יתר פירושי המפרשים.

ולבוא אל העניין

ראוי לשים לב אל שלשה חלוקי כתובים:

כי ביהושע אומר (טו סג) **ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלים עד היום הזה.**

ובספר שופטים הוא אומר (א ח) וילחמו בני יהודה וילכדו אותה ויכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש.

וגם כתוב שם (כא) ואת היבوسی יושב ירושלם לא הורישו בני בנימין וישב היבوسی את בני בנימין בירושלם עד היום הזה,

ובספר הזה הוא אומר שהכה אותם דוד כי **צוה כל מכה יבوسی כו'**, אך הנה אין ספק כי בירושלם היו יבוסים, בין בחלק שבא ליהודה בין בחלק שבא לבנימין, ואלו ואלו לא הורישו את היבوسی יושביה מפני השבועה, אך העיר לכדו, כי לא הייתה השבועה רק על זרעו, לא על העיר עצמה, ואף על פי שאומרים במדרש שאמרו לאברהם כרות לנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבوسی, הוא שלא ימיתם ויירש עירם מהם, על כן **לכדו את העיר יהודה ובנימין, ולא המיתו את האנשים.**

ובזה מה שהקשה הר' יצחק אברבנאל לרבותינו ז"ל איך יהודה עברו על השבועה אינה קושיא כלל, ומה שאומר בספר הזה שציוה המיתם דוד, הם אותם שבציון, היא עיר דוד הסמוכה לירושלם, ובה מצודה כמגדל אליה הנקראת מצודת ציון, וגם שם יושביה יבוס, מקצתם מזרע אבימלך ואותם ציוה להרוג דוד, ולא השאיר בהם איש כאשר השאיר בירושלם, וזהו כי בסוף ימיו קנה מארנן חלקת השדה שבו בנה בית המקדש, וזהו שלא נאמר פה היבوسی יושב ירושלים, כי לא ידבר רק עם יושב ציון, על כן אמר (פסוק ו) **יושב הארץ,** שכולל ירושלם וכיון שעליהם ידבר, ושאר קושיותיו על רבותינו ז"ל יתיישבו כאשר נבאר על דרך רבותינו ז"ל מגידי האמת כי בם בחר ה' להורות דרך ה' לעמו ישראל. והוא בשום לב אל מאמר הכתוב לאמר **לא יבא דוד,** הנה כי אומרו **לאמר** משולל הבנה כי אינו לאמר לאחרים.

ועוד אומרו כל מכה יבوسی. שהוא משולל גזרה,

וגם אומרו ויגע בצנור לא נודע מהו הצנור הלזה,

וכן מה עניין אומרו שנאי נפש דוד,

ואומרו על כן יאמרו עיור כו', שהם דברים משוללי הבנה.

ולבוא אל העניין

נזכיר מאמרם ז"ל במקום אחר, כי היה דוד קץ בחיי זרע אבימלך שעדיין היה נכדו קיים ואמר (תהלים לח כ) ואויבי חיים עצמו, והוא הפך המאמר הנזכר פה, האומר כי בימי דוד כבר מת נכדו. ועל כן נבאר דרך צודקת לשתי הדרכים, והוא כי הנה במה שהנחנו כי לא הייתה השבועה רק על זרעו לא על העיר, על כן אמרו לו עניין **העורים ופסחים** שהם צלמים שבהם

דבר השבועה, ואם כדברי מאמר הנזכר שכלה זרע של אבימלך, יהיה שהיתלו בו לומר שעדיין היה נכד אבימלך קיים.

וזוהו -

וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַם אֶל-הַיְבֵסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֹא-תָבֹא הֵנָּה כִּי אִם-הַסִּירְךָ הָעוֹרִים וְהַפְסָחִים לֹא-יָבֹא דָוִד הֵנָּה.

לא תבוא כי אם הסירך כו', וגם שאפילו לדבריהם אין הביאה לעיר בכלל השבועה, אך הוא לאמר **לא יבוא דוד הנה**, כי אמרו בלבבם, כי למה שהוא דוד חסיד אפילו **לא יבוא הנה** מיראת שבועת אלוהים פן ישלחו יד אנשיו באנשי העיר, ויעברו על השבועה, ולדעת אותו המדרש יצדק יותר כי עדיין נכד אבימלך קיים, והם אמרו **לא תבוא עד הסירך כו'**, מה שאי אפשר כי עוד נכד אבימלך קיים, והיה זה **לאמר כו'** כמדובר, אך דוד מיד לכד המצודה ולא נשאר רק ציון ואנשיה בלבד.

ואז אמר שאל יחושו על דברת השבועה, כי לו יונח שכך הוא, הנה לא כל היבוסים מבני אבימלך, כי אם יהיו ארבעה או חמשה או עשרה מעורבים בקרב כל העם היבוסים, שהיו אלפים או שלשת אלפים, וניידי בתוך העיר, ובכן כלל בידנו שהולכים אחר הרוב, ואם כן אחר שאין איש אחד מכה את כולם, שנאמר שודאי הרג את נכד אבימלך בכללם ועבר, אך ראובן יהרוג אחד ושמעון אחד, ועל דרך זה כל איש ואיש האם נחוש בכל יבוסי אולי זה הוא מהם, ודאי שאין לחוש, כי נלך אחרי הרוב, וזהו אומרו **כל מכה יבוסי**, שהוא **כל איש שמכה יבוסי ויגע בצנור** בתמיהה, כלומר כל מכה יבוסי האם נחוש כי **ויגע בצנור** של השבועה, שבא מצינור זרע אבימלך המקלח עד דור שלישי, ובכן יש היתר.

ועוד אמר והשמיע דבר שני, והוא כי **ואת הפסחים ואת העורים**, שידעו כי הם **שנואי נפש דוד**, כלומר כי עובדי אלילים הם, על כן ציוה שיאמרו וישמיעו משמו כי **עור ופסח לא יבא אל הבית** של שום אחד מישראל, שלא יביאו תועבה אל ביתם, פן יהיו חרם כמוהו, כי אסורה בהנאה היא, כי נעשית עבודת אלילים של ישראל כי כבר קנו אותה וזכו בה ואין לה ביטול.

ט וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמִּצְדָּה וַיִּקְרָא-לָהּ עִיר דָּוִד וַיִּבֶן דָּוִד סָבִיב מִן-הַמִּלּוֹא וּבֵיתָהּ.

י וַיֵּלֶךְ דָּוִד הַלֹּךְ וְגָדוֹל וְהָאֱלֹהִי צָבָאוֹת עִמּוֹ.

אמר כי כאשר היה **דוד הולך וגדול כך וה' אלוהי צבאות עמו**. היה הולך וגדול שמו בעולם על ידי דוד.

או **יאמר וה' אלוהי צבאות** של מעלן, שהן הם מרכבה אליו יתברך עם היות כל מלאכי עליון מרכבתו, הוא יתברך **עמו** עושה מרכבה ממנו שקול ככולם.

יִזְ וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים כִּי-מִשְׁחוּ אֶת-דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ כָל-פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת-דָּוִד וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל-הַמְּצוּדָה.

הנה פלשתים הם האומרים לאכיש מלכם, הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו זה פעמים, על כן בשומעם כי **מלך**, אמרו הנה אין זה כשאול, ובכן צריך ילכו כל פלשתים עליו אולי יוכלו לו, וזהו **וישמעו פלשתים כי ויעלו כל פלשתים**, ועוד כיוונו לעשות כל עיקר מלחמתם עליו, וזהו **לבקש את דוד**, על כן כאשר שמע הדבר וילך **אל המצודה** שהוא כמגדל עוז, עד יראה אשר ידבר ה' אליו.

ואז -

יח ופלשתים באו וינטשו בעמק רפאים.

ואז -

יט וישאל דוד בה' לאמר האעלה אל-פלשתים התתנם בידי ויאמר ה' אל-דוד עלה כי-נתן אתן את-הפלשתים בידך. כ ויבא דוד בבעל-פרצים ויכם שם דוד ויאמר פרץ ה' את-איבי לפני כפרץ מים על-כן קרא שם-המקום ההוא בעל פרצים.

וראוי לשים לב:

- א. אל עניין הכפל באומרו **נתן אתן**.
- ב. אומרו **ויבא דוד בבעל פרצים**, כי אחר ששם זה לא הושם כי אם אחרי הכותו אותם, למה הקדים ואמר שמאז בא היה אל בעל פרצים.
- ג. מהו הדמיון שיש למכה ההוא עם **פרץ מים**.
- ד. למה קוראו **פרצים** ולא פרץ לשון יחיד.
- ה. אומרו **בעל** שלא היה לו לומר רק **פרצים**.

אמנם הנה זה דרך ה' כי יפקוד על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה על האדמה, שמפיל את השר במרום תחילה ואחר כך מוסר את העם ביד שכנגדו כדרך אומרו (דברים לג כז) ויגרש מפניך אויב הוא השר, ויאמר השמד את עמו. אך לא יהיה הוא יתברך ממש לוחם גם עם העם למטה בארץ, כי אם לפעמים על הצד הפלא, כאשר כתבנו שעשה לאברהם על ארבעה מלכים, כי על כן אמר לו מלכי צדק אשר מגן צריך בידך (בראשית יד כט), וכן עשה ביציאת מצרים על ים סוף שהמית את השר עד שראוהו מת על שפת הים, וגם את העם כאשר נדר באומרו (בראשית יד יד) ה' ילחם לכם, וכאשר עשה באומרו (שם טו ג) ה' איש מלחמה כו'.

ונבוא אל העניין

והוא כי דוד שאל אם יתן ה' את הפלשתים בידו, שהוא על ידי הפיל את השר, כי אז עמו נתונים, כי הותש כחם, וה' ברוב חסדיו אמר לו **נתון אתן**, שהוא **נתון את השר**, **אתן את העם**, ועל כן ראוי יקרא **פרצים**, כי שתי פרצות היו:

אחת בשר

ואחת בעם,

ולא בלבד פרץ ה' אותם ויתיש כחם, כי אם גם כביכול הוא היה הולך אתו ועושה המלחמה.

וזוהו -

כ ויבא דוד בבעל-פרצים ויכנס שם דוד ויאמר פרץ ה' את-איבי לפני כפרץ מים

על-כן קרא שם-המקום ההוא בעל פרצים.

כי בא עם מי שהוא **בעל הפרצים**, הוא יתברך, כי הוא בא עמו ללחום מלחמתו, **ויכנס שם דוד**, כי לא היה הוא עושה רק מציאות נאה, והוא יתברך פועל מיתתו, אז **ויאמר פרץ ה' את אויבי לפני**, שהכיר כי שני פרצים היו:

אחת את השר

ואחת את העם

וזוהו **את אויבי**, כי **את** מרבה השר, **ואויביו** הם **פלשתים**.

והוא שת לבו כי ה' דכאם לפניו ופרצם, אך לא שגם הוא יתברך היה העושה המלחמה, כי אם שפרץ אותם ונתנם לפניו, שהוא ישמידם, וייחס הדבר אל פרץ מים, והוא כנהר שוטף ופוגע בקיר גבוה, ומתקבץ שטף המים עד שכמו רגע פורץ הקיר כלו כאחת ושוטפה, כך עשה הוא יתברך כאילו דוד היה נהר שוטף, ופלשתים כקיר לפניו ופרץ אותם הוא יתברך בתכיפות נמרץ רבים חללים עד מאד בשעה קלה במקום אחד בלי יצטרך להתפשט אנה ואנה, וזוהו אומרו **ויכנס שם דוד**, על כן על שני הפרצים קרא למקום ההוא **בעל פרצים**. כי הוא יתברך **בעל פרצים** שפרץ הפרצות ההם, ועדיין לא שת לבו כי לא בלבד פרץ ה' שני הפרצים, כי אם שגם בא הוא יתברך עמו להמיתם בעצמו, כאשר אמר **ויבא דוד בבעל פרצים**, כי בא ממש עם **בעל פרצים**, הוא יתברך, ללחום מלחמתם.

ובזה נבוא אל עניין

אשר הביאו יתברך בניסיון במלחמת פלשתים שאחר זאת שלא נתנם בידו כאשר בתחילה, עד יהיה בניסיון,

כב ויסיפו עוד פלשתים לעלות וינטשו בעמק רפאים.

שהיה רואה את הפלשתים נגשים אליהם בחרבותם וחניתותיהם, והיו כל מחנה בני ישראל שואגים לבוא עליהם, באומרם הנם עלינו, והיה דוד כארי נוהם עליהם לעכבם, באמור גם כי יהרגנו לא נתנועע עד נראה קול צעדה בראשי הבכאים, ואמרו רבותינו ז"ל (ילקו"ש קמב) שיחל עד שכמעט הייתה חרבות אויביהם עליהם, ואז שמעו קול הצעדה ואז נחרצו ואז ויתנם ה' בידם.

וראוי לדעת מה נשתנית המלחמה ההיא מכל שאר מלחמות שהיה חפצו יתברך להביאו בניסיון ההוא, והנה רז"ל אמרו (**מדרש תהלים** כז ב) שעל היות קטרוג למעלה על שנדחה שאל מלפני דוד עשה ה' ככה, כי אז אמר הקדוש ברוך הוא ראו מה בין דוד לשאול, כי שאל שאל באורים והיה הכהן שואל וראה את הפלשתים ויאמר אל הכהן אסוף ידיך, ודוד ראה חרב אויביו עליו ואמר גם אם ימיתנו לא נשלח יד עד יתנענעו ראשי הבכאים, ואף כי אמרו לו עבדיו הלא ימיתנו, אמר מוטב נמות זכאים ולא נהיה שעה אחת רשעים לפני המקום, והנה עדיין לא נתקן היות ניסיון זה במלחמה זו ולא בראשונה, אך במה שכתבנו כי דוד במלחמה הראשונה עם פלשתים אמר **פרץ ה' את אויבי לפני**, ומה גם לדברי הימים שאומר בידי, שהורה שלא עשה הוא יתברך כי אם שפרץ אותם, אך נתנם בידו יעשה הוא המלחמה, ולא כן היה, כי אם גם הוא יתברך בא עמו וילחום מלחמתו, על כן כאשר חזרו פלשתים במקום ההוא להלחם.

כג וישאל דוד בה' ויאמר לא תעלה הסב אל-אחריהם ובאת להם ממול בכאים.

לא אמר לו כאשר בתחילה, רק הביאו בניסיון הבכאים, למען ישכיל וירא כי הוא יתברך בא ללחום מלחמתו.

זזהו -

כד ויהי (בשמעך) [כשמעך] את-קול צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ

כי אז יצא ה' לפניך להכות במחנה פלשתים.

כי אז תכיר כי לא בלבד אני מפיל את השר ומתיש כח עמו ומניחם לפניך תהרגם, כי אם שגם ה' יצא לפניך להכות ממש בפלשתים.

אז -

כה ויעש דוד כן כאשר צוהו ה' ויך את-פלשתים מגבע עד-באך גזר.

ויך השם הנזכר את פלשתים מגבע כו'.

פרק ו

א ויסף עוד דוד את-כל-בְּחור בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלָּף.
 ב וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבְּעָלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
 אֲשֶׁר-נִקְרָא שֵׁם שָׁם ה' צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרֹבִים עָלָיו.
 ג וַיִּרְכְּבוּ אֶת-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל-עֲגֹלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אַבִּינֹדָב אֲשֶׁר בְּגִבְעָה
 וַעֲזָא וְאַחִיו בְּנֵי אַבִּינֹדָב נְהָגִים אֶת-הָעֲגֹלָה חֲדָשָׁה.
 ד וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אַבִּינֹדָב אֲשֶׁר בְּגִבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחִיו הֵלֵךְ לִפְנֵי הָאֲרוֹן.
 ה וְדָוִד וְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשֻׁחִים לִפְנֵי ה'
 וּבָלָל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכַנְרֹת וּבְנִבְלִים וּבְתַפִּים וּבְמִנְעִנְעִים וּבְצִלְצִלִּים.
 ו וַיָּבֹאוּ עַד-גֶּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֲזָה אֶל-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֲזֵ בּוֹ כִּי שָׁמֹט הַבָּקָר.
 ז וַיַּחַר-אֵף ה' בְּעֲזָה וַיַּכְהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל-הַשָּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים.

ראוי לשים לב:

- א. מה נשתנה מקום זה מכל שאר מקומות שמזכיר **ארון האלוהים**, שאינו אומר בו כל התוארים הללו אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו.
- ב. אומרו וישאֻהוּ מִבֵּית אַבִּינֹדָב שני פעמים.
- ג. אומרו וַאֲחִיו הוֹלֵךְ לִפְנֵי הָאֲרוֹן ואת עוזא אינו מזכיר.
- ד. אומרו וַיִּשְׁלַח עֲזָא אֶל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים והיה לו לומר וישלח עוזא את ידו וגם מה הייתה אחיזתו.
- ה. שינוי השמות וַיַּחַר אֵף ה' וַיַּכְהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים.
- ו. אומרו שם שם שני פעמים ולא היה צריך אפילו פעם אחת.
- ז. אומרו וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים, מי לא ידע כי עם ארון האלוהים היה במותו כי שם הוכה ושם מת.

אמנם לבוא אל העניין

נשים לב כי הנה באגדת שמואל (פרשה י ב) על פסוק (ש"א ז ב) ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים כו', אמרו כי העשרים שנה שהיה הארון בקרית יערים נשלמו אחר ז' שנים שמלך דוד בחברון, כאשר הלך ולקחו משם, וכן מפורש בדברי הימים (א יג ו) ויעל דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלוהים כו', ואם כן איך יאמר פה שלקחוהו מִבֵּית אַבִּינֹדָב אשר בגבעה.

ועוד שהקושי הלז הוא בדברי הימים מניה וביה, כי שם אומר אחר פסוק זה שהלך להביאו **מקריט יערים**, אומר פסוק שאחריו **וירכיבו את ארון האלוהים על עגלה חדשה מבית אבינדב**, ואיך העלהו מקריט יערים ומהגבעה כאחד. **ועוד** כי גם פה בספר שמואל אומר:

ב ויקם וילך דוד וכל-העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלהים אשר-נקרא שם ה' צבאות יושב הכרבים עליו.

הרי כי משם **מיהודה** העלו אותו, ואיך יאמר פסוק שאחריו **וישאוו מבית אבינדב אשר בגבעה** שהוא מבנימין,

ואם הוא שהעלוהו **מקריט יערים אל בית אבינדב**, ומשם **לבית עבד אדום**, למה מזכיר ועושה עיקר הלקיחה ממקום שלא היה רק מלון לנוח בו בדרך.

ועוד למה לא נזכר כשהעלוהו מיהודה לבית אבינדב באיזה דבר היה נישא כאשר אמר שמבית אבינדב נשא **בעגלה חדשה**.

ועוד נשים לב כי אמרו רבותינו ז"ל (**ילק"ש** כא) שאחר כך ביטל דוד מלינשא בעגלה של בקר, **וישאוו וירכיבוהו על כהנים**, והיה רוח האלוהים מעלה את הכהנים למעלה וחובטן, עד שאמר דוד לאחיתופל שיאמר אם ידע דבר, ולא היה רוצה לומר, עד שקלל ואמר מאן דידע ולא קאמר יהא סופיה מחנק, אז אמר אחיתופל האי מילתא מינוקייא דבי רב ידעין לה ומשא בני קהת הארון כו', כי זה היא עבודת הלויים, והלא יפלא מה זה היה לדוד גדול הדור וראש הקבלה במה נתלה שלא שת לב אל מקרא מלא שדברה תורה.

ועוד כי בשלשה מקומות מצינו תארים אלו בארון אלוהים:

א. כשהוליקוהו אל המחנה בימי עלי, שאומר (**ש"א ד ד**) **וישאוו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרובים**,

שנית, פה שאומר **ויקם וילך כו' מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלוהים אשר נקרא שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו**,

שלישית, (בדברי הימים א יג ו) **ויעל דוד וכל ישראל בעלתה אל קריט יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלוהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם**,

ועוד בפסוק ההוא אומר **אשר נקרא שם** בסוף פסוק בלי גזרה, מעין השם הראשון שבשני הסמוכים פה, שהראשון אין לו גזרה וטעם.

אך הנה בירושלמי (שקלים ו א) על עניין הארון שהוליקוהו למחנה בימי עלי מביא מחלוקת רז"ל וזה לשונו:

תני ר' יהודה בר ריש לקיש שני ארונות היו עם ישראל במדבר, אחד שהייתה תורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו, זה שהייתה תורה בתוכו היה באהל מועד שנאמר וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה, וזה שהיו בו שברי לוחות היה נכנס ויוצא עימהם, ורבנין אמרין ארון אחד היה כו',

ומביא שני פסוקים דמסייעו לר' יהודה,

חדא ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלוהים, והלא ארון בקרית יערים היה, אלא ש"מ שברי לוחות היה עם שאול במחנה.

ואמרו שרבנין יפרשו שקרא את הציץ ארון האלוהים.

וקרא אחרינא מסייעא לר' יהודה, הארון וישראל יושבים בסוכות והלא הארון בציון.

מאי עבדו ליה רבנין, אמרי, סכך שהוא כקרוי ע"כ.

הנה ששני כתובים מוכיחים דעת רבי יהודה, כי מה שמתרצים רבנן הם דחוקים גדולים, ואפילו מה שאמרו שם דאית חד קרא דמסייעא לרבנין, **אוי לנו מי יצילנו מיד האלוהים האדירים האלה**, מילא דלא חמון מן יומיהון.

והנה אדרבה משם אמרו רבותינו ז"ל במדרש שהיא ראה לר' יהודה, כי אותה הפעם הוציאו את הארון שהלוחות שלמות היו בתוכו, ובאותו עוון נשבה, ועל כן נפל עליהם חיתתו, לומר **אוי לנו כו'**, הנה כי הדעת מקרבת יותר דעת ר' יהודה דמוכחי קראי הכי בפירוש.

ואני בעניי אחשבה שגם כתובים אלו ושבדברי הימים מורים באצבע דעת זו, והוא כי הנה אשר נשבה הוא לר' יהודה הארון אשר הייתה התורה נתונה בתוכו בלוחות שלמות, והוא הניתן בקרית יערים אחר שהחזירוהו פלשתים, ולפי זה אשר נשאר בשילה היה של שברי לוחות, ואותו יהיה אשר הובא בית אבינדב בגבעה הקרובה לשילה, ואשר בקרית יערים הוא ביהודה, כמפורש בדברי הימים והנה אין ספק שאותו הארון הוא אשר עליו שני הכרובים בבית המקדש, ולא אשר בו השברי לוחות.

ובכן בדבר עליו הכתוב יאמר בו אלו התוארים, ועל כן להיות זה לר' יהודה אותו שהוליו למחנה בימי עלי, נאמר שם (ש"א ד ד) **וישלח העם שילה וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרובים**, ובכן נאמר כי דוד במולכו על כל ישראל את שניהם רצה להביא, את האחד שבו הלוחות השלמות מקרית יערים שביהודה, והשני שבו שברי הלוחות מבית אבינדב, ולא טעה דוד במאמר הכתוב שמשא הארון הוא על כתפי הלווים בראשי הבדים, אלא שחשב שלא יהיה זה אלא בארון שבו הלוחות שלמות שבו שני הכרובים, אך השני העגלה בבקר די להם, וזה מפורש למבינים בדברי הימים, **ויקהל דוד את כל ישראל כו' להביא את ארון האלוהים מקרית יערים ויעל דוד בעלתה אל קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלוהים ה' יושב הכרובים**, ובזה לא נזכר עגלה כי אם סתם כמשפטו.

ולבאר על איזה יבאר בעצם, ומזכיר יתרונו אמר אשר נקרא שם, והוא כאמרו את אשר בו הלוחות שלמות, שבהן נקרא שם ה', והוא מקרא שכתוב (שמות לד ד - ה) **ויקח בידו שני**

לוחות אבנים וירד ה' בענן ויציב עמו שם ויקרא בשם ה', וזה היה בשלמות, וזה תדע על איזה ארון אני מדבר, על אותו שנקרא שם שהוא בלוחות שבו, ובזה אין המקרא חסר גזרה אך על הארון השני שבו שברי לוחות אמר, **וירכיבו את ארון האלוהים אל עגלה חדשה** אותו שהיה **בית אבינדב**, ובו נאמר שם **ועוזא ואחיו נוהגים בעגלה**, והנה הדברים האלה הן הם הנאמרים באמת פה בספר שמואל, **ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם**, שהוא מקרית יערים אשר ליהודה, **את ארון האלוהים**, אותו **אשר נקרא שם**, שהוא אשר בלוחותיו נקרא **שם ה'**, כדבר שנאמר (שמות שם) **ויקח בידו שני לוחות אבנים ויציב עמו שם ויקרא בשם ה'**, וגם **שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו**, מה שאין כן אשר בו השברי לוחות שאין הכרובים עליו כמדובר.

ועל השני שבו השברי לוחות שהוא **בבית אבינדב**, אמר:

ג וִירָכְבוּ אֶת-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל-עֲגֹלָה חֲדָשָׁה וַיִּשְׁאַהֻּ מִבֵּית אֲבִינֶדָב אֲשֶׁר בְּגִבְעָה וְעֹזָא וְאָחִיו בְּנֵי אֲבִינֶדָב נֹהֲגִים אֶת-הָעֲגֹלָה חֲדָשָׁה.

וירכיבו את ארון האלוהים. אשר אין בו כל התוארים הנזכרים **אל עגלה חדשה**, **וישאוהו מבית אבינדב אשר בגבעה**, אשר זה לא היה בקרית יערים ביהודה, **ועוזא ואחיו** בזה היו **נוהגים העגלה**, כי בראשון לא הייתה בעגלה כי אם על הלווים כפשט התורה.

ובכן אמר -

ד וַיִּשְׁאַהֻּ מִבֵּית אֲבִינֶדָב אֲשֶׁר בְּגִבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאָחִיו הָלַךְ לִפְנֵי הָאֲרוֹן.

וישאוהו מבית אבינדב, את ארון זה **עם ארון האלוהים** הנזכר למעלה, שהעלו מיהודה שהוא **מקרית יערים**, ואמר **שאחיו** היה **הולך לפני הארון**, כלומר **ועוזא** אחריו, ושניהם נוהגים כל אחד במקומו.

ו וַיָּבֹאוּ עַד-גֶּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֲזָה אֶל-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֲזֵ בּוֹ כִּי שָׁמַטוּ הַבָּקָר.

ורצה יתברך להורות כי גם גדולה קדושת שברי לוחות ראשונות, כי מעשה אלוהים המה, וגם הארון ההוא לא ינשא בבקרים בעגלה, על כן הארון עצמו דחה הבקר ושמט אותם, והיה מהלך לבדו, להורות כי לא הבקר היו מוליכים אותו, כי אדרבה הוא נושא את נושאו, ובראות עוזא **ששמטו הבקר**, והיה הארון מהלך, חשב לאחוז בארון לעכבו מלהלך עד יחזיר הבקר למקומם כי לא שת לבו אל העניין ודמה כי היה צריך להחזיר, והנה בדברי הימים (א - יג ט) אומר **וישלח עוזא את ידו לאחוז את הארון**, ופה נאמר **ויאחז בו**, ויתכן שהכל אחד, כי שלח ידו לאחוז אך לא אחז, כי מיד נתן אל לבו, כי אחר שהיה הארון מהלך בלעד, כי אין חפצו בפרות חלילה, והשיב אחור ימינו.

ושמא תאמר אם כן למה נענש, על כן בספר הזה לא הזכיר וישלח ידו, כי אם **וישלח** סתם. ואמר **ויאחז בו**, לומר כי גם שלא פעל בידו דבר, מעלה עליו כאילו אחז, אחר ששלח יד עם שהחזירה מיד, ועל כן השמיט היד מהכתוב, לרמוז כי כך עשה עוזא ששלחה והשמיטה, כי אם שהעלה עליו כאילו אחז כי צדיק היה, והוא יתברך מדקדק עם חסידיו.

וזוהו -

ז וַיִּחַר-אַף ה' בְּעֵזָה וַיִּכְהוּ שֵׁם הָאֱלֹהִים עַל-הַשֵּׁל וַיָּמָת שֵׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים.

הוא אחד ממלאכים רעים חיצונים גרדיני נימוסים, הנקראים **אף**, ובקש לפגוע בו, אך ה' לא רצה כי אם **ויכּוּ שם האלוהים** בעצמו, היא שכינה שבארון, והטעם הוא כי לא במזיד היה שיניחהו למות ביד חיצונים, כי שגגה הייתה, וזהו תדע למה **ויכּוּ שם האלוהים** על כי שגגה הייתה, וזהו **על השל**, שהוא תרגום שגגה.

ועוד טעם שני והוא כי הנה **וימת שם עם ארון האלוהים**, סמוך בעצם, ועל כן לא רצה יתברך יתקרב **עם ארון האלוהים** כח חיצוני.

עוד יתכן יכוון כי במותו נדבקה נפשו **עם ארון האלוהים**, כי צדיק היה, ועם ששגג, לטובה כיון אלא שוסביביו נשערה מאד.

ח וַיִּחַר לַדּוֹד עַל-אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פָּרֶץ בְּעֵזָה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פָּרֶץ עֵזָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

ראוי להעיר היתכן שלא חרה לכל ישראל כי אם **לדוד**?

וגם מי לא ידע שחרה לו.

אך יתכן שמה שחרה לו בעצם זולת על מיתת הצדיק שיחויב יצר לכל, הוא על הטעם והסיבה, וזהו **על אשר פרץ ה'**, והוא כי הסיבה הייתה על גרמת דוד, שאלו מתחילה היה מצווה ללויים לשאת בכתף, לא היה נארע עניין עוזא, כי בזה טעה עוזא שחשב שהארון היה צריך אל הבקר.

או יאמר כמו שאמרו ז"ל (ירושלמי סנהדרין י ב), כי אחיתופל מתחילה ראה הטעות וראה כי **שמטו הבקר**, ולא אמר, ונתן אותו על כהנים, והיה מצערן מגביהם ומשליכם, עד שאמר דוד לאחיתופל אם ידע, ולא היה רוצה להגיד עד שאמר מי שיודע ואינו אומר יהא סופו בחנק, אז אמר תינוקות של בית רבן יודעים זה על הלויים **שבכתף ישאו**, ואפשר שבראות דוד מיתת עוזא, ואחר כך שבא לנסות בכהנים שלא שווה לו, והיו מיד מסתכנים, עד שאמר לו אחיתופל אחר מיתת עוזא וצער הכהנים, אז **ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזא**. כלומר ולא באחר שהיה אשם יותר הוא אחיתופל, כי לולא נמנע מלאומרו מתחילה לא היה נפקד איש.

יָד וְדוֹד מִכְרָכָר בְּכָל-עַז לִפְנֵי ה' וְדוֹד חָגוֹר אֶפֻּד בָּד.
טו וְדוֹד וְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת-אֲרוֹן ה' בְּתִרְעָה וּבִקְוֹל שׁוֹפָר.
טז וְהִיא אֲרוֹן ה' בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכָל בֵּת-שָׁאוּל נִשְׁקָפָה בְּעֵד הַחֲלוֹן
וַתֵּרָא אֶת-הַמֶּלֶךְ דָּוִד מִפֶּזֶז וּמִכְרָכָר לִפְנֵי ה' וַתִּבֶּז לוֹ בִּלְבָהּ.

הנה יותר היה צודק לומר ויהי, שהוא כמספר מה שעבר, ולא **והיה** שהוא כמספר העתיד. אך יאמר כי הנה מתחילה נאמר **ודוד מכרכר בכל עז**, ובפסוק זה הוא אומר **מפזז ומכרכר**, לזה אמד כי עתה רבתה השמחה בהגיע הארון אל **עיר דוד**.

וזהו אומרו **והיה**, כי **והיה הוא שמחה** הפך ויהי, שהוא צרה, ואמר כי גם שעד עתה היה **מכרכר** בלבד. עתה **והיה**, כי הייתה שמחה נוספת, כי **בא ארון ה' אל עיר דוד**, ראתה אותו **מיכל בת שאול מפזז ומכרכר**, אז **ותבז לו בלבה**, והנה מלת **לו** בלתי צודקת, והיה לו לומר ויתבזהו בלבה או ותבז אותו בלבה, אך יאמר כי לב האחד כשליח אל לב רעהו, וכאשר לב האחד רע גם לב האחר גם הוא כמנחש מה שבלבו של זה, ומה שבזתה אותו בלבה עשה רושם גם לו, שהרגיש בלבו כי אין לבה שלם עמו, וזהו אומרו **ותבז לו**.

כ וַיָּשֶׁב דָּוִד לְבָרָךְ אֶת-בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכָל בֵּת-שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מֶה-נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אִמָּהוֹת עֲבָדָיו כִּהְגִּלוֹת נִגְלוֹת אֶחָד הָרָקִים.
כא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-מִיכָל לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר בָּחַר-בִּי מֵאֲבִיךָ וּמִכָּל-בָּיתוֹ לְצוֹת אֹתִי נִגִּיד עַל-עַם ה' עַל-יִשְׂרָאֵל וְשִׁחֲקֵתִי לִפְנֵי ה'.

אמר, הנה באומרך **מה נכבד היום מלך ישראל**, תפיסתך עלי על שלשה דברים: **אחד** כי תורת ה' לא לי לבדי, ולא אעשה כל כך הרעשות יותר מכל שאר אישי ישראל, עם שלכל אחד ניתנה התורה.

שנית כי הפיזוז וכרכור ושמחה יתירה מרגילין לאדם לקלות ראש, ולצאת אל שחוק וליצנות וסילוק מורא שמים.

שלישית שמתבזה לעיני העם, וגם שגדולי הערך שבישראל היודעים מעלת התורה, אדרבה יפארו את המלך באומרם כי יקרה התורה בעיניו, אך קלי הערך והנשים לא יאמרו, כי אם **שכאחד הריקים** הוא גם המלך.

וזהו סוף מאמר מיכל, באומרה **אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים**, על שלש אלה השיב ואמר:

על הראשון לפני ה' אשר בחר בי מאביך, לצוות אותי לנגיד, תחילה **על עם ה'** ביהודה, ואחר כך **על ישראל**, על כן אני חייב לו יתברך מכל שאר ישראל, וראוי להורות יותר שמחה בתורתו מכל שאר ישראל, עם היות שהתורה לכל איש ישראל היה.

ועל השנית אמר: ושחקתי לפני ה', לומר איני כזולתי שהפיזוז וכרכור מוציאין אותו אל קלות ראש אשר העושה כן אין ה' לפניו, כי אם אני כי גם **ושחקתי, לפני ה' אני**.

ועל השלישית אמר:

כב ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם-האמהות אשר אמרת עמם אכבדה.

לומר כי הנה רצונו יתברך הוא יהיה האדם שפל ונבזה בעיניו נמאס, ויצרו של אדם אינו מניחו, ומה גם לגבר כדוד המולך על כל ישראל, על כן צריך האדם לעשות בעצמו פעולות שפלות, למען על ידי כן יהיה שפל בעיני עצמו, כי ירגיל עצמו בכך, וזה מאמר דוד מי יתן ונקלותי עוד מזאת, שהייתי עושה פעולות הוראת קלות הערך, והייתי שפל בעיני, שהייתי קונה בעצמי מידת שפלות, כי על ידי היותי מכון לכך, לא בלבד בעיני גדולי ישראל היודעים מעלת התורה לא תקל כבודי במה שעשיתי, כי אם גם **עם האמהות אשר אמרת**, שהן **אמהות עבדי עמם אכבדה**, כי על טוב הכוונה לא בלבד לא אתבזה בעיניהן, כי אם אדרבה עימהם **אכבדה**, על ידי השגחתו יתברך.

פרק ז

ה לך ואמרת אל-עבדי אל-דוד כה אמר ה' האתה תבנה-לי בית לשבתי.

ו כי לא ישבתי בבית למיזם העלתי את-בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן.

ז בכל אשר-התהלכתי בכל-בני ישראל הדבר דברתי את-אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את-עמי את-ישראל לאמר למה לא-בניתם לי בית ארזים.

ח ועתה כה-תאמר לעבדי לדוד

כה אמר ה' צבאות אני לקחתיו מן-הנה מאחר הצאן להיות נגיד על-עמי על-ישראל.

ט ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את-כל-איביך מפניך

ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ.

י ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתי ונשכן תחתיו ולא ירגז עוד

ולא-יסיפו בני-עולה לענותו כאשר בראשונה.

יא ולמן-היום אשר צויתי שפטים על-עמי ישראל והניחתי לך מכל-איביך

והגיד לך ה' כי-בית יעשה-לך ה'.

ראוי לשים לב:

א. מה זו תמיהא. האתה תבנה לי בית.

ב. אומרו לשבתי שהוא מיותר.

ג. **אומרו כי לא ישבתי בבית כו'.** כי הלא על זאת ראוי לבנות בית, על כי עד כה לא ישב כי אם **באהל ובמשכן.**

ד. **אומרו באהל ובמשכן,** כי היינו אהל היינו משכן.

ה. **אומרו בכל אשר התהלכתי כו', הדבר דברתי כו',** כי מי אמר שדבר, ואמר **למה לא בניתם לי בית ארזים,** כי הלא עם היות שלא דבר, כך רצה דוד לבנותו, ולמה לא יבנהו על שלא דבר **למה לא בניתם כו'.**

ו. **אומרו ועתה כה תאמר לעבדי, מאי ועתה,**

וגם אומרו כה תאמר לעבדי לדוד הוא מיותר, כי תארים אלו כבר נאמרו בתחילת המאמר, ולא היה צריך להתחיל, אלא **מכה אמר ה' צבאות.**

ז. **למה מזכיר לו שלקחו מן הנוה מאחר הצאן כו',**

וכן **אומרו שהיה עמו בכל אשר הלך כו',** מה צורך לכל זה אצל העניין.

ח. **אומרו ושמתי מקום לעמי ישראל,** איך תצדק שימה במקום, ואיזה הוא המקום שישים ושימשך ממנו **אומרו ונטעתיו כו'.**

ט. **אומרו ולמן היום** שהוא משולל גזרה,

ואומרו והנחותי לך כו' בלתי צודק עם ראש הפסוק.

י. **אומרו והגיד לך ה' בלתי צודק עם הקודם.**

ועוד היכן הייתה הגדה זו.

ה לך ואמר אל-עבדי אל-דוד כה אמר ה' האתה תבנה-לי בית לשבתי.

אמנם הנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילק"ש** קמג) שאמר לו הקדוש ברוך הוא לנתן הנביא, הנה דוד מהיר הוא, ונשבע לה' נדר לאביר יעקב, (תהלים קלב ג - ו), **אם אבוא באהל ביתי עד אמצא מקום לה',** מחר ישכיר פועלים ויתחיל לבנות, לכן מיד **לך ואמרת לו** כי הוא לא יבנה הבית כי אם בנו.

והנה למדנו מדבריהם, כי כאשר אמר לנתן הנביא

ב ויאמר המלך אל-נתן הנביא

ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה.

היה ענין המזמור ההוא **אשר נשבע לה' נדר כו' עד אמצא מקום לה' כו'.**

ונבוא אל העניין

אמר לו (ה) **האתה תבנה לי בית.** לומר במה שידענו כי אין הוא יתברך עושה מושבו מבית דירה, כמאמר שלמה (עיין מ"א ח כז) כי האמנם ישב אלוהים על הארץ, גם שיהיה בכל מרחבי מסוף העולם ועד סופו, אף כי הבית הזה בעלת גבול כדרך כל בית, אך מושבו המיוחד הוא הצדיק, כענין היכל ה' המה, והוא ענין האבות שאמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** פב ו) האבות הן הם המרכבה, והוא (בראשית לט ב) **ויהי ה' את יוסף,** וכן בדוד הוא

אומר (ה' י) **וה' צבאות עמו**. וזה מאמרנו על פסוק **ושכנתי בתוכם** (שמות כה ח) ולא נאמר בתוכו, ובפסוק (ויקרא כו יא) **ונתתי משכני בתוכם**.

ובזה יאמר הוא יתברך **האתה** דוד שאתה בית דירתי ומשכני, **תבנה לי בית** שהוא חומרי ובעל גבול, **לשבתי**, עם היות נגד מציאותי כי אם בנשמת הצדיק חלק אלוה ממעל.

ושמא תאמר כי הלא שתי תשובות בדבר:

אחד כי מה שאתה רוצה לעשות הוא בית במקום לה' הוא בהר המוריה, מכוון לבית המקדש של מעלה, הוא שער השמים, כי בזה לא יפלא, כי איננו רק השתלשלות השכינה משל מעלה לשל מטה, כי הלא אמרנו כי המזמור ההוא, ביום הזה נאמר, באומרו אשר נשבע לה' כו', ושם נאמר נבואה למשכנותיו כו', שהוא כמאמרנו שם, כי בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה, נמצינו באים לשתי משכנות כאחת, מה שאין כן עתה שבכל מקום שיהיה משכן, בין מה שהיה במדבר בין בגלגל, או בשילה או בנוב או גבעון, אינו מכוון כנגד של מעלה, ואיזה הדרך ישתלשל מבית המקדש של מעלה לשום אחד מהמקומות ההם, ואין זה כבוד שכינה.

ועוד טעם שני והוא כי הלא אחת משלש מצות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ היא **לבנות בית הבחירה**, ומה עוד להאריך הדבר יותר מכמה מאות שנה שנכנסו לארץ.

על כן להשיב על שתי הטענות:

אמר על האחד:

ו כי לא ישבתי בבית למיזם העלתי את-בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואֶהְיֶה מתהלך באהל ובמשכן.

והוא בהזכיר מאמרם ז"ל **במדבר רבה** (יב יב), והוא כי כשהוקם המשכן למטה הוקם משכן למעלה, הוא משכן הנער המשמש בימי הגלות כו', וכתבנו בביאור התורה בס"ד, כי בזה יובן מאמר הכתוב (שמות כה ח - ט) **ועשו לי מקדש כו', ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כו'**, כי הנה ראוי לשים לב למה אחר שקראו מקדש קורא אותו משכן.

ועוד שהיה לו לומר תבנית משכן ותבנית כלים, אך באומרו תבנית המשכן ותבנית כל כליו, יראה שיש משכן ידוע, וזה שרוצים לעשות עתה הוא דמות אותו המשכן ודמות כל כליו, אך הוא כי יש למעלה משכן ידוע, הוא משכן הנער הוא שרו של עולם מטטרון, וכאשר בהיות בית המקדש בהר המוריה, הוא מכוון לשבתו יתברך במקדש של מעלה, כך בהיות משכן למטה באיזה מקום שיהיה, הוא מכוון למשכן של מעלה, כי אין משכן הנער קבוע בבית המקדש של מעלה שהוא קבוע כנגד הר המוריה, כי אם שבכל מקום שיש משכן למשכן, שם יהא של מעלה מכוון אליו וזה יאמר פה, אל תקצר נפשך על היותי מאז יצאו ישראל ממצרים במשכן

בלתי מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, ואינו דרך ישרה להמשיך ולשלשל השפע מעליון לתחתון, כי הלא אם אין אהל התחתון מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, הנה הוא מכוון כנגד משכן הנער, שגם בו משכני, והוא הנזכר במקרא, שכתוב (שמות כה ט) **ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן**, וזהו אומרו פה **כי לא ישבתי כו'**, לומר כי מה שלא ישבתי בבית, הוא בית עולמים שכנגד בית המקדש של מעלה **למיום העלותי כו'**, אינו קשה על שאינו כנגד בית המקדש להמשיך ולשלשל שכינתו, כי הלא אם אין בית המקדש מכוון לעומת של מטה, הלא ישראל משכן מכוון נגדו, שגם בו מושב שכינה, ומשם השכינה משתלשלת ונמשכת, וזהו **ואהיה מתהלך באהל ובמשכן**, כי בכל מקום שהייתי **מתהלך** הייתי **באהל ובמשכן** כאחת, כי היה משכן הנער למעלה מכוון כנגד האהל של מטה, והיה משתלשל ונמשך מן העליון אל התחתון.

ועל הטענה השנית כי זאת הייתה אחת משלש מצות שנצטוונו בכניסתנו לארץ, **לבנות בית לה' בהר המוריה**, לזה אמר:

ז בָּכָל אֲשֶׁר-הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדָּבָר דִּבַּרְתִּי אֶת-אֲחִיד שְׁבִטִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לַרְעוֹת אֶת-עַמִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְמָה לֹא-בָנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים.

כביכול מטלטל משכני ממקום למקום, בכל שבטי ישראל, האם **דבר דברתי את כו' אשר צויתי לרעות את עמי וכו', למה לא בניתם לי כו'**. כי היא הייתה מהמצות ראשונות שציוויתי בכניסה לארץ, אך הוא כי לא חפצתי עד עתה שבחרתי בך.

וזהו אומרו -

ח וְעַתָּה כֹּה-תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד

כֹּה אָמַר ה' צִבְאוֹת אֲנִי לִקְהָתִיךָ מִן-הַנֶּהָר מֵאֲחֶר הַצֶּאֱנָה לְהִיּוֹת נֶגִיד עַל-עַמִּי עַל-יִשְׂרָאֵל.

והוא כי הלא לא תצויר ישיבת אלוהים בארץ, אם לא בהיות איש צדיק חביב לפניו יתברך, ישרה שכינתו בנפשו, כי חלקו יתברך אמרה נפשו, ואז קדושתו יתברך לא בלבד תתפשט אל גויתו, כי אם גם אל המקום אשר הוכן לקבל קדושה אשר לעומת שער השמים, גם הוא יקבל באמצעותו היכל ה', הוא הצדיק הגדול ההוא, למען יזכו לקבל שפע קדושה כל עם ה' הבאים בשערי הבית הקדוש ההוא וזה מאמר הכתוב (מ"א ח טו) **לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל ואבחר בדוד**, כי הלא יקשה מה שהקשו רבותינו ז"ל (עיין **זוהר** שמות קצח א) כי נכנס בעיר ויצא באיש, אך הוא לא בחרתי בעיר, כי האמנם ישב אלוהים על הארץ, אך כאשר ואבחר בדוד כי אז באמצעותו בחרתי בעיר היא ירושלים, שהוא כמדובר שהשרה שכינתו ברוחו, ועם רוחו גויתו ואדמתו הוא ירושלים, ובפרט בית ה'.

וזהו אומרו פה **בכל אשר התהלכתי כו', וצויתי רועים לרעות את עמי**, האם **דברתי למה לא בניתם לי בית**, שהוא על כי עדיין לא בחרתי באיש להשרות שכינה אגבו, אך ועתה שכה

תאמר כו' שבחרתי בך כי הנה **לקחתוך מן הנה מאחרי הצאן להיות נגיד כו'**, כי זה הוא כי ואבחר בך, על כן עתה הוא זמן בית עולמים, מה שאין כן עד כה, עם היות כי זו מהמחות ראשונות שנצטוו בכניסתן לארץ.

ופירש ואמר איך על ידי שבחר בו נמשך היות זמן לבנות בית לה', הלא הוא כי על ידי שבחרתי בך נמשך כי -

ט ואֶהְיֶה עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר הִלַכְתָּ וְאֶכְרַתָּ אֶת-כָּל-אִיבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂיתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ.

שעשיתי משכני בקרבך והשריתי שכנתי בך, וראיה להיותך היכל ה' מרכבה אלי, כי הנה ואכריתה את כל אויביך מפניך. ואין זה כי אם שלהיות ה' עמך, היו נסים ונכנעים אויביך מפניך כאשר לפני ה', כדרך אומרו (במדבר י' לה) **קומה ה' כו' וינוסו משנאיך מפניך**, באופן שמצד עצמך לא היית צריך בית המקדש כי היית כאבות שהן הם המרכבה והבית המקדש, וזהו **ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ**. הם האבות, כמו שאמרו ז"ל (עיין פסחים ק"ז ב) ויהיה לפי דרכנו כי ותעש לך שם כאבות שהן הם היו המרכבה, כך אתה לעצמך אינך צריך כי בית אלוהים והיכל ה' אתה.

ושמא תאמר אם כן מה צורך בית עולמים להתפשט בו שכנה, שאני בא לומר עד אמצא מקום לה', היה די לי כי היכל ה' אני, ובי שורה השכינה ברוחי, ומה צורך מקום, לזה אמר הנה על עצמך אמת הוא שאינך צריך מקום.

אך מה -

י וְשָׁמַתִּי מִקּוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא-יִסְיִפוּ בְּנֵי-עוֹלָה לַעֲנֹתוֹ כְּאֲשֶׁר בְּרִאשׁוֹנָה.

שושמתי מקום, הוא בשביל עמי ישראל. כי אינם משיגים על ידך מה שמשיגים על ידי המקדש כי בו מתכפרים ומטהרים מטומאותם, וקונים שפע בהראות שם לפני ה', באופן שעל ידי כן **ונטעתי**, ובאומרו לשון שימה, ובאומרו מקום, ולא אמר ואבנה בית וכיוצא בו, הוא אל שיתן שומו יתברך שם שכנתו הנקראת מקום, כמו שאמרו ז"ל על פסוק (בראשית כב ד) וירא את המקום מרחוק, (שם כח יא) ויפגע במקום, וכן אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** סח ט) מפני מה מכנים שמו של הקדוש ברוך הוא וקוראים אותו **מקום**, מפני שהוא מקומו של עולם כו', ואל יעלה על רוחך כי מבלתי חפצי בך, כי מצאתי בך דבר בלתי הגון לא רציתי תבנה את ביתי,

כי הלא ראה כי -

יא וְלֹמַן-הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שְׁפָטִים עַל-עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהִנֵּחֲתִי לְךָ מִכָּל-אִיבֶיךָ

והגיד לך ה' כי-בית יעשה-לך ה'.

מה שאין כן לשאר שופטים, ואין זה כי אם בך חפצתי מכולם, ואין לומר כי אולי עתה אחר שהניחותי לך, עשית דבר בלתי נאות, כי הנה **והגיד לך ה' כו'**, והוא כי הנה כתבנו מרבתינו ז"ל על אומרו **ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן לאמר. לך ואמרת אל עבדי כו'**. כי אמרו רבותינו ז"ל (ילק"ש קמג) שאמר הקדוש ברוך הוא לנתן, הנה דוד מהיר הוא, והוא נשבע לה' אם אבא באהל ביתי כו', עד אמצא מקום לה', מחר מיד ישכור פועלים ויתחיל לבנות הבית, על כן **לך ואמרת כו'**, הנה יראה מזה כי מזמור ההוא אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב, בלילה ההוא, או בקודם היה, והנה במזמור ההוא על כי ראה יתברך חפצו לבנות בית לה', אז בישרו כי בית נאמן יעשה לך ה'. כי כה אמר נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטן כו', וזה יורה כי את דוד אהב, וזה יאמר לו נתן הנביא הנה אהבך ה', כי הנה כאשר נשבעת לבקש מקום לה', ענה לך ברוח הקדש שבמזמור כי בית יעשה לך ה'.

אך הוא כי נתייחדה מצווה זו לבנך -

יב כי ימלאו ימיו ושכבת את-אבתיך והקימתי את-זרעך אחריו אשר יצא ממעיך והכינתי את-ממלכתו.

והנה אמרו רבותינו ז"ל במדרש (ילק"ש קמה) כי מה שלא רצה הקדוש ברוך הוא שיבנה דוד הבית המקדש היה על כי אם היה נעשה על ידו לא היה נחרב לעולם, והקדוש ברוך הוא רצה להטיל כעס שעל בניו על הבית זה פעמים, שאם לא כן חס וחלילה כלה היה עושה. על כן לא רצה יבנה כי אם על ידי בנו, ובזה יתכן דרך אחרת בכתובים עם שבמקצתם יהיה מעין הקודם, והוא בשום לב שאילו היה דוד אומר שהיה רוצה לבנות בית לשבתו יתברך היה צודק יאמר לו **האתה תבנה לי בית לשבתי**, אך הוא לא אמר כי אם (פסוק ב) **וארון האלוהים בתוך היריעה**.

אמנם הנה ידוע כי לא נקרא בית לשבתו יתברך, כי אם המתמיד ומתקיים לעד כבית השלישי המקווה במהרה בימינו, וכמאמרנו על מקרא שכתוב (שמות טו יז) תביאמו ותטעמו כו', שהוא יהי רצון שהבית אשר יבנה לעתיד, הוא אשר נבנה עתה בבואנו אל הארץ, כי לא יטלטלו ישראל בין העמים, כי אם שתביאמו ותטעמו בהר נחלתך, שיהיה מכון לשבתך, שהוא לשבתך בקבע, ולזה לא יהיה בנין אבנים כי אם אשר פעלת ה' למעלה, והוא כי מסורת ביד רבותינו ז"ל (רש"י ר"ה ל א וסוכה מא א ועוד) כי הבית השלישי ירד רוחני מן השמים והוא כמבואר אצלנו על מה שראה יעקב שהבית השלישי מתייחס אליו, (בראשית כח יב) **והנה סולם מוצב ארצה וכו'** שהוא בית השלישי שירד מן השמים, וזהו אומרו ארצה, שה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בראשה, שהוא כאומרו לארץ, כי הסולם מוצב, המחבר העליון עם התחתון, כסולם המוצב שהוא בה, יהי לארץ, שהוא למעלה, שיבוא מלמעלה לארץ וזהו שלא אמר בארץ.

ונבוא אל העניין

אמר הוא יתברך הלא אמרת לבנות לי בית, לא יתכן, כי [ה] **האם אתה תבנה לי בית**, הלא והיה **לשבתי**, כי לא יתבטל לעולם, וכעת אין לי חפץ בישיבת קבע, כי הלא ראית [ו] **כי לא ישבתי בבית** שתקרא ישיבה **למיום העלותי וכו'**, עד היום הזה, **ואהיה מתהלך באהל ובמשכן**, עם שאינו לפי כבודי חלילה.

ושמא תאמר לא תהיה ישיבה שהיא קבע, אך תהיה בנין בית, כי לא יבצר מהיות בית המקדש בהר המוריה, גם שלא יהיה בנין עולם עד השלישי, לזה אמר, זה עד עתה לא היה אפשר, כי הנה עם היות שהיא מהמצות שציוויתי בכניסתם לארץ, עם כל זה [ז] **בכל אשר התהלכתי**, לא **דברתי למה לא בניתם לי בית ארזים**, שהוא בית המקדש במקומו, לכל הרועים **אשר צויתי לרעות את עמי**, כי רק אותך בחרתי, שעל ידך אעשה קבע יתר מהמשכנות שעד כה, כאשר כתבנו שאמר הוא יתברך, (דה"י שם) כי לא בחרתי בעיר וכו', ואבחר בדוד, כי לא בחרתי בדירת עיר עד בחרתי בדוד, כי אז בחרתי בעיר לבנות בה לי בית, וזהו **הדבר דברתי את אשר צויתי לרעות כו'**, שהוא כי לא בחרתי בעיר עד עתה, [ח] כי בחרתי בך **שלקחתיך מן הנה מאחר הצאן**, כמו כן בחרתי בך, ואת עצמך עשיתי משכן לי, כי [ט] **ואהיה עמך** והראיה כי **ואכריתיה וכו'**, כבקודם, **ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ**. הם האבות, כמו שאמרו ז"ל (פסחים קי"ב) שאומרים מגן דוד כמו מגן אבות. ולפי דרכנו הוא שהן הם המשכן והמרכבה, אך לא שתבנה אתה הבית, כי הנה הבנין הראוי להיותי יושב בו לעולם אינו זה שיבנה עתה, כי אם אותו שיהיה רוחני שאורידהו מן השמים ואלבישהו פה.

וזהו [י] **ושמתי מקום לעמי ישראל**, לומר כי מה שאינו עתה מקום כי אינו גשמי כי אם רוחני למעלה, אשים אותו מקום למטה לעמי ישראל, שאלביש אותו שיהיה נאות להם, כי גשמיים המה, ולמה לא יהיה עתה, הלא הוא כי גם שאשים מקום עתה מקדש הרוחני לעמי ישראל, **ונטעתי** להיות נטוע לעולם, הלא צריך שיהיה באופן **שושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו וכו'**, מה שאין כן בזמן הזה שהם מעותדים ליעקר משם בעונותם, כי על כן מאז בנה שלמה בית המקדש בנה בית מתחת למקדש לגנוז בו הארון כשיחרב הבית, באופן שאין תקנה כעת ליבנות באופן יתמיד, ובכן לא יתכן יהיה על ידך כי לא יחרב, וצריך להעמיס עול אשמותם על עצמם, ולא על הבית, ותהיה כלה חס וחלילה.

ושמא תאמר שאם כן גם מלכות ביתי לא יתמיד בהיחרב הבית, ומי יודע אם אזכה לכשתשים מקום לעמך ישראל לעתיד לבא.

לזה אמר הנה מאשר ראית עתה תבטח על העתיד, כי הנה [יא] **ולמן היום אשר צויתי שופטים על עמי ישראל**, לא היה להם נחת מכל אויביהם כאשר היה לך, כי **והנחותי לך**

בלבד **מכל אויביו**, ובדבר הזה הרי הוא כאילו **והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה'**, כאשר ישנים מקום לעמו ישראל, וזה מקל וחומר אם עתה שלא **הניח ה' את** זולתך מאויביהם, הניח לך, אז שינוח הכל לא כל שכן **שבית יעשה לך ה'**, ואם נפרשהו כפשוטו שהגיד לו ה' ברוח קדשו, במזמור (תהלים קלב) **אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב**, שהוא עניין אומרו פה **אני יושב בבית ארזים וארון כו'**, אז בישרו יתברך **כי בית יעשה לו ה'**, אז באומרו **שם אצמיח קרן לדוד ועליו יציץ נזרו**, כמו שכתבנו מרבתינו ז"ל כי נבואת נתן זאת הייתה אחר המזמור ההוא, או באותה הלילה, ונתן הגיד בנבואה אשר הגיד לו ה' ברוח הקדש, ובכן לפי זה הם שתי טענות:

אחת כי הנה הניח לו ה' יותר מכל השופטים, ומזה יבטח על העתיד, **ועוד** כי הלא כבר הגיד לו ה' **כי בית כו'**, כמדובר, וגם אתה איני מוציאך ריקם כי אם [יב] כאשר **ימלאו ימיו כו'**, [יג] **הוא יבנה בית לשמי כו'**, וזה החדש אשר אעשה לו, כי לא יהיה עונש מה שיחטא, הסיר מלכותו ממנו כאשר עשיתי לשאול.

כי אם -

יד אני אהיה-לו לאב והוא יהיה-לי לבן
אשר בהעוֹתו והכחתי בשבט אנשים ובנגעי בני אדם.
והוכחתי וכו' הם ייסורין על ידי בני אדם או נגעים.

אך -

טו וחסדי לא-יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול אשר הסירתי מלפניך.
חסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול, שהייתה פקודת אשמתו הסר מלכותו, אך כל זה הוא את בנך, אך את זרעו צריך זכות שתמשך מלכותם לעולם, וכמאמרנו על אשר דבר ה' לדוד, שאמר מה שיהיה אמת שהוא קיים, על כל פנים הוא כי מפרי בטןך אשית לכסא לך, הוא שלמה, כי גם שיחטא לי איסרנו, ומלכותא ליה קיימא, אך לזרעו לא כן, כי אם שאם ישמרו בניך בריתי כו', גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך.

וזהו אומרו פה, הנה לבנך שהוא המולך תחתך **חסדי לא יסור ממנו** להסיר מלכותו בהעוֹתו, כי אם **והוכחתי** בייסורין ומלכותו קיים אך לבניו עדי עד לא כן,

כי אם -

טז ונאמן ביתך וממלכתך עד-עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד-עולם.
שונאמן ביתך, שישמרו בריתי **וממלכתך עד עולם**, וזה הוא את זרעך, אך לך גדולה מזו היא, כי כל זה יהיה לפניך, כי **דוד מלך ישראל חי וקיים**.

ועוד אבטיחך כי גם שמזרע זרעך יפסק מלכות, **כסאך** לעתיד **יהיה נכון עד עולם**, כי דוד הוא מלך המשיח.

יח וַיֵּבֶא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיָּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר מִי אֲנֹכִי אֲדֹנִי ה' וּמִי בֵּיתִי כִּי הִבִּיאֲתָנִי עַד-הַלֵּם.
יט וּתְקַטֵּן-עוֹד זֹאת בְּעֵינַיִךְ אֲדֹנִי ה' וּתְדַבֵּר גַּם אֶל-בֵּית-עֲבָדְךָ לְמַרְחֹק
וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנִי ה'.
כ וּמֵה-יֹאסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלַיךְ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת-עֲבָדְךָ אֲדֹנִי ה'.
כא בְּעֵבֹר דְּבָרְךָ וּכְלַבְךָ עָשִׂיתָ אֶת כָּל-הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת-עֲבָדְךָ.
כב עַל-כֵּן גְּדַלְתָּ אֲדֹנִי אֱלֹהִים כִּי-אֵין כְּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זֹלַתְךָ כָּל אֲשֶׁר-שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנוֹ.
כג וּמִי כַעֲמָךְ כִּי־יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הִלְכוּ-אֱלֹהִים לִפְדוֹת-לוֹ לְעַם וְלִשׁוֹם לוֹ שֵׁם
וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָּה וְנִרְאֹת לְאַרְצְךָ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹהִיו.

ראוי לשים לב:

א. מה זו ישיבה לפני ה', ויש מרבתינו (עיין ירושלמי יומא ג ב) למדו מכאן שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, וראוי לדעת למה ילמד זה פה, ויש מרבתינו ז"ל אומרים (ירושלמי שם) שלמד שקודם תפילה צריך אדם להתיישב לכונן דעתו עליו להתפלל.

ב. אומרו ה' אלוהים בין אומרו מי אנכי לאומרו ומי ביתי.

ג. אומרו עד הלום כי מלת עד מיותר.

ד. אומרו ותקטן עוד זאת, כי היה די יאמר ותקטן זאת.

ה. למה חוזר להזכיר אדני אלוהים, ולא סמך על האמור.

ו. אומרו וזאת תורת האדם, שהוא משולל גזרה והבנה,

וגם אומרו האדם בה"א הידיעה.

ז. כי אומרו ואתה ידעת את עבדך כו', אין נראה גזרה צודקת אל מאמר ראש הפסוק.

ח. אומרו בעבור דברך, כי איך יעשה בעבור הדבר, ואם הוא שלא היה עושה אם לא בעבור שכבר דברו הוא הפך המכוון, כי בא להחזיק לו יתברך טובה ואומר הפכו.

ט. אומרו וכלבך אחר הדיבור, ומציאותו בהפך.

י. אומרו עשית, להודיע, והוא בהפך, ההודעה היא לעשות, ולא העשיה להודיע.

יא. אומרו על כן גדלת, כי היאמר מעשה לעושהו שעל שהיטיב לו גדל.

יב. אומרו כי אין כמוך, ואין אלוהים זולתך, שהם שני הפכים, כי באומרו כי אין כמוך אינו שולל שאין זולתו כי אם שאינו כמוהו ובאומרו כי אין זולתך שולל אחר לגמרי גם בלתי כמוהו.

יג. אומרו כאשר שמענו באזנינו, היתכן שכל הודאת דוד כי אין זולתו יתברך הוא לשמע אוזן בלבד.

יד. אומרו ומי כעמך כישראל כו' איך נקשר אל הקודם.

טו. אומרו בארץ שהיא מלה מיותרת.

טז. **אומרו אשר הלכו אלוהים**, כי אין דרך המקרא לדבר לשון רבים באלוהותו יתברך והראיה כי אמר **לפדות לו**, ולא אמר להם, שאם חוזר אל ישראל היה לו לומר אותו.

יז. **אומרו ולשום לו שם, ולעשות לכם** כי עד כה דבר שלא לנוכח, ועתה לנוכח, ועד כה דבר לשון יחיד, בין אל ה' בין אל ישראל, ועתה לשון רבים.

יח. **איך חזר בו שאחר אומרו לכם**, אומר **לארצך**, ולא אמר לארצכם.

יט. **מה הן הגדולה ונראות**.

כ. **אומרו לעמך אשר פדית**, ואחר כך אומר **גוים ואלוהיו**, ואיך קרא את הכל **עמך**.

כא. **אומרו גוים ואלוהיו**, כי הוא אמר **גוי אחד בארץ**, ועתה קורא אותם **גוים**, **גם אומרו ואלוהיו** בלתי מובן.

אמנם הנה ארון האלוהים היה באהל יריעה, כמפורש (בדברי הימים א טז א) ויביאו את ארון האלוהים ויציגו אותו בתוך האהל אשר נטה לו דוד, אך הוא היה יושב בבית ארזים, כי על כן חס על כבוד אלוהי ישראל.

ואמר (פסוק ב) **ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון האלוהים יושב בתוך היריעה**, ולא עוד אלא **אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב, אם אבא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי, עד אמצא מקום לה'**, וקיים כי לא שכב שינת קבע ולא בא אל אהל ביתו, עד מצא המקום על פי נביא, להתחיל היסודות.

יח ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי אדני ה' ומי ביתי כי הביאתני עד-הלם.

והניח הבית לשלמה בנו שיבנהו כדבר ה', והנה טרם ימצא המקום אמר, כי **ויבא המלך דוד מבית ארזים, וישב לפני ארון ה'** כיושב הוא בתוך אהל, גם הוא עד ימצא המקום, כי לא מצאו עדיין, ולא ידע היכן היה, ויחל להחזיק טובה ולהודות לה' על דברי הבשורות, **ויאמר מי אנכי ה' אלוהים**, כלומר כי כאין וכאפס הייתי מעותד להיות נפל, באופן שהיות לאיש חי שאוכל לומר על עצמי **אנכי**, יש לי להחזיק טובה, או בדרך אחרת **מי אנכי**, כי אדם הראשון אני אשר חטא לך, שכאשר הוא גרם מוות לכל העולם, היה ראוי לא תביאהו יעמד חי כמוני היום, כי אם שהיית רחום בדין, וזהו אומרו **אדני אלוהים**, ולא זו בלבד כי אם שנתת לי מלכות, כי **ומי ביתי**, שבאתי מרות המואביה, שלא בלבד **הביאותני** בקהל, כי אם גם **עד הלום**, כי אשר אמר בעז לה גושי הלום, שהוא למלכות קיימת בי, והנה סוף מאמרם ז"ל במדרש חזית (רות רבה ה ו) הוא. גשי הלום קרבי למלכות, וטבלת פתך בחומץ אלו ייסורין, שאמר דוד אל באפך תוכיחני כו', ותשב מצד הקוצרים, אלו ששה חדשים שהיה מלכותו צודה בורח מאבשלום כו', והנה הייסורין עדיין לא היו עד אחר עניין בת שבע. ובזה יאמר אודך ה' **כי הביאותני עד הלום** הוא המלכות, כי גם שמאז נתבשרתי בייסורין אודך על ההווה, כי עדיין לא באתי אלא עד המלכות.

יט ותקטן-עוד זאת בעיניך אדני ה' ותדבר גם אל-בית-עבדך למרחוק

וזאת תורת האדם אדני ה'.

והוא כי שלוש חלוקות הן במלכות:

אחד לדוד,

שניה בשלמה,

שלישית לימות המשיח.

והנה באומרו **כי הביאותני עד הלום**, דבר על עצמו, ואמר **עוד זאת**, שהיא מה שהוא עוד בזאת שהוא מלכות בנו **בעיניך, ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק**, שהיא החלוקה השלישית, ולא בלבד דברת מעתה על מה שיהיה לימות המשיח, כי אם שגם מה שיהיה לי לימות המשיח, דברת אותו מבריא את אדם הראשון, שהוא מסוף העולם ועד סופו, וזהו **וזאת תורת האדם ה' אלוהים**, שדברת לו בשתי בחינות שמותיו יתברך אלה, והוא אומרו **האדם**, שהוא הידוע שהוא אדם הראשון, והוא כי התורה שנאמרה בו הוא מלכותו זאת לימות המשיח, והוא כי שם נאמר (בראשית א כו) נעשה אדם כו', וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל הרמש וכו', והנה אדם הראשון לא רדה בדגת הים ובעוף השמים ובכל האמור שם, אך דברי התורה ההיא האמורה על אדם, תדבר על מלך המשיח שנאמר בו (תהלים עב ח) וירד מים עד ים כו'.

או יאמר וזאת תורת האדם, על אברהם אבינו הנקרא האדם הגדול בענקים, כי זאת הייתה תורה שנאמרה לו, והוא כי כאשר נאמר לו (בראשית טו ט) קחה לי עגלה משולשת וכו' (שם שם יא) ונאמר וירד העיט על הפגרים, אמרו רבותינו ז"ל זה דוד שבקש לכלות את כל אומות העולם, וישב אותם אברם שלא הניחו, והוא כי למען הסגיר את ישראל ביד האומות ביד המלכויות הוצרך להניחם, ואז הוצרך הוא יתברך להראות לאברהם, כי לא יירא פן יספו בניו ביד המלכויות, כי הראה לו כי מה שלא יעשה דוד עתה יעשה לעתיד כשיהיה מלך המשיח, והוא אשר נאמר לאברהם אז ברוח הקדש במזמור איתן האזרחי (תהלים פט), כי שם נאמר אז דברת בחזון לחסידיך כו', מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו, אשר ידי תכון עמו כו', לא ישיא אויב בו וכו', וכתותי מפניו, וכו' ואמונתו וכו', ושמתי בים ידו וכו', הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי, אף אני בכור אתנהו וכו', לעולם אשמור לו חסדי כו', ועל זה יאמר **וזאת**, שאמרת עתה, היא **תורת האדם** הוא אברהם, שאמרת לו מאז.

ועתה -

כ ומה-יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את-עבדך אדני ה'.

דברים שהורה בהם חיבתי עמך לשתטיב לי, והלא **אתה** מאז **ידעת את עבדך אדני אלוהים**. שהוא ממה שנאמר לאברהם באומרו התוארים האלה, כי אז נאמר לו עלי, הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי, כלומר ואם כן אחר שאתה ידעתני מאז, את אשר אומר אליך

לשתיטיב לי מה אוסיף לדבר עתה יותר, ואינו מן התימה שאמרת **מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי**, ועדיין לא נמשחתי ולא נבראתי.

כי הנה -

כא בעבור דברך וכלבך עשית את כל-הגדולה הזאת להודיע את-עבדך.

והוא כי הנה רבותינו ז"ל בבראשית רבה (מד כב) על פסוק לזרעך נתתי את הארץ הזאת, הביאו כמה פסוקים מעין זה, איך מאמרו של הקדוש ברוך הוא עושה מעשה כאילו כבר נעשה, ושעל זה אמר נתתי, גם שעדיין לא נתן, והוא כמבואר אצלנו במקום אחר, כי מחשבתו יתברך לדקותה, אין עושה מעשה בעולם השפל עד יבוא עליה מאמרו יתברך, ובזה יאמר אינו תימה שאמרת עלי **מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי**, טרם בואי לעולם, כי **בעבור דברך** שדברת בחזון לחסידיך, או שדברת בבריאית אדם, באמור וירדו בדגת הים כו', נוסף הדבור על המחשבה, שהוא **וכלבך עשית את כל הגדולה הזאת**, שנחשבה כמעשה, ולא שנעשה בפועל עדיין, כי אם להודיע את עבדך אברהם, לאמר לו **בשמן קדשי משחתי**, כאילו כבר נעשה, על דרך אמור לו לזרעך נתתי, עם שעדיין לא נתן, שהיה להודיע לו כאילו כבר עשה, לחזק האמונה שכך יעשה הוא יתברך בודאי, ואין לומר שאין לו להחזיק טובה בעצם על מה שהקדמת מאז עניין מלכותי, באמור כי אולי לא למעני עשית, כי אם להראות כי אין כמוך, כי על כן תבטיח להיטיב לעתיד, להורות כי אין כמוך יוכל לעכב בידך אם תגלה מעתה, ושעל כן אינך חושש להסתיר, כי לא כן הוא, כי הלא הן אמת כי על כן על שאתה מגלה מעתה מה שתיטיב לעתיד.

כב על-כן גדלת אדני אלהים כי-אין כמוך ואין אלהים זולתך ככל אשר-שמענו באזנינו.

גדלת ה' אלוהים, שהורת כי אין כמוך, שעל כן לא תירא מאלהים זולתך ינגד מלקיימו, **כי אין כמוך** יהיה כדאי לעכב זה הוא הנמשך, כי גדלת בזה על כל **זולתך**, אך הנה זה אין צורך לעשות בשביל כך, כי הלא גדולה מזו ידענו מבלעדי זה, והוא כי **ואין אלהים זולתך** כלל, אפילו שלא יהא כמוך, כי איננו כלל, ואם כן איך יהיה שלהורות **כי אין כמוך** הבטחת מלכותי מאז, אם יותר מזה שהוא כי **אין זולתך** ידוע בלי זה, ולבל יאמר איש התחת יתרו אתה שאמר גדול ה' מכל האלהים, על כי לא הניח עבודת אלילים שלא עבדה, אך אתה דוד מהיכן ידעת כל זה, לזה אמר **ככל אשר שמענו באזנינו**, לומר שכל מיני עבודת אלילים לא ידענו מחמת עצמנו, אבל הנה **שמענו באזנינו** כל מיני אלוהות וענייניהם, באופן שנתאמת **כי אין זולתך**, והנה על אמרי **כי אין זולתך** כלל, הלא יש מקום לפתחון פה לומר אם כן אפוא שאין **אלהים** זולתו יתברך, למה נתייחד לו עם אחד בלבד, ולא יקרא אלוהי כל שבעים (ואחד) [ושלש] אומות, לזה אמר הנה זו אינה קושיא.

כי -

כג וּמִי כַעֲמֹךָ כִּישְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצָךָ אֲשֶׁר הִלְכוּ-אֱלֹהִים לִפְדּוֹת-לוֹ לַעַם וְלִשְׁוֹם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוֹלָה וְנִרְאוֹת לְאַרְצְךָ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹהִיִּם.

ומי כעמך כישראל, שיערוך אליהם לזכות שיקרא שמך עליהם, והוא כי הנה הוא **גוי אחד בארץ,** כי הנה ידוע כי החיצונים בעלי פירוד המה, אך הקדושה המתייחסת אל ה' אלוהים אמת, אלוהינו אלוהי ישראל הוא אחדות עצום מאד, ונשמות ישראל עם היות בהן בחינות,

זו מצד החסד

וזו מצד דין,

הצד השווה שבהן הוא כי כולן מאחדות הקדושה מאתו יתברך הנה, מה שאין כן האומות מ"ה, ולא בלבד תמצא אחדותם בהיות נפשות ישראל למעלה בלי גופים יהיו לאחדים, כי אם גם למטה בארץ עם שנחלקו לגופים נפרדים לא תבצר אחדותם מהם, כי על כן ערבים זה לזה, וזהו אומרו **גוי אחד בארץ,** כלומר ולכן גם כי אלוהינו יתברך יוצר ואדון הכל הוא ואין זולתו, אין האומות מ"ה כדאים לכנות אלוהותו יתברך עליהם, כי אם על ישראל, ואם יאמר איש כי מה אומר באשר הלכו אלוהים שהיא שכינה, וכל פמליא של מעלה, שגם תואר אלוהים נקרא במלאכים במקומות רבים, ומה גם בדבר הכתוב על שכינה ומרכבתה, אשר הלכו מצרימה כביכול בגלות עם ישראל לפדות אותם, ואם אין זולת אלוהי ישראל אלוה כלל, למה הלכו שכינה ומלאכי מרכבתה לפדות את ישראל עד תוך מצרים, ולא יפן מעל השמים כבודו, ולא ישאיר פרסה מכל המצריים, ויוצא את ישראל ממצרים, ולא ללכת עד שם כגולים עם ישראל כביכול, לזה אמר **אשר תראה כי הלכו אלוהים לפדות את ישראל הנזכר,** אל תתמה על החפץ, כי הלא העניין היה **לו לעם,** כלומר כי עדיין לא היו ראויים ליקרא עם ה', והכניסם שמה לצרפם בכור הברזל במצרים, להכניס להיות ראויים לו יתברך לעם, כמפורש אצלנו בביאור התורה על טעם גלות מצרים, שהיה לצרף שם חלאת זוהמת נחש, עד היותם ראויים להיות לעם לה', לתת להם התורה וזהו **לו לעם.**

עוד שנית והוא **ולשום לו שם,** כי על ידי מה שפדה יתברך את ישראל ממצרים, הודע שמו יתברך בעולם, כי אף פרעה שאמר **מי ה' וכו', לא ידעתי את ה',** חזר והודה ואמר **מי כמכה באלים ה',** וכמאמר הכתוב (שמות יד יז) **ואכבדה בפרעה ובכל חילו,** וזהו **ולשום לו שם,** ועדיין היה מקום יאמר איש, מה זה היה כי במצרים הראה יתברך גדלות שם ההויה הגדול, ושם אלוהים שהוא השכינה היה בגלות כביכול, ואחרי צאת ישראל ממצרים היו יחד בהוראת גדולה מפורסמת לכל, שהוא עניין **וה' הולך לפניו יומם כו',** שהוא הוא ובית דינו כמפורש **בספר הזוהר.**

ועוד שנית כי במצרים גם שהכם עשר מכות נשארו חיים, אך ארץ ישראל הפיל הוא יתברך לפניו שלשים ואחד מלכים לזה אמר מה שהוסיף יתברך לעשות לכם ה' אלוהים שהם הוא ובית דינו הנזכרים, באמור גדלת ה' אלוהים הגדולה אחר היציאה, להיות וה' הולך לפניו

בהוראת גדולה לעין כל, מה שאין כן במצרים, וגם הדבר השני והוא **נוראות לארצך**, להמית שלשים ואחד מלכים, מה שלא עשה כן במצרים, הלא הוא כי שתי אלה **היו מפני עמך אשר פדית** כבר **ממצרים, גוים**, הם השבטים הנקראים גוים, כדרך אומרו (בראשית לה יא) גוי וקהל עמים, שאת שבט בנימין קרא גוי, וגם פדה אלוהיו של כללות ישראל, היא שכינה שהייתה בגלות, כלומר ועל כי אז היו פדויין ישראל והשכינה, על כן הגדולה הייתה נראית לשני השמות, שהם הוא ובית דינו, מה שאין כן עודם במצרים, כי אז הייתה שכינה בגלות, על כן לא נראת שם גדולת שכינתך אז, וכן לא זכו להכרית שונאיהם של ישראל טרם פדותם, כי עדיין לא היו ראויים מה שאין כן אחרי כן שהיו כולם צדיקים, על כן הראם יתברך נוראות להכרית שלשים ואחד מלכים, ומה גם לרבותינו ז"ל האומרים (**ספרי** עקב לנ) כי המה היו מלכי העולם, אלא שלכל אחד היה לו מקום ממשלה בארץ צבי.

כד ותכונן לך את-עמך ישראל לך לעם עד-עולם ואתה ה' היית להם לאלהים.

ומחסידותך, עם היותם בלתי מוכנים, הכינות אותם על ידי דם פסח ומילה ומתן תורה, ותת להם את הארץ שהיו מוכנים **להיות לך לעם עד עולם**, עם היות שגם מקודם יוכנו **היית להם לאלוהים**, הכינותם שיהיו ראויים, הנה שאת הבלתי מוכנים השתדלת להכינם, ומכל שכן שאת אשר כבר הוא מוכן אפילו למלכות, שיאות לך להמשיך מלכותו.

וזוהו -

כה ועתה ה' אלהים הדבר אשר דברת על-עבדך ועל-ביתו

הקם עד-עולם ועשה כאשר דברת.

והוא כי הנה שלוש חלוקות היו במלכותו,

אחד בדוד ושלמה,

שנית משלמה והלאה עד מלך המשיח,

שלישית מלך המשיח עצמו שהוא דוד,

והנה נשבע ה' לדוד אמת לא יסור ממנה, שמפרי בטנו ימליך לכסא לו, בין אם יהיה צדיק או לא יהיה, לא יסור מלכותו ממנו.

וזוהו שפירש לו פה באומרו **אשר בהעותו והוכחתיו כו' וחסדי לא יסור ממנו, כאשר מעם שאול**, לומר שלא יהיה עונו מסיר מלכותו כאשר בשאול, כי אם שימרק בייסורין, אך ממנו והלאה לא יהיה לזרעו מלכות, אם לא בהיותו ראוי, וזוהו **אם ישמרו בניך בריתי כו'**, גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, מה שאין כן אם לא ישמרו.

חלוקה שלישית היא לעתיד, שהוא דוד הוא משיח קיים לעולם, באופן יש הפסק בין זמן ראשון לשלישי במלכות. עוד ידענו מאמרם ז"ל (מגילה יא) כי שלמה לא נמנה בכלל עשרה

שמלכו בכיפה, מפני שמלך אף על העליונים, באופן שבימיו נודע בעולם כי עם היות הוא יתברך אלוהי כל הצבאות עליונים ותחתונים, עם כל זה היה בייחוד אלוהי ישראל, כי במ בחר ליקרא שם אלוהותו עליהם.

ונבוא אל העניין

אמר **ועתה**, שאינך צריך להכיני שמהיה נכון למלוך אני וזרעי, כי כבר הבטחתי עלי ועל בני, וגם לעתיד לבוא נקל הוא בחד עליון להמשיך מעין מלכות בני היושב על כסאי מן הוא והלאה עד העתיד במלך המשיח, ושם יהיה בידם עוון יעשה כאשר בבן הראשון, להוכיחם בשבט אנשים ובנגעי בני אדם, ולא להסיר המלכות מהם, וזהו אומרו **הדבר אשר דברת על עבדך ועל ביתו**, במלכותי ובמלכות בני **הקם עד עולם**, גם דור דור משלישי והלאה עד מלך המשיח.

ושמא תאמר מה אעשה אם לא ישמרו תורת ויחטאו, עשה כאשר דברת במולך תחתי שבהעוונותו שתוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם ולא תמנעם מהמלכות, כי אם להמשיך המלכות משלמה והלאה, כאשר היה בשלמה, ולא תעשה בגיני כי אם על כבוד שמך, כי על ידי כן ימצא.

כי -

כו ויגדל שמך עד-עולם לאמר ה' צבאות אלהים על-ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך.

כי כאשר בימי שלמה נודע כי עם היות שהוא יתברך אלוהי הצבאות כולם, עם כל זה מניח הכל, ומכנה אלוהותו **על ישראל** כאשר כתבנו כי שלמה שלט בעליונים ותחתונים, והיו טפלים בערך ישראל, כך אם יהיה עניין זה לעולם, וזהו אומרו **ויגדל שמך עד עולם**, ולא בימי שלמה בלבד, ומה שיגדל הוא **לאמר ה' צבאות**, ועם היותו אלוהי כל הצבאות הוא **אלוהים על ישראל**, כי לכבוד ולתפארת הוא זה לו מכל הצבאות, ובגין זה תעשה ולא בגיני, אלא שעל פי דרכך על ידי כן ימצא כי, **ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך**, ואל תתנני למקשה לשאל בדבר הזה, לחבר שתי הקצוות, מלכות שלמה עם מלכות העתיד לי במשיח.

כי הלא ראה -

כז כי-אתה-ה' צבאות אלהי ישראל גליתך את-אזן עבדך לאמר בית אבנה-לך על-כן מצא עבדך את-לבבו להתפלל אליך את-התפלה הזאת.

שהוא לי לעתיד, כי אני מלך המשיח, ולמה הודעתני מעתה, **על כן מצא עבדך אל לבו להתפלל אליך את התפלה הזאת**, להמשיך מלכות היושב על כסאי עד הזמן ההוא, באמרי כי לא על חנם **גליתך** אזני, אם לא לעוררני על הדבר, לבקש רחמים לחבר מלכות ההוא עם העתיד.

או שיעור הכתוב, הנה אתה **גלית** את אזני במלכות העתיד, לכן מצאתי פתחון פה לתפילה זו, כי למה נחלה להירפא באחרית הימים, כי אחר שהפסק המלכות עתיד להירפא, הלא טוב טוב הוא לבלתי החליא מתחילה, כי אם להמשיך המלכות עד מלך המשיח.

כח ועתה אדני ה' אתה-הוא האלהים ודברך יהיו אמת

ותדבר אל-עבדך את-הטובה הזאת.

הנה כאשר הטובה היא על ידי מידת רחמים, לפעמים תתבטל, כי תקטרג מידת הדין, כעניין (יחזקאל ט ד) והתוית תי"ו על מצחות כו', אך כאשר הטובה היא על ידי מידת הדין, אין פחד שתתבטל, לזה אמר **ועתה אדני אלוהים**, שהבטחתי כי **אדני** הוא מידת הדין הרפה, וגם השם השני עם היותו באותיות ההוויה היא בנקודות **אלוהים**, נמצא כי מה שנתבשרתי היה על ידי מידת הדין, וזהו **אתה הוא האלוהים** אשר נדרת לי, ובכן נמצא כי ודברך אשר דברת אל נתן הנביא יהיו אמת, שיתקיימו, ולא יהיו כמו אכזב על ידי איזה קטרוג, כאשר הנאמר על ידי מידת רחמים, שלפעמים מתבטל על ידי מידת הדין, והנה זה היה שיהיו אמת וקיימים גם אם לא היה רק דברך שדברת אל נתן בלבד כל שכן כי גם **ותדבר אל עבדך גם כן את הטובה הזאת**, שדברת אל הנביא, והוא במזמור של עניין זה (תהלים קלב) **זכור ה' לדוד את כל ענותו, אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא כו', עד אמצא מקום כו'**, כי שם נאמר **נשבע ה' לדוד אמת כו', מפרי בטןך אשית לכסא לך כו'**, והוא אשר דבר לו נתן בנבואה, וכן מה שאמר נתן פה על העתיד, לכך נאמר גם כן לדוד עצמו שם ברוח הקדש, **שם אצמיח קרן לדוד כו'**, וזהו אומרו פה **ודברך יהיו אמת**, הם של נתן מהטעם האמור, כל שכן כי גם שנית בדבר לאומרו אלי, כי הנה **ותדבר אלי את הטובה הזאת** שדברת אליו, כי אין זה רק לחזק קיום הטובה.

לכן אחר שזה הוא ודאי ממלכותי ומלכות בני -

כט ועתה הואל וברך את-בית עבדך להיות לעולם לפניך

כי-אתה אדני ה' דברת ומברכתך יברך בית-עבדך לעולם.

הואל וברך את בית עבדך להיות לעולם מבני והלאה, כי לעניין אני ובני אין צריך לחזור ולברך, כי הנה **אתה אדני אלוהים דברת**, ואין צריך יותר, אך צורך הברכה עתה הלא תהיה כדי שמברכתך **יברך בית עבדך לעולם**. גם מבני והלאה, מה שאין כן עלי ועל בני שבלעדי ברכה זו כבר הוא.

פרק ח

**יָד וְיָשֶׁם בְּאָדָם נִצְבִּים בְּכָל-אָדָם שֵׁם נִצְבִּים וְיָהִי כָל-אָדָם עֲבָדִים לְדָוִד
וְיִזְשַׁע ה' אֶת-דָּוִד בְּכָל אֲשֶׁר הָלַךְ.**

אמר כי היו שלש דרגות:

בתחילה וישם באדם נציבים ולא בכל אדם,

ואחר כך בכל אדם שם נציבים קבועים לגבות לו מהם מס,

ואחר כך ויהי כל אדם עבדים לדוד לתת לו מס כל אחד ואחד, שהוא כסף גולגלתא,

מה שאין כן בתחילה שהיה מס כולל סך מה בכל עיר, אך לא על כל גולגולת, המורה היות כל אחד עבד בפרטות, ואז שהיו **כל אדם עבדים** לו, הושלמה גדלותו, כי **ויושע ה' את דוד בכל אשר הלך**, כנודע כי אדם וישראל כשזה נופל זה קם.

טו וַיִּמְלֶךְ דָּוִד עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וְיָהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה לְכָל-עַמּוֹ.

הנה מכמה זמן נאמר שמלך על ישראל, אך יאמר כי אחר ששבע שנים מלך על שבט יהודה לבדו, ולא על ישראל עד אחרי כן, היה מקום לחשוב כי אולי אחרי שמלך **על כל ישראל**, לא יבצר להכיר פנים במשפט לבני שבט יהודה מלשאר שבטים, וכן **בצדקה** שהיה עושה עיקר לחמול על עניי יהודה מעל עניי שאר שבטים, לזה אמר כי אחר **שוימלוך דוד** שמיהודה **על כל ישראל**, לא היה נושא פנים לשבט יהודה מלשאר שבטים **במשפט** או **בצדקה**, כי אם **ויהי דוד עושה משפט וצדקה** כאחת **לכל עמו**. מבלי פנות אל יהודה מלשאר, ומה גם למאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין ו ד) שאמרו כי היה עושה משפט לאמתו, ואם היה נארע שהחייב בדין היה אביון ואין לו לשלם, היה **דוד עושה** עמו **צדקה** ונותן לו כדי לפרוע אל העשיר, ולכן היה אפשר כי לא לכל השבטים היה עושה זה, כי אם לשבטו, לזה אמר כי הכל היו שווים לטובה לפניו, ואל ענין סמיכות הכתוב שאחריו, אמרו רבותינו ז"ל (**תנחומא** שופטים ב) כי אימת השוטרים מקיימת דין הדיינים, כי מה שויהי **דוד עושה משפט וצדקה כו'**.

על ידי כי -

טז וַיֹּאבֵב בֶּן-צְרוּיָה עַל-הַצָּבָא וַיהוֹשֻׁפָּט בֶּן-אֲחִילָד מִזְכִּיר.

יואב על הצבא, ואימתו מוטלת על העם לדכא תחת רגליו את אשר לא יקים את משפט המלך, והן אמת כי אומרו בינתיים וצדקה, יראה הפסק בין המשפט אל יואב, אך לפי מאמר רבותינו ז"ל כי הצדקה היה עם המשפט, אינו הפסק, כי לקיים משפטו היה **עושה צדקה** עם הדל לפרוע חובו.

עוד יתכן גם שתהיה הצדקה בפני עצמה, כי אמר שני דברים **משפט וצדקה**, ועל המשפט אמר **ויואב על הצבא**, ועל הצדקה איך היה יכול לבדו לזכור כל עניי עמו, שהיו עם רב כחול אשר על שפת הים, על זה אמר **ויהושפט בן אחילוד מזכיר**, שהוא היה משתדל לדעת על ידי שלוחיו לכל מקום, ומזכיר לפני המלך, בל ישכח כל מקום הראוי לעשות בו צדקה.

יח ובניהו בן-יהוידע והכרתי ובני דוד כהנים היו.

הנה בדברי הימים (א - יח יז) אומר **ובניהו בן יהוידע על הכרתי כו'**, ויצדק מאמרם ז"ל (ברכות ד ב) שהיה על משפט האורים ותומים שנקרא שמם **כרתי** שכורתיים דבריהם, **פלתי** שמופלאים בדבריהם, אך בספר זה שאומר **ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי**.

וראוי לשים לב

כי כאשר בקודמים מספר שררת כל אחד, למה בבניהו אינו מזכיר שום שררה, כיון שאינו אומר על הכרתי, כי אם ו (על), כאלו נאמרה גזרה מקודם, אך אפשר במה שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות יח ב) על פסוק (כג ב) **ובניהו בן יהוידע בן איש חי**, וכי כולי עלמא בני מיתי נינהו, אלא שאף במותו נקרא חי על רוב צדקתו, ובזה יאמר **ובניהו**, הייתה לו מעלה אחת שהיא היותו **בן יהוידע**,

שנית שהיה גם כן על **הכרתי כו'**, וזהו אומרו ו (על) שהוא מוסיף על היותו **בן יהוידע**, **ובני דוד** מלבד היותם בנים לדוד, גם כן **כהנים** היו גדולים וחכמים רמי החשיבות מצד עצמם.

פרק ט

א ויאמר דוד הכי יש-עוד אשר נותר לבית שאול ואעשה עמו חסד בעבור יהונתן.

מלבד הסמיכות, ראוי לשים לב אל מלת **הכי**, שהיא יתירה, אך אחרי אומרו (ח טו) **ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו**, אמר **הכי**, שהוא כך בלשון ארמי, לומר כך, כלומר כאלה שאני עושה צדקה אתם, **יש נותר לבית שאול, ואעשה עמו חסד**, ולא בלבד עם ישראל, כי אם גם על בן מלך בני עמון רצה לגמול חסד, כאשר יבוא אחרי זאת, ואשר היו לפניו לא ידעו דבר.

לכן -

ב ולבית שאול עבד ושמו ציבא ויקראו-לו אל-דוד

ויאמר המלך אליו האתה ציבא ויאמר עבדך.

ג ויאמר המלך האפס עוד איש לבית שאול ואעשה עמו חסד אלהים

וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל-הַמֶּלֶךְ עוֹד בֶּן לַיהוֹנָתָן נָכָה רַגְלִים.

קראו לו את ציבא כי הוא ידע, ואז אמר לו האפס עוד איש לבית שאול. כלומר ששאלתי ואין מגיד לי, ועל כן אמר לו האפס, ולבל יסתיר אמר לו אל תירא, כי לטובתו אני שואל, כדי שואעשה עמו חסד אלוהים, כלומר חסד ראוי לעשותו בדיון, שהוא לשלם גמול יהונתן אוהבי, וזהו אומרו אלוהים, שהוא דין כאומרו למעלה בעבור יהונתן.

ד וַיֹּאמֶר-לוֹ הַמֶּלֶךְ אִיפָּה הוּא

וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל-הַמֶּלֶךְ הִנֵּה-הוּא בֵּית מְכִיר בֶּן-עֲמִיאל בְּלוֹ דָּבָר.

או יאמר חסד אלוהים, שאעשה חסד של אמת בלי תקוות תגמול, ולא חסד אנשים העושים על תגמול, ופירשו רבותינו ז"ל (שבת נו א) ומרשעת ציבא, שאמר שהיה מפיבשת חסר תורה. וזהו בלו דבר.

ה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיִּקְחֵהוּ מִבֵּית מְכִיר בֶּן-עֲמִיאל מִלּוֹ דָּבָר.

וכאשר לקחו דוד, מצאו מלו דבר שהוא מלא תורה.

ו וַיָּבֹא מִפִּיבֶשֶׁת בֶּן-יְהוֹנָתָן בֶּן-שָׁאוּל אֶל-דָּוִד וַיִּפֹּל עַל-פָּנָיו וַיִּשְׁתַּחֲוֶה

וַיֹּאמֶר דָּוִד מִפִּיבֶשֶׁת וַיֹּאמֶר הִנֵּה עֲבָדְךָ.

ז וַיֹּאמֶר-לוֹ דָּוִד אַל-תִּירָא כִּי עָשָׂה-אֲעָשֶׂה עִמָּךְ חֶסֶד בְּעֶבְרַת יְהוֹנָתָן אֲבִיךָ

וְהִשְׁבַּתִּי לָךְ אֶת-כָּל-שְׂדֵה שָׁאוּל אֲבִיךָ וְאֶתָּה תֹאכַל לֶחֶם עַל-שְׁלַחְנִי תְּמִיד.

בראות שכאשר אמר לו מפיבשת, לא אמר הנני, כי אם הנה עבדך, חשש דוד אולי נכנע מאימת מות פן ימיתו דוד, על כן אמר לו אל תירא, כי עשה אעשה עמך חסד כפול:

אחד - כי והשבתי לך כו',

והחסד השני הוא כי, ואתה תאכל לחם על שולחני תמיד.

ח וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיֹּאמֶר מָה עֲבָדְךָ כִּי פָנִית אֶל-הַכֶּלֶב הַמֵּת אֲשֶׁר כְּמוֹנִי.

ט וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ אֶל-צִיבָא נַעַר שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו

כָּל-אֲשֶׁר הָיָה לְשָׁאוּל וְלָכָל-בֵּיתוֹ נָתַתִּי לָבֶן-אֲדֹנֶיךָ.

י וַעֲבַדְתָּ לוֹ אֶת-הָאֲדָמָה אֲתָה-וּבְנֶיךָ וְעַבְדֶּיךָ וְהִבֵּאתָ וְהָיָה לָבֶן-אֲדֹנֶיךָ לֶחֶם וְאָכְלוּ

וּמִפִּיבֶשֶׁת בֶּן-אֲדֹנֶיךָ יֹאכַל תְּמִיד לֶחֶם עַל-שְׁלַחְנִי.

יז וּלְצִיבָא חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים.

יח וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל-הַמֶּלֶךְ כָּל-אֲשֶׁר יִצְוֶה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת-עַבְדּוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה עֲבָדְךָ

וּמִפִּיבֶשֶׁת אָכַל עַל-שְׁלַחְנִי כְּאֶחָד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ.

יט וּלְמִפִּיבֶשֶׁת בֶּן-קָטָן וְשִׁמּוֹ מִיכָא וְכָל מוֹשֵׁב בֵּית-צִיבָא עֲבָדִים לְמִפִּיבֶשֶׁת.

ראוי לשים לב:

- א. הנה מאומרו **והיה לבן אדוניך ואכלו**, יראה כי לא יאכל על שולחן המלך, כי אם מתבואת שדהו יאכל, ובפסוק עצמו אומר, **ומפיבושת בן אדניך יאכל תמיד לחם על שלחני**.
- ב. **ועוד** כי אחר שבו הוא מדבר, אומרו **ומפיבושת בן אדוניך יאכל** הוא מיותר.
- ג. **ועוד אומרו ולמפיבושת בן קטן ושמו מיכה**, מי הכניס הודעה זו בין הדבקים.
- ד. **ועוד אומרו מיד, וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבושת**, למה נאמר, כי הלא מהקודם מבואר,
- וגם למה נאמר אחר אומרו שלמפיבושת בן ושמו מיכה.**

אך הנה לזה נעיר עוד כי אחרי אומרו [ט] **נתתי לבן אדוניך**, [י] **ועבדת לו את האדמה**, היה לו לומר והבאת והיה לו, ולמה נאמר **והיה לבן אדניך**, הלא עליו הוא מדבר, והיה די יאמר והיה לו.

אך הנה יצדק יקרא **ציבא עבד לשאול**, ויקרא **מפיבושת בן אדוניו**, וכן יצדק יקרא **ציבא עבד למפיבושת**, כי הוא ירש את כל אשר לשאול, ויקרא **מיכה בן אדוניו**.

ט ויקרא המלך אל-ציבא נער שאול ויאמר אליו
 כל-אשר היה לשאול ולכל-ביתו נתתי לבן-אדניך.
 י ועבדת לו את-האדמה אתה-ובניך ועבדך והבאת והיה לבן-אדניך לחם ואכלו
 ומפיבושת בן-אדניך יאכל תמיד לחם על-שלחני
 ולציבא חמשה עשר בנים ועשרים עבדים.

ונבוא אל הביאור

אמר **כל אשר לשאול נתתי לבן אדניך**, הוא **מפיבושת בן אדוניו**. ואחר כך אמר **ועבדת לו**, לבן אדניך הנזכר הוא **מפיבושת**, את האדמה, והבאת והיה לבן אדוניך לחם ואכלו, ואין בן אדוניך שאמרתי ואכלו **מפיבושת**, כי **ומפיבושת בן אדניך יאכל תמיד לחם על שלחני**.

יא ויאמר ציבא אל-המלך ככל-אשר יצוה אדני המלך את-עבדו כן יעשה עבדך
 ומפיבושת אכל על-שלחני כאחד מבני המלך.

ויאמר ציבא ככל כו' כן יעשה עבדך, אך אם אומרך שמפיבושת יאכל על שולחנך, אם הוא כי אתה חושש שאולי לא יאכל על שולחני לפי כבודו, הנה אוכל על שולחני עתה כמיוחד מבני המלך, והנה עתה חל עליו חובת ביאור מי הוא בן אדוניך שעליו אמר **והבאת לבן אדוניך ואכלו**.

ופירש ואמר:

יב ולמפיבשת בן-קטן ושמו מיכא וכל מושב בית-ציבא עבדים למפיבשת.

כלומר ועליו אמרתי **לבן אדוניך ואכלו.**

ושמא תאמר הלא את מפיבשת קראת בן אדניך, יורה כי רק שאול יקרא אדוניו, ואיך את מיכה תקרא בן אדוניך, כאילו מפיבשת הוא אדוניו, לזה אמר אל תתמה כי גם מפיבשת אדוניו יקרא, כי הלא **כל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת**, הבנים והעבדים. ואין זה כי אם על מה שהוליד וקנה ציבא קנה רבו, ולכן **בן אדניו** יקרא **מיכה** בעצם יותר מהקרא בן מפיבשת בן שאול, כי כעת אין לשאול לא ציבא ולא בניו ועבדיו.

ומה שיותר למיכה ואכלו, הוא כי -

יג ומפיבשת יושב בירושלם כי על-שלחן המלך תמיד הוא אכל והוא פסח שתי רגליו.

ומפיבשת יושב בירושלם, כי על שולחן המלך תמיד הוא אוכל ואיננו בחלק בנימין גבעת שאול, כי שם ביתו ושדה אדמתו, וגם לא יוכל ללכת שמה כי **והוא פסח שתי רגליו.**

פרק י

א ויהי אחרי-כן וימת מלך בני עמון וימלך חנן בנו תחתיו.

ב ויאמר דוד אעשה-חסד עם-חנן בן-נחש כאשר-עשה אביו עמדי חסד

וישלח דוד לנחמו ביד-עבדיו אל-אביו ויבאו עבדי דוד ארץ בני עמון.

הנה אמרו רבותינו ז"ל (ילק"ש קמז) כי החסד אשר עשה נחש אל דוד, היה כי דוד הפקיד את אביו ואת אחיו ביד מלך מואב, ומלך מואב הרג את כולם, זולתי אחד מאחיו שברח אצל נחש מלך בני עמון, ושלח מלך מואב אל מלך בני עמון שיתנו לו להמיתו, וכחש לו והחביאו וחי, על כן יתכן יאמר אעשה חסד כאשר עשה אביו עמדי חסד, שהוא כי כאשר נחמני על הריגת אבי ואחי, על ידי השאיר את האחד ההוא, כך אנחמהו על מיתת אביו, על שנשאר הוא אחריו.

ואמר כי באו **עבדי דוד ארץ בני עמון**, וטרם בואו אל המלך מעת ידעו הדבר אשר באו לדבר ניחומים על לב המלך.

מיד באו אל המלך לאמר -

ג ויאמרו-שרי בני-עמון אל-חנן אדניהם המכבד דוד את-אביו בעיניך כי-שלח לך

מנחמים הלוא בעבור חקר את-העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את-עבדיו אליך.

(ג) המכבד דוד כו', הלא בעבור חקור את העיר כו'. כלומר ועל כן עכבנום, שלא יתפשטו בעיר בתואנת בואם אל המלך לדבר עמו, וירגלו אותה לדעת מוצאיה ומובאיה.

אז -

ד וַיִּקַּח חֲנוּן אֶת-עַבְדֵי דָּוִד וַיַּגְלַח אֶת-חֲצֵי זָקָנָם וַיִּכְרֶת אֶת-מַדּוּיָהֶם בַּחֲצֵי עַד שְׁתּוּתֵיהֶם וַיִּשְׁלַחֵם.

ויהיה על כי נחש אביו שלח בימי שאול אל אנשי יבש גלעד, (ש"א יא ב) **בזאת אכרות לכם בנקור לכם כל עין ימין**, ואמרו רבותינו ז"ל (ילק"ש קיא) שהוא לנקור מהספרי תורה לא יבוא עמוני, והוא כי ייחסו אומרו לא יבא עמוני לעין ימין, ומואבי לעין שמאל, ובקשו לנקור של עמוני שהוא הימין, וכן אמרו רבותינו ז"ל (ילק"ש קמז) כי דבר זה היה דבר עבדי בנו אליו, באומרם **המכבד דוד את אביך בעיניך**, שהוא כי הנה בספרי דוד היה לא יבא עמוני, כלומר והוא נגד כבוד אביו שהיה מקפיד על זה, ובכן אחשוב שעל כן **גלח חצי זקנם**, כנגד חצי ענין לא יבא עמוני ומואבי, כי על כבוד החצי היה מקפיד שהיה נגד כבודם, ועל שלא בחרו ישראל במילת עמונים בהתגייסם להביאם לקהל, על כן ביזו את המילה, **ויכרות את מדויהם עד שתותיהם**, עד גלות מילתם **וישלחם**.

פרק יא

ג וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לְאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלוֹא-זֹאת בֵּת-שֶׁבַע בַּת-אֱלִיעֶזֶר אֲשֶׁת אֹרֵיָה הַחֲתָי.

ד וַיִּשְׁלַח-דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקְחָה וַתָּבֹאוּ אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּה וְהִיא מִתְקַדֶּשֶׁת מִטְּמֵאָתָה וַתֵּשֶׁב אֶל-בֵּיתָה.

ה וַתֵּהָרֶה הָאִשָּׁה וַתִּשְׁלַח וַתַּגֵּד לְדָוִד וַתֹּאמֶר הִרָה אֲנִי.

ו וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל-יֹאבָב שֶׁלַח אֵלַי אֶת-אֹרֵיָה הַחֲתָי וַיִּשְׁלַח יֹאבָב אֶת-אֹרֵיָה אֶל-דָּוִד.

ח וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֹרֵיָה רֵד לְבֵיתְךָ וְרַחֵץ רַגְלֶיךָ.

וַיֵּצֵא אֹרֵיָה מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַתֵּצֵא אַחֲרָיו מִשָּׂאת הַמֶּלֶךְ.

ראוי לשים לב:

א. הנה הראוי יאמר ויאמרו לו **הלא זאת וכו'** ולא ויאמר, שנראה שדוד הוא המדבר, וכן אומרו הלא, בלתי צודק, שאם הוא דרש לאשה לדעת מי היא, הראוי יאמר כי **ויאמר לו זאת בת שבע כו'**, מאי הלא זאת.

ב. **ועוד** כי אם אומרו **והיא מתקדשת מטומאתה** הוא שטבלה, והכוונה להקל מעל דוד שלא בעל נדה, היה לו לומר תחילה **והיא מתקדשת**, ואחר כך **וישכב עמה**.

ג. **ועוד** כי הלא אמרו רבותינו ז"ל (שבת נו א) כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, כלומר שאין להאשימו למוציא שמע שווא על צדיק, כי אינו אלא טועה בלבד בפשטי המקראות, והלא

מה ישיבו על זה, אהא כי קרא דוד את אוריה וישלחהו לבוא אל ביתו ולשכב עם אשתו, ומה יעשה אם יהיה אחר כך הוולד ספק אם מדוד או מאוריה, ואולי יכשל באחותו מאביו וכיוצא, ממכשולות אשר יכשל בן הספק, וכן לעניין ירושה ודומה לה, והיה לו לחוש לגזירת חכמים שקצבו שלשה חדשים להבחין בין זרע לזרע.

ד. ועוד למה אמר לו ורחץ רגליך.

ה. ועוד אומרו ותצא אחריו משאת המלך, מה הייתה משאת המלך ולמה הייתה.

אך הנה אין ספק כי חז"ל קבלו האמת (שבת שם) כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות היה כותב לאשתו, וכן אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קנ א) ראוייה הייתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה, כי בת זוגו הייתה, ויתכן כי לא נעלם מדוד, כי רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו, שבת זוגו הייתה לו בת אליעם, ועל כן אפשר שכאשר דרש לאשה ויגד לו למי הנערה.

אז -

ג וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלא זאת בת-שבע בת-אליעם אשת אוריה החתי.

כלומר כי בת זוגו היא, והיא אשת אוריה החתי כמתמיה, איזה דרך הלכה מאתו לאיש חתי.

אז -

ד וישלח-דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה ותשב אל-ביתה.

והנה מהראוי היה לכתוב תחילה **והיא מתקדשת מטמאתה**, ואחר כך **וישכב עמה** כי אין ספק כי לא בא עליה מבלי תטהר תחילה. אך נכתב אחרי כן לסמוך אל מה שרוצה לומר

ה ותפר האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר הנה אני.

ו וישלח דוד אל-יואב שלח אלי את-אוריה החתי וישלח יואב את-אוריה אל-דוד.

והוא, כי הלא כמו זר נחשב, איך אחרי בואו עליה, ישלח אחרי בעלה לערב זרע בזרע, ולבלבל את כל העולם, על כן אמר כי הנה היא הייתה **מתקדשת מטמאתה**, באופן שהדבר נודע כי לא היה לה הריון כלל מאוריה, שעתה הייתה מתטהרת מנדותה, על כן כאשר הוגד לו כי הרתה, ידע בודאי כי לו לבדו היה הזרע, ובכן אם יבוא אליה אוריה אחרי כן, אין כאן עירוב זרע בזרע, כי ודאי מדוד הוא, והיה בלבו שכאשר תלד ינהוג בוולד דין בנו מאנוסתו או ממפותתו לכל דבר, כי פנויה הייתה כאשר הרתה כמדובר מרבותינו ז"ל, וכן אפשר נרמז במה שראשי תיבות של **ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה** עולים **קס"ט**, כמספר **פנויה** היא עם שתי התיבות, והנה היה עם לב דוד ישוב אוריה אל ביתו ויהיה עם אשתו, ולא תשוב אל דוד עוד, כי לא היה חפץ רק להסתיר דבר מפני חילול השם, ואת הילד

אשר יולד אחרי אשר ידע כי ממנו הוא, יהיה לו לבן לכל דבר, כי פנויה הייתה. ויהי כבן מפותתו כמדובר.

ח וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאוּרִיָּה רַד לְבֵיתְךָ וְרַחֵץ רַגְלֶיךָ

וַיֵּצֵא אוּרִיָּה מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַתֵּצֵא אַחֲרָיו מִשָּׂאת הַמֶּלֶךְ.

על כן אמר אל אוריה אחרי דרוש ממנו עניין המלחמה **רד לביתך ורחץ רגליך**, כנותן לו רשות לרדת אל ביתו עם שכל רעיו במלחמה, ואמר **ורחץ רגליך** לרמוז לו שמפני צער המלחמה לא ימנע עצמו מלשמש מיטתו, עם היותו מעורכי המלחמה, ולהיות אז מנהג לטבול לקירויים, אמר על מה שאחר התשמיש **ורחץ רגליך**, וייחס הטבילה אל הרגלים, על שבסיבת הזרע היוצא מבין רגליו היא הטבילה, הנקראת רחיצה בלשון התורה, כדרך אומרו (ויקרא יד ח) ורחץ במים, **ויצא אוריה מבית המלך, ותצא אחריו משאת המלך**. שאחר שהיה לוחם מלחמת המלך ובא בשליחותו ששלח אחריו, דרך המלך הוא להאכילו ולהשקותו בהיכלו, אם אין לו בית ומדור שם משלו, ואם משלחו אל ביתו, לשלח אל ביתו מה שהיה ראוי להאכילו ולהשקותו בהיכלו, והמותר לכל בני ביתו, וכן עשה, כי **ותצא אחריו משאת המלך** לבית אוריה, לרמוז לו הלוך ילך הביתה ואכל ושבע ודשן, הוא וביתו וכל אשר אתו. ועם כל זה לא שת לבו.

ט וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל-עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְלֹא יָרַד אֶל-בֵּיתוֹ.

ושב -

י וַיֵּגֵדוּ לְדָוִד לֵאמֹר לֹא-יָרַד אוּרִיָּה אֶל-בֵּיתוֹ

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-אוּרִיָּה הֲלוֹא מְדַרְךָ אַתָּה בָּא מְדוּעַ לֹא-יָרַדְתָּ אֶל-בֵּיתְךָ.

ויאמר לו המלך **הלא מדרך אתה בא**. כלומר נלאה, **מדוע לא ירדת אל ביתך**. כלומר לנוח כראוי מלאות הדרך, וכיוון לנסות אם ידע דבר מהמאורע, וגם להפציר למען הסתיר דבר, ולא יודע למי ההריון ההוא כמדובר למעלה.

יא וַיֹּאמֶר אוּרִיָּה אֶל-דָּוִד הָאָרוֹן וַיִּשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה יֹשְׁבִים בְּסֻכּוֹת וְאֲדֹנִי יוֹאֵב וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֲנִים וְאֲנִי אֲבֹא אֶל-בֵּיתִי לֵאכֹל וּלְשִׁתּוֹת וּלְשָׁכַב עִם-אִשְׁתִּי חֵיךְ וְחִי נַפְשְׁךָ אִם-אֶעֱשֶׂה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה.

ובתשובת אוריה באומרו **הארון וישראל וכו'**. נודע אל דוד כי לא ידע אוריה מעשה שהיה, ועם כל זה למען הסתיר הדבר,

אמר -

יב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-אוּרִיָּה שֵׁב בְּזָה גַם-הַיּוֹם וּמָחָר אֲשַׁלְּחֶךָ

וַיֵּשֶׁב אוֹרֵיהָ בִּירוּשָׁלַם בַּיּוֹם הַהוּא וּמִמְחֶרֶת.

אולי בהאכיל אותו ובשכרו ייטב לבו ויתאו אל אשתו וירד אל ביתו ויעש כן,

יג וַיִּקְרָא-לוֹ דָּוִד וַיֹּאכַל לֶפָנָיו וַיֵּשֶׁתּ וַיִּשְׁכְּרָהוּ.

וַיֵּצֵא בְּעָרֵב לְשֹׁכֵב בְּמִשְׁכְּבוֹ עִם-עֲבָדֵי אֲדֹנָיו וְאֶל-בֵּיתוֹ לֹא יָרַד.

עד אשר שתה שוֹיִשְׁכְּרָהוּ, ולא שווה לו, כי וישכב עם עבדי המלך ואל ביתו לא ירד. ובראות דוד כן כי לא יכול להסתיר, תפס לו דרך אחרת שתהי בו יד בני עמון, על כי מרד במלכות, בין מאשר שם לאל מלתו, בין על שקרא את יואב, אדוני, בפני המלך.

טו וַיִּכְתֹּב בְּסֶפֶר לְאֹמֶר

הִבּוּ אֶת-אוֹרֵיהָ אֶל-מֹלֵךְ פְּנֵי הַמֶּלֶחֶמָה הַחֲזָקָה וְשִׁבְתֶּם מֵאַחֲרָיו וְנָכָה וּמָת.

ואמרו רבותינו ז"ל (שבת כו א) כי מצא מקום על כי מרד במלכות, ואחשוב נרמז פה כי מלת ונכה ומת, עולה במספר קטן ל"ד, כמספר על כי מרד במלך במספר קטן, וכן לא האשימו רז"ל אלא שלא הרגו על ידי סנהדרין.

כה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-הַמֶּלֶאךָ כֹּה-תֹאמַר אֶל-יוֹאֵב אֶל-יָרֵעַ בְּעֵינֶיךָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה כִּי-כִזָּה וְכִזָּה

תֹּאכַל הַחֶרֶב הַחֲזָק מִלַּחֲמַתְךָ אֶל-הָעִיר וְהָרָסָה וְחִזְקָהּ.

הנה אומרו וחזקה, הוא מיותר ומשולל הבנה, ומה גם בלשון זכר, שאין נראה שחוזר אל המלחמה.

אך יאמר כי לבל יראה כי היה המלך שמח בנפילת אוריה, ושעל כן שלח יואב אליו לאומרו, כי אם אדרבה להורות כי מה ששלח יואב הודעה זו היה כמצטער על אחד מהגיבורים הידועים למלך שנפל, ושעל כן שלח אליו יואב, על כן עשה המלך כמראה כי זה היה הצער הגדול, ויאמר כה תאמר אל יואב אל ירע בעיניך על הדבר הזה, הוא על נפילת אוריה, כי כזה וכזה תאכל החרב, החזק מלחמתך אל העיר, כלומר לנקום נקמתו, וחזקה את הדבר הזה הנזכר ממות אוריה, וחזקה את הדבר לחזק ולברר אם אמת, כלומר להשיא את אשתו, עם היות שגט כריתות היה לאשתו, יהיה מפני הרואים, ואחשבה כי לא יתכן שכתב דוד בלי טעם אל יואב לגרום מיתת אוריה, כי אם שהודיעו בכתב כי מרד במלכות שקרא אדוני את יואב, וזה אחשוב רמז לו יואב באומרו עבדך אוריה החתי מת, כי מלת עבדך מיותרת, אך אמר כי על היות עבדו מת, כלומר שנגע בעבודתו ועשה עצמו עבד לזולתו.

כו וַתִּשְׁמַע אֵשֶׁת אוֹרֵיהָ כִּי-מָת אוֹרֵיהָ אִישָׁה וַתִּסְפָּד עַל-בְּעָלָהּ.

תחילה אמר אישה, ואחר כך אמר בעלה, אמנם הנה באומרו אישה, יורה כי עדיין היה לו אישות עמה, והמשמיעים כך עלה על רוחם, כי לא ידעו או לא שמו לבם אל הגט כריתות, אך

היא בהספידה אותו לא להיות לה אישות עמו הספידה, כי אם על מציאות בעל בעלמא, וזהו אומרו בשמיעה, **אישה**, ובהספד, **בעלה**.

כז וַיַּעֲבֵר הָאֵבֶל וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיֹּאסֶפֶה אֶל-בֵּיתוֹ וְתַה-לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ בֶּן

וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר-עָשָׂה דָּוִד בְּעֵינֵי ה'.

הלא כמו זר נחשב, ימהר יחישה מעשהו, לאספה אל ביתו מיד אחר האבל, ולקחתה לו לאשה, שהוא לפתוח פה לדוברים רע שלא שהה מעט ימים אחדים, אך אין ספק כי נודע אליו כי ראוייה הייתה אליו כי בת זוגו הייתה, אלא שאכלה פגה, על כן היה בלבו כמחזיר אבידתו, וכן ראיתי כי מספר תיבות **ויאספה אל ביתו ותהי לו לאשה**, עולה במספר קטן כמספר בת זוגו הייתה כי אם שאכלה פגה.

וראוי לשים לב

א. למה לא נאמר וירע בעיני ה' כו', עד אחר שילדה בן והוא לקחה מאז סמוך לעיבורה, ומה גם אם השליחות אשר שלח ה' את נתן אליו היה אז אחר הלידה, כפשט סדר המקראות.
ב. ועוד אומרו אשר עשה דוד, כי מי לא ידע כי על דוד ידבר, והנה על פסוק (נחום א ב) נוקם ה' ובעל חמה, אמרו רבותינו ז"ל בראותם כי אין זה תואר לפי כבודו יתברך, כי העניין הוא כי בשר ודם החימה מושלת עליו, וכמה דברים עושה האדם בחמתו שמתחרט אחרי כן, אלא שחמתו בוערת בו ואונסתו, אמר כי לא כן אלוהי עולם ה', כי אם אדרבה הוא בעל ומושל על החימה לעכבה כרצונו, ולכוף אותה לפי העת, וכמאמרנו על פסוק (במדבר יב ט) **ויחר אף ה' בם וילך**, כי הוא יתברך האריך דבור עם אהרן ומרים בהשפיע עליהם רוח נבואה בהקיצן, מה שהוא למעלה מחוק שום נביא בלעדי משה.

והנה אין ספק כי אם היה יתברך עליהם בחרי אף על דברם על משה, לא היה מדבר אתם, ומה גם בהפלטת שפע נבואי יתר על חוקם, להינבא בהקיצן ואדרבה היה מתרחק מהם, והלא אחר אשר עשו אשר לא טוב בעיניו יתברך, היאך דבר אתם, לזה אמר כי הוא יתברך שהוא בעל ואדון על החמה עיכבה עד שדיבר אתם את כל דבריו, ואחר כך ויחר אף ה' בם, ועל ידי כן וילך מאתם, ומכל שכן שאם מתחילה היה נחרה אפו שלא היה מתקרב אליהם ומדבר אליהם.

ובכן נבוא אל העניין

אמר כי עיכב בדוד חמתו יתברך עד הולד הילד, וזהו **ותלד לו בן וירע הדבר כו'**, והוא כי הוא יתברך אהב את דוד כי חסיד הוא, ואם טרם הולד הבן היה נחרה אפו היה מת בעונו, כי לא היה עדיין תמורתו, אך עתה שנולד הבן נלקח במקומו, והוא מאמר הכתוב (יב יג - יד) **גם ה' העביר חטאתך לא תמות אפס כי נאץ כו' הבן הילוד לך מות יומת**, וזה יהיה הכפל במקום מות האב יומת הוא, ולמה היקל הדבר הוא יתברך, לזה אמר **אשר עשה דוד**, כלומר שאם

זולתו היה, לא היה הוא יתברך מחשיבו לעוון, כי הלא מגורשת הייתה, וגם אוריה מורד במלכות היה, אך מה **שוירע הדבר** הוא **אשר עשה דוד**, כלומר למה שהוא דוד, והוא יתברך מדקדק עמו כחוט השערה, כי וסביביו נשערה מאד.

ועוד טעם שני והוא כי **אשר עשה** עתה, כבר היה בעיני ה' הרואה את העתיד גלוי, ומאז אמר לו שלא יעמוד בניסיון, כאשר אמרו רבותינו ז"ל שאמר לו יתברך דוד למען תצדק בדברך כו', ובזה יתכן אומרו **בעיני ה'**, כי נהפוך הוא יותר היה הדבר רע בעיני הבריות, כמו שאמרו ז"ל שהיו אומרים לו דואג ואחיתופל הבא על אשת איש מיתתו במה כו'.

פרק יב

א וישלח ה' את-נתן אל-דוד ויבא אליו ויאמר לו
שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד (ראש) (רש).
ג ולרש אין-כל כי-אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם-בניו יחדו
מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי-לו כבת.
ד ויבא הלך לאיש העשיר ויחמל לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לארח הבא-לו
ויקח את-כבשת האיש (הראש) (הרש) ויעשה לאיש הבא אליו.
ה ויחר-אף דוד באיש מאד ויאמר אל-נתן חיה' כי בן-מות האיש העשה זאת.
ו ואת-הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את-הדבר הזה ועל אשר לא-חמל.
ז ויאמר נתן אל-דוד אתה האיש
כה-אמר ה' אליה ישראל אנכי משחתיך למלך על-ישראל ואנכי הצלתיך מיד שאול.
ח ואתנה לך את-בית אדניך ואת-נשי אדניך בחיקך
ואתנה לך את-בית ישראל ויהודה ואם-מעט ואספה לך כהנה וכהנה.
ט מדוע בזית את-דבר ה' לעשות הרע (בעינו) (בעיניו)
את אוריה החתי הכית בחרב ואת-אשתו לקחת לך לאשה ואתו הרגת בחרב בני עמון.
יג ויאמר דוד אל-נתן חטאתי לה' ויאמר נתן אל-דוד גם-ה' העביר חטאתך לא תמות.
יד אפס כי-נאץ נאצת את-איבי ה' בדבר הזה גם הבן הילוד לך מות ימות.
טו וילך נתן אל-ביתו ויגף ה' את-הילד אשר ילדה אשת-אוריה לדוד ויאנש.

ראוי לשים לב:

א. מה צורך אל המשל הזה, ולא אמר לו העניין בפירוש.

- ב. אומרו (ג) **ולרש אין כל כי אם כבשה אחת**, כי מלת **כל** מיותרת, והפך אומרו **כי אם כבשה אחת**, כי אין כל יראה שאין לו כלום.
- ג. כי **אחר** שהיא **כבשה**, מן הסתם שהיא קטנה מאשר לא אמר רחל, ואם כן לא היה צריך לומר **קטנה**.
- ד. **מה צורך אומרו אשר קנה**, מה לנו אם הייתה מולדת בית או מקנת כסף, ואיך יצדקו פרטים אלו עם הנמשל.
- ה. אומרו **ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדיו**, למה הזכיר כל זה שהם דברים בלי צורך.
- ו. **כמו** שהזכיר **אכילה ושתייה**, למה לא הזכיר **כסות** גם הוא לומר ומכסותו תלבש.
- ז. אומרו **ותהי לו כבת**, כי זה היה ראוי ליכתב קודם שהייתה לו כבת, ואחר כך יאמר וישכיבה בחיקו, שלקחה לאשה אחר היות לו לבת, ולא שהייתה לו כבת אחר ליקוחיה, ואין לומר כאשר באסתר שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה יג א) אל תקרי לבת אלא לבית, כי באומרו כבת בכ"ף הדמיון יורה כבית ולא בית ממש.
- ח. אומרו **ויבא הלך**, מי הוא זה ההלך, כי אם הוא היצר הרע כמאמרם ז"ל (עיין סוכה נב ב) שתחילה נעשה **הלך** ואחר כך **אורח** ואחר כך **בעל הבית**, איך יצדק אומרו **ויחמול לקחת כו'**, האם היצר הרע חפץ בהיתר, אינו חפץ רק באיסור.
- ט. כי **אין אמרו** תחילה נעשה **הלך** ואחר כך **אורח** ואחר כך **בעל הבית**, כי הנה זה היה, אם היו ג' גופי עבירות, שבראשונה היה **הלך** ובשניה שאחריה **אורח** ובשלישית **בעל הבית**, אך פה הכל היה כאחד, ואין לומר כי לקיחת האשה הייתה אחת, והריגת אוריה הייתה השנית. כי הלא שלשת התוארים על האשה נאמרו.
- י. **למה** לא הזכיר לו הריגת אוריה כלל עתה, כי אם אחר תשובת דוד, ודוחק לומר דלא שבקיה לאסוקי למילתיה.
- יא. אומרו **ויעשה לאיש כו'**, למה הזכיר העשיה ולא מה שהאכילה לאיש.
- יב. אומרו **חי ה' כי בן מות הוא האיש העושה זאת**, כי למה יומת, והאם הגונב או גוזל כבשה וטבחה לאורחיו יומת, וכן אומרו **ואת הכבשה כו'**, כי העוון הוא הכבשה, ואיך אחר העונש אומר **ואת הכבשה**, כאילו הוא עניין זולת הנזכר.
- יג. אומרו **עקב אשר עשה את הדבר הזה, ועל אשר לא חמל**, כאילו היו שני דברים.
- יד. **למה** נצרכה כל ההקדמה הזאת **אנכי משחתיך כו' ואתנה לך כו'**.
- טו. **למה חילק** הריגת אוריה לשתיים, וישם בינתיים לקיחת האשה.
- טז. אומרו **בזית את דבר ה'**, איזה דבור היה זה.
- יז. **אם רע** היה המעשה למה לא ציווהו יתברך לגרשה.
- יח. **איך ייעד** הוא יתברך עונש חטאו, במה שיחטא אבשלום עם נשי אביו עם היות הבחירה חופשית.
- יט. אומרו גם ה', מה עניין **הגם** הזה.
- כ. כפל אומרו **נאץ נאצת**.

כא. אומרו גם הבן מה מרבה **הגם**, והנה לרבותינו ז"ל (יומא כב ב) האומרים כי **ישלם ארבעתים** נתקיים בדוד **הילד ואבשלום אמנון ותמר**, יתכן שזה ריבה הגם לדעתם. **כב. למה לא ניגף הילד עד בא נתן אל ביתו.**

אמנם הנה הודיעונו רבותינו ז"ל שני דברים:

אחד, כי גט כריתות היה לה.

שנית כי חייב מיתה היה אוריה כי היה מורד במלכות, אלא שהיה ראוי ימיתנו על ידי בית דין,

עוד נתפרסם מדרש רבותינו ז"ל, גם שלא ראיתיו כתוב, לאמר כי אוריה בהמית דוד את גלית עדיין לא נתגייר, ורצה דוד להפשיט את גלית כל לבושי שריונו להסיר את ראשו, ולא ידע מהיכן יפתח היתר חוט העובר בלולאות המהדק השריון מלמטה למעלה, והיה דוד מיצר על הדבר, אמר לו אוריה אם אגיד לך תיתן לי אשה מישראל, אמר לו הן, אז הגיד לו כי ראש החוט היה בכף רגלו קשור שם, אז הפשיטו ויסר את ראשו מעליו, אז אלוהי עולם ה' הקפיד על תיתו במתנה בת ישראל, ויגזור כי בת זוגו של דוד תינתן לאוריה, היא בת שבע, שנתגייר ויקחה לו לאשה, כי מכרה דוד כמדובר.

ונבוא אל העניין

והוא כי הוא יתברך לא על היותה אשת איש, ולא על דם נקי היה מחייב את דוד, כי גט כריתות הניח לאשתו. ואוריה מורד במלכות היה, אך חפצו יתברך היה ימתין עד תשוב אבדתו אליו, כי הנה הוא מכרה ולא תתקיים מכירתו, כי הוא יתברך יגלגל להשיב אבדתו לו מהרה, ומה גם כי עתה עדיין הייתה קטנה כמתגדלת בית אוריה כילדה, כי בת שבע שנים הייתה כשלקחה דוד, כנודע מרבותינו ז"ל (עיין סנהדרין סט ב), ומה תאמר מה אעשה כי יצרי פתני בראוטי אותה רוחצת, ולא היה לי כח לסבול, היה לו לעשות כאשר עשה רבא, כשראה את חומה אלמנת אביו בבית המדרש, דאזל ותבעה לבת רב חסדא, כך היה יכול לעשות הוא שיתבע את נשיו כל אותו הלילה, ולא יביאה אל ביתו.

וכן על דבר אוריה היה חפצו יתברך יהרגנו בחרב בית דין, על אשר מרד במלכות, ולא בחרב בני עמון, ומה גם לחכמי האמת האומרים שבחרב בני עמון הייתה עבודת אלילים חקוקה, על כן בראשונה החל על דבר האשה, כדי לדבר אחר כך על דבר אוריה, כי רצה לדבר לו אחת לאחת, לבלתי הבעיתו.

ובבואו לדבר על האשה ראה יתברך כי היה יכול להשיב כי גרושה הייתה, ועוד לו, כי בת זוגו הייתה, ואם אכלה פגה עם כל זה למה היא ניתנה לאחר.

עוד טענה שלישית והיא כי דרכו יתברך לשמור רגלי חסידיו שלא תבוא תקלה על ידן, ולמה לא שמרו, ואם הוא על שהיה זה ניסיונו, כי הוא אמר לפניו יתברך, בחנני ה' ונסני עם כל זה היה עומד לולא למען יצדק בדברו יתברך שאמר אליו האבות עמדו בניסיון ואתה לא תעמוד, על כן על כל אלה נשא המשל הוא יתברך ואמר לא על אשת איש אני מחייבך כאשר יבוא בתוך דבריו, כי גרושה מאישה הייתה, כי אם על מציאות החמידה.

ולשמה יאמר הלא ראויה הייתה אלי כי לא יבצר ממנו ידיעה זו, כי רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו, ולא יבצר ממנו כי בת זוגו הייתה, ואדרבה היה יכול לומר למה ניתנה בת זוגו לאיש גר, ולומר כי מהתקרבו נפש האיש עם בת זוגו, דמזלא חזי, או שגם הוא ידע כמדובר ייחם לבבו, לבלתי הרפות ממנה אחר שנתגרשה כבר.

על כן נשא המשל ואמר :

א וַיִּשְׁלַח ה' אֶת-נֹתָן אֶל-דָּוִד וַיֵּבֵא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ

שְׁנֵי אֲנָשִׁים הִיוּ בְּעִיר אַחַת אֶחָד עֹשִׂיר וְאֶחָד (רָאשׁ) [רש].

ב לְעֹשִׂיר הָיָה צֹאן וּבָקָר הִרְבֵּה מְאֹד.

לְעֹשִׂיר הוּא דָּוִד הָיָה צֹאן וּבָקָר נְשִׁים וּפִלְגָשִׁים,

ג וְלָרֶשׁ אֵין-כָּל כִּי-אִם-כְּבִשָּׁה אַחַת קְטָנָה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחִיָּה וַתִּגְדַּל עִמּוֹ וְעַם-בָּנָיו יַחְדָּו

מִפְתּוֹ תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִּשְׁתֶּה וּבְחִיקוֹ תִּשְׁכַּב וְתֵהִי-לוֹ כֶּבֶת.

ולרש הוא אוריה אין כל אפילו אחד משלו, כי נולד גוי, ולא נאמר בת פלוני מבנות ישראל לפלוני, **כי אם כבשה אחת** שהיא מן הצאן, הם ישראל הנקראים צאן, ולא ניתנה לו, רק עודנה **קטנה**, כי ראויה הייתה לדוד, כי אם שאכלה פגה קודם זמנה.

ושמה תאמר למה ניתנה לגר הזה ולא לי מתחילה, הלא הוא **אשר קנה**, והוא כי קנאה מדוד בדמי הראות לו מקום התרת שריון גלית כמדובר מרבתינו ז"ל, וגם שמפני כבודו של דוד לא נזכר ממי קנאה, אחשוב שנרמז באומרו **אשר קנה** ממי קנאה, והוא כי מספר אותיות אשר קנה עם הכולל עולה במספר דוד במספר קטן, אלא שאכל אותה פגה, כי מה שהייתה עמו עדיין לא הייתה כי אם כילדה שמתגדלת בין בניו.

וזוהו **ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו**, כילדים כי עתה כשלקחה דוד עדיין לא הייתה בת נשואין, כי בת שבע שנים הייתה כאשר הכריחו רבתינו ז"ל (סנהדרין סט ב) משנות אחיתופל זקנה, וגם הזמן שהייתה עם אוריה מעט היה, כי **מפתו תאכל ומכוסו תשתה**, שהוא שאר, **ובחיקו תשכב** שהיא עונה, כלומר אך עדיין לא הספיק לעשות לה כסות כי לא בלו שמלות נישואיה עדיין כלל, ומה שאיני מתרעם על היותה אשת איש, הלא הוא כי אחר היותה שוכבת

חיקו אשתו לכל דבר הייתה **לו כבת**, וזהו **ותהי לו כבת** מופרשת ממנו כבת מאביה, כי גט כריתות היה לה. והייתה גרושה מאישה, וזה אחשוב גם כן נרמז במלות אלו, כי **ותהי לו כבת** עולה כמספר גרושה מאישה במספר קטן, שעולה ג"ל.

שמה תאמר אחר שמדתו יתברך שאפילו בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, למה לא שמרך ה'.

לזה אמר -

ד ויבא הלך לאיש העשיר ויחמל לקחת מצאנו ומבקר לעשות לארם הבא-לו ויקח את-כבשת האיש (הראש) [הרש] ויעשה לאיש הבא אליו.

ולבוא אל העניין

נזכירה מאמרם ז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד, שהוא לבל יתיאש הנכשל בעבירה מלהתקבל תשובתו, כי עתה יבטח כי גדול הימנו שהוא דוד שהקב"ה מדקדק עמו יותר, חטא ונתקבלה תשובתו, כל שכן לאחד העם, וראוי לדעת האם בשביל חוטא אחד יחטיא יתברך את דוד משיחו.

ולא עוד אלא שיענישנו על הדבר, לזה דקדק אומרו לא היה ראוי לאותו מעשה, כי מה עניין היותו ראוי או בלתי ראוי, יאמר לא היה בא לידי אותו מעשה, אך הוא כי דרכו יתברך שרגלי חסידיו ישמור, לבלתי תבוא תקלת חטא על ידן, אך בזאת שלא תהיה ביד הצדיק ההוא עבירה מעין זאת, כי אז אותה עבירה גוררת לו את זאת והקדוש ברוך הוא לא ישמרנו, כי עבירתו אשר עשה מביאו לכך ודמו בראשו, והנה על מה שלא שמר הוא יתברך את דוד מלחטוא, היה אפשר לחשוב כי היה ראוי הוא לבוא מעשה זה, על כי היה בידו עבירה גוררת לו את זו אמר כי לא כן היה, כי אם שלא היה ראוי לבוא לידי אותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך, שהוא כי מה שלא מנעו ה' מלחטוא והניח הדבר אל בחירתו, היה על תיקון הזולת, אך לא שיחטיאנו יתברך בשביל אחר חלילה, והוא מה שכתוב אצלנו בביאור תהילים (יז ד) באומרו לפעולות אדם כו', שאומר האם בשביל פעולות אדם שאם יחטא יחיד כו' היה בדבר שפתיך שלא אעמוד בניסיון, האם אני שמרתי ארחות פריץ, שלא יתיאש מן התשובה, בתמיהה.

ואיני אומר שהחטיתי, כי אם שלא תמכתי, לבל תצא תקלה מתחת ידי, כי הלא אם היית תומך אשורי במעגלותיך, כדרכך לשמור רגלי חסידך, הנה ודאי שלא היו מטים פעמי, וזה ירמוז לו הוא יתברך פה באומרו, **ויבא הלך כו'**, לומר מודה אני שלא היית ראוי לאותו מעשה, כי לא קדמה בך עבירה אחרת, כי אם שעדיין יצרך הרע היה הלך, שהוא כי בפעם הראשונה בא כעני המתחנן לשמוע לו, באופן שלא היית ראוי לבוא לידי מעשה זה, ועם כל זה אינך

פטור, מטעם שאינך אחראי למי שיחטא אז מחמת הניסיון שאמרתי שלא תעמוד בניסיון, כי הלא היית יכול למלאת תאוות יצרך בנשותיך ולא עשית כן, כי אם כעשיר שחמל לקחת מצאנו, ויקח כבשת הדל.

וזהו **ויחמול לקחת כו'**, ועל העת שהסית בו יצרו בהביטו בה עד שלוח מלאכים לקחתה, ייחס את היצר הרע עדיין להלך, כי בקל היה יכול לכבוש אותו, ועל עת שמדווג לה ייחסו לאורח, שהאדם חפץ בו לעשות רצונו יותר מאל ההלך הקרב אל פתחו, אך עדיין הוא שורר בבחירתו, ואם היה שם פניו כנגד יצרו, היה יכול להאריך זמן כחדש ימים אחרי מות אוריה, ולא לקחתה במלאת שבעת ימים, ועל עת שבא עליה אמר, **ויחמול לקחת כו' לאורח כו'**, ועל אחר שלקחה במלאת שבעת ימים, ששילש בדבר, אשר מאז נעשה **בעל הבית**, אמר **ויעשה לאיש הבא אליו**, הנה בזה גמר עניין האשה, שכללות העניין הוא כי גם שגרשה מאישה הייתה, עם כל זה היה לו להשלים תאוות יצרו בנשותיו, ולסוף תבוא לידו, כי כשאולה הייתה כעת ביד אוריה.

והנה כוונת נתן הייתה באומרו המשל הזה, כדי ששייב דוד כי רע בעיניו המעשה, לענות אחריו כי הוא האיש, ויאמר ענשו בפיו להכביד הדבר, בל יקל בעיני דוד באומרו כי גרושה הייתה ובת זוגו, ועל כן ככלותו המשל לא הזכיר לו עניין אוריה, עד ששייב דוד על זה, ויהי כן כי טרם ידבר על עניין אוריה השיב דוד, ומה גם כי מאשר חרה אפו על האיש, כי לא הבין עדיין העניין, לא עצר כח להמתין אם ידבר עוד על עניין אחר, והשיב מיד.

וזהו -

ה ויחמר-אף דוד באיש מאד ויאמר אל-נתן חיה' כי בן-מות האיש העשה זאת.

ולא כוון על מיתת בית דין כי אם לשמים, והוא כי העושה זאת לדל, לחשוך כבשה אחת אשר היא כל אשר לו, הלא יורה כי רעה עינו על הדל, ואמרו רבותינו ז"ל (כתובות סח א) כי כל אשר עינו רעה על הדל כעובד עבודת אלילים שנאמר פן יהיה דבר עם לבבך בלייעל, ולהלן הוא אומר יצאו אנשים בני בלייעל, מה להלן עבודת אלילים אף כאן עבודת אלילים ואם כן איש כזה שיש בו עין רעה על דל, **בן מות** לשמים הוא, מלבד מה שטבח הכבשה שישלם ארבע צאן כדרך אומרו **וטבחו כו' וארבע צאן תחת השם**.

או שיעור העניין כי להורות שאומרו בן מות אינו בבית דין כי אם לשמים, אמר -

ו ואת-הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את-הדבר הזה ועל אשר לא-חמל.

שאם המיתה הייתה מיתת בית דין אין אדם מת ומשלם, והתשלומי ארבעה הוא **עקב אשר עשה כו'**, שגנב וטבח, ומה שהוא **בן מות הוא על אשר לא חמל**, ותרע עינו על הדל.

אז -

ז וַיֹּאמֶר נָתַן אֶל-דָּוִד אֶת־הָאִישׁ**כֹּה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי מִשְׁחָתִיךָ לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי הַצִּלְתִּיךָ מִיַּד שָׂאוּל.**

ואז אין ספק כי כל אשר אמרנו שנרמז בכל דברי המשל, דוד השכיל למפרע בהגלות אליו כי הוא האיש, ועל עניינו הדברים אמורים, והן אמת כי גרושה מאישה הייתה, אך למה מיהרת לבלתי המתין עד תהי לך אשר לך, ואכלת אותה פגה, האם לא ידעת כי איני משליך ענייניך אחרי גוי, כי זכור כמה דברים עשיתי בשבילך, והשתים הראשונות בעצמי, כי הנה **אנכי משחתיך למלך**, כי לא שמואל הריק השמן על ראשך, כי אם **אנכי**, כמו שאמרו ז"ל (ילק"ש קכד) שטרם יקרב אל שמואל קפץ השמן מיד שמואל על ראש דוד, נמצא כי הוא יתברך משחו, וכן **אנכי** בעצמי **הצלתיך מיד שאול** כמה פעמים, מה שלא היה אפשר על ידי זולתי, כי אין יכול להציל מיד בעלי בחירה, אם לא ה' יתברך לבדו.

וכן -

ח וַאֲתָנָה לָךְ אֶת-בֵּית אֲדִנִיךָ וְאֶת-נְשֵׁי אֲדִנִיךָ בְּחִיקָךְ**וַאֲתָנָה לָךְ אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וְאֶם-מַעֲט וְאֶסְפָּה לָךְ כֶּהֱנָה וְכֹהֵנָה.**

ומי שנתן לך כל מה שלא היה שלך, לא היה נותן לך בת זוגך אשר בפי דברתי בת פלוני לפלוני, ומה זה מיהרת לאוכלה פגה.

וזוהו -

ט מַדּוּעַ בָּזִית אֶת-דָּבָר ה' לַעֲשׂוֹת הָרַע (בְּעִינִי) [בְּעִינִי]**אֶת אֹרֵיהֶ הַחֲתִי הַכִּית בְּחָרֵב וְאֶת-אִשְׁתּוֹ לִקְחָת לָךְ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ הָרַגְתָּ בְּחָרֵב בְּנֵי עַמּוֹן.**

מדוע בזית את דבר ה', שאמרתי בת פלוני לפלוני, שבמה שלא המתנת עד אגלגל הדבר לתתה לך ורצית לעשות על ידך טרם זמנה, הורית כי לא האמנת שיתקיימו דברי, וזהו **מדוע בזית את דבר ה'**.

ועוד כי אילו **את אוריה החתי הכית בחרב**, שלא יהיה חרב **בני עמון**, כי אם חרב בית דין על מרדו במלכות, ואחר כך ואת אשתו היית לוקח לך לאשה החרשתי, כי אז טוב לך, אך **ואותו הרגת בחרב בני עמון**, בתמיהה, זו רעה חולה, על כן על זאת דסליקנא מינה.

דע כי -

י וְעַתָּה לֹא-תִסּוּר חָרֵב מִבֵּיתְךָ עַד-עוֹלָם עֵקֶב כִּי בָזַתְנִי**וּתְקַח אֶת-אִשְׁתֹּ אֹרֵיָה הַחֲתִי לְהִיּוֹת לָךְ לְאִשָּׁה.**

ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועל אשר קדמת לקחת את האשה, וגם לא המתנת אחר שבעת הימים לאבלו, על זאת אמר עקב **כי בזיתני**, לבלתי קחת אותה על ידי, **ותקח**

את אשת אוריה החתי, כלומר עודנה בחזקת אשתו, גם שגרשה הייתה, ולא המתנת עד שלא תהיה אשתו כלל, עם היות שהיא עתידה ומוכנת להיות לך לאשה על כן.

יא כה אמר ה' הנני-מקים עליך רעה מביתך
ולקחתי את-נשיך לעיניך ונתתי לרעיך ושכב עם-נשיך לעיני השמש הזאת.
יב כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את-הדבר הזה נגד כל-ישראל ונגד השמש.

יג ויאמר דוד אל-נתן חטאתי לה'
ויאמר נתן אל-דוד גם-ה' העביר חטאתך לא תמות.

כלומר על חילול ה', אך לא חטאתי לאוריה, כי גירשה, וגם הוא חייב מיתה היה על שמרד במלכות, **ויאמר נתן אל דוד**, הנה עוון חילול ה' אינו מתכפר עד המוות, כנודע מארבעה חלוקי כפרה, אך כאשר אתה לא בקשת תואנות לאמר לא חטאתי, כי אם מיד אמרת **חטאתי**, כן **גם ה' העביר חטאתך** מלקטרג לפניו, שהוא המשחית הנעשה בעוון, כאשר פירשו בספר הזהר, ויעיל **שלא תמות**, כלומר אך ייסורין לא יעדרו ממך.

יד אפס כי-נאץ נאצת את-איבי ה' בדבר הזה גם הבן הילוד לך מות ימות.

אפס כי נאץ נאצת עליך את אויבי ה', הם הרשעים, שנתת להם פתחון פה לדבר עליך, ואשר **נאץ נאצת**, שהוא על האשה ועל מיתת בעלה, והחילול ה', דבר גדול הוא שיעיל הוידוי להעביר הקטגור, ולהחליף מיתתך בילד היולד לך ממנה כי **מות ימות**, כלומר במקום מות שלך ימות הוא, ולהורות כי גם מיתת הילד מכפרת על הריגת אוריה, אמר כי **הבן הילוד כו'**, כי מה בא הגם לרבות, אך יאמר גם זה ימות כאשר מת אוריה, כלומר כי גם זה לעומת זה הוא, ואילו היה הילד חולה כבר, היה אפשר לחשוב כי מאז גזר הוא יתברך מיתת הילד תחת העוון, ובמה יודע כי הוידוי אשר התודה דוד העביר המיתה ממנו אל הוולד, במה שהנער היה בריא.

טו וילך נתן אל-ביתו ויגף ה' את-הילד אשר ילדה אשת-אוריה לדוד ויאנש.

ולא ניגף עד לכת **נתן אל ביתו**, שמורה שעתה נתחדש הדבר, שהוא כי על ידי הוידוי, אומר הילד תחת אביו, וכן הוכר כי מה' יצא הנגף ההוא, במה שמיד הכביד, כי **ויאנש**, וזהו **ויגוף ה' כו'** והעד כי מיד **ויאנש**.

טז ויבקש דוד את-האלהים בעד הנער ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה.
יז ויבא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן דוד כי מת הילד
ויאמר דוד אל-עבדיו המת הילד ויאמרו מת :
כ ויקם-דוד מהארץ וירחץ ויסף ויסלף (שמלתי) [שמלתי] ויבא בית-ה' וישתחו:

וַיָּבֹא אֶל-בֵּיתוֹ וַיִּשְׁאֹל וַיִּשְׁמְרוּ לוֹ לֶחֶם וַיֹּאכֹל.

כא ויאמרו עבדיו אליו מה-הדבר הזה אשר עשית

בעבור הילד חי צמת ותבך וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם :

כב ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבקה כי אמרתי מי יודע (יחנני) [יחנני] ה' וחי הילד :

כג ועתה מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא-ישוב אלי.

כד וינחם דוד את בת-שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן

(ויקרא) [ותקרא] את-שמו שלמה וה' אהבו.

ראוי לשים לב:

א. הנה היה לו לומר מאת האלוהים.

ב. אומרו **בעד הנער**, כי בעד עצמו היה לו לבקש שיכופר עונו, ומאליו תבוא תרופת הילד, אך הנער לא חטא, ועל פי דרכנו אל אומרו פה **הנער**, מה שאין כן בקודם ובמאוחר כי אם הילד.

ג. כפל אומרו **ויצם צום**.

ד. אומרו **דוד** שהוא מיותר, כי עליו הוא מדבר, וגם למה נזכר בין **ויצם לצום**.

ה. אומרו **ובא** מהיכן היא הביאה, ולהיכן בא, ומה צורך בהודעתה, וגם מלת **ולן** תראה מיותרת.

ו. למה **רחץ וסך**, והוא אבל.

ז. על מה הייתה ההודאה וההשתחויה **בית ה'**, ואדרבה אין לו רק להצדיק את הדין.

ח. אומרם אליו **בעבור הילד חי צמת כו'**, שהראוי יאמר בעוד הילד חי ולא בעבור.

ט. **שמישיב** על הצום ולא על הבכי, וגם יש כפל בלשונו.

י. אומרו **ויבא אליה וישכב עמה** שהוא עניין אחד כפול.

יא. אם ה' אמר אליו הנה בן נולד לך, שלמה יהיה שמו, הוא יהיה איש מנוחה ושלוה והשקט יהיה בימיו, למה אחר הקרא **שלמה** כאשר ייעד הוא, שלח לקוראו **ידידיה בעבור ה'**.

יב. למה לא נקרא עוד אחר כך **ידידיה**, כי אם **שלמה**.

אמנם הנה ידוע מחכמי האמת כי איש כי ימות לו ילד בעונו, לא תכרת הנפש ההיא, אשר לא חטאה בעוון אשר הולידה, כי הן כל הנפשות לו יתברך, הנה כנפש האב וכנפש הבן הנפש החוטאת היא תמות, אך הוא כי הוא יתברך שהכל צפוי לפניו, ידע את אשר יחטא ראובן, ומקדים ונותן לו בן, אשר נפשו בו חייבת מות, על אשר חטאה בגלגול הראשון, ובהעוון ראובן ינוכה עונו במיתת בנו, אשר בצערו אשר יצטער, ונפש הבן פורעת חובת הראשון, נמצא כי נעשים ב' דברים בבת אחת.

טז וַיִּבְקֹשׁ דָּוִד אֶת-הָאֱלֹהִים בְּעֵד הַנֶּעַר וַיֵּצֵם דָּוִד צוֹם וַיָּבֹא וְלֵן וְשָׁכַב אֶרְצָה.

ונבוא אל העניין

והוא כי הנה בשמוע דוד כי ימות הילד בעונו, אמר בלבו הן אמת שבמות הילד יכופרו כאחת עווני ועוון נפש הילד, אך טוב טוב הוא אם אפשר לתקן זה וזה שיחיה הילד ויכופר עווני, על כן אם אמרתי לצום ולבכות ולהתפלל על עווני, הלא לא יועיל לחיות הילד, כי עוון של עצמו אינו נמחק, והוא בעונו ימות על כן אמר **לבקש את האלוהים בעד הנער**, שהוא את מידת הדין, אשר הוא **בעד הנער**, שהוא אשר חטאה נפש הילד לא עודנו ילד כי קטן היה, ואינו נענש, כי אם אשר חטא מאז נקרא נער והלאה בפעם הקודמת, ובעד עוון הנער מצד עצמו, **ויצם** וגם על עוון **דוד** עצמו **צם** גם כן.

וזוהו **דוד צום**, ולא בלבד התענה ביום, כי אם מבעוד יום קבל התענית, **ולן** בתעניתו הלילה, וזהו **ובא ולן**, כי **בצום** הנזכר **בא** מהיום **ולן** בו, כי קבלו מבעוד יום, נמצא מתחיל ממקצת היום, **ובא בצום** שהתחיל **ולן** בו, ובלילה ההוא גם כן **ושכב ארצה**, והנה עבדיו חשבו כי אחר שמיתת הילד הוא תועלתו לכפרתו, והמה ראו כי היה מתפלל וצם על הילד שיחיה, אמרו בלבם אין זה כי אם שהעולה על רוחו הוא, כי בזכות שמתפלל על חיי הילד לכפר בעד אשר חטאה נפשו בגלגול הראשון, הוא יהיה נענה תחילה, וה' יכפר גם לו, ועל כן במות הילד אשר התפלל עליו ולא שווה לו.

אמרו עתה -

יח וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי וַיָּמָת הַיֵּלֶד וַיֵּרְאוּ-עֲבָדֵי דָוִד לְהַגִּיד לוֹ כִּי-מָת הַיֵּלֶד כִּי אָמְרוּ הִנֵּה-בְהִיּוֹת הַיֵּלֶד חַי דְּבָרָנוּ אֵלָיו וְלֹא-שָׁמַע בְּקוֹלָנוּ וְאִיךָ נֹאמַר אֵלָיו מָת הַיֵּלֶד וְעָשָׂה רָעָה.
יט וַיֵּרָא דָּוִד כִּי עֲבָדָיו מִתְלַחֲשִׁים וַיֵּבֶן דָּוִד כִּי מָת הַיֵּלֶד
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-עֲבָדָיו הֲמָת הַיֵּלֶד וַיֹּאמְרוּ מָת :
כ וַיָּקָם-דָּוִד מֵהָאָרֶץ וַיֵּרָחֵץ וַיִּסֹּךְ וַיַּחְלֹף (שְׁמִלְתּוֹ) [שְׁמִלְתִּיו] וַיָּבֹא בֵּית-ה' וַיִּשְׁתַּחוּ וַיָּבֹא אֶל-בֵּיתוֹ וַיִּשְׁאַל וַיְשִׁימוּ לוֹ לֶחֶם וַיֹּאכֶל.

אם נאמר לו **מת הילד ועשה הרעה**, באמרו כי אחר שלא הועיל לכפרת הילד להחיותו הלא יענש, כי היה סיבת מיתתו, או לפחות לא יכופר בזה עונו, על כן בראותם שקם ויאכל לחם, בידעו כי מת הילד.

אז אמרו לו -

כא וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו מַה-הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה
בְּעִבּוֹר הַיֵּלֶד חַי צִמְתָּ וּתְבָךְ וְכֹאשֶׁר מָת הַיֵּלֶד קָמָת וְתֹאכֵל לֶחֶם.
 לומר הנה **בעבור** שיהיה **הילד חי צמת ותבך**, כי לא צמת על עצמך, ולא נענית כי מת, ועתה שמת שהיה נראה שצר לך על מיתתו, בל תחשב בכלל שוחטי הילדים, **קמת ותאכל לחם**,

אז אמר להם לא הבנתם הדבר, כי הנה במות הילד ידעתי כי יכופר עוני, כי על כן הודה והשתחוה לה' **בית ה'**, אך מה שהייתי צם ובוכה בעוד הילד חי היה להרוויח שני דברים, **שיכופר עוני,**

ושיחיה הילד,

שעל כן היו הצומות כפולים.

כב ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע (יחנני) [יחנני] ה' וחי הילד. וזהו **אולי יחנני ה'**, שהוא על הנוגע אלי, וגם **וחי הילד**, אך עתה הנוגע אלי כבר נתקן, נשאר עניין הילד ומה אוכל לתקן לו.

וזוהו -

כג ועתה מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא-ישוב אלי. **למה זה** כלומר לנוגע לזה, שהוא הילד שהזכרתי אני צם, ואם אמרתי להתפלל שישוב לבוא אלי, האוכל להשיבו עוד, כבר פרע חובו במיתה הזאת, ונח מלשוב להתגלגל עוד, וכל שכן שאפילו אם ישוב לא ישוב אלי לי לבן, כי יותר אדבק אני אליו בלכתי שם, מאשר ידבק הוא בי, כי אני הולך אליו מחמת הקורבה שבא על ידי, ומה גם כי גם כי ישוב יהיה לאחר, ולא ישוב אלי, כי טוב לו ליתקן על ידי, זולתי מעל ידי שהבאתיו על ידי חטא, וזהו **אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי**, ועל מה שקם מהארץ **וירחץ ויסך** שהם דברים האסורים לאבל, וגם מלך אינו יוצא מפלסין שלו, והוא יצא.

הנה יש מהמפרשים אמרו (**רד"ק**) כי לא חל עליו אבלות כי לא השלים שלשים יום, אך יקשה לזה מאמרם ז"ל (**מו"ק טו ב**) מנין שאבל אסור בתשמיש שנאמר **וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה**, דמשמע הא דבאבילות אסור, ויתכן כי דוד לא נהג אבילות בפני העם, פן יאמרו שבנו היה, והוא עשה בסתר ולא נודע לכל כי בא אליה ותהר לו, או היו מסתפקים בדבר אם היה בן ט' לראשון או בן שבעה לדוד, אך היא על כל פנים חייבת להתאבל, ועל כן תלה האבלות בה.

ואמר -

כד וינחם דוד את בת-שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן (ויקרא) [ותקרא] את-שמו שלמה וה' אהבו.

כי היא הייתה נוהגת אבלות בפרסום, אך אדרבה להסתיר דבר בפני העם, **רחץ וסך וקם והלך בית ה' כו'**, ועל כן למדו מאבלותה שבגלוי דין איסור לאבל תשמיש המטה.

וינחם כו'. ידוע מרבותינו ז"ל (עי' ילק"ש סוף קמח) כי התפלל דוד שהבן המולך תחתיו יהיה מבת שבע, למען יודע כי נמחל עונו, עוד נאמר בדברי הימים (א כב ט) שהבן אשר ימלוך תחתיו שלמה יהיה שמו.

ונבוא אל העניין

והוא כי היה בלבו תאות הולדת בן זכר מבת שבע, ולקרא את שמו **שלמה**, כי אותו בחר להמליך תחתיו, והנה אחרי מות הראשון **ויבוא אליה** להוליד את אשר ימלוך תחתיו, וחש פן תלד נקבה עתה ותתארך זמן ביאת הבן ההוא לעולם, על כן עשה כעצת שמואל בגמרא הרוצה שיהיו בניו זכרים יבעול וישנה, כך עשה דוד, וזהו **ויבא אליה וישכב עמה**, כי בעל ושנה, ועל ידי כן, **ותלד בן ויקרא את שמו שלמה**, כאשר ייעד הוא יתברך, שיקרא כה המולך תחתיו, כי **שלום ושקט יהיה בימיו**, עוד אחשוב כי למה שמאברהם עד דוד היו י"ד דורות, ושלמה ט"ו, שהייתה לבנה במילואה, על כן שם דוד עולה י"ד, ושם שלמה ט"ו במספר קטן, ואמר כי לא בלבד ה' הוא שם הרחמים אהבו, כי אם גם מידת הדין, וזהו **וה' אהבו**, שהוא, הוא ובית דינו.

ולהורות כי כן

כה וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את-שמו ידידיה בעבור ה'.

שלח ה' את נתן הנביא, לקרא **את שמו ידידיה**, בעבור ה' שעולה י"ז במספר קטן, כאשר עולה ידידיה, וזהו **בעבור ה'**, נמצא כי בין שלמה שעולה ט"ו וידידיה שעולה י"ז, הם ל"ב, והוא מספר ו ה' שהוא ל"ב, להורות בשני שמותיו אלה כי **וה' שהוא**, הוא ובית דינו **אהבו**.

פרק יג

א ויהי אחרי-כן ולאבשלום בן-דוד אחות יפה ושמה תמר ויאֶהֱבָה אִמָּנוֹן בן-דוד.

הנה אמרו רבותינו ז"ל (יומא כב ב) על מאמר דוד, (יב ו) **ואת הכבשה ישלם ארבעתים**, שכן היה לו מיתת הילד **ואבשלום ואִמָּנוֹן ותמר**, ובזה יאמר ויהי אחרי מות הילד היחל עניין אִמָּנוֹן במה, כי **ולאבשלום בן דוד אחות יפה כו'.** ויהיה כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין כא א) כי **תמר ואבשלום** היו בני יפת תואר, אלא **שתמר** נולדה מביאת המלחמה, ושעל כן הייתה מותרת לאִמָּנוֹן, כי על כן אמרה **דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך**, אך אבשלום היה אחר שהביאה אל ביתו והייתה לו בתורת אישות, ובזה יובן אומרו **ולאבשלום בן דוד אחות יפה כו'**, לומר כי הוא יקרא **בן דוד**, שנולד מביאת אישות, אך היא לא תקרא בת לדוד גם כי ממנו היא, **ויאהבה אִמָּנוֹן בן דוד**, כלומר מה שהיא לא תתייחס אחר דוד, ואילו רצה

היה יכול לקחתה בהיתר, והנה עצת עשות עצמו חולה היה על לבו, אך לא לעשות הדבר על ידי אביו שהוא ישלחנה אליו, כי לא עלה על דעתו לשום את אביו סרסור לדבר עבירה, כי אם **להתחלות** ולשלוח הוא אחריה.

ועל כן -

**ב וַיֵּצֵר לְאִמְנוֹן לְהַתְחַלּוֹת בְּעֵבֹר תִּמְרָא אֲחֻתּוֹ כִּי בַתּוֹלָה הָיָא
וַיִּפְּלָא בְּעֵינֵי אִמְנוֹן לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוֹמָה.**

ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר אחותו, באומרו **כי בתולה היא**, ולא תצא מביתה כי ישלח אחריה, ודרך אחרת היה נסתר מנגד עיניו, וזהו **ויפלא בעיני אמונו לעשות לה מאומה**, עד שפגע בפגע רע יועץ בלייעל שיעץ אותו לעשות על ידי אביה, כי במצותו תבוא אליו כאשר היה.

וסיפר שאמר לו -

**ד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן-הַמֶּלֶךְ בְּבִקְרָא בְּבִקְרָא הַלּוֹא תִּגִּיד לִי
וַיֹּאמֶר לוֹ אִמְנוֹן אֶת-תִּמְרָא אֲחֻת אֲבִישָׁלָם אֲחִי אֲנִי אֹהֵב.**

והוא כי דרך החולים להקל החולי לעת בקר ולהכביד בערב, אך זה היה בהפך שהייתה חולשתו יתירה בבקר, ואילו היה בקר אחד הלא יאמר מקרה הוא מקרי לילה, אך היה בקר אחר בקר, וזהו אומרו **מדוע אתה ככה דל**, כלומר מה נשתנה חלייך ודלותך משאר חולים, שאתה נראה דל וחלוש בבקרים הפך שאר חולים, **הלא תגיד לי**, כלומר אולי מאהבת אשה שעל כן לא תישן בלילות, ואם תישן מהרהורא תראה קרי בכל לילה, ועל כן אתה **דל** וחלוש **בבקר בבקר**, אז גלה לו ואמר **את תמר כו', אני אוהב**.

**ה וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שָׁכַב עַל-מִשְׁכַּבְּךָ וְהִתְחַל וַיָּבֵא אֲבִיךָ לְרֹאשׁוֹתָי וְאִמְרַת אֱלֹהֵי תְּבֵא נָא-תִּמְרָא
אֲחֻתִּי וְתִבְרַנִּי לֶחֶם וְעִשְׂתָּה לְעֵינֵי אֶת-הַבָּרִיָּה לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה וְאֶכְלֹתִי מִיָּדָה.**
כי לא תמרה את פי אביה מלבוא, ולהמתיק הדבר למה חפץ בה אמר שיאמר לו **למען אשר אראה ואכלתי מידה**, כלומר כי עיצבון החולי מונע תאוות המאכל, ועל ידי אשר אראה ביופיה אקנה שמחה מה, וידיה תבצענה שתתן לי בידה, ואהנה לבוא בי תאוות מאכל, וזהו **ואכלתי מידה**.

אך אמנון לא הזכיר לאביה הנאת הראות, לומר **למען אשר אראה**, פן ישית אביו בלבו מקרא שכתוב (דברים כא א) **וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה** כי עין רואה ולב חומד, פן יהיו איברים גומרים.

ו וַיִּשְׁכַּב אִמְנוֹן וַיִּתְחַל וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ לְרֹאשׁוֹתָיו

וַיֹּאמֶר אֲמִנּוֹן אֶל-הַמֶּלֶךְ תְּבוֹא-נָא תִמְר אַחֹתִי וְתִלְבֹּב לְעֵינֵי שְׁתֵּי לִבְבוֹת וְאַבְרָה מִידָּה.

על כן לא אמר לו רק ואברה מידה.

ז וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל-תִּמְר הַבֵּיתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית אֲמִנּוֹן אַחִיךָ וְעָשִׂי-לּוֹ הַבְּרִיָּה :

ח וַתֵּלֶךְ תִּמְר בֵּית אֲמִנּוֹן אַחִיהָ וְהוּא שָׁכַב

וַתִּקַּח אֶת-הַבָּצֵק (וְתִלוּשׁ) [וְתִלֵּשׁ] וְתִלְבֹּב לְעֵינָיו וְתִבְשֵׁל אֶת-הַלִּבְבוֹת.

ט וַתִּקַּח אֶת-הַמִּשְׁרֵת וַתַּצֵּק לִפְנֵיו וַיִּמָּאן לֶאֱכֹל

וַיֹּאמֶר אֲמִנּוֹן הוֹצִיאוּ כָל-אִישׁ מַעְלִי וַיֵּצְאוּ כָל-אִישׁ מֵעָלָיו.

י וַיֹּאמֶר אֲמִנּוֹן אֶל-תִּמְר הַבִּיָּאִי הַבְּרִיָּה הַחֲדָר וְאַבְרָה מִידָּךְ

וַתִּקַּח תִּמְר אֶת-הַלִּבְבוֹת אֲשֶׁר עָשְׂתָה וַתָּבֵא לִאֲמִנּוֹן אַחִיהָ הַחֲדָרָה.

יא וַתִּגָּשׁ אֵלָיו לֶאֱכֹל וַיַּחֲזֶק-בָּהּ וַיֹּאמֶר לָהּ בּוֹאִי שְׁכְבִי עִמִּי אַחֹתִי.

יב וַתֹּאמֶר לוֹ אֶל-אָחִי אֶל-תַּעֲנֵנִי כִּי לֹא-יַעֲשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל אֶל-תַּעֲשֶׂה אֶת-הַנְּבִלָה הַזֹּאת.

יג וְאֲנִי אֲנִה אוֹלִיךָ אֶת-חֶרְפְּתִי וְאַתָּה תִּהְיֶה כְּאֶחָד הַנְּבִלִים בְּיִשְׂרָאֵל

וְעַתָּה דַּבֵּר-נָא אֶל-הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנַעֲנִי מִמֶּךָ.

יד וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלָהּ וַיַּחֲזֶק מִמֶּנָּה וַיַּעֲנֶה וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ.

א. הנה מלת **אל** מיותרת והפך המכוון, והראוי יאמר אחי אל תענני.

ב. מהו הכפל **כי לא יעשה כן בישראל, אל תעשה את הנבלה הזאת.**

ג. כי בכלל האמור הוא אומרו **ואתה תהיה כאחד הנבלים.**

ד. **אומרו כי לא ימנעני ממך,** אם הוא פטומי מילי או אמת.

ה. **אומרו אל אודות הרעה כו'** כי אומרו **אל אודות** הוא בלתי מובן, והראוי יאמר גדולה

הרעה זו מהאחרת.

ו. כי הלא אדרבה גדולה הייתה האחרת מזאת, כי זו הייתה עבירה וזו אינה עבירה.

יב וַתֹּאמֶר לוֹ אֶל-אָחִי אֶל-תַּעֲנֵנִי כִּי לֹא-יַעֲשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל אֶל-תַּעֲשֶׂה אֶת-הַנְּבִלָה הַזֹּאת.

אך יאמר הנה אף אם לא היית אחי אין ראוי תענני, וזהו **אל אחי אל תענני.** או יאמר הלא

אמרת לי **שכבי עמי אחותי,** והנה לאמר לך כי תעבור בערות אחותך לא תגלה אינו כן, כי

הנה **אל אחי** אתה, אך עם כל זה אין לך לעשות הרעה הזאת, כי אם לבל תפגום אותי

מבתולי תענני שלא כדרכי אין ראוי, וזהו **אל תענני, כי לא יעשה כן בישראל,** ואם כדרכי **אל**

תעשה את הנבלה הזאת, כי חרפה היא גם לי גם לך.

כי -

יג וְאֲנִי אֲנִה אוֹלִיךָ אֶת-חֶרְפְּתִי וְאַתָּה תִּהְיֶה כְּאֶחָד הַנְּבִלִים בְּיִשְׂרָאֵל

וְעַתָּה דַּבֵּר-נָא אֶל-הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנַעֲנִי מִמֶּךָ.

ואני אנה אוליך את חרפתי, וגם **תהיה כאחד הנבלים בישראל**, ולא אמר נבל בישראל, וגם ננקדה האל"ף בפת"ח, שהוא כאומרו המיוחד שבנבלים, יאמר כי הנה הראשון שעשה הנבלה הזאת היה שכם בן חמור, שעשה נבלה כזו בישראל, ואתה תדמה לו בנבלה זו, שתהיה כמיוחד שבנבלים הוא שכם, והנה הוא לא מישראל היה ולא יאשם כל כך, אך אתה תדמה למיוחד שבנבלים בהיותך מישראל.

ועוד כי למה תהיה שביק היתרא ואכיל איסורא שאנשא לך, כי אם שלהיותי מביאת המלחמה טרם תתגייר אמי, ימאן אביך שתקחני, כי איני לפי כבודך, הנה **ועתה דבר נא אל המלך**, כי להיות עתה שבערה בך אש אהבתך עמי, לבל תסתכן, בל **ימנעני ממך**, כמדובר מרבתינו ז"ל (סנהדרין שם) כי מותרת הייתה לו, כי מביאת גיות במלחמה הייתה.

יד ולא אבה לשמע בקולה ויחזק ממנה ויענה וישכב אתה.

ולא אבה כו' ויענה, שלא כדרכה לבל תתפגם מבתוליה, באומרו כי ינוח יצרו בזה, ולא שווה לו, כי אם גם **וישכב אותה** כדרכה.

אז -

טו וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד

כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ויאמר-לה אמנון קומי לני.

והנה רז"ל (סנהדרין שם) אמרו כי גדולה השנאה על שקשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה, ואפשר לדבריהם נרמז במה שחזר ואמר, **כי גדולה השנאה**, וגם בהיות גדלה בחסרון וי"ו, לרמוז זה, כי במספר קטן עולה גדלה השנאה, כמו שקשרה לו נימא, ולפי הפשט יהיה כי בטל דבר, בטלה אהבה.

טז ותאמר לו אל-אודות הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר-עשית עמי לשלחני

ולא אבה לשמע לה.

לא אמרה זו רעה מהאחרת, כי אם **אל אודות**, לומר הנה הפכת ללענה משפט, כי הלא משפט האונס את הבתולה הוא שלא יוכל לשלחה כל ימיו, נמצא כי אין השילוח סיבה נמשכת מהאונס כי אם הפכה, וזהו **אל אודות כו'**, וסיבת הרעה הגדולה הזאת נמשכת מהאחרת, ופירש **אשר עשית עמי לשלחני**, לומר אשר עשית עמי שאנסתני יגרום לשלחני, כלומר כי אדרבה לא יוכל לשלחה כל ימיו אמרה תורה.

או יאמר הנה אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה, נמצא כי ביטול האהבה נמשך מהיות תלויה בדבר, אך לא יספיק היות תלויה בדבר, אלא לבטל האהבה בביטול הדבר, אך לא להגדיל שנאה, ומה גם יתירה על האהבה, ובזה תאמר אילו לא היה רק העדר

אהבה החרשתי, באמרי כי סבת העדר אהבה היא מחמת הביאה שבה בטל דבר, על כן בטלה אהבה, אך להיות גם **שנאה גדולה** ויתרה, אין סיבת זו הביאה, וזהו **אל אודות**, וסיבת **הרעה הגדולה הזאת** שהיא **שנאה גדולה** הנמשכת מהאחרת, שהיא **אשר עשית עמי**, שהיא הביאה, להמשיך **לשלחני** שהיא **השנאה הגדולה**, והנה דברי טעם היו לאוזן שומעת אלא שלא אבה לשמוע לה.

יח ועליה כתנת פסים כי-כן תלבשנה בנות-המלך הבתולות מעילים ויצא אותה משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה.

הלא יראה כטענו חטים והודה לו בשעורים, באומרו **ועליה כתונת פסים, כי כן תלבשנה מעילים**, אמנם הנה רש"י ז"ל כתב בביאור התורה (שמות כח ד) כי כתונת ומעיל אחד הם כמין חלוק, אלא שכתונת הוא תחתון, ומעיל הוא מלבוש עליון, והוא מרבותינו ז"ל (עיין **בראשית רבה** פד טז) שאמרו את כתונת הפסים זה תחתון, אשר עליו זה מלבוש עליון, ובזה יאמר **ועליה כו'**, לומר כי הנה דרך ה**כתונת** להיות **מפסים**, אך לא המעיל שהוא העליון אין דרך לעשותו מפסים, אמר כי **עליה כתונת פסים**, ואל תתמה כי כתונת שהוא כמין מעיל אין דרך לעשותו מפסים, אלא כשהוא למטה שנקרא כתונת, ולא כשהוא למעלה הנקרא מעיל, **כי הלא כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים**, כי כמו שלובשים שאר נשים המלבוש ההוא הנקרא כתונת שהוא למטה, **כן תלבשנה בנות המלך** שנקראים **מעילים** שהוא למעלה, דהיינו **מפסים**.

והכוונה כי כל מי שיראנה ב**כתונת פסים** על לבושיה, יכיר כי **בתולה בת המלך** היא, והולכת יחידה בשווקים וברחובות, כדאי בזיון, כי אין דרך שאר נשים ללבוש על לבושיהם כתונת פסים.

ואז -

כ ויאמר אליה אבשלום אחיה האמינון אחיה היה עמך ועתה אחותי החרשתי אחיה הוא אל-תשיתי את-לבך לדבר הזה ותשב תמר ושממה בית אבשלום אחיה.
לא שבה בית אביה כבראשונה רק **לבית אבשלום אחיה**.

כא והמלך דוד שמע את כל-הדברים האלה ויחר לו מאד.
לא אמר ויחר אפו, כי אם **ויחר לו**, והוא כי חרה על הנוגע לו, כי בזה יתעורר ויזכר בעם ענינו עם בת שבע, כי לא יבצר מליצני הדור מלדבר ולומר שאמנון מאביו למד, ועל כן לא מצא טוב משתיקה, ואבשלום נטר האיבה בלבו.

כב ולא-דבר אבשלום עם-אמנון למרע ועד-טוב

כי-שנא אבשלום את-אמנון על-דבר אשר ענה את תמר אחתו.

ולא דבר אבשלום עם אמנון לאמר מדוע ככה עשית, פן מהרעה אשר ידבר, ימשך יכנסו אנשים ביניהם ויתווכו שלום, וזהו **למרע ועד טוב**. שהוא פן מהרע יבוא אל הטוב, והוא אינו חפץ בזה כי להמית בלבבו כאשר הוכיח סופו.

כד ויבא אבשלום אל-המלך ויאמר הנה-נא גזזים לעבדך ילך-נא המלך ועבדיו עם-עבדך.

לבל יורגש כי לבו היה על אמנון, היחל במלך ולא הזכיר את אמנון, להסתיר דבר עם שידע כי המלך לא ילך, עשה לבוא מעניין לעניין, לומר אחר שאינך הולך.

כו ויאמר אבשלום ולא ילך-נא אתנו אמנון אחי ויאמר לו המלך למה ילך עמך.

ולא ילך נא אתנו אמנון כמתמיה, כלומר אם אינך הולך, האם לא ילך אתנו במקומך בנך הגדול, כאומר דבר שודאי הוא שילך, ויהיה תימה אם ימאן המלך בדבר, ויך לב דוד אותו כי הרגיש העניין, ועל כן השיב **למה ילך עמך**, הפך התמיהה שלו על העדר ההליכה.

עד -

כז ויפרץ-בו אבשלום וישלח אתו את-אמנון ואת כל-בני המלך.

עד ששלח עמו כל שאר בניו, באומרו כי לא יעשה לו דבר בהיותו בקרב אחיו, ולא שווה לו כי המיתוהו נעריו קבל עם.

ל ויהי המה בדרך והשמעה באה אל-דוד לאמר

הכה אבשלום את-כל-בני המלך ולא-נותר מהם אחד.

ובאה השמועה כי המית את כל בני המלך.

לב ויען יונדב בן-שמעה אחי-דוד ויאמר אל-יאמר אדני את כל-הנערים בני-המלך המיתו:

כי-אמנון לבדו מת כי-על-פי אבשלום היתה (שימה) [שומה] מיום ענתו את תמר אחתו.

ויען יונדב כי לא כן היה כי אם אמנון לבדו מת.

לד ויברח אבשלום וישא הנער הצפה את-(עיניו) [עיניו] וירא והנה עם-רב הולכים מדרך

אחריו מצד ההר.

(לד) ויברח אבשלום, וישא הנער הצופה את עיניו, וירא והנה עם רב הולכים מדרך אחריו,

שהוא כי רדפו אחריו, ואחר כך היו הולכים מהדרך שהיו הולכים אחריו, כי שבו מלרדפו לבוא העירה.

אז -

לה ויאמר יונדב אל-המלך הנה בני-המלך באו כדבר עבדך כן היה.

ו**יאמר יונדב**, אין זה כי אם שבני המלך באו ושבנו הרודפים, ויבואו אחר בני המלך לשומרם בדרך, לבל השליך החבל אחר הדלי, ויהי כן.

כי -

לו ויהי ככלתו לדבר והנה בני-המלך באו וישאו קולם ויבכו וגם-המלך וכל-עבדיו בכו בכי גדול מאד.

לט ותכל דוד המלך לצאת אל-אבשלום כי-נחם על-אמנון כי-מת.

ראוי לשים לב, מה עניין אומרו **לצאת אל אבשלום**, שאם הוא לצאת דוד מעירו ללכת אליו אל תלמי מלך גשור, לא יעלה על לב, אך הנה כל המפרשים פה אחד מסכימים כי באומרו **ותכל דוד**, הוא כאומרו ותכל נפש דוד, שאם לא כן, לא היה לו לומר **ותכל** לשון נקבה, והוא כפסוקים רבים החסרים תיבה, כאומרו (בראשית א א) בראשית ברא אלוהים שהיה לו לומר בראשית הכל ברא, וכן (תהלים קלב ד) (שנת) [שינה] לעיני, עושה רע מאתי ולפי זה אחשוב יאמר ותכל נפש דוד, וכל כך גדלה התאוה עד היותה כבאה **לצאת** ממנו **אל אבשלום**, והטעם **כי נחם כו'**, והוא אשר ידענו כי האדם מתנחם על המת ולא על החי, כמאמר ז"ל (ב"ר פד כא) על וימאן להתנחם, וזה יאמר ותכל נפש דוד כמעט, לצאת בשביל אבשלום, אך נחם על אמנון, ולמה **ניחם על אמנון** ולא על העדר אבשלום אשר הרגו, לזה אמר **כי מת**, לומר כי אמנון מת, ועל המת אדם נחם, מה שאין כן על החי, ועל כן לא נחם על פרידת אבשלום, ולרמוז אל יציאת הנפש כמי שאינה, ולא נכתבה מלת נפש ותישאר על פה כמי שאינה.

פרק יד

א וידע יואב בן-צריה כי-לב המלך על-אבשלום.

ב וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי-נא ולבשי-נא בגדי-

אבל ואל-תסוכי שמן והיית כאשה זה ימים רבים מתאבלת על-מת.

ג ובאת אל-המלך ודברת אליו כדבר הזה וישם יואב את-הדברים בפיה.

ד ותאמר האשה התקעית אל-המלך ותפל על-אפיה ארצה ותשתחו ותאמר הושעה המלך.

ה ויאמר-לה המלך מה-לך ותאמר אבל אשה-אלמנה אני וימת אישי.

ו ולשפחתך שני בנים וינצו שניהם בשדה ואין מציל ביניהם

וַיֵּכֶן הָאֶחָד אֶת-הָאֶחָד וַיָּמָת אֹתוֹ.

ז והנה-קמה כל-המשפחה על-שפחתך ויאמרו תני את-מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את-היורש וכבו את-גחלתי אשר נשארה לבלתי (שום-) [שים-לאישי] שם ושארית על-פני האדמה.

ח ויאמר המלך אל-האשה לך לביתך ואני אצוה עליך.

ט ותאמר האשה התקועית אל-המלך

עלי אדני המלך העון ועל-בית אבי והמלך וכסאו נקי.

י ויאמר המלך המדבר אליך והבאתו אלי ולא-יסיף עוד לגעת בך.

יא ותאמר-יזכר-נא המלך את-ה' אלהיך (מכרבת) [מכרבת] גאל הדם לשחת ולא ישמידו את-בני ויאמר חי-ה' אם-יפל משערת בנך ארצה.

יב ותאמר האשה תדבר-נא שפחתך אל-אדני המלך דבר ויאמר דברי.

יג ותאמר האשה ולמה חשבתה כזאת על-עם אלהים

ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את-נדחו.

יד כי-מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו

ולא-ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח.

טו ועתה אשר-באתי לדבר אל-המלך אדני את-הדבר הזה כי יראני העם

ותאמר שפחתך אדברה-נא אל-המלך אולי יעשה המלך את-דבר אמתו.

טז כי ישמע המלך להציל את-אמתו מכף האיש

להשמיד אתי ואת-בני יחד מנחלת אלהים.

יז ותאמר שפחתך יהיה-נא דבר-אדני המלך למנחה

כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמע הטוב והרע וה' אלהיך יהי עמך.

יח ויען המלך ויאמר אל-האשה אל-נא תכחדי ממני דבר אשר אנכי שאל אתך

ותאמר האשה ידבר-נא אדני המלך.

יט ויאמר המלך היד יואב אתך בכל-זאת

ותען האשה ותאמר חי נפשי-אדני המלך

אם-אש להמין ולהשמיל מכל אשר-דבר אדני המלך

כי-עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל-הדברים האלה.

כ לבעבור סבב את-פני הדבר עשה עבדך יואב את-הדבר הזה

ואדני חכם כחכמת מלאך האלהים לדעת את-כל-אשר בארץ.

הנה מיראת יואב פן ישיב המלך את פניו, לא הלך בעצמו לדבר עם המלך, כי אם ידבר הוא אליו את כל הדברים אשר שם בפי האשה ההיא, הלא יראה כמלמד דעת את המלך, על כן התחכם לעשות על ידי אשה, כי יניחנה לדבר דבריה עד יתמם מה שלא יעשה ליואב, כי יגער בו ולא יניחנו לגמור כל דבריו אם לא יערב לו להשיב את נדחו, ואשה חכמה בחר לו מתקוע,

וישם את הדברים בפיה, ולמען הגזים הדבר ספרה על עצמה, כמעשה אמנון ואבשלום, למען בפיו יאמר כי רע עליו להמית איש בשביל הכותו את אחיו, כאשר יבוא באופן יהיה לה לפתחון פה, לומר כי אם כן למה על שהכה אבשלום את אמנון מבקש לאבד את אבשלום.

ולבוא אל העניין ראוי לשים לב:

- א. **אומרו כדבר הזה,** שהיה לו לומר הדבר הזה.
- ב. **אומרו ותאמר האשה התקועית כו',** ואינו מספר מה אמרה, וחוזר ואומר **ותאמר** פעם שנית.
- ג. **כי קודם דברה דבר,** היא הנפילה **על אפיה** וההשתחויה, **ולמה** הקדים ואמר **ותאמר האשה התקועית אל המלך,** ואחר כך **ותפול על אפיה ארצה ותשתחו.**
- ד. **איך יצדק אומרו אבל.**
- ה. **כפל אומרו אשה אלמנה, וימת אישי** כי הכל אחד, ואם הוא פירוש היה לו להפך ולומר מת אישי ואשה אלמנה אני.
- ו. **ועוד כי מי לא ידע** שהאלמנות היא מחמת מות אישה.
- ז. **אומרו ויכו בו"ו,** ולא אמר ויכה כמשפטו.
- ח. **כי מה הוא התרעומת,** כי למה לא יומת אם המית את אחיו, שהאם לבלתי כבות גחלת אישה ינקה הרוצח,
- ט. **ולא עוד** אלא שהשיב לה המלך כי הדין עמה, והלא אם במזיד הכהו רוצח הוא.
- י. **אומרו עלי אדוני המלך העון כו',** כי אם בנה חטא איך יהיה עליה העוון.
- יא. **אומרו והמלך וכסאו נקי,** מי לא ידע שהמלך נקי.
- יב. **באומרו המדבר אליך כו',** למה שינה עתה מבפעם הראשונה.
- יג. **אומרו יזכר נא המלך את ה' אלוהיך,** האם שוכח היה המלך את ה' אלוהיו חלילה.
- יד. **אומרו מהרבית, מהו הרבוי הלז אשר לגואל הדם.**
- יז. **אומרו גואל הדם** לשון יחיד, אומר **ולא ישמידו** לשון רבים.
- יח. **אומרו חי ה' אם יפול משערת כו',** איך יחליט הפיטור ואולי בבית דין ימצא חייב.
- יט. **אומרו ולמה חשבת כזאת כו',** היכן חשב דוד רעה על עם ה'.
- כ. **קשר אומרו מות נמות** אל הקודם.
- כא. **למה כפל מות נמות.**
- כב. **אומרו וכמים הנגרים כו',** שיראה חלילה שהמתים יאבדו **כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו,** והוא הפך האמור, והפך אומרו **וחשב מחשבות כו'.**
- כג. **אומרו ולא ישא אלוהים נפש,** והלא כבוד ה' יאספם.
- כד. **אומרו ותאמר שפחתך אדברה נא כו',** מי לא ידע שאם לא אמרה בלבה לדבר שלא דברה.
- כה. **הכנסה בשפחה וצאתה באמה.**

כב. שאחר שהודה לה ואמר **חי ה' כו'**, איך אומרת היא **אולי כו'** כמסתפקת.
 כג. אומרו **כי ישמע כו' להציל אותי ואת בני**, כי אחר שגלתה הנמשל, למה חוזרת אל המשל.

כד. אומרו **יהיה נא דבר(ך)** [**אדוני המלך**] **למנוחה**, מה היא המנוחה הזאת, שאם עשות מבוקשה היה לו לומר מנוחה, ולא למנוחה, וגם מי לא ידע כי יהיה למנוחה.
 כה. אומרו **כי כמלאך ה' כו'**, איך נתינת טעם אל היות דברו למנוחה, הוא היותו שומע טוב ורע, ומה עניין היותו כמלאך ה' לעניין השמיעה טוב ורע.
 כו. אומרו **ה' יהי עמך** אין ברכה זו מתייחסת אל העניין.
 כז. אומרו בעבור **סבב כו'**, ולמה לא עשה על ידי עצמו.

אמנם הנה רצה יואב תאמר אל המלך משל, יענה עליו המלך בו גזרה, שאחרי כן בשמוע הנמשל יהיה בעיני עצמו כאשם, אם לא יעשה מבוקשה, שהוא להשיב את אבשלום בנו ולבלתי יראה המשל כמו אכזב.

ב וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי-נא ולבשי-נא בגדי-אבל ואל-תסוכי שמן והיית כאשה זה ימים רבים מתאבלת על-מת.

צווה לה ואמר **התאבלי נא**, שתקנה בעצמך דרך אבלות ועצבות, למען שבלכתך אל המלך תהיה תכונה הוראת עצבות בעצם, בל תכזיב מראיתך את דברי פיך, **ולבשי בגדי אבל** בלבוש, ובעור בשרך **אל תסוכי**, וגם בגופך, ולא תתראי בצהיבות פנים כי אם כאשה עצובת רוח, אשר **זה ימים מתאבלת על מת.**

ג ובאת אל-המלך ודברת אליו כדבר הזה וישם יואב את-הדברים בפיה.

ובחכמתך תבוא אל המלך ותמציאי המצאה כמשל אל עניין אבשלום, לבוא אל הנמשל שהוא המכוון, וזהו **ודברת אליו כדבר הזה**, כי תדברי משל כדבר המאורע הזה של אבשלום, לבוא ממנו אל הנמשל, ואחר כך ראה כי אולי לא תדע להמציא משל ומליצה צודק בעצם, על כן ראה להמציא הוא המשל ולסדרו בפיה, וזהו **וישם יואב את הדברים בפיה.**
ושמא תאמר אחר שהוא משים הדברים בפיה, מה צורך אל **אשה חכמה תקועית**, כל אשה תוכל עשוהו.

לזה אמר -

ד ותאמר האשה התקועית אל-המלך ותפל על-אפיה ארצה ותשתחו ותאמר הושעה המלך.

לומר כי לא כל אשה שיסדרו לה הדברים תשכיל לדבר לפני המלך, ולא (תתענה) [תטעה] ממוראו להחסיר או להעדיף דבר הסותר המכוון, על כן הוצרך **תקועית** שהיא **חכמה**, וזהו

אומרו **וישם יואב את הדברים בפיה**, ועם כל זה **ותאמר** הדברים להיותה תקועית, מה שאין כן זולתה, למה שהוא **אל המלך**, כי זולתה תתבלבל דעתה בהתיצבה לפני מלך, ולא תאמר הדברים כסדרן, והתחיל לספר גופא דעובדא איך היה לה לפני המלך, כי **ותפל על אפיה**, **ותאמר הושיעה המלך**, והנה המלך בראותו אותה בבגדי אבל וכעצובת רוח, כאשר זה ימים מתאבלת, לא חשב שהוראות דכדוכה היו מחמת אבלות, כי מחמת איזה עושק שהיו עושים לה עשתה הוראות יגון ואנחה.

ה ויאמר-לה המלך מה-לך ותאמר אבל אשה-אלמנה אני וימת אישי.

על כן אמר לה **מה לך**, כלומר מה היא צרתך, שעליה תראני הוראות דכדוכך כאבלה, על כן השיבה ואמרה **אבל אשה אלמנה כו'**, לומר לא כעולה על רוחך שבגדי אבלות אינן מחמת מיתה, כי אם מחמת צרה, כי אבל **אשה אלמנה אני**, ומחמת אבלות הוא כי **אשה אלמנה אני**, ואחר אלמנותי מהראשון **וימת אישי** השני.

ו ולשפחתך שני בנים וינצו שניהם בשדה ואין מציל ביניהם

ויכול האחד את-האחד וימת אתו.

ולשפחתך שני בנים, אחד מכל אחד, **וינצו שניהם בשדה**, שהוא מחלוקת ומריבה בלי הכאות, ולהיות שאין מציל ומפייס אותם לתווך שלומם, נמצא כי אחרי כן באו עד הכאות, ומהכאות עד המית זה את זה, וזהו **וינצו**, ומזה **ויכו**, ומזה כי גם **וימת אותו**, ועל פי דרכה רמזה אשמת דבר על המלך שירגיש בו שיודע הנמשל, והוא כי מה שמהריב על שאין **מציל** ועושה שלום ביניהם נמשכו מכות ומות במשל לא יפלא, כי בשדה היה במקום שאין אנשים, ומינה כי במקום שיש אנשים כאשר בעניין אמנון ואבשלום, כי לא בשדה היה ריבם ומשטמתם, כי אם במקום שהיו אנשים, ואם בריבם היו באים אנשים לעשות שלום, כאשר ענה את אחותו, לא היו נמשכות מכות ומות אחרי כן.

וזהו אומרו **ויכו** בוי"ו, לומר רמז אל הנמשל, שלא המכה הכהו כי אם הרבים, כי אם מתחילה היו אנשים מתווכים שלום, לא היה האחד מכה רעהו אחרי כן, ואמר **האחד את האחד**, ולא אמר אל אחיו, לרמז כי יחידים היו, כי זה אחד לאביו וזה אחד לאביו, מעין הנמשל, כי כל אחד מהם אחד לאמו.

ועתה -

ז והנה-קמה כל-המשפחה על-שפחתך ויאמרו תני את-מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את-היורש ויכבו את-גחלתי אשר נשארה לבלתי (שום-) [שים-לאישין] שם ושארית על-פני האדמה.

כלומר נמותתהו אנחנו ולא בית דין, כלומר כי לא היה בעדים והתראה.

אז -

ח ויאמר המלך אל-האשה לך לביתך ואני אצוה עליך.

לומר הלא תאמרי כי מתקוממים עליך שתתני את בנך, אני אצווה עליך שלא יצרו אותך, כלומר אך על בנך איני אומר דבר, כי ראוי לחקור על המעשה שהיה איך היה, אם יתחייב מיתה אם לאו.

ט ותאמר האשה התקועית אל-המלך עלי אדני המלך העון ועל-בית אבי**והמלך וכסאו נקי.**

הלא יראה מדבריך שרצונך לחקור אם יש בבני עון המחייבו מיתה, על זה אני אומרת כי אין צריך לחקור כל זה, כי **עלי אדוני המלך העון, ועל בית אבי**, ובהימנעו לא יהיה קולר דם נקי על המלך ועל כסא מלכותו, כי דע לך כי **המלך וכסאו נקי**, כי אין קימת המשפחה על היות בני בן מות מן הדין, אז בשמוע המלך כי קימת המשפחה קלה, היא שאינה על היות בנה חייב מות בבית דין.

י ויאמר המלך המדבר אליך והבאתו אלי ולא יסיף עוד לגעת בך.

אז אמר המלך אם כן איפה **המדבר אליך והבאתו אלי ולא יסיף כו'**, והכוונה בנמשל הייתה כי מלבד שלא היו עדים והתראה, לא הרגו אבשלום כי אם נעריו, ואין שליח לדבר עבירה.

אז -

יא ותאמר יזכר-נא המלך את-ה' אלהיך (מכרבת) גאל הדם לשחת ולא**ישמידו את-בני ויאמר חי-ה' אם יפול משערת בנך ארצה.**

והנה יש מפרשים שאמרה לו הנה אמרת דבור בלבד, ורצוני הוא שתזכיר את ה' בשבועה, וכך עשה שאמר **חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה**, והנה לפי זה לא היה לך לומר יזכר, כי אם יזכיר.

ועוד כי מי זה יערב אל לבו לאמר למלך השבע לי על אשר דברת, פן לא תקיים, ועוד כי מה שאמר בתחלה, אינו זה שנשבע עתה, כי בתחילה לא הזכיר את בנה כי אם אותה.

ועוד כי אולי יחקור המלך הדבר וימצא בנה חייב, איך תשאל ממנו שישבע לה, אך אמרה מה שאמרתי שבני אינו חייב בדין, והבטחתי למונעם מלגעת ב', הנה זה היה אם אימתי היה מהתחייב בדין, אך אינו אלא על דעת ההורג שוגג, כי יחם לב **גואל הדם**, כך עם היות שאינו חייב בדין, יראה אני פן יחם לב קרובי המת להמית את זה, וגם בקשה יזכיר המלך את בנה ולא אותה בלבד, כאשר עד כה שאמר אצווה עליך, ולא יוסיף עוד לגעת בך, על כן פירשה דבריה.

והקדימה לו למען יכמרו רחמיו לאמר **יזכר נא כו'**, והוא לומר אין מכיר צרת זולתו אם לא מי שעברה עליו כאותה צרה, ועל כן אמרה **יזכר נא המלך את ה' אלוהיך**, כלומר כי לולא ה' אלוהיך שראה בצרתך מרודפיך, מה גדלה צרתך, וכמאמרו יתברך (יב ז) אנכי ה' וכו', **אשר הצלתיך מיד שאול**, כלומר לכן אתה תרחם על הנרדף, ותגדל אימתי **מהרבות גואל הדם לשחת**, כלומר מקל וחומר, כי אתה היית נרדף, והגעת עד פרק המיתה, עם היות שלא הרגת את קרוב לרודף שיחם לבבו, קל וחומר במקום שיש גואל הדם כנדון זה.

וזהו **אומרו מהרבת כו'**, לומר מוראי הוא מחמת הרבות חמת **גואל הדם, לשחת** על רדיפת רודפיך שרמזתי לך, על כן יראה אנכי פן **ישמידו את בני**, ועל כן נכנסה בלשון יחיד, באומרה **גואל הדם**, ויצאת בלשון רבים **ולא ישמידו**, אך הוא כי תחילה לא דברה על נושא שלה, כי אם על מציאות ריבוי אימה שיש למי שהוא **גואל דם** על רודף מחמת קנאה, כאשר לרודפים את דוד, ואחר כך דברה על ענינה, שיראה פן **ישמידו** את בנה בני המשפחה, אז בשמוע המלך כי אין בנושא דין מות, כי אם אימת **גואל הדם** כי יחם לבבו, מעון ההורג שוגג, אז ברור מלל ונשבע **חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה**, אז כהתימה המשל ותשמע מענה טוב מאת המלך.

אז גלתה הנמשל ותאמר

יג ותאמר האשה ולמה חשבתה כזאת על-עם אלהים

ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את-נדחו.

שמבלי היות בני בן מות בדין, ירצו המשפחה לכבות גחלת הנשארה, אך למשל היה, ועניין הנמשל הוא כדי שידבר המלך אשר דבר במשל, למען תפוש אותו בדברו לעשות המבוקש, והוא כי ומדבר המלך הדבר הזה במשל, לרחם על נפש ההורג הוא כאשם, על בלתי השיב את אבשלום נדחו, על שעל ידו נהרג אחיו שהוא מעין המשל, והוא כאשר כתבנו, כי מלבד שלא היו עדים והתראה, גם לא הרגו הוא, כי אם נעריו, ואין שליח לדבר עבירה. **ושמא תאמר** כי טוב דלשקול למטרפסיה בהאי עלמא לתיקון נפשו, ולא יפטר בלא כלום, כיון שעל צווארו דם נפש.

לזה אמרה -

יד כי-מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו

ולא-ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח.

לומר הלא דרך ה' לתקן נפשות החוטאים על ידי גלגולים, שמביא את נפש האדם פעמים שלש כדי לתקנה, שאם בשתי הפעמים אינה מתקבלת למעלה מפאת חלאתה, תתום בשלישית, ותקובל ברצון ותדבק במקורה, וזהו **כי מות נמות**, מיתה אחר מיתה, שהם השני

גלגולים, ואחרי כן בשלישית נהיה נשאבים בקדושה העליונה, כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו, כי תשאב אותם הארץ.

כן אחר השתי מיתות נהיה בשלישית נשאבים ונבלעים ודבקים בקדושת ארץ העליונה, כמים הנגרים ארצה שתשאבם ותבלעם הארץ, כי לא תישאר בנפש חלאה המעכבת לידבק למעלה, וזה מוכרח בלשון ממה שלא נאמר כמים אלא וכמים, שיורה שאינו חוזר אלא **מות נמות** האמור, לומר שאחר שנמות נהיה כמים הנגרים, אלא **שמות נמות**, ונהיה עוד אחרי כן **כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו**, כך אחר שישאבו למעלה **לא יאספו** עוד בעולם הזה כי לא יצטרכו לכך, אך לומר כי לא יתקן הוא יתברך הנפשות, ומה גם של רשעים כאבשלום ודומים לו, וישרפם בגיהנום ויאבדם, לא כן הוא.

כי הנה **לא ישא אלוהים נפש**, כי לא ישרפנה ויאבדנה, ויהיה **ישא** לשון שרפה ואיבוד, כדרך אומרו (איוב לב כב) ישאני עושני, (ה כא) וישאם דוד, כי אפילו מי שיראה שהוא **נידח** ונגעל מאתו יתברך על רוב עווניו, חשב מחשבות והמצאות בגלגולים יתרים על השלשה הנאמרים, עד שיקובל לפני קונו, ולא ישאר **נדח** לעולם, ולא אמר וחושב מחשבות כי אם **וחשב**, כי לא בזמן הרשיע הרשע חושב המחשבות לתקנו, כי אם מתחילת ברייתו של עולם חשב המחשבות לתיקון הנפשות כולן, וכוונת אמריה תאמר על אבשלום, שלא יסתיר פניו ממנו וירדפנו למרק עונו כי הלא לאלוהים תיקונים וגלגולים לתקנו.

ואמרה -

טו ועתה אשר-באתי לדבר אל-המלך אדוני את-הדבר הזה כי יראני העם ותאמר שפחתך אדברה-נא אל-המלך אולי יעשה המלך את-דבר אמתו.

לומר אם תאמר אלי המלך למה **באתי לדבר הדבר הזה** שהוא משל ומליצה, ולא שפתי ברור מללו, כמבקשת רחמים על בן נדחך, ולא בהמצאות כוזבות, אל תאשימני, כי **אשר באתי לדבר אל המלך אדוני את הדבר הזה**, שהייתה המצאה שקרית, מה שאין ראוי לפני מלך, שיורה כמהתל ומזלזל בכבודו, אל תתנני למזלזלת בכבודך, כי הלא אדוני אתה בעיני.

וזהו אומרו **המלך אדוני**, אך היה העניין על כי יראוני העם מבקשת על אבשלום בןך, וילעיגו לי כל הרואים העומדים לפניך, באומרם מי זאת נבזית תולעת ולא איש, תערב אל לבה לבוא אל המלך לבקש רחמים על בנו, המבלי אין אנשים חשובים בישראל החשיבה עצמה לכך, על כן **באתי** בהמצאה זו, שכל רואי יחשבו שעל נפש בני אנכי מבקשת, בל יכבו את גחלתי, ולא אהי לבוז בדברי לעיני הרואים, וכהתימו העניין ויראו הנמשל בהשגה נצחית אל המלך, על בלתי השיב את נדחו, לא ילעיגו, כי אדרבה ישבחוני כי בחכמתי כי נבונותי ניצחתי אל המלך, עד הודה לי להשיב את נדחו.

יז ותאמר שפחתך יהיה-נא דבר-אדני המלך למנוחה

כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמע הטוב והרע וה' אלהיך יהי עמך.

ועוד טענה ב' והיא, כי הנה ותאמר שפחתך בלבה, אם אדברה נא אל המלך להשיב את נדחו, בלי משל והמצאה, היה הדבר ספק אולי יעשה המלך את דבר אמתו, אם לאו, והתחיל בשפחה וסיים באמה, לומר בבואי לדבר אני ונבזית כשפחה בעיני עצמי, אך בשיתי שומי בטבע חלוקה שיעשה את דברי, הוא כי לא בגדר שפחה יחשבני, כי אם בגדר אמה עבריה.

כלל דבריה כי אם הייתי מדברת בלי משל, היה הדבר ספק אולי יעשה, אך כאשר ישמע המלך המצאתי להציל את אמתו מכף האיש הבא להשמיד אותי ואת בני יחד מנחלת אלוהים. אז ותאמר שפחתך בלבה, אין ספק כי יהיה נא דבר אדוני המלך למנוחה, בנמשל שבשפחה שיציל את בני ואותי ממות, הוא הכנה להיות מנוחה בנמשל, שעל ידי כן מצאתי מקום לומר, כי כאשר אמרת לרחם על בני שהכה את אחיו, תהיה כאשם אם לא תרחם על אבשלום שציוה להרוג את אמנון אחיו, באופן שעל ידי המצאה הובן ודאות, מה שאין כן בלי המצאה.

ושמא תאמר ובמה ידעת שודאי הודתי לך להשיב את נדחי, ואני לא השבתי עד כה על נדחי דבר, לזה אמר כי כמלאך כו', והוא כי הנה למדונו רבותינו ז"ל (ר"ה ג ו) שאחד ממשמעויות מלת כי, היא במקום אלא. ובזה יאמר לפי אומדן דעתי הוא, כי ודאי הודת לי, אלא כמלאך אלוהים כן אדוני המלך לדעת הטוב והרע, אם טוב או רע הוא השבת נדחו, כי לא דברתי כי אם לפי שכלי, וה' אלוהיך יהי עמך, ללמדך את אשר תבחר ותקרב לעשות, כי עם היותך כמלאך אלוהים גם דעת המלאך לא ישיג האמת עד תכליתו, כה' יתברך לעד, וכאשר המלך הבין כי מיואב יצאו הדברים, כי לא כאלה דעתן של נשים, וגם מי האשה שערבה לבוא אל המלך מעצמה לבקש על בן המלך, ומה גם תקועית, מארץ אחרת בלתי קרובה וידועה אל המלך ואל משפחתו.

ואז אמר -

יט ויאמר המלך היד יואב אתך בכל-זאת

ותען האשה ותאמר חי נפשיך-אדני המלך

אם-אש להמין ולהשמיל מכל אשר-דבר אדני המלך

כי-עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל-הדברים האלה.

ושמא תאמר האם לא ידע יואב שלא יבצר ממני כי ממנו יצא הדבר, ולמה לא בא בעצמו, כי אם שלח אשה בהמצאה זו, אל יאשם יואב בדבר זה.

כי הנה -

כ לבעבור סבב את-פני הדבר עשה עבדך יואב את-הדבר הזה ואדני חכם כחכמת מלאך האלהים לדעת את-כל-אשר בארץ.

והוא כי הנה עתה על ידי המשל שאמרת, נסתבב הדבר שנאחזת בדבורך, כי ממה שאמרת לבלתי הניח את בני ביד קרובי ההרוג, לא מצאת פתחון פה לבלתי השיב את נדחך, שהרג את אחיו, מה שאין כן אם היה יואב או זולתו בא בלי משל, רק מתחנן לפניך להשיב את אבשלום, לא היית עושה.

כא ויאמר המלך אל-יואב הנה-נא (עשיתי) [עשיתי] את-הדבר הזה ולך השב את-הנער את-אבשלום.

והנה ההמצאה זו לא היה יואב יכול להמציאה ולאומרה לפניך, כי הלא ידעתי שלא היה בו דבר מהמשל הזה, והיה צריך לדבר מיד על אבשלום בפירוש, כי לא היה מסבב פני הדבר בנושא כזה, שתודה בו לרחם על הורג את אחיו, לתפוש אותך בנדון שלך, על כן עשה כך לשלח אשה רחוקה, שתחשוב שהמצאתה אמת, ותשיב לה לרחם על בנה, שיהיה כמו סיבוב לתופשך בדברך, שתעשה כן גם לבנך.

וזוהו אומרו **לבעבור סבב את פני הדבר**, שעל ידי סיבוב המשל תאחז בנמשל, **עשה יואב את הדבר הזה**, מה שלא היה הוא יכול לעשות, אך לא להסתיר שממנו יצא הדבר, כי הלא לא יפלא ממך כי שלוחה אני, כי הנה **ואדוני חכם כו'**, **לדעת את כל אשר בארץ**, ולא יפלא ממך כי ממנו יצא הדבר ועל פיו דברתי.

כד ויאמר המלך יסב אל-ביתו ופני לא יראה ויסב אבשלום אל-ביתו ופני המלך לא ראה. כה וכאבשלום לא-היה איש-יפה בכל-ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא-היה בו מום.

ראוי לשים לב מה זו סמיכות אל הקודם, וגם אל עניין גלוחו ובניו וביתו. אך הנה ידוע כי הרואה בריות נאות חייב להלל לה' ולברך ברוך שככה לו בעולמו.

ונבוא אל העניין

אמר כי גם אחר ששלח המלך אחרי אבשלום, לא היה יכול להסתכל בפניו, ואמר **פני לא יראה**, אמר ראה מה גדל כאב המלך על אמנון, ומאוס ברע הזה, כי עם היות שכאבשלום לא היה בכל ישראל להלל מאד, שהוא נאה להלל את ה' מאד, ולברך ברכת הרואה בריות נאות ביותר, ועם כל זה לא היה יכול דוד להתאפק להביט אליו, עם שיברך ויהלל לה' שככה לו בעולמו.

כי

כה וכאב־שְׁלוֹם לֹא-הָיָה אִישׁ-יָפָה בְּכָל-יִשְׂרָאֵל לְהֵלֵל מֵאֵד**מִכָּפַר רָגְלוֹ וְעַד קִדְקְדוֹ לֹא-הָיָה בּוֹ מוֹם.****ושמא תאמר** למה מאס בו והלא נזיר היה, וקדוש, קורא ה' לנזיר, כי נזר אלוהיו על ראשו.

לזה אמר -

כו ובגלחו את-ראשו וְהָיָה מִקֶּץ יָמִים לַיָּמִים אֲשֶׁר יִגְלַח כִּי-כָבֵד עָלָיו וְגִלְחוֹ**וְשָׁקַל אֶת-שָׁעֵר רֹאשׁוֹ מֵאֲתֵימָן שְׁקִלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ.**

והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (נדרים ט ב) שאמר שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי מקרבן נזיר, אלא פעם אחד שבא לפני בחור אחד צח ואדום, יפה תואר ויפה מראה, קווצותיו תלתלים, והביא קרבן נזיר, אמרתי לו בני מה ראית לנדור בנזיר, אמר לי פעם אחת הלכתי עם צאן אבא להשקותם מים, והסתכלתי במעיין, וראיתי בבואה שלי וזחה דעתי עלי, כי ראיתי קווצותי תלתלים על המים, אמרתי אתה מתגאה חייך שאני מגלחך לשמים, אז חבקו ונשקו ואמר כמותך ירבו נודרי נזירות בישראל, כלומר שלא היה כנודרים שלא לשום שמים כי אם מתוך כעס.

ונבוא אל העניין

אמר, אין להחזיק לו טובה על נזירותו, כי אם היה להכניע יצרו כבחור הנז' אז טוב, אך לא כן היה כי לא נדר לגלח שערו לשמים, כי אדרבה היה מתגאה בשערו, כי הלא לא להכניע יצרו היה מכוון, למעט בהדר יופיו, כי אם כן היה מגלח משלשים יום וכיוצא, אם להשחית קווצותיו היה מכוון, אך **ובגלחו את ראשו** לא היה רק **מקץ ימים**, כי לימים אשר יגלח לא להשחית יופיו היה עושה, רק על **כי כבד עליו**, אך אדרבה היה מגדל שערו להתפאר בו, והראיה כי **ושקל את שער ראשו מאתיים שקלים כו'**, באופן כי להקל מחמת כובדו היה מגלחו, ולא להשחית הדרו, כי אדרבה היה מתגאה בשערו, ואין לומר כי היה נער, ודרך נערים לסלסל בשערם ולהתנאות, אך זה כבר גדל.

כי הלא

כז ויילדו לאב־שְׁלוֹם שְׁלוֹשָׁה בָּנִים וּבֵת אַחַת וְשָׁמָּה תָּמַר הָיָה אִשָּׁה יָפָה מְרָאָה.

ועם כל זה היה בו מעשה נערות, ולא עוד אלא כי הוא היה יפה מראה, והיה לו להתנאות ביופי ילדיו ולא להתגאות ביופי עצמו.

פרק טו

א ויהי מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה וססים וחמשים איש רצים לפניו.
 ב והשכים אבשלום ועמד על-יד דרך השער
 ויהי כל-האיש אשר-יהיה-לו ריב-לבוא אל-המלך למשפט ויקרא אבשלום אליו ויאמר
 אי-מזה עיר אתה ויאמר מאחד שבטי-ישראל עבדך.
 ג ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ושמע אין-לך מאת המלך.
 ד ויאמר אבשלום מי-ישמני שפט בארץ
 ועלי יבא כל-איש אשר-יהיה-לו ריב-ומשפט והצדקתיו.

ראוי לשים לב:

א. אם היה שואל מאיזו עיר היה, מה תשובתו לומר מאחד שבטי ישראל, כי טענו עיר והודה לו בשבט, ומי יתן והיה משיב לו משבט פלוני, אלא **מאחד שבטי ישראל**.
 ב. **ועוד** השיבו אליו, ראה **דבריך טובים ונכוחים כו'**, כי הלא אם היה מספר לו טענות ריבו היה צודק, לומר ראה דבריך טובים כו'.
 ג. **ועוד מאין ידע** שלא ישמעו דבריו, כי עדיין לא עמד בדין לפני המלך.
 ד. **ועוד אומרו מי ישימני שופט כו'**, כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו, כי היתכן יהיו כולם זכאים, והלא אי אפשר להיות כולם זכאים, כי אם זה נופל וזה קם, דאי אפשר למזכי שטרא לבי תרי.
 אמנם הנה הדבר אשר בו יתפאר הדיין, הלא הוא אשר ישא פנים לבני קהלו ועמו המיוחד לו, כמאמרנו על שמשון שנאמר בו (בראשית מט טז) דן ידין עמו כו', כי היה דן את עמו המיוחד לו הם בני שבטו, כאחד משאר שבטי ישראל, כי לא היה מכיר פני קהלו במשפט.

ב והשכים אבשלום ועמד על-יד דרך השער
 ויהי כל-האיש אשר-יהיה-לו ריב-לבוא אל-המלך למשפט ויקרא אבשלום אליו ויאמר
 אי-מזה עיר אתה ויאמר מאחד שבטי-ישראל עבדך.

ונבוא אל העניין

והוא בבא איש לדין לפני המלך היה מקדים ואומר לו **אי מזה עיר אתה**. כלומר אם אתה מאחת מערי יהודה עמו של המלך ישא פניך, אז היה משיב האיש ואומר האם משוא פנים יש בדבר הלא **מאחד שבטי ישראל עבדך**, כי כולנו שבטי ישראל אנחנו, מה לי שבט זה מזה.

ג ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ושמע אין-לך מאת המלך.
 אז היה אומר ראה דבריך טובים ונכוחים, כי ככה ראוי להיות כל שבטי ישראל שווים לפני המלך, אך **ושומע אין לך**, בסברא זו, ולא בלבד לפני העומדים לפני המלך, כי אם גם **מאת**

המלך עצמו. ואל תאמרו כי אולי אם הייתי מלך הייתי עושה כן גם אני, כי ראו עתה כי אני אומר לנסותני במלוכה.

ד וַיֹּאמֶר אֲבִשְׁלֹם מִי־יִשְׁמֵנִי שֹׁפֵט בְּאַרְץ וְעָלִי יָבֹא כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־יְהִי־לוֹ רִיב־וּמִשְׁפָּט וְהִצְדַּקְתִּיו.

כי אם **מי יתנני שופט**. בלבד בעלמא **בארץ**, כי הנה אין צריך לומר בהיות דין לראובן על שמעון שלא הייתי נושא פנים לאחד מבעלי דינים, כי אם אפילו אם **עלי** שהוא על עצמי, היה בא כל איש שיהיה, גדול או קטן, שיהיה **לו ריב עלי**, שתובעני בדבר, והיה **לו משפט** שיהיה זוכה בריבו עלי, כי הנה הייתי רואה חובה לעצמי **והצדקתיו** נגדי, וזהו אומרו **ועלי יבא**, שהוא שתביעתו עלי, והיה **לו ריב ומשפט** שהוא שיהיה **לו ריב** ויהיה לו **המשפט** שזוכה בדיון **והצדקתיו**, שלא אשא פני עצמי כי אם אראה חובה לעצמי.

...

יד וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל־עֲבָדָיו אֲשֶׁר־אִתּוֹ בִּירוּשָׁלַם קוּמוּ וְנִבְרַחָה כִּי לֹא־תִהְיֶה־לָנוּ פְּלִיטָה מִפְּנֵי אֲבִשְׁלֹם מִהָרֹּץ לִלְכֹּת פֶּן־יִמָּהֵר וְהִשְׁגָנוּ וְהַדִּיחַ עָלֵינוּ אֶת־הָרָעָה וְהָכָה הָעִיר לְפִי־חֶרֶב. רָאוּ לִשְׁמֵם לֵב אִיךָ בַּהֲשִׁיגוּ מִהֵרָה יָכָה הָעִיר לְפִי חֶרֶב, וְלֹא תִלָּה בַּהֲתַאֲחֵר הַהִשְׁגָה, וְגַם מִה עֵינֶיךָ הַדִּיחוּ הָרָעָה עֲלֵיהֶם.

אך הנה אם ימהר הוא ועבדיו לברוח, באופן שבבא אבשלום לירושלם יהיו רחוקים דוד ואנשיו מן העיר, ולא יסתכנו בני העיר הנשארים בה, אך אם ישיגם סמוכים לעיר, הלא יירא אבשלום פן יתחזקו בני העיר עם דוד ואנשיו הסמוכים להם, ותהיה לאבשלום המלחמה מבית ומחוץ, על כן יניחו את דוד עד הכות את כל בני העיר, ולא ילחמו עם דוד עד הרחיקו נדוד בבורחו, מה שאין כן בהיות דוד רחוק מהעיר, שלא יסמכו בו בני העיר, ולא יחוגו וינועו נגד אבשלום, שעל כן גם הוא לא ישלח בהם יד, וזה מאמר דוד, **קומו ונברחה פן ימהר והשיגנו** בבואו העירה, סמוכים לעיר, שהוא כמו שכתבנו שעל ידי כן יכה את בני העיר בחרב, ולתת סברא אל העניין בל יאמרו אחר שכל התקוממותו הוא על אביו, איך יניחו וישים פניו להכות את בני העיר, לזה אמר **והדיח עלינו את הרעה** שהוא כי בטוח הוא שיוכל לנו, כי הלא ידע מאמר ה' **הנני מקים רעה מביתך**, כמו שאמרו ז"ל (**ילק"ש** קכא) כי על כן בא אל פלגשי אביו, שאמר לו אחיתופל כי מצות ה' הייתה **ושכב את נשיך כו'**, ובכן יניח אותנו עד הרחיקנו ויכה את העיר, כי בטוח הוא שאותה רעה תקום על ידו על אביו, וזהו **והדיח עלינו את הרעה**. כי הרעה ההיא שייעד הוא יתברך על ידו, ידיחה מעט כי בטוח הוא עליה, וביני וביני **יכה את העיר לפי חרב**, לכן טוב להרחיק נדוד.

יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־אֶתִּי הַגָּתִי לְמָה תֵּלֶךְ גַּם־אֶתָּה אֲתָנוּ

שוב ושב עם-המלך כי-נכרי אתה וגם-גלה אתה למקומך.

הנה יראה מרביתנו ז"ל (עיין רד"ק) כי גוי היה הוא וכל הגתים, ולפי זה אומרו **כי נכרי אתה** הוא כמשמעו, ולפי פשוטו יהיה, נכרי אתה שהוא נכרי אצלם, אך הוא יהודי אלא שנתגורר בגת כי כבש אותה דוד כמפורש למעלה, ולאיזה פירוש שיהיה הכוונה היא שלהיותו נכרי, לא יאשימהו אבשלום אם ישב אתו בירושלים, על שבא ממקומו להיות עם דוד שמנגדו. **וגם טענה שנית** כי אינך לא ממני ולא ממנו, כי **גולה אתה למקומך**, ומיד תשוב למקומך. **ועוד טענה** לבל תלך אתי.

כ תמול בואך והיום [אניעך] עמנו ללכת

ואני הולך על אשר-אני הולך שוב והשב את-אחריך עמך חסד ואמת.

כי הלא **תמול בואך** נלאה מהדרך, **והיום אניעך ללכת**, ומה גם כי **אני הולך באשר אני הולך** בורח מהחרב, ואיך אשימך בסכנה, לכן **שוב והשב את אחריך עמך**, כי **חסד ואמת** נחשב לכם ביאתכם גם כי תשובו לכם.

כז ויאמר המלך אל-צדוק הכהן

הרואה אתה שבה העיר בשלום ואחימעץ בנך ויהונתן בן-אביתר שני בניכם אתכם.

הנה אומרו **הרואה אתה** הוא משולל הבנה, והנה על פסוק שלמעלה בסמוך (פסוק כד) **ויעל אביתר**, אמרו רבותינו ז"ל פרק בא לו (יומא עג ב) ופרק עגלה ערופה (סוטה ב ט) ששאל צדוק באורים ותומים ועלתה לו, שאל אביתר ולא עלתה לו, ואמרו כל כהן שאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו, ועל כן סילקו את אביתר שלא ראה באורים ותומים, ונתקיימה בו נבואת בית עלי שתבטל כהונה גדולה מזרע איתמר, וניתנה לצדוק שהוא מפינחס בן אלעזר, וזה אחשוב כיוון דוד באומרו **אל צדוק הכהן הרואה אתה**, והוא כי הנה ראה כי שאל צדוק וראה באורים ותומים, ושאל אביתר ולא עלתה לו, כמו שאמרו ז"ל על האמור בסמוך ויעל אביתר על כן סילקו, והעמיד את צדוק, וזהו אומרו **ויאמר המלך אל צדוק הכהן כו'.**

והוא בשום לב כי בפסוקים הקודמים נזכר **צדוק** זה פעמים, ולא נאמר הכהן כי אם בפסוק זה, אך הוא כי פה הודיע העמדת צדוק, והוא שאומר **ויאמר המלך אל צדוק**, ומה לו לומר **הכהן** בה"א הידיעה, כלומר אתה הוא הכהן הגדול, כלומר ולא אביתר, והטעם הוא כי הלא **הרואה**, כלומר הרואה באורים ותומים אתה הוא, ולא אביתר, כי שכינה עמך, ובכן לך בכח זה בשלום, ולא תירא מאבשלום.

כט וישב צדוק ואביתר את-ארון האלהים ירושלם וישבו שם.

וישב צדוק ואביתר את ארון האלוהים, ולא נאמר וישיבו, כי **צדוק** לבדו הוא העיקר, והוא המשיך, אך אביתר טפל אליו.

לא ודוד הגיד לאמר אחיתפל בקשרים עם-אבשלום

ויאמר דוד סכל-נא את-עצת אחיתפל ה'.

הנה אומרו **לאמר** הוא בלתי מובן, אך הנה מצינו לאמר שאומר האומר כדי לאמר ולהשיב השומע, וכמאמרם ז"ל (דברים רבה ב ו) על ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר, שהוא כדי לאמר הוא יתברך תשובה, שאמר איני זז מכאן עד שתשיב לי תשובה, ועל דרך זה יאמר, ודוד מיראתו מעצת אחיתפל, הגיד לעמו כי **אחיתופל בקושרים עם אבשלום**, לראות היש משכיל בין העם יוכל לסכל עצתו, וזהו **לאמר** שהוא לאמר לדוד תיקון על הדבר, וירא כי אין איש, בקש מהקדוש ברוך הוא ואמר **סכל נא את עצת אחיתופל ה'.** כי אין זולתך, ואחרי כן הזמין לו הוא יתברך את **חושי הארכי** דהוה ארכא לשלותו.

לב ויהי דוד בא עד-הראש אשר-ישתחוה שם לאלהים

והנה לקראתו חושי הארכי קריע כתנתו ואדמה על-ראשו.

לג ויאמר לו דוד אם עברת אתי והית עלי למשא .

לד ואם-העיר תשוב ואמרת לאבשלום עבדך אני המלך אהיה עבד אביך ואני מאז ועתה ואני עבדך והפרתה לי את עצת אחיתפל.

הלא יראו דברים בלתי מובנים, אך אמר **ואמרת לאבשלום**, בל יכיר כי לי אתה, לומר לא ימנע או אביך עדיין אוהב אותך או תהפך לך לשונא ומבקש רעתך, אם עדיין אוהב אותך כאשר היה לפי האמת הנה בהיותי **עבדך** אני **עבד אביך**, כי עודנו חפץ בך, כי כאשר הוא אוהבך אז בזמן השלום, ועתה בך, ואני גם כן מאז ועתה בשווה, ואם לאו אלא שנהפך לשונא לך, עם כל זה **ואני עבדך**, כי בך חפצתי להיות עבד, כי בך יראה שבחר ה' והעם הרב הזה.

פרק טז

ה ובא המלך דוד עד-בחורים

והנה משם-איש יוצא ממשפחת בית-שאול ושמו שמעי בן-גרא יוצא וימקלל.

אמר שנכשל בקבלת לשון הרע מציבא נגד זרע שאול, ה' אנה לידו (סבלנות) [סבל] אשר סבל משמעי שמבית שאול להגן על דוד, וזה יהיה סמיכות אומרו **ובא כו'.**

ו ויסקל באבנים את-דוד ואת-כל-עבדי המלך דוד וכל-העם וכל-הגברים מימינו ומשמאלו.

אמר כי חטא **במחשבה ובדבור ובמעשה** נגד דוד, שהמורד בו כמורד בשכינה, במה שיצא **יצוא ומקלל** הרי **מחשבה ודבור, ויסקל באבנים** הרי **מעשה**, וזהו **את דוד ואת עבדי המלך דוד**, ולא אמר ואת עבדיו, כי אם חזר להזכיר **דוד**, לומר כי מה שסקל את עבדיו, לא היה כי אם להיותם של דוד, אומר בלבו כאילו את דוד הוא מסקל, ומרוב כעסו לא שת לבו אל כל העם, **וכל הגבורים שמימינו ומשמאלו**, שיסירו את ראשו, ואמרו כה אמר בקללו, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (שבת קה א) על פסוק **והוא קללני קללה נמרצת**, שקראו נואף ממזר רשע צורר תועבה, ראשי תיבות **נמרצת**, והיא הקללה שקללו.

ובזה יאמר -

ז וכה-אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל.

כי בקללו השמות רעים היה אומר אז גם כן **צא צא כו'**, ויהיה העניין ביציאה כפולה, לומר היציאה ראויה ומחויבת לך משני טעמים:

אחד להיותך **איש הדמים**,

והשנית להיותך **איש הבליעל**, שהוא על בת שבע.

ופירש ואמר מה שקראתיך **איש הדמים**, הוא כי עתה -

ח השיב-עליך ה' כל דמי בית-שאול אשר מלכת (תחתו) [תחתיו]

ויתן ה' את-המלוכה ביד אבשלום בןך והנך ברעתך כי איש דמים אתה.

לרמוז על אבנר ואיש בושת, לומר כי ממנו יצא, וגם אשר מתו במלחמה שאול ושלת בניו, נתגלגל על ידי דוד בעניין נוב עיר הכהנים, **אשר מלכת תחתיו**, כלומר מלכת מעצמך, והנה על מה שאמרתי **איש הבליעל** על עון בת שבע, כבר קבלת עונשך במה **שויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום**, שהקים ה' עליך רעה מביתך, לגרשך ולשכב עם נשיך, אך על היותך **איש הדמים** לא ניכה עון זה עדיין, כי הנך עדיין ברעתך, הוא עון כי **איש דמים** אתה, ועל כן יהרוג אותך בנך.

ואמר עניין משל בפי בני אדם, כי יותר מרגיש האדם דברים הרעים יותר ממכות, כך עם **ססקל באבנים** נוסף על מה **שקלל**, לא שת אבישי אל לבו רק הדברים הרעים, כי לא אמר היסקל הכלב הזה.

כי אם -

ט ויאמר אבישי בן-צרויה אל-המלך למה יקלל הכלב המת הזה את-אדני המלך

אעברה-נא ואסירה את-ראשו.

י ויאמר המלך מה-לי ולכם בני צרויה

(כי) [כה] יקלל (וכי) [כי] ה' אמר לו קלל את-דוד ומי יאמר מדוע עשיתה כן.

לומר מה איכפת לי ולכם מקללתו, האם תדמו אותה לקללת צדיק שתבוא חס ושלום וזהו **מה לי ולכם כי יקלל**, מה נדבק לנו מקללתו, ואם הוא שאסור למלך למחול, אולי ה' ירחם עלי לכפרת אשמותי על ידי מה שאצטער תנוכה צרתי אשר אני בה, וגם שאין סברא לומר שהוא יתברך שם בלב איש לחטא כדי לצער את זולתו לנכות צרתו, על כן אחשוב שלא החזיק לומר שודאי הוא כך, כי אם באולי, שמא הוא יתברך עשה כן, וזהו **וכי ה' אמר כו'**, והוא כי אחד מארבע לשונות שתשמש מלת **כי** הוא **דילמא** וזה יאמר ודילמא, **ה' אמר לו קלל כו'**, ואף גם זאת לסכור פי אבישי.

וגם אינו מן התימה שיצא הדבר הזה ממנו יתברך, כי הלא גדולה מזו בא לי עתה מאת ה'.

יא ויאמר דוד אל-אבישי ואל-כל-עבדיו הנה בני אשר-יצא ממעי מבקש את-נפשי ואף כי-עתה בן-הימיני הנחו לו ויקלל כי אמר-לו ה'.

והוא כי הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי, וכל שכן בן הימיני, וכאשר הדבר ההוא מה' יצא, באומרו הנני מקים עליך רעה מביתך, מכל שכן על ידי בן הימיני הלז, ואם תאמרו כי אם אני איני חש, אתם תחושו על כבודי, לזה אני אומר לכם הניחו לו ויקלל, ואל תחושו דילמא אמר לו ה' כמדובר, שמלת **כי** תשמש במקום דילמא.

ועוד טעם אחר והוא -

יב אולי יראה ה' (בעיני) והשיב ה' לי טובה תחת (קללתי) [קללתו] היום הזה.
אולי יראה ה' בעל הרחמים מה שאני רואה וסובל, ויהיה זה בשביל עיני שהסתכלה באשת אוריה, כדרך אומרו (יא ב) **וירא אשה רוחצת מעל הגג**, כי תרפא ראה זו בשביל אותה ראה, וזהו **יראה ה'** שהיא ראיית רחמים בשבילי ונגד עיני, כי בי"ת **בעיני** היא בי"ת בעבור, **והשיב ה' לי טובה תחת קללתו** של השם הנזכר, באמור אלי כה אמר ה' הנני מקים עליך רעה מביתך, והפכה לטובה, וזהו **תחת קללתו** שהיא היום הזה, כי קיומה היא היום הזה, ולא השיב ידו שמעי גם בהיותו רחוק בצלע ההר נגד הדרך.

יג וילך דוד ואנשיו בדרך ושמעי הלך-בצלע ההר לעמתו הלך ויקלל ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר.

ויסקל באבנים לעומתו, ולא אמר את דוד כאשר אמר למעלה, כי אז היה בהיותו קרוב, כי אם היה **לעומתו** בלבד, ועל כן בראות שאפשר שלריוחוק המקום לא יראה דוד האבנים, על כן **ועפר בעפר** שמשואות עפר נראים מרחוק, ויביט וירגיש גם ביריית האבנים.

כג ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל- (') [איש] בדבר האלהים כן כל-עצת אחיתפל גם-לדוד גם לאבשלם.

הנה על מלת איש החסירה מן הספר קרי ולא כתיב, כתב הר"י אברבנאל שלא איש אלא מלאך, ולפי זה הוא כאילו נאמר **כאשר ישאל** מלאך **בדבר האלוהים**, ואחר שהשאלה היא מאת האלוהים, מה לי יהיה השואל איש או מלאך, אך אחשוב בשום לב למה תלה הדבר בשאלה ולא בתשובה, והראוי היה יאמר כאשר ישיבו **לאיש בדבר האלוהים**, על כן השמיט מלת איש, כלומר **ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם, כאשר ישאל** אותה אחיתופל הנזכר **בדבר האלוהים**, כך הייתה אמיתית, על כן השמיט **איש** למען יחזור אל אחיתופל הנזכר, ועם כל זה קרי אף על גב דלא כתיב, לבלתי יחס שאלה **בדבר האלוהים** אל אחיתופל, כי בלתי ראוי היה ידבר בו אלוהים, על כן כתב **איש** כאילו אחר הוא.

פרק יז

א וַיֹּאמֶר אַחִיתֹּפֶל אֶל-אַבְשָׁלָם

אַבְחֶרָה נָא שְׁנַיִם-עֶשֶׂר אֶלֶף אִישׁ וְאַקְוִמָה וְאַרְדָּפָה אַחֲרֵי-דָוִד הַלִּילָה.

ב וְאַבּוֹא עָלָיו וְהוּא יִגַּע וְרָפָה יָדָיו וְהִחְרַדְתִּי אֹתוֹ וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-אִתּוֹ

וְהִפֵּיתִי אֶת-הַמֶּלֶךְ לְבִדּוֹ.

ג וְאַשִּׁיבָה כָּל-הָעָם אֵלַיךְ כְּשׁוֹב הַכָּל הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתָּה מִבִּקֵּשׁ כָּל-הָעָם יִהְיֶה שָׁלוֹם.

הנה דברי הכתוב הזה קשה להולמם, יש אמרו (רד"ק) שהוא **כשוב הכל**, שהוא כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו, כן ישוב **כל העם אליך**, אחרי שאהרוג את האיש אשר אתה מבקש. והנה בזה חסר מהכתוב יותר ממה שיש בו, וגם אומרו **כל העם** יהיה שלום הוא בלתי צריך ובלתי מתקשר, וגם היה לו לומר יהיה בשלום, ויש שכתבו (אברבנאל) שאומרו **כשוב הכל**, הוא כלומר ישובו הכל של דוד ושל אבשלום, ואומרו **האיש אשר אתה מבקש**, הוא רוצה לומר לפי שאתה אינך מבקש כי אם **האיש** לבד.

וְעוֹד כָּתֹב וְאַשִּׁיבָה כָּל הָעָם אֲשֶׁר עִם דָּוִד אֵלַיךְ, כאשר שבו כל ישראל אל **האיש אשר אתה מבקש** שהוא דוד, שבמות שאול שבו כל ישראל אליו, והנה חסר תיבה אחת, שהיה לו לומר **כשוב הכל** אל **האיש אשר אתה מבקש**.

וַיִּתֵּן יֹאמֶר וְאַשִּׁיבָה כָּל הָעָם, שהוא המעט אשר עם דוד, **כשוב הכל** אשר כבר אתך, ששבו אליך מאליהם בלי קרב ומלחמה.

ולשלא יאמר ולמה לא תכה כי אם את המלך לבדו, ולא את העם אשר אתו, שגם המה געלו בך, לזה אמר **האיש אשר אתה מבקש**, הוא כי כל העם יהיה שלום, כלומר בקשך את דוד, הוא כי חפצת במיתתו אינו אלא על כי בהיותו חי אין שלום בעם, כי קצתם עמו וקצתם עמך, ואילו יצויר שבלי המיתך אותו יהיו כולם בשלום עמך, והיית אתה מלך ולא חפצת במותו, נמצא כי **האיש אשר אתה מבקש**, העניין הוא **שכל העם יהיה שלום**, ואם כן בהכות אותו מה לך עם העם אשר אתו, אחר שכולם ישובו אליך בשלום כאשר שבו כל העם אשר אתך.

ח וַיֹּאמֶר חוּשִׁי אֶתָּה יִדְעָתָ אֶת-אַבִּיךָ וְאֶת-אֲנָשָׁיו כִּי גִבּוֹרִים הֵמָּה וּמְרִי נָפֶשׁ הֵמָּה כְּדֹב שָׁכוֹל

בְּשָׂדֶה וְאַבִּיךָ אִישׁ מִלַּחְמָה וְלֹא יֵלִין אֶת-הָעָם :

הנה אחיתופל כיוון בעצתו ארבעה דברים:

א. **שלא ימתין אבשלום יום או יומים**, פן ינוחו דוד ואנשיו מיגיעם ואנחתם ויתחזקו, ויהיו לבני חיל.

ב. **שיהיה בלילה**, שמיגיעם יפלו נרדמים בשינה על פני השדה, באופן שבבוא עליהם פתאום וישמעו חרדת המיית מלחמה עליהם, לא יערבו אל לבם להלחם, כי טרם יקיצו בשלח יעבורו, ויבחרו להם הניסה וישאר המלך לבדו, כי מחוזק לבו לא ינוס ויכוהו לבדו.

ג. **שלא לשום לב להכות בעם הנסים**, פן יקשה על הנותרים מהם לשוב אל אבשלום, כי אם להכות את המלך בלבד.

ד. **שלא ילך אבשלום**, כי אם ילך במקומו אחיתופל עצמו כשר צבא, והטעם כי הוא לא ירחם על דוד כאשר ירחם בנו וזהו אומרו (פסוק ב) **והכתי את המלך לבדו**, שהוא כי להיותי אני אכהו, מה שאין כן אחר, על כן טרם בא חושי להודיע עצתו, ביטל עצת אחיתופל.

ואמר על הראשונה אשר חשב שעל היות העם אשר עם דוד יגע ורפה ידיים, יחרדו וינוסו אם ילכו עליהם מיד טרם ינוחו, אמר הנה נהפוך הוא, כי הנה **אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גבורים המה ומרי נפש המה**, והלא יקרם **כדוב שכול בשדה**, שבהיותו שכול שהרגו או טרפו ילדיו והוא נאנח יגע ומר נפש, לא יעצר כח ללחום ולטרוף, או לעמוד נגד אויביו, אלא אדרבה אז יחרץ ויתאכזר, אשר לא יעמדו לפניו כל חיות רעות ורבות, ובני אדם ברמחים וקשתותם בידם, כי יתאמץ כחו עד להשחית, ככה דוד ואנשיו להיותם **גבורים ומרי נפש**, כי שכול דוד ממלכותו, והם **מרי נפש**, כי לעת כזאת אדרבה יחליפו כח, כי יתאכזרו נגד רבים לוחמים במר נפשם עשר ידות, על כחם אשר היה להם בשלותם, כי במר נפשם לא יעמוד עם רב בפניהם.

ועל השנית כי יפלו נרדמים בלילה הזה ויחרדו וינוסו בשומעם.

הנה זה היה אם ילינו הלילה במקום שיבוא להם השמש, אך הנה ואביך איש מלומד מלחמה, ויתן אל לבו עצה זו, ולכן **לא ילין את העם**, באופן שירדפום ולא ימצאון, ויגעו לריק הרודפים הלילה, ובבקר אור שימצאו אצל דוד ואנשיו, נהפוך יהיה כי עמך יהיו יגעים מאשר רדפו כל הלילה ותדד שינתם, ויפלו לפני דוד וחילו.

ועל השלישית להכות את המלך לבדו. הנה עתה בהשיגכם אותו לא יתגלה הוא,

ט הנה עתה הוא-נחבא באחת הפחתים או באחד המקומות והיה כנפל בהם בתחלה ושמע השמע ואמר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום.

כי **הנה עתה הוא נחבא באחת הפחתים או באחד המקומות**, כי ידע כי כל ישעכם וכל חפץ עליו לבדו הוא.

ועוד כי בבוא אנשי חילך לחפש אחר המלך, ויהיו כמושכים ידיהם מהכות בעם, למען יחפצו בך בהכות את המלך, ימשך מזה כי למה שאתם מרפים מעט מהכות בעם, והם מתחזקים

להכות בעמך, ימשך ודאי שתחילת נפילה תהיה בעמך, ובכן יצא קול במחנה כי נגפו העם **שאחרי אבשלום**, ובזה ירך לבב עמך ויפלו לפני דוד ואנשיו.

וזוהו **והיה כנפול בהם**, כלומר בכם, אלא כדי שלא לפתוח פה על שמו של אבשלום, תלה הנפילה בשכנגדם, על דרך (שמות א י) ועלה מן הארץ, שפירש רש"י שהוא מכנה, והוא כאומר ועלינו מן הארץ, ועל ידי כן, **ושמע השומע ואמר היתה מגפה בעם, אשר אחרי אבשלום**, באופן יהיו הם הנופלים, כי ימס לבבם לפני דוד וחילו.

ועל הרביעית שאמר אחיתופל שלא תלך אתה כי אם הוא ילך, כי אתה לא תעצר כח לפני אביך להורגו, כאשר הוא יהרגנו, כאומר **והכתי את המלך לבדו**, לזה אני משיב ואומר, כי אל יתהלל חוגר כמפתח שיכה הוא את דוד.

י והוא גם-בן-חיל אשר לבו כלב האריה המס ימס

כי-ידע כל-ישראל כי-גבור אביך ובני-חיל אשר אתו.

כי הלא **והוא גם בן חיל** דוד כמוהו, ואולי שיכול להכות את אחיתופל, וכל זה הוא לפי דעתו שמעריך עצמו אל דוד, אך האמת הוא כי **אשר לבו כלב הארי** שמבטיח להכות את דוד, **המס ימס לפני הבן חיל** שאמרתי, הוא דוד, בראות פניו בין מצד גבורתו בין מאשר ה' אתו, וזהו כפל אומר **המס ימס**, כי הלא יודע כל ישראל שבכללם אחיתופל, **כי גבור אביך**, ואין ספק שימס מלפניו, וגם ידוע כי **ובני חיל הם אשר אתו**.
או יהיה כפל אומר **המס ימס**, שהאחד הוא מפחד דוד **והשני** מיראת **בני חילו**.

ופירש על הראשון כי יודע כל ישראל שבכללם אחיתופל כי גבור אביך,

והשני הוא כי גם יודעים כי ובני חיל הם אשר אתו,

ובזה יותכו ויתיישבו תיבות הכתוב, מה שאין כן כפירושי המפרשים.

לכן -

יא כי יעצתי האסף יאסף עליך כל-ישראל מִדֵּן וְעַד-בָּאֵר שָׁבַע כָּחֹל אֲשֶׁר-עַל-הַיָּם לָרֹב וּפְנִיךָ הֹלְכִים בְּקֶרֶב.

כי יעצתי שלא כדברי אחיתופל, לקחת מיד י"ב אלף שמוכנים השיעור הזה כמו רגע לרדוף אחרי דוד הלילה, כי אם **האסף יאסף עליך כל ישראל מִדֵּן וְעַד בָּאֵר שָׁבַע כָּחֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם**, גם שיצטרך זמן להתאסף והוא כיון למען ינוחו דוד וחילו מנאקת צערם ביני וביני, ואשר אמר שלא תלך אתה, אדרבה **ופניך הולכים בקרב**, והכוונה כדי שירד אבשלום למלחמה ונספה, ובזה לא ינצל.

כי הנה -

יב ובאנו אליו (באחת) [באחד] המקומות אשר נמצא שם ונחנו עליו כאשר יפל הטל על-האדמה ולא-נותר בו ובכל-האנשים אשר-אתו גם-אחד.

ובאנו אליו באחד המקומות אשר נמצא שם, ולא כאשר אמר לבוא אליהם בחרדה מצד אחד למען ינוסו, וישאר המלך ונכהו, כי אם אדרבה **ונחנו** לאט **כאשר יפול הטל על האדמה,** כי נחנה סביב למשכנותיו, וישאר הוא וכל עמו בתוך, וגם לא כאשר יעץ לבלתי הכות את עמו, כי אם אותו לבדו, כי לא כן, כי אם **ולא נותר כו',** ולבלתי פתוח פה לרעה על דוד, אמר לשון עבר **ולא נותר כו'.**

יג ואם-אל-עיר יאסף והשיאו כל-ישראל אל-העיר ההיא חבלים וסחבנו אתו עד-הנחל עד אשר-לא-נמצא שם גם-צָרוֹר.

וזוהו אם יהיה בשדה אך **אם אל עיר יאסף,** אמר דרך גוזמא, לפי שכל ישראל יהיו עליה, אפילו ירצו לסבבה **חבלים** יעצרו כח לסחוב אותה **עד הנחל,** ומה גם אשר בתוכה שיהיו בה על ידיכם שיכלו.

ומיד ציוה לגלות אֶזְנֵי דוד, למען לא ילין העם שימצא כדבריו, שאמר **ואביך איש מלחמה לא ילין את העם,** וימצא אחיתופל בדאי, שאמר ששיגום בלילה ההוא יגעים ורפויי ידיים.

על כן -

כג ואחיתפל ראה כי לא-נעשתה עצתו ויחבש את-החמור ויקם וילך אל-ביתו אל-עירו ויצו אל-ביתו ויחנק וימת ויקבר בקבר אביו.

כאשר ראה אחיתופל כי עבר דוד הירדן, ועצתו לא יצאה אל הפועל, הכיר כי ה' עם דוד, וישוב למלכותו ויהרגנו על ידו על מרדו, על כן לבל יהיו נכסיו למלכות, נחנק, וזהו **אל ביתו,** לחלק נכסיו מה שאין כן אם היה נהרג מכח המלכות, שלא היה יכול לצוות את ביתו, כי הרוגי מלכות ממונם למלכות.

פרק יט

טז וישב המלך ויבא עד-הירדן

ויהודה בא הגלגלה ללכת לקראת המלך להעביר את-המלך את-הירדן.

יז וימחר שמעי בן-גרא בן-הימיני אשר מבחורים וירד עם-איש יהודה לקראת המלך דוד .

יח ואֵלֶּף איש עמו מבנימן

וַיָּבֵא נָעֵר בֵּית שְׁאוּל וַחֲמִשָּׁת עֶשְׂרֵי בָנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אֹתוֹ וַצִּלְחוּ הַיֶּרְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ .

יט ועברה העברה לעביר את-בית המלך ולעשות הטוב (בעינו) [בעינו]

ושמעי בן-גרא נפל לפני המלך בעברו בירדן.

כ ויאמר אל-המלך אל-יחשב-לי אדני עון ואל-תזכר את אשר העוה עבדך ביום אשר-יצא אדני-המלך מירושלם לשום המלך אל-לבו.

ואמר, מן הראוי הוא כי להיותי אני מבית שאול, שנפשי מרה לי על אבדן ביתו, ואין אדם נתפס על צערו, **שאל יחשב לי אדני עון**, כי אם בגדר שוגג, ואם לא תעשה כן כי אם שתחשיבהו לעוון, אין כל הזמנים שווים, כי אם **ואל תזכור את אשר העוה עבדך ביום אשר יצא אדני המלך מירושלים**, כי אותו היום הוא מה שראוי **לשום המלך אל לבו**, ולא עווני, כלומר כי להיות ביום ההוא תועלת גדולה היה לו בהעוותי, כי זכות מה שסבל עווני, עמדה לו ליצול, באופן שראוי בל יזכר עווני, כי אם ישים אל לבו היום ההוא, כי טובה הייתה לו על ידי כן, ואילו הייתי אומר לא חטאתי, אין ראוי למחול.

אך הוא -

כא כי ידע עבדך כי אני חטאתי

והנה-באתי היום ראשון לכל-בית יוסף לרדת לקראת אדני המלך.

אמרו רבותינו ז"ל (**שוחר טוב** ג ג) והוא נכון מאד, שאמר הנה כל ישראל אשר עם אבשלום מרדו בך והם מחויבים מיתה, אם תקבל אותי **שבאתי ראשון**, יבאו גם הם באומרם כי כאשר מחלת לי תמחול להם, ואם לאו לא יבואו אליך ותאבד מלכותך.

כב ויען אבישי בן-צרויה ויאמר התחת זאת לא יומת שמעי כי קלל את-משיח ה'.

ויען אבישי כו' אמר התחת זאת, האם בשביל טענה זאת שאמר **לא יומת שמעי כי קלל את משיח ה'.** אשר לא קללו כל שאר ישראל, והלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

אז -

כג ויאמר דוד מה-לי ולכם בני צרויה כי-תהיו-לי היום לשטן

היום יומת איש בישראל כי הלוא ידעתי כי היום אני-מלך על-ישראל.

אמר דוד **מה לי ולכם כו'**, לומר לא חטאו לי ולכם, כי אם **לי** בלבד, ואם תאמרו כי על שלי אתם מקנאים לפקד עונו, אין זאת עשות מצווה, כי אם אדרבה דעו **כי תהיו לי היום**, למה שהוא **היום לשטן** כי בראות כל ישראל שהיו עם אבשלום שאני ממית את זה על מרדו, והם מרדו, יתפקרו כולם ותאבד מלכותי, כי אין כל הזמנים שווים.

וזהו אומרו **היום לשטן**, וזהו **היום יומת איש בישראל**, כלומר כי נפיק מינה חורבה, מחמת ישראל כמדובר, וכל זה הוא בהודות אליכם שחייב מיתה על מרדו במלכות, אך יש בחינה לומר **כי היום אני מלך על ישראל**, ולא ביום ההוא, כי אז הייתי כהדיוט שהוסר ממני המלכות, ואם כן כיון שהייתי כהדיוט אינו בן מוות, ועם שאינה טענה מספקת, אמר כן להשתיקם. ועיקר הטעם הוא כמאמרם ז"ל (**ילק"ש** קנא פרק יט) כי עשה על כי ידע דוד

ברוח הקדש, שהיה עתיד שמעי עדיין להוליד מי שיצא ממנו מרדכי לגאול את ישראל בגלות מדי.

ועל כן -

כד ויאמר המלך אל-שמעי לא תמות וישבע לו המלך.

ועל כן האריך לו עד שהוליד, ויצא את שלמה בנו אל ינקוהו כאשר עשה, וכן אחשוב נרמז במאמרו, כי אומרו **שמעי לא תמות** עם הכולל עולה במספר קטן כמו שעולה להוציא מרדכי שהוא ל"ז.

כה ומפבשת בן-שאול ירד לקראת המלך ולא-עשה רגליו ולא-עשה שפמו ואת-בגדיו לא כבס למן-היום לכת המלך עד-היום אשר-בא בשלום.

כו ויהי כי-בא ירושלם לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא-הלכת עמי מפבשת. כז ויאמר אדני המלך עבדי רמני כי-אמר עבדך אחבשה-לי-החמור וארכב עליה ואלך את-המלך כי פסח עבדך.

כח וירגל בעבדך אל-אדני המלך ואדני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך. כט כי-לא היה כל-בית אבי כי אם-אנשי-מות לאדני המלך ותשת את-עבדך באכלי שלחןך ומה-יש-לי עוד צדקה ולזעק עוד אל-המלך.

ל ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דברך אמרתי אתה וציבא תחלקו את-השדה. אמר **למה תדבר עוד דברך**. כלומר האם הוא שאחזור בי מאשר נתתי השדה לציבא זה אי אפשר, כי כבר אמרתי, וזהו אומרו **אמרתי**, כי דבר מלך קשה להשיב, אך מה שהועלת הוא על החצי כי אתה וציבא תחלקו את השדה.

לא ויאמר מפיבשת אל-המלך גם את-הכל יקח

אחרי אשר-בא אדני המלך בשלום אל-ביתו.

אמרו רבותינו ז"ל (שבת נו א) שאמר שחרה לו על שבא בשלום, ואחר רעת בואו לשלום לא היה חושש על אבדן גם השדה כולו, ושהיה כביכול כמתלונן על מי שהביאו לשלום, ובזה יתיישב יתור אומרו **אל המלך**, כי מי לא ידע כי אל המלך היה מדבר, אך יכוון **אל המלך** הידוע הוא מלכו של עולם.

מב והנה כל-איש ישראל באים אל-המלך ויאמרו אל-המלך מדוע-גנבוך אחינו איש יהודה ויעברו את-המלך ואת-ביתו את-הירדן וכל-אנשי דוד עמו.

מג ויען-כל-איש יהודה על-איש ישראל כי-קרוב המלך אלי ולמה זה חרה לך על-הדבר הזה האכול אכלנו מן-המלך אם-נשאת נשא לנו.

מד ויען איש-ישראל את-איש יהודה

וַיֹּאמֶר עֶשְׂר־יָדוֹת לִי בַמֶּלֶךְ וְגַם-בְּדוֹד אֲנִי מִמֶּךָ וּמִדּוֹעַ הַקִּלְתִּנִּי וְלֹא-הָיָה דְבָרִי רִאשׁוֹן לִי לְהַשִּׁיב אֶת-מַלְכִּי וַיִּקֶּשׁ דָּבָר-אִישׁ יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל.

ראוי לשים לב:

- א. מי אמר וכל אנשי דוד עמו,** כי אם **כל ישראל** אמרו **אל המלך**, לא יתכן קראוהו דוד בפניו, ולא אמרו וכל אנשי המלך עמו.
- ב. אומרו ויען כל איש ישראל,** ובפסוק שאחר זה אומר **ויען איש ישראל את איש יהודה**, ולא נאמר כל.
- ג. אומרו האכול אכלנו,** מה היא אכילה זו ולמה הוכפל.
- ד. אומרו אם נשאת נשא לנו,** כי מלבד הכפל לא היה לומר נשאת לשון נקבה.
- ה. אומרו וגם בדוד אני ממך,** כי איך יתכן תהיה קורבה יתירה לישראל עם דוד יותר מאיש יהודה.

מב והנה כל-איש ישראל באים אל-המלך ויאמרו אל-המלך מדוע-גנבוך אחינו איש יהודה ויעברו את-המלך ואת-ביתו ואת-היָרְדֵן וכל-אנשי דוד עמו.

אך הנה איש ישראל בראותם כי גם מיהודה היו עם אבשלום כאשר היו משאר ישראל, ועתה עשו עצמם כאנשי שלומו יותר מישראל, וקדמו **ויעבירו את המלך**, על כן נתרעמו ויאמרו, כי אחר שהם הרבים, היה ראוי יחלקו להם בני יהודה כבוד להיות ראשונים, ועל כן אמרו **מדוע גנבוך אחינו כו' ויעבירו את המלך ואת ביתו**, עד כה דברו **כל איש ישראל**, ומפני שלא בלבד את המלך ואת ביתו העבירו, כי אם גם **את כל אנשי דוד** שהיו אתו בבורחו, לזה אמר כותב הספר, שלא בלבד את המלך וביתו העבירו, כי אם גם **כל אנשי דוד עמו** העבירו.

מג ויען-כל-איש יהודה על-איש ישראל כי-קרוב המלך אלי ולמה זה חרה לך על-הדבר הזה האכול אכלנו מן-המלך אם-נשאת נשא לנו.

ויען כל איש יהודה על איש ישראל, הוא שר צבאם, כי **קרוב המלך אלי** כי מיהודה הוא, ומחמת קורבה בלבד היה, לא לבלתי היותכם שלמים, וכן רבים ממנו, **ולמה זה חרה לך**, אם הוא מחמת הנאה שהאכילנו המלך משאת מאת פניו, וזהו **האכול**, כלומר אם הוא מחמת אכול, האם אכלנו מן המלך בתמיהה, ואם הוא שבהקבילכם וצאתכם לקראתו להביאו הביתה עולה על רוחכם שתהיו כחתן היוצא לקראת כלה להביאה אל ביתו, כי החתן הוא העיקר ומביאה, כן תחשבו עצמכם עיקר, והייתה מעלה וגדולה לכם, וזהו **אם נשאת**, שהיא ככלה הנשאת מחתנה, שיוצא לקראתה להביאה אצלו, לא כן הוא, כי **אם נשא**, כי כחתן הנשא מכלתה הוא לנו, כאילו אנו שיצאנו לקראתו נחשבנו ככלה היוצאת לקראת חתן להביאו אל ביתו, באופן כי דוד הוא העיקר, ואינו מעלה למקבילים פניו, כי הוא העיקר, ואל ביתו מביאים

אותו הטפלים אליו, וצריכים להשפעתו ככלה אל החתן, וזהו אומרו **נשאת** לשון נקבה, **ונשא** לשון זכר.

מד ויען איש-ישראל-את-איש יהודה ויאמר

עשר-ידות לי במלך וגם-בדוד אני ממך ומדוע הקלתני ולא-היה דברי ראשון לי להשיב את-מלכי ויקש דבר-איש יהודה מדבר איש ישראל.

ויען איש ישראל, הוא **עמשא בן יתר** אשר מינה אבשלום לשר צבא על כללות ישראל **ויאמר איש יהודה** הוא **יואב**, **עשר ידות לי במלך** שהוא על עשרת השבטים כי מולך הוא על כולם, וזהו מפאת מציאות היותו מלך, גם שלא היה דוד, וגם בבחינת דוד שהוא מיהודה, הנה אני עמשא בן יתר מצדי, אני יש לי קורבה יותר ממך, כי מלבד שכמוני כמוך בני אחיותיו אנו, אני בן איש שעמד בפרץ נגד הפוסלים אותו מלבוא בקהל, כמו שאמרו ז"ל (יבמות עז א) למה נקרא שם אבי עמשא יתר הישמעאלי, על שחגר חרבו כישמעאל, ואמר **כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ומדוע הקלותני**, ולא כאשר חשבת שהיה על כבודי כחתן היוצא לקראת כלה, כי אם שאתה **הקלותני**, שלא החשבתני **להשיב את מלכי**, כלומר כי איני רק טפל אליו, כי הוא **מלכי**, ואיני כי אם ככלה המביאה את החתן אל ביתו, ועם כל זה כל כך קשו דברי איש יהודה שדברו בקושי, עד שמצא מקום איש בלייעל לומר (כ א) **אין לנו חלק בדוד כו'.**

פרק כ

א וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעֵל וְשֵׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן-בְּכָרִי אִישׁ יִמִּינִי

וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמֶר אֵין-לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלֶה-לָנוּ בְּבֶן-יִשִׁי אִישׁ לְאַהֲלֵי יִשְׂרָאֵל.

וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעֵל כו'. אחר שאיש יהודה כי המלך קרוב אליו ולא לשאר ישראל.

ו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-אַבְיָשִׁי עֲתָה יֵרַע לָנוּ שֶׁבַע בֶּן-בְּכָרִי מִן-אַבְשָׁלוֹם

אֲתָה קַח אֶת-עַבְדִּי אֲדֹנֶיךָ וְרֹדֶף אַחֲרָיו פֶּן-מֵצֵא לוֹ עֲרִים בְּצִרּוֹת וְהִצִּיל עֵינָיו :

כלומר עשה אתה מה שלא עשה עמשא **ורדף אחריו, פן מצא לו ערים בצורות**, ולא יהיה כאבשלום שיצא מתוך העיר אל מקום נגלה נגד עיניו, שעל ידי כן הומת, וינצלו כל ישראל, אך זה יושגב תוך **ערים בצורות**, ולא יצא כי אם ישראל ילחמו, והוא יהיה נאצל מעיניו, ויפלו מישראל מפה ומפה, והוא יעמוד חי, וזהו **והציל עיניו**.

י ועמשא לא-נשמר בחרב אשר ביד-יואב ויכהו-בה אל-החמש וישפך מעיו ארצה ולא-
שנה לו וימת ויואב ואבישי אחיו רדף אחרי שבע בן-בכרי.
יא ואיש עמד עליו מנערי יואב ויאמר מי-אשר חפץ ביואב ומי אשר-לדוד אחרי יואב.
יב ועמשא מתגלל בדם בתוך המסלה וירא האיש כי-עמד כל-העם ויסב-את-עמשא מן-
המסלה השדה וישלך עליו בגד כאשר ראה כל-הבא עליו ועמד.
יג כאשר הגה מן-המסלה עבר כל-איש אחרי יואב לרדף אחרי שבע בן-בכרי.
יד ויעבר בכל-שבטי ישראל אבלה ובית מעכה וכל-הברים
(ויקלהו) [ויקהלו] ויבאו אף-אחריו.
טו ויבאו ויצרו עליו באבלה בית המעכה וישפכו סללה אל-העיר ותעמד בחל
וכל-העם אשר את-יואב משחיתם להפיל החומה.
טז ותקרא אשה חכמה מן-העיר
שמעו שמעו אמרו-נא אל-יואב קרב עד-הנה ואדברה אליך.

ויואב ואבישי רדף אחרי שבע בן בכרי. ויעבור בכל שבטי ישראל, ויקהלו אף מישראל
אחריו, עם כל איש יהודה, וקרי ויקהלו וכתוב ויקלהו, שהוא האותיות הפנימיות מהופכות,
לרמז כי גם שמשבטי ישראל היו נקהלים עם שבט יהודה שעם יואב, פנימיות לבם היה
מהופך, כי לא היה עם דוד כי אם עם שבע בן בכרי, אך היו ממתנים לראות מי ינצח להיות
עמו, ובראותם כי מת גיבורם החשו ויהיו עם המלך דוד כבראשונה.

יז ויקרב אליה ותאמר האשה האתה יואב

ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שמע אנכי.

אמרו רבותינו ז"ל בתנחומא (וירא יב) האתה יואב, אתה הוא השר של ישראל, אתה הוא
שנאמר בך יושב בשבת תחכמוני, ויאמר אני, ובמדרש חזית (קהלת רבה פרשה ט פס' יח
אות ב) אמר טובה חכמה מכלי קרב זו חכמתה של סרח בת אשר, מכלי קרבו של יואב,
האתה יואב לא אתה בן תורה ולא דוד בן תורה, לא כן כתיב בתורה כי תקרב אל עיר כו'
וקראת אליה לשלום.

יח ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה לאמר שאול ישאלו באבל וכן התמו:

וכן התמו. עד כאן תמו דברי תורה שלא תתקיים, אמר לה ואת מאן, אמרה לו -

יט אנכי שלמי אמוני ישראל אתה מבקש להמית עיר ואם בישראל למה תבלע נחלת ה'.

אני הוא שהשלמתי מניינם של ישראל במצרים, **אני** הוא שהשלמתי נאמן ליוסף נאמן למשה, **ואתה מבקש להמית עיר ואם בישראל, עיר** זו אבל ובית מעכה, **ואם בישראל** אני היא אם בישראל. מיד -

כ ויען יואב ויאמר חלילה חלילה לי אם-אבלע ואם-אשחית.

חלילה לדוד **חלילה** ליואב,

כא לא-כן הדבר כי איש-מהר אפרים שבע בן-בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד תנו-אתו לבדו ואלכה מעל העיר ותאמר האשה אל-יואב הנה ראשו משלך אליך בעד החומה.

אם **במלך** למה **בדוד**, אמר ר' עזריה ללמדך שכל המעיז פניו בתלמידי חכמים וגדול הדור, כאילו מעיז פניו במלך דוד, שהיה מלך וחכם וגדול, אמר ר' יודן כל המעיז פניו במלך כאילו מעיז בהקדוש ברוך הוא חס וחלילה כתיב נשא ידו במלך זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ואחר כך בדוד שהוא מלך ישראל ע"כ.

ואין ספק כי אחרי שולי רבותינו נלך, כי הן הם יודעי האמת כעדותו יתברך בתורתו הקדושה, והמה קיימו מה שכבר קבלו, כי **סרח בת אשר הייתה**, ושהתלוננה על החילם במלחמה ולשפוך סוללה טרם קרוא אליה לשלום.

ועל פי דרכם נבוא אל התכת הכתובים.

כי הלא ראוי לשים לב:

א. **אומרו ותאמר לאמר**, כי מלת לאמר מיותרת ומשוללת הבנה לפי דרכה להיות לאמר לאחרים.

ב. **כפל אומרו דבר ידברו.**

ג. **אומרו לאמר** פעם שנית, כי גם הוא מיותר כראשון.

ד. **אומרו שאול ישאלו כו'**, כי אחר אומרו **דבר ידברו**, למה חוזר ואומר שאול ישאלו וזה וזה אחד הוא.

ה. **כפל השאלה.**

ו. **אומרו וכן התמו**, כי גם לרבותינו ז"ל אין הלשון מתיישב, ולא מתקשר לפי פשוטו.

ז. **דברים מכופלים שבפסוק אנכי שלומי כו'.**

ח. **כפל אומרו חלילה חלילה.**

אך הנה החלו לשפוך סוללה אל העיר טרם ישאלו ויקראו לשלום, אלא שמן ה' יצא שלא עברה הסוללה העירה, כי לתוקף בנין החיל לא הספיקה להרוס וליכנס, רק נכנסה בעובי

הקיר, ודחתה כשיעורה בקיר, ומילאה מקום האבנים שדחתה, ונשארה תחתם בתוך הבנין, כאילו שם נבנתה מתחלה, וזהו –

טו וַיֵּבֹאוּ וַיֵּצְרוּ עָלָיו בְּאַבְלָה בֵּית הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סִלְלָה אֶל-הָעִיר וַתַּעֲמַד בַּחֹל וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר אֶת-יֹאבָב מִשְׁחִיתָם לְהַפִּיל הַחוּמָה.

אז -

טז וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן-הָעִיר שְׁמֹעוֹ שְׁמֹעוֹ אָמְרוּ-נָא אֶל-יֹאבָב קִרְבַּ עַד-הֵנָּה וְאַדְבָּרָה אֵלָיָהּ. יז וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֵתָה יֹאבָב וַיֹּאמֶר אָנִי וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דְּבָרִי אֲמַתְךָ וַיֹּאמֶר שְׁמַע אָנֹכִי. באה האשה החכמה, ותאמר האתה יואב איש חכם תעשה את הדבר הזה, ויאמר אני.

יח וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דְּבַר יְדַבְּרוּ בְּרֹאשׁוֹנָה לֵאמֹר שְׂאוֹל יִשְׁאַלְוּ בְּאַבְל וְכָן הַתְּמוֹ: והוא כי הנה ידענו מה בין לשון אמירה ללשון דבור, כי אמירה לשון חיבה ושלוה, ודיבור לשון קושי.

ונבוא אל העניין

ותאמר לאמר, כלומר **ותאמר**, כי הראוי היה **לאמר** שהוא לשון אמירה וחיבה, לא אפילו לשון קושי, כל שכן להיכנס העיר מיד, ואם חפצתם מתוך כעס לבלתי **דבר** בלשון חיבה, רק לשון קושי, **דברו** בלשון קושי, אך לא קרב ומלחמה וזהו **דבר ידברו** בראשונה, לומר אם בחרתם דבר שהוא לשון קושי, **ידברו בראשונה** לשון קושי, ולא תתחילו במלחמה בראשונה להשחית החומה, אך האמת לא זו הדרך הנאות, כי אם **לאמר** לשון חיבה, שהוא לשון אמירה, כי הלא לא ידעתם אם אנשי העיר במרד אם אין, ולכן הראוי הוא **שאוול ישאלו באבל**, מה עניינם אם מלחמה או שלום, **הוכן התמו** בתמיהה, לומר וכן בפתאומיות התמו לגוע, לא טוב הדבר, כי הלא ראו נא כי הוא יתברך מלך חפץ בחיים.

כי הנה -

יט אָנֹכִי שְׁלֹמִי אֲמוּנִי יִשְׂרָאֵל אֵתָה מִבְּקֵשׁ לְהַמִּית עִיר וְאִם בְּיִשְׂרָאֵל לְמָה תִּבְלַע נַחֲלַת ה'. **אני** השלמתי מנינם במצרים וה' החייני, ואתה תופש הפך דרך ה', כי **תבקש להמית עיר** וגם **ואם בישראל**, דע כי לא את עצמך אתה משחית בעון זה, כי אם את כל העם אשר אתך, שה' באפו יבלעם על השחיתם עיר ואם בישראל. וזהו **ולמה תבלע את נחלת ה'.**

כ וַיַּעַן יֹאבָב וַיֹּאמֶר חֲלִילָה חֲלִילָה לִי אִם-אֶבְלַע וְאִם-אֲשַׁחִית.

ויען יואב ויאמר חלילה חלילה, על שני הדברים:

אחד על המית בלי שאלה לשלום בתחילה,

שנית על החטיא את נחלת ה' אשר אתי,

אך לא מלבי היה הדבר כי אם העם עשו מאליהם, והוא מאמר הכתוב למעלה, (פסוק טו) **וכל**

העם אשר את יואב משחיתים להפיל החומה, יורה כי לא מלבו עשו, וזהו אומר **חלילה**

חלילה, כלומר לי ולא להמון העם העושים מלבם.

ומה שכפלתי ואמרתי **חלילה** זה פעמים, הוא אם אבלע שהוא את נחלת ה' שעמי להחטיאם,

ואם אשחית את עיר ואם בישראל,

כא לא-כן הדבר כי איש-מהר אפרים שבע בן-בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד תנו-אתו

לבדו ואלקה מעל העיר. ותאמר האשה אל-יואב הנה ראשו משלך אליך בעד החומה.

לא כן הדבר כאשר חשבת, וגם פתאומיות העם לא היה כי אם על כי קנאו קנאת ה', **כי איש**

מהר אפרים כו' נשא ידו במלך בדוד, כמו שאמרו ז"ל (עיין צד ט) **כי המורד במלכות בית**

דוד כמורד בשכינה, וזהו **במלך בדוד**, שהוא במלך הקדוש, במה שנשא ידו בדוד לכן **תנו**

אותו לבדו כו'.

פרק כא

א ויהי רעב-בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את-פני ה'.

ויאמר ה' אל-שאול ואל-בית הדמים על-אשר-המית את-הגבענים.

הנה אומרו שנה אחר שנה הוא מיותר, כי באומרו **שלש שנים** רצופות משמע.

אך ירמוז מאמרם ז"ל כי בכל אחת מהשנים היו תולים בעניין אחד נפרד מחברו, כי אמרו

רבתינו ז"ל בפרקי ר' אליעזר:

אמר רבי פנחס: לאחר שלשים שנה שנהרג שאול ובניו, בא רעב בימי דוד שלש שנים

שנה אחר שנה, ולמה שנה אחר שנה?

בשנה ראשונה עלו ישראל לרגל, אמר להם דוד: צאו וראו אם יש **עובדי אלילים**

שבעבור עוון עבודת אלילים גשמים נעצרים שנאמר הישמרו לכם כו', ועצר את

השמים כו', בדקו ולא מצאו,

בשנה השניה עלו לרגל, אמר להם דוד צאו וראו אם יש בכם **מגלי עריות**, שבעוון זה

גשמים נעצרים, שנאמר ותחניפי את הארץ בתזנותיך, וימנעו רביבים כו', בדקו ולא

מצאו.

שלישית אמר להם צאו וראו אם יש בכם **שופכי דמים**, שנאמר ולא תחניפו את הארץ.

ובפרק הערל (יבמות עח) אמרו כי בשנה שלישית אמר צאו וראו אם יש בכם **פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים**, שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר, בדקו ולא מצאו, אמר מכאן ואילך אין הדבר תלוי אלא בי, מיד **ויבקש דוד את פני ה'**. לדעת הגמרא הוא ששאל באורים ותומים, ולפרקי ר' אליעזר הוא שהתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לו אתה בארץ והוא בחוץ לארץ, מיד עמד דוד וכינס כל זקני ישראל וגדוליהם, ועברו את הירדן, ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן שלא משלה בהם רמה, שנאמר שומר כל עצמותיו כו'.

עוד בגמרא (יבמות שם)

על שאול שלא נספד כהלכה, ועל בית הדמים שהרג את הגבעונים, והיכן מצינו שהמית את הגבעונים, אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן, קא תבעי לשאול שלא נספד כהלכה, וקא תבעי על אשר המית את הגבעונים, אמר ריש לקיש אין דכתיב בקשו את ה' כל ענוי ארץ, אשר משפטו שם פעלו, באשר משפטו שם פעלו ע"כ.

והנה הדבר הקשה בעניין, הלא הוא איך יומתו בני שאול ובני ביתו על עון שאול, ולא עוד אלא שאחר שלא המיתם, אלא שגרם להפסיד מזונותם של שבעה גבעונים, יכלכלום כל ימיהם בר ולחם ומזון ולא ימיתו שבע נפשות מישראל ואין לומר שהייתה שגגת הוראה או נטיה מה' חלילה, כי אדרבה אלוהי משפט ה' פעל כל זאת, כי הלא עצר את השמים ולא היה מטר, עד אשר הוקיעום ונתך מים עליהם מן השמים.

ולא עוד אלא שלא המיתו אלא על ידי ה', כי מי שהיה הארון קולטו למיתה, ואשר לא היה ארון קולטו לחיים, עד אומרם ז"ל (שם עט א) שבקש רחמים דוד על מפיבושת שלא יקלטנו הארון, והנה ראיתי אחד מהמפרשים האחרונים (**אברבנאל**) מאריך להשיב ולחלק בין משפט בית דין של מטה שלא יומתו אבות על בנים, אך לא כן משפטו ית' כי הוא פוקד עון אבות על בנים כו', ולא זכר פסוק (יחזקאל יח ד) כנפש האב וכנפש הבן לי המה, הנפש החוטאת היא תמות, וגם לא זכר פסוק (במדבר כו יא) ובני קרח לא מתו ופסוק (איוב כז יז) יכין (רשע) וצדיק ילבש, וגם לא זכר מאמר המתרגם וחז"ל (ברכות ז א) שפוקד עוון אבות כו' הוא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, מה שאין כן בנדון זה, ולא עוד אלא שאחר שעל ידי בית דין של מטה נעשה המשפט על ידי דוד.

ועוד כי בני עדריאל המחולתי למה מתו על עוון אבי אמם, כי התורה לא אמרה רק אבות על בנים, לא על בני בנות.

ועוד כי נהפוך הוא כי יותר מקילים מן השמים שאין עונשים אלא מבן עשרים, ובבית דין של מטה מבן י"ג, ועל דרך זה קושיות אין מספר, ואין רשות לאיש ומה גם מדורותינו אלה לחלק מדעתנו על פי סברתו אם לא ימצאהו ברבותינו ז"ל, אשר עליהם סמך ה' אלוהינו יתברך להשאיר רובי תורתו על פה, ויצונו **לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך כו', ועשית ככל אשר יורוך**, ואפילו במילי דאגדתא מצוה לנו לשים כל דבריהם על לוח לבנו, ועד ממהר רבי יוחנן עליו השלום כי אשר לתתנו בשורה לתלמיד אשר אמר לו לך נאה לדרוש, כי כאשר דרשת כן ראיתי שהראוני מן השמים, כשנעשה לי נס בים מלאכים מנסרים אבני כדכד של כמה אמות, אמר לו אם לא ראית לא האמנת, נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות (ב"ב עה א), הנה כי כן יבורך גבר אשר לא ישמע אל דברי רבותינו ז"ל.

ובכן בדבר הזה אשר יראה האדם כי השופט כל הארץ יתברך יצווה עשות הפך משפטו אשר ציוה לנו בתורתו למה נעקש דברי התורה, ולמה נמיש מרגלי חכמינו ז"ל להאיר עינינו, והנה המה אמרו וזה לשונם (יבמות עט א) והכתיב **לא יומתו אבות על בנים** א"ר חייא בר אבא מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא, ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור כו', והכתיב לא תלין נבלתו, אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, והיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו, הללו בני מלכים ופשטו ידיהם בגרים גרורים, אמרו אין לך אומה שראויה לידבק בה כאומה זו.

ומה בני מלכים כן, הדיוטות על אחת כמה וכמה, מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף, שנאמר ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר כו', עד כאן תורף עניינם, ואם קצרנו לשונם כלל מאמרם להודיע את בני ישראל מה רב עוצם עוון חילול ה' חלילה, ומה גדלה זכות קדוש השם, כי רצה הקדוש ברוך הוא יומתו בנים ובני בנות על אבות, אשר לא כתורת ה' ולא יתחלל שם שמים לעיני הבריות, למען ילמדו כל עם בני ישראל למסור עצמן, לבל יתחלל שם שמים על ידן, כי ז' גדולים וטובים בני מלכים וצדיקים, ציוה יתברך לשפוך דמם, לבל יתחלל שם שמים, ובל יאמרו הגויים כי אלוהי ישראל נושא פנים לעמו.

וכן ציווה יעברו על מצות לא תלין נבלתו על העץ, למען פרסם לעיני הכל קנאת ה' על הקרבם אליו, ויתקדש שם שמים שם, ללמד דעת את עמו ישראל, בל יעמוד להם דבר נגד קידוש ה', כי בזה ידע העובד את ה' ואשר לא עבדו, כי האיש אשר לא ישים נפשו וגופו לאין על עבודת קונו, במה נחשב הוא ויהדותו, כי מה האדם אשר לא יחזיק טובה לקונו יחשיבהו לקרבן לו, חרש את חרשי אדמה להבל דמה, לפני אשר לא יכיל רעיון אנשים ומלאכים לערוך אחד מני אלפי אלפים ורבי רבבות שמץ מה מיקר תפארת גדולתו.

עוד למדנו לימוד שני, כי רב ועצום טוב המוחל ומעביר על אשר חטא לו, כי הלא על שלא נתפייסו הגבעונים בכסף וזהב על שאול, ריחקם דוד מלבוא בקהל, ולפי פשוטו בא לפייס ולהקל מעל שאול אשמת דבר.

ואמר

ב ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה כי אם-מיתר האמרי ובני ישראל נשבעו להם ויבקש שאול להכתם בקנאתו לבני-ישראל ויהודה. והגבעונים לא מבני ישראל המה, כי לא גרי צדק היו, רק מאימת מות, וזהו **לא מבני ישראל המה** כי אם מיתר האומות, אלא כי **נשבעו להם כו'**, ועל כן לא יאשם שאול בעצם, כי הנה **ויבקש שאול להכותם בקנאתו כו'**, ועם כל זה ראוי לבקש מהם מחילה, אך ברצי כסף לא בראשי אנשים.

וזהו

ג ויאמר דוד אל-הגבעונים מה אעשה לכם ובמה אכפר ובכרו את-נחלת ה'. ולא שווה לו,

כי -

ד ויאמרו לו הגבעונים אין-(לי) [לנו] כסף וזהב עם-שאול ועם-ביתו ואין-לנו איש להמית בִּישְׂרָאֵל ויאמר מה-אתם אמרים אעשה לכם. והנה באומרו **אין לנו איש להמית בישראל**, יסבול ב' פירושים: **אחד** שאומרו **בישראל**, יוכלל גם בית שאול כי מישראל הוא, **או בישראל** זולת בית שאול, על כן חזר ושאל **מה** אתם אומרים **אעשה לכם**.

אז -

ה ויאמרו אל-המלך האיש אשר כלנו ואשר דמה-לנו נשמדנו מהתיצב בכל-גבל ישראל. ויאמרו **אל המלך, האיש אשר כלנו**, שהוא על ידי החסיר ממנו מזונותינו כולנו, שהוא כאילו נטל נפשותינו, ולא אל כל הגבעונים היה זה, כי אם לשבעה אנשים מהם, על כן אמרו רבותינו ז"ל (ב"מ ח ד) שזה כיוונו באומרם **אשר כלנו**. שהוא לשבעה מהם כמספר אותיות אשר **כלנו**, שהם שבעה.

ושמא תאמרו לא לכך כיון שאול, כי אם שנעשה מאליו, שעל ידי המית את הכהנים נעדרו מזונות המסתפקים מהם, לזה אמר לא כן הוא, כי אדרבה אשר זמם היה יותר מאשר עשה, וזהו אשר דמה וחשב לנו היה להשמידנו **מהתיצב בכל גבול ישראל**, ולהיות כי אין לגבעונים

מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, כי אם כאילו כבר נעשה בפועל, על כן אמרו **אשר דמה לנו נשמדנו** בפועל **מהתיצב כו'.**

לכן -

(ו ינתן) [יתן-לנו] שבעה אנשים מבניו והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' ויאמר המלך אני אתן.

ועל כן באומרם **אין לנו כסף וזהב עם שאול**, כתיב **לי וקרי לנו**, שהוא כי הנה אין ספק כי אותם השבעה שהחסירו מזונותם לא מתו ברעב, כי אם שהאכילום אחיהם, נמצא כי מצד השבעה עצמם אין להם כסף וזהב עם שאול, כי אם נפשות, שאם לא היו זנים אותם אחיהם היו מתים, אך אחיהם היה להם על שאול כסף וזהב, כי מה שהחסיר מאלה שאול, הללו הם. והנה עתה כללות הגבעונים נעשו תובעים, ולפי האמת בערך השבעה אין להם כסף, אך בערך השאר יש להם, על כן לא כתיב לנו על בחינת השאר, ולא קרי לי כי שבעה הם, על כן כתיב **לי**, מפני השאר, וקרי **לנו** בבחינת השבעה, כי לא אחד הוא כי אם שבעה, אך לענין המית איש משאר ישראל אמרו שאין להם **איש להמית בישראל** על כן כתיב **לי וקרי לנו**.

ז ויחמל המלך על-מפיבשת בן-יהונתן בן-שאול

על-שבעת ה' אשר בינתם בין דוד ובין יהונתן בן-שאול.

ח ויקח המלך את-שני בני רצפה בת-איה אשר ילדה לשאול את-ארמני ואת-מפבשת ואת-חמשת בני מיכל בת-שאול אשר ילדה לעדריאל בן-ברזלי המחלתי.

ועם כל זה שהיה מן השמים לא עשה דוד הדבר בעצמו ובמצותו, כי אם –

ט ויתנם ביד הגבעונים ויקיעם בהר לפני ה' ויפלו (שבעתים) [שבעתם] יחד (והם) [והמה] המתו בימי קציר בראשנים (תחלת) [בתחלת] קציר שערים.

נתנם לגבעונים יעשו בעצמם **ויקיעום בהר** בפרסום, ואמר **לפני ה'**, אפשר היה לפני הארון להורות אל הרואים כי מה' יצא הדבר, לקדש שם שמים, כי הארון היה קולט את המוקעים, שעל ידי כן נתנם דוד כמדובר, ואמר **ויפלו שבעתים**, היו"ד יתירה, לרמוז כי אוי למי שעל ידו ימותו אנשים, על בלתי מחול להם, כי חושב שמפיל את הנענש ומפיל את עצמו, כי לא ינקחו ה', וזהו **ויפלו שבעתים** כלומר שתי שביעיות נפלו, השבעה המוקעים, והשבעה שלא מחלו על העדר סיפוק מזונותם, ולא נתפייסו ברצי כסף, על כן כתיב **שבעתים** וקרי **שבעתם**, כי כעת אין נראה כי אם נפילת אלו השבעה בלבד, ולא מפלת שכנגדם, והמה חסר ה"א, בתחילת חסרת ב"ת.

ואפשר כי חסרון הה"א שהוא חמישה, רמז כי החמישה מהשבעה שחסרו, היה **בימי קציר בראשונים**, שהוא בשני ימים הראשונים, והשנים היו אחרי כן, ועדיין גם הם היו **בתחילת הקציר** אחר השני ימים, ועל כן חסרו בי"ת מבתחילת לרמז כי השנים היו **בתחילת הקציר**, אך לא כראשונים כחמשה, והצד השווה שבהם הוא שאלו ואלו היו שנפלו **בתחילת הקציר**, ומה שנאמר **שבעתים יחד**, אין הכוונה שהיו השבעה רגע אחת, כי אם יחד **בתחילת הקציר**, וברמז יו"ד שב**שבעתים** רמז אל היות שבעה ושבעה נופלים יחד, המוקעים בארץ והשבעה תובעים בשמים כמדובר.

י ותקח רצפה-בת-איה את-השק ותטהו לה אל-הצור מתחלת קציר עד נתך-מים עליהם מן-השמים ולא-נתנה-עוף השמים לנוח עליהם יומם ואת-חית השדה לילה.

ראוי לשים לב אל אומרו **את השק** בה"א הידיעה,

אך הנה בירושלמי (סנהדרין ז) אמרו, מאי על **הצור** שאמרה הצור תמים פעלו. ובזה יאמר כמאמרם ז"ל (בר"ר פד כ) על יעקב שלבש שק על יוסף, שאמרו ז"ל יעקב תפס שק לא הוסר מזרעו, ומנו כל לובשי שק מזרעו.

ויתכן יאמר כי גם זו נמשכה אחר **השק** ההוא, וזהו **ותקח כו' את השק**, הוא הידוע מיעקב, ולא כמצערת עצמה כמוסרת דין על מי שעשה לה שלא כדין, כי אם **ותטהו לה** על **הצור**, תמים פעלו, שהצדיקה עליה את הדין, ומה שהצדיקה את הדין, הוא כי ראתה כי עד כה מטר לא נתך ארצה זה ג' שנים, ועתה נתך עליהם מים וזהו **מתחילת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים**, ומה שלבשה **שק** היה על אבדת צדיקים, כי מה שהועילה היא בשמירתה, הוא כי **ולא נתנה עוף השמים כו', ואת חית השדה לילה**. אך רמה או סרחון לא היה בהם בכל אותם הימים, כי זה יורה על צדקתם, ובכן ראוי ללבוש שק על חסרון.

יא ויגד לדוד את אשר-עשתה רצפה-בת-איה פלגש שאול.

ויגד לדוד גמילות חסדה יומם ולילה, נשא קל וחומר על עצמו, וילך לגמול חסד גם הוא.

יב וילך דוד ויקח את-עצמות שאול ואת-עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יבש גלעד אשר-גנבו אתם מרחב בית-שן אשר (תלום שם הפלשתים) (תלאום שמה פלשתים) ביום הכות פלשתים את-שאול בגלבע.

ומה שנאמר למעלה (שמואל א לא יב) שגנבוהו **מחומת בית שן**, אינו חולק לזה, כי היה בחלק מהחומה שלפני הרחוב, ומה שחסרו אל"ף ראש האותיות ממלת **תלאום**, הוא על כי תלאום בלי ראש כמפורש למעלה, ומה שהוסרה ה"א ממלת שמה, והמ"ם סתומה במקום

פתוחה, והה"א שחסרה מסוף מלת שמה, והיא ניתנה בראשית מלה שאחריה, כי במקום פלשתיים כתוב **הפלשתיים** והה"א בלי נקודה, לבל תקרא, הלא הוא לרמוז אשר שמו נפשם מנגד בסכנה, כי המקום ההוא היה סגור סביב לישראל כמ"ם סתומה, ולא כה"א שיש לה פתח וחלון.

אך לפלשתיים הייתה ה"א כי להם מקום פתוח הוא כאות מ"ם, ועל כן מ"ם שבמלת שמה סתומה, והה"א נטולה משם, והיא ניתנה בפלשתיים, ואמר **ביום הכות פלשתיים**, שהוא ביום שכרתו את ראשו בהר הגלבוע, ולא היה כי אם ביום ההוא, והלא טרם יתלום בבית שן הקיפו בהם בכל מקומות פלשתיים כמה ימים, אך יכוון מה שהעתקנו למעלה לשון **פרקי דר' אליעזר** שכשהלך דוד ליבש אחר שלשים שנה שנהרג שאול ויהונתן, מצאום שלא משלה בהם רמה, וזה ירמוז פה **וילך דוד ויקח את עצמות כו', ביום הכות**, כלומר בהייתם אשר היו **ביום הכות כו'**, כי לא משלה בהם רמה בשלשים שנה.

וזוהו **ביום הכות כו'**. כלומר כאילו ביום הכות היה זה, ויוליכוהו כך בכל שבט ושבט להספידו, כמו שאמרו ז"ל (פדר"א שם)

יד ויקברו את-עצמות-שאול ויהונתן בנו בארץ בנימין בצלע בקבר קיש אביו ויעשו כל אשר-צוה המלך ויעתר אלהים לארץ אחרי-כן.

מאי **ככל אשר צוה המלך**, שסיבב אותו בכל שבט ושבט, והיו מתאספים בכל מקום אנשים ונשים וטף וסופדים אותו, ואז **ויעתר אלוהים לארץ**.

פרק כב

א וידבר דוד לה' את-דברי השירה הזאת ביום-הציל ה' אתו מכף כל-אִבּוֹ ומכף שָׁאוּל. הנה יש ויש שינויים רבים בין השירה הזאת לאשר בספר תהלים (יח) כי שם נאמר **לעבד ה' לדוד** ופה נאמר **וידבר דוד לה'**, ועל דרך זה שינויים רבים. ויתכן כי בזה הנזכר שבפתח דבריו נמצא טעם דרך כלל אל כל השאר, והוא כי הנה על שנוי הנמצא במקצת מזמורים **נבוא אל העניין** והוא כי יש מזמור שאומר בו **מזמור לדוד**, ומזמור שמהפך ואומר **לדוד מזמור**, ואמרו חכמי האמת כי כשדוד היה מכין עצמו תחילה ואחר כך היה שפע רוח הקדש נשפע בו על הכנתו אומר **לדוד מזמור**, וכאשר היה הרצון האלוהי משפיע בו ומעירו, אומר **מזמור לדוד**. קרוב לעניין זה יתכן כי דוד על ההצלחות הגדולות אשר הצילו הוא יתברך, נתעורר מעצמו לדבר לה' את דברי השירה הזאת.

וזוהו **וידבר דוד לה'**, אך אחרי כן שערבה לה' שירתו זאת, שב מעצמו הוא יתברך להשפיע בו רוח הקדש, ויתן בפיו דברי השירה עצמה, וישנה לטוב לאיזו בחינה או תוספת, לפי סוד צירופי מאמרים. וזהו **למנצח לעבד ה' לדוד**, כי רוח ה' הקדוש נשבה בו, למה שהוא **עבד ה' לדוד**, לא כאמור שדבר דוד לה', כי אם שהיה למנצח מאתו יתברך להיותו עבד ה' לדוד, ואין ספק כי אשר שינה יתברך במה ששב והשפיע בו לטפויי אתא בשיח סוד ה', אשר בא להוסיף. כי לא לפסול הראשונים בא כי אם להוסיף, ושאלו ואלו טהורים אמרי נועם, והוסיף מדיליה נקודות הכסף כאשר יתבאר שם בס"ד.

ונבוא אל עניין הכתובים אמר כי עם היות כי רבו אויביו וצריזו בכל הגויים, שקול ככלם הוא **שואל**, ועל כן עם היותו מהראשונים הביאו בסוף כחותם על כלם, וזהו **ביום הציל ה' אותנו מכל אויביו**, כי זה שקול כהצלה **מכף שואל**, והטעם כמאמרם ז"ל (עיין **שומר טוב** תהלים ז יח) כי באומות לא היה מיצר כי אם שמא יהרג, אך **בשואל היה ירא שמא יהרג ושמא יהרוג**, בין על שואל כי משיח ה' הוא, בין על אשר עמו כי מישראל הם, ומה גם אם ביניהם היה אשר לא מלבו לרדוף את דוד, והיה אנוס על ידי שואל, כי מלחמת שואל היה לגוף פן יהרג, ולנפש פן יהרוג.

ועל זה החל ואמר:

ב ויאמר ה' סלעי ומצודתי ומפלטי-לי.

לומר הלא כאשר ה' **סלעי מהארי והדוב**, שגם שניהם הכתי בעזרתו יתברך, **ומצודתי בגלית, ומפלטי מהפלשתים**, בלכתי להביא מאתים ערלות אחרי מעשה גלית, הנה כל אלה שהיו מחיות ומגויים היה **לי** שהוא לגופי, כי לא היה כדבר מלחמה אל הנפש, וגם למעלה מזה עוד הוסיף הוא יתברך, שלא די שהיה מגן לגופי שלא יהרגוני גויים, כי אם גם היה מגדילני וממלטני בקרב ההצלות, והוא כי לא די היה לי מגן, כי אם גם משחני למלך על ישראל, כי קרה לו כאברהם שלא די שהצילו יתברך מארבעה מלכים, והכה אותם והפילם, ומה גם לאומר (**בר"ר** מג ב) שהוא ואליעזר בלבד הפילום, כי אם גם אז הומלך כמו שאמרו ז"ל (שם שם ה) כי אז הושוו כל העולם, ועשו לו בימה והושיבוהו בה, ואמרו לו אתה מלכנו אתה אלהינו, וזהו (בראשית יד יז) אל עמק שוה הוא עמק המלך, וגם כהונה נטל אז על ידי מעשה מלכי צדק.

וזוהו יאמר דוד הנה -

ג אֱלֹהֵי צוּרֵי אַחֲסָה-בֹּ מִגִּי וְקֶרֶן יִשְׁעֵי מִשְׁגְּבֵי וּמִנוֹסֵי מִשְׁעֵי מַחֲמֵס תִּשְׁעֵנִי:

הוא ה' אלוהי אברהם הנקרא **צור**, כדרך אומרו (ישעיה נא א) הביטו אל צור חוצבתם כו', **אחסה בו**, ועל ידי כן אירע לי כמוה, שהיה **מגני** וגם **קרן ישעי**, הוא **המלכות הנקרא קרן**,

כעניין מצמיח קרן לדוד, וכמוהו אין מספר, כי הוא קרן של ישע, כי מה שנמשח בקרן הוא עוזר לו ליושע, שהיה משיחה מאת ה', והוא מעין אברהם שנאמר בו (בראשית טו א) אנכי מגן לך, שהגין לו, והיה לו אז מלכות וגדולה, אך גדולה משתי אלה היה לי ניסתי משאול ולא קמתי עליו להורגו מההצלה ומהגויים, והמשחי למלך, כי בהם לא היה פחד רק לגוף אך לא לנפש.

אך כאשר נסתי משאול שאם הייתי הולך אצלו האם קצרה ידי להכותו נפש, ואדרבה הייתי בורח, והוא בהגיד לו יהונתן ביום החדש על ידי הנער, אך על זה אני אומר **משגבי ומנוסי**, כי **משגבי** היית בתת בלבי לנוס פן אהרוג ואשחית נפשי, והוא כי **מושיעי** תקרא במה **שמחמס תושיעני**, שהוא מעשות חמס, כי גדולה הצלת הנפש מלחטוא, מהצלת הגוף מליהרג, כלומר ועל כן שמתי הצלתי משאול כנגד ההצלה מכל אויבי.

וביאר הדבר מפורש ואמר:

ד מהלל אקרא ה' ומאיבי אנשע.

והוא בהזכיר עניין אליהו זכור לטוב, שאמר (ב"מ ה ב) כי אלו האבות היו מתפללים שלשתם יחד, לא היה בלתי נעשה שום דבר שיזכירו גם בלי שאלה, כי אם בג' ראשונות שאין אלא שבח והילול לה' בלבד טרם התחיל מאמצעות, ואמר שהיו שלשה כיוצא בהם בהאי עלמא, שהם רבי חייא ובניו, והעמידם רבנו הקדוש יחד, אמרו משיב הרוח ונשב זיקא, מוריד הגשם ואתא מיטרא, בקשו לומר מחיה מתים ורגש עלמא כו', הנה כי גדלה מעלתם שבהזכיר הילול יתברך בלבד מבלי ישאל, היה נענה, על דרך זה יאמר דוד **מהלל אקרא ה'**, שהוא בקרוא אותו יתברך מהלל, שהוא אומרי רב להושיע, מיד ומושיעי מאויבי, **ומאיבי אושע**.

ושיעור הכתובים לומר ראו נא מה בין מלחמת האויבים למלחמת ישראל היא מלחמת שאול, כי באויבי הם הגויים על שאין מלחמת יצר הרע באמצע, הוא נקל מאד, כי במ **מהלל אקרא ה'**, ומן **אויבי אושע** כמדובר, שעל ידי ההילול והשבח טרם אשאל אנצל מהם.

ה כי אפפני משברי-מות נחלי בליעל יבעתני.

אך **כי אפפני משברי מות** על ידי שאול, שבכל עת הייתי משבר ומקווה המוות על ידו בעיר ובבית להכות בו ובקיר, פעם בחוץ פעם ברחובות, אז במלחמתי **נחלי** ומכאובות **בליעל** הוא היצר הרע **יבעתוני**, באומרו אלי הבא להרגך השכם להורגו.

ו חבלי שאול סבני קדמי מקשי-מות.

ואז לעומתו **חבלי שאול** הוא גיהנם, **סבני** פן אהרוג משיח ה', או נקיים אשר אתו, ומשתי החלוקות קדמוני אל **חבלי שאול מקשי מות**, שמקדים לפני היצר סמוך **מוקשי מות**, באמור אלי למה תביט אל עונש הנפש בשאול שהוא לאחר מות, ולא תביט אל **מוקשי מות** שיש לך בעולם הזה, שעל ידי הניחך את שאול חי, יהיו לך **מוקשי מות** רבים תמיד, באופן שהיה יצרי מפתני להורגו, לולא ה' היה לי לשית בלבי לנוס מלפניו ולבלתי הורגו, ובכן מה רב טוב אשר עשה לי ה' על עניין שאול, מכל אשר עשה לי מאויבי, שזו מלחמת גוף ומלחמת נפש, וזו מלחמת גוף בלבד.

ולא עוד כי אם שהוסיף להיטיב לי בעניין שאול, **אחד**, כי לא הקדמתי תפלה לצרה כי אם **ז בצר-לי אקרא ה' ואל-אלהי אקרא וישמע מהיכלו קולי וישועתי באזניו:** **שנית**, כי לא בלבד שם הרחמים היה שומע לי. כי אם **ואל אלוהי** הוא מידת הדין **אקרא**, גם הוא כי לא הייתה מידת הדין מקטרגת כי אם **אל אלוהי** גם הוא **אקרא**, **וישמע ה' מהיכלו**, הוא **אלוהי** הוא מידת הדין הוא שכינה, שהוא **היכלו** של ה', מתוך **היכלו** הוא שם אלוהים, משם היה שומע לי, באחדות השתי מדות.

עוד שלישית, כי עם היות ששמע קולי **ושועתי** לפניו, עם כל זה תבוא **באזניו**, והוא עניין פסוק (תהלים כח ג) **תאות לבו נתת לו כו'**, שהוא משל לשני אוהבי המלך שכל אחד מבקש דבר מאת המלך והמלך יודע שאלת כל אחד, ולאחד מהם אמר שתוק כי כבר ידעתי שאלתך ואעשנה, ולאחר מניחו מדבר והוא שומע כל היוצא מפיו עד תומו. את מי משניהם אוהב המלך אז יותר, אין ספק כי הוא אשר ישמע דברי פיו עם יודעו שאלתו ובקשתו.

ועל זה אמר המשורר **תאות לבו נתת לו**, ועם כל זה **וארשת שפתיו בל מנעת סלה**, שלא אמרתי לו ידעתי שאלתך ובקשתך, כלך מדברותיך, וכמאמרנו כך על מקרא שכתוב (תהלים 10) **ברוך אלוהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי**, ועל פסוק (ישעיה סב כד) **טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע**, ועל דרך זה יאמר פה שעם היות כי **וישמע מהיכלו קולי** בקראי את שמו וגם **שועתי** גלויה לפניו, עם כל זה תבא **באזניו** ולא ימנע מלשומעה.

ח (וַתִּגְעַשׁ) [וַיִּתְּגַעַשׁ] וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְּגַעְשׁוּ כִּי-חָרָה לוֹ. הנה לא מצינו בימי דוד רעשה ותגעש הארץ, ודוחק הוא לומר שהוא משל וחידה, ומה גם שאם אומרו **ותגעש ותרעש** הוא משל, לא יצדק בסוף הפסוק ואפילו באמצעו, וכן כל שאר הפסוקים שאחריו משוללי הבנה וקשר, ואומרים דרשנו.

והנה רבותינו ז"ל במדרש (**מכילתא** יתרו בחדש ס פט)

אמרו על (פסוק י) **ויט שמים וירד**, שהוא במתן תורה, שהרכין הקדוש ברוך הוא השמים ושמי השמים העליונים, והציען על ראש ההר, ודבר עימהם מן השמים ע"כ.

על כן אמרתי כי טוב לבקש דרך יקושר עניינם ז"ל בפסוק שהוא עם הקודם והמאוחר, והוא לומר הלא אמרתי כי שמע יתברך **מהיכלו** למעלה **קולי**, ו**שועתי** היה לפניו עם היותי למטה בארץ, נמצא כי הוא יתברך למעלה בהיכלו, ואזניו מתפשטות למטה, ששומע למעלה, ו**שועתי באזניו** למטה, אמר אל יתמה איש על זה, כי הלא כל היסודות ועולם המלאכים יחד מתפעלים על ידו יתברך, אשר על השמים כבודו, ואין זה כי אם שהתפשטות כבודו בכל היא, כי הלא כאשר **ותגעש ותרעש הארץ** שהוא מיסוד הרוח המתחבא ביסוד עפר הארץ.

גם שאר השני יסודות שהם אש ומים. מתפעלים ומתרגזים, וזהו **מוסדות השמים** שהם אש ומים שהם יסודות **השמים ירגזו** גם הם. ומי יגיד זה הלא הוא כי כאשר **ויתגעשו** כאשר **חרה לו** יתברך שהוא בזמן הפיכת סדום, שאמרו רבותינו ז"ל (**בר"ר** מט ו) על פסוק (איוב ט ה) המעתיק הרים ולא ידעו כו' המרגיז ארץ ממקומה כו', כי כ"ב שנים קודם הפיכת סדום היה הקדוש ברוך הוא עושה רעשים בארץ בכל יום להתרות בהם ולא שבו, אז העתיק הרים בארץ והפכם והמטיר אש וגפרית מן השמים. וזה יאמר כאשר **ויתגעשו כי חרה לו**, שהוא בסדום כ"ב שנה.

ט עֲלֵה עֵשֶׂן בָּאֶפֶס וְאֵשׁ מִפִּי תֹאכַל גְּחָלִים בְּעֵרוֹ מִמֶּנּוּ.

אז כאשר לא שבו **עלה עשן באפו ואש מפיו** מלמעלה, שמעל לשמים המטיר אש וגפרית, **תאכל** דרך השמים כמטר לארץ, הנה כי מלמעלה מעל לשמים מהיכלו יתברך מפיו שלח אש עד לארץ, והתפעלו כל העולמות יחד, ואין זה כי אם שהוא יתברך בכל העולמות נמצא, עם שעיקר שכינה למעלה. ואם יאמר איש שאחר שכן הוא למה הוצרך יהיה **אש מפיו** מלמעלה לאכול את סדום בארץ, ולא המטיר מיסוד האש שמתחת השמים, לזה אמר **גחלים בערו**, שהוא כי רצה יתברך ללקות גם את שרי חמשת מלכי סדום ובנותיה, שהם רוחניים, שהוא מוכרח כי יפקוד על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה על האדמה, ועל כן הוצרך יהיה **אש מפיו** יתברך ולא מיסוד האש כי לא יתפעלו ממנה, וזהו **גחלים** שהם השרים שהם רוחניים, גחלי אש, **בערו** גם הם, על כן הוצרך תהיה האש **ממנו** יתברך ולא מן היסוד שמתחת לשמים.

ועוד ראה כי הנה כאשר אמרו ישראל בסיני רצוננו לראות את מלכנו, מה עשה הקדוש ברוך הוא, הרכין שמים ושמי השמים העליונים והציען על ראש ההר.

וזוה -

י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד וַעֲרַפֵּל תַּחַת רַגְלָיו.

וזו ראייה ברורה כי הוא יתברך בכל העולמות יחד, שעל כן עשה שיראו שמים ושמי השמים פתוחים לפנייהם להראותם, מה שאין כן אם לא היו רואים רק מציאות על ההר מתחת השמים, שיאמרו שאין זה אשר על השמים, הנה שראו שבתו יתברך יחד בכל העולמות.

ושמא יאמר איש מי יגיד שלא היה מלאך ולא אלוהי עולם ה', לזה אמר **וערפל תחת רגליו**, כי אילו היה מלאך לא היה **ערפל תחת רגליו**, אך זה יורה כי שם האלוהים כי ערפל חתולתו וכדרך אומרו (שמות כ יח) נגש אל הערפל אשר שם האלוהים, ואם יאמר איש אם כן ממוצא דבר הלא יצא עתק לומר, כי אם כן אמור מעתה, אולי הוא יתברך למעלה ולא למטה, אפילו התפשטות כבודו, שהרי הרכין שמים ושמי השמים וראוהו למעלה מכולם.

לזה אמר:

יֵא וְיָרֵכְבּ עַל-כְּרוֹב וְיַעֲף וְיֵרָא עַל-כְּנָפֵי-רוּחַ.

לומר הנה הוא יתברך נקרא **יושב הכרובים**, הרי שבכרוב אשר היה במשכן ובמקדש היה רוכב ושורה בו.

ושמא תאמר אם כן איך ראוהו שם למעלה מעל השמים ושמי שמים, לזה אמר **ויעף** שהוא כי לא היה כאדם שבמקום שהוא יושב שם, והוא, כי הוא יתברך הוא מעופף עד מקומו העליון כי שם עיקרו, אלא שמרחף בהתפשטותו למטה, נמצא בבחינה אחת רוכב ובבחינה אחרת מעופף, כי ההתפשטות בלבד הוא הרוכב, והוא מוכרח כי אין דבר יסבלנו כי אם הוא הסובל את הכל.

ואם יאמר איש אם כן איך בבואו אל הכרוב במשכן נראה לישראל, והיה בארץ, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **בשוחר טוב** וזו לשונם (לג א):

וירא העם וירונו. וכן הוא אומר וכל ישראל רואים ברדת האש כו', לכך נאמר בה', רנו צדיקים אין כתיב כאן, אלא בה', בזמן שהם רואים אותו, וכן אתה מוצא וירא ישראל את היד הגדולה, התחילו מרננים אז ישיר משה כו' ע"כ.

הרי שראו את אלוהי ישראל והיה בארץ, לזה אמר **וירא על כנפי רוח**, לומר אין בארץ רק התפשטות, ומה **שוירא** הוא **על כנפי רוח** הוא, על כנפי מלאכו ההולך עמו, כמו שאמרו ז"ל (שמות לב לד) על הנה מלאכי ילך לפניך אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שמלאך מטטרון שם ידוע כי שם השכינה, והוא הנקרא רוח, כדרך אומרו עושה מלאכיו רוחות, באופן שלא נראה על הכרוב ממש, כי אם **על כנפי רוח** שעל הכרוב, כי עיקר שכינה אינו שורה על דבר גשמי.

ומה שלא נראה כך בסיני אלא שהרכין שמים כו' הוא כמדובר, בל יאמרו כי מה שיראו **על כנפי רוח** פה, אינו אשר בשמים ממעל. והנה יש מקום יאמר איש, כי הלא מאשר אמרת

שראו בסיני, כי **ויט שמים וירד וערפל היה תחת רגליו**, מסך מבדיל בינו ובין העם והעולם, ולא ראו כי אם בעת שקרע הרקיעים, הנה מזה יוכל איש לדבר שאם כן אפוא מן הערפל וחוצה בכל העולם, אין דבר לא עיקר ולא התפשטות, כי הלא מסך מבדיל היה החשך והערפל ההוא, והוא הפך כל האמור.

יב וַיֵּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֵתָיו סְכֹת חֲשֶׁרֶת-מִים עֲבֵי שְׁחָקִים.

לזה אמר לא כן הוא חלילה, כי הלא גם **שוישת חשך** הוא הערפל למסך מבדיל, אל תוציא נפקותא, שמהחשך ולחוץ אין מציאות שכינה, כי אי אפשר כן, כי הלא **סביבתיו** של החשך היו **סוכות**, הן ענני כבוד, כדרך אומרו (ויקרא כג מג) כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, כי בעמדם בהר לקבל התורה בתחתית ההר אשר שם היה מסך הערפל, לא נתבטל מקום ומציאות הענני כבוד הנקראים סוכות ממקום חנייתן, אך אין ספק כי אין מקום פנוי מהתפשטות שכינה.

ועוד ראה כי הנה בהיות מסך **הערפל תחת רגליו**, היו בשמים שהרכין הוא יתברך **חשכת מים**, כמאמר דבורה ברוח הקדש, (שופטים ה ד) ה' בצאתך משעיר כו' גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים, וכן דוד הוא אומר (תהלים סח ח - י) אלוהים בצאתך לפני עמך כו' ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלוהים זה סיני כו' גשם נדבות תניף כו', הרי שהייתה **חשכת מים עבי שחקים**.

יג מִנֹּגַה נִגְדוּ בְּעֶרְו גַּחְלֵי-אֵשׁ.

ועם כל זה **מנוגה** הנמשך מאתו יתברך, אשר היה למעלה מן השחקים, כי הרכין שמים כו', מאותו ה**נוגה** שהיה **נגדו** יתברך **בערו גחלי אש**, שהיו כל העם רואים את הלפידים חוצה מהערפל, ואיך היו לפידים בוערים **מנוגה נגדו** יתברך, ולא היו **חשכת מים עבי שחקים** מפסיקים ומעכבים מלבער **גחלי אש** למטה מהשחקים, אלא ודאי כי אין ספק כי אין המסך ערפל מעכב מלהיות התפשטות שכינה ממנו ולחוץ, שעל כן התפשטות שכינה מלמעלה היה **מנוגה נגדו** בוער **גחלי אש**, כי אין דבר פנוי מהתפשטותו יתברך לעד.

יד יָרַעַם מִן-שָׁמַיִם ה' וְעִלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ.

כהתימו להכריח מאמרו איך בהציל יתברך אותו היה על ידי ששמע מהיכלו קולו ושועתו לפניו תבוא באזניו. שב עתה אל אופן הטובות וההטבות אשר הטיב עמו הוא מתחילה ועד סוף, והוא כי הפליא חסדו לו מימי קדם, ועודנו מחזיק להצילו תמיד, ועל הכל בעד נפשו, והוא כמאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (נ י) כי מאז הציל את לוט היה למען דוד העתיד לצאת מאחת מבנותיו ורחבעם מהשנית, באומרם כי זהו ואת שתי בנותיך הנמצאות כדרך אומרו מצאתי

דוד עבדי היכן מצאתיו בסדום, וזה יאמר הנה כאשר **וירעם מן שמים ה'** את האמורים בפסוק **ותגעש ותרעש כו', עלה עשן כו',** כי הרעים להתרות בהם, **ועליון יתן קולו.**

טו וישלח חצים ויפיצם ברק (ויהם) [ויהם].

וישלח חצים. הם המשחיתים את סדום באש וגפרית **ויפיצם, וברקים רב ויהם,** בלי יצאו מתחום העיר.

טז ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות תבל בגערת ה' מנשמת רוח אפו.

אז **ויראו אפיקי ים,** כמו שאמרו ז"ל **בבראשית רבה** שעל ידי גערת ה' יצאו מים רבים במישור שלפני סדום ונעשה ים, ואז **יגלו מוסדות תבל,** הוא אומרם ז"ל על פסוק (איוב כח ט) הפך משורש הרים, שעקר הקדוש ברוך הוא ההרים משורשם, והיפך היישוב למטה ושורשי ההרים למעלה, וזה יאמר **יגלו מוסדות תבל בגערת ה' כו',** שנגלו שורשיהם למעלה בהראות **אפיקי ים** בגבורת ה' כו', ואז בעת כל הרוגז פעלת רחמים ורחמת עלי.

יז ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים.

כי **ישלח ממרום יקחני,** כי שלח מיכאל ממרום יקחני בהציל את לוט, כמאמרם ז"ל (שם) מצאתי דוד עבדי היכן מצאתיו בסדום, ואחרי זאת **ימשני ממים רבים,** הוא את נחשון שהייתי עתיד לצאת ממנו, כאשר הובא (**בילקוט שמעוני** שמות רלד) מרבתינו ז"ל פרשת בשלח שבזכות נחשון שירד לנחשול של ים עד חוטמו, זכה דוד למלוך כי צעק ואמר הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש, ואז קרע הוא יתברך את הים, נמצא כי היה הקדוש ברוך הוא כמושך ומוציא את דוד מתוך המים הרבים ההם, וזהו **ימשני ממים רבים.**

ואחרי כן -

יח יצילני מאיבי עז משנאי כי אמצו ממני.

יצילני מאיבי עז, הוא גלית, ואחר כך **משנאי** כשאלו ודואג וסיעתם **כי אמצו ממני.**

ואחרי כן -

יט יקדמוני ביום אידי ויהי ה' משען לי.

יקדמוני ביום אידי שהייתי בורח ומסתתר בקעילה, ויקדמוני ויגידו לשאלו, כי בא דוד קעילה, כי אז (ש"א כג ז) ויאמר שאלו נכר אותו אלוהים בידי כי נסגר לבוא בעיר דלתיים ובריוח, ואז **ויהי ה' (ל) משען לי,** כי גלה אזני שיסגירוני בעלי קעילה.

ועל ידי כן -

כ ויצא למרחב אתי יחלצני כי-חפץ בי.

ויוציאני למרחב, חוץ ממקום סגור בדלתים ובריח, ואם יכלול באומרו **משונאי כי אמצו**, על הזיפים, יאמר **יקדמוני ביום אידי**, שקדמו ואמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו, שאז היה עניין המערה, כי שתי טובות עשה יתברך עמו, **אחד** שלא שלח ידו במשיח ה' בהיותו במערה, **שנית** שעד צאתו מן המערה לא נודע לשאול וחילו כי שם היו, כי היו סותמים פי המערה באבנים אין מספר, או ממתינים בפתח עד יצאו אחד אחד ויהרגוהו, או מציתין את פי המערה באש. **ועל הדבר הראשון אמר ויהי ה' משען לי** נגד יצרי ועמי האומרים להורגו, באומרם אלי הבא להורגך כו', **ויהי ה' משען לי** לבלתי עשוהו, **ועל השנית אמר ויוציאני למרחב** חוץ למערה, טרם יודע כי במצודת המערה הייתי, ולא שבצאתי למרחב אבטח בעצמי לינצל, כי אם **יחלצני**, ולא בצדקתי, **כי** אם על שחפץ **בי** מבלי היות לי זכות.

כי אם אומרו -

כא יגמלני ה' כצדקתי כבר ידי ישיב לי.

יגמלני ה' כצדקתי. שלא הרגתיו במערה בכרתי כנף מעילו, אז **כבור ידי** בצאתי אחריו וחוץ למערה לקרא לו, שהייתי יכול להכותו נפש מאחוריו, ולא נגעתיו אז בו ולא בכנף מעילו, שהיה בור ידי בעצם, כי לא אומר שבזכות זה הצילני במרחב, כי אין להחזיק לי טובה על זה.

כב כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי.

כי הנה מה ששמרתי **דרכי ה'**, להיות ארך אפים, ומה שלא **רשעתי** להורגו, **מאלוהי** הייתה זאת לי, שהיה משען לי להרחיקני מן החטא, ולא מצדקתי, על כן אמרתי כי מה ש**יחלצני** היה על **כי חפץ בי**.

ואם יאמר איש מה היה לי לבלתי עשות מה שהרשתה לי תורה, באומרו אם במחתרת כו' הבא להורגך השכם להורגו,

הלא הוא -

כג כי כל-(משפטו) [משפטיו] לנגדי וחקתי לא-אסור ממנה.

והוא כי הנה במצות ה' יש משפטים שהדעת מחייבן, ויש חוקים שלא ידע איש טעמן בלתי ה' לבדו, על כן נסתפקתי אם נושא זה שלי אשווה אותו למשפט, לומר הבא להורגך השכם להורגו, או אשוונו **לחוקותיו** שאין שכל אדם משיגו, כי קל דעות ה', הוא לבדו יודע למה הניחני ביד רודפי זה ימים רבים, אולי יש סיבה לתיקון נפשי שאני לא ידעתי, או לכפרת איזה עוון אשר נעלם ממני, או שאין לי מן השמים חיים, והרדיפה הזאת היא חילוף מות,

ורצונו יתברך הוא שאסבול ולא אנקם, על כן אמרתי **לא אסור ממנה**, הוא מצדקתי הנזכר אשר החזקתי בה לסבול, ובזכות אשר התנהגתי בתמימות שאפילו לא הרהרתי על כי לא מצאתי בי עוון, באמרי אולי האלוהים מצא כמדובר.

על כן עזרני ה'

כד וְאֵהִיָּה תָמִים לוֹ וְאַשְׁתַּמְרָה מֵעוֹנִי.

ואשתמרה מעוני, כי איזה עוון אשר אפשר היה לי אשר היה גורם אעשה זה גם כן כעניין עבירה גוררת עבירה, נשמרתי ממנה שלא חטאתי בזה לשלוח יד במשיח ה', ועם היות כי ה' היה לי ששמרני מלחטא.

עם כל זה -

כה וַיֵּשֶׁב ה' לִי כְצַדִּיקְתִּי כְּבָרִי לִנְגִיד עֵינָיו.

וישב ה' לי כצדקתי, שהוא כאילו הייתה צדקתי ממני, ולא ממנו יתברך, וכן **כבורי**, כאילו היה בורי מעצמי **לנגד עיניו**, עם היות כי הוא יתברך הרואה ויודע כי ממנו הוא בעצם, ולא ממני.

וטעם לדבר אומרת רוח הקדש,

כו עם-חֲסִיד תִּתְחַסֵּד עם-גִּבּוֹר תָּמִים תִּתְמַם.

עם חסיד ראוי הוא **תתחסד** גם אתה לגמול לו חסד, **עם תמים** הולך בתמימות עמך **תתמם** גם אתה, לבלתי הרע לו.

כז עם-נָבֵר תִּתְבָּר וְעם-עֶקֶשׁ תִּתְפַּל.

עם נבר שגם שרודפך לבו טהור ובפגעו בך לא יצר לך, גם אתה ראוי הוא **תתבר**, אך **עם עקש** כזה שאלמלא ראה שכרת כנף מעילו וחסת עליו, וכן לקחת החנית וצפחת המים מראשותיו, לא היה מניחך, **תתפל** גם אתה עמו, ובבואו להורגך היה לך להורגו.

ועוד היה לך טענה להורגו באמור

כח וְאַתָּה-עִם עֲנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינַיִךָ עַל-רַמִּים תִּשְׁפִּיל.

כי אתה **עם עני תושיע**, במה שתהרוג את שאול, כי תושיע העם עני שעמו מלחטא לרודפך חנם ומאבד נפשם, הם כת מהעם שעמו הבלתי חפצים במיתתך, והם כאנוסים אחר מלכם, **ועיניים** רמות כדואג ודומים לו כזיפים המרימים עיניהם עליך להורגך **תשפיל**, בהורגך את שאול, באופן שהיית עושה משפט ודין עמו שבא להורגך, והיית מושיע את עמו מלחטא בך, והיית משפיל רשעים, ועם כל זה שלא שמת לבך לכל זאת וסבלת, על כן גם ה' עם שהיה עמך לבלתי תחטא, העלה הוא יתברך עליך כאילו בצדקתך מעצמך עשית ולא מאתו יתברך.

כט-כי-אתה יירי ה' וה' יגיה חשכי.

אמר הנה האורה מִשָּׁל אל הניצוח והתועלת, והעדר חשך הוא משל אל סילוק הנזק, אמר כאשר **אתה נרי** מאיר ומטיב לי לנצח, הוא בשם ה' בעל הרחמים, בלי שיתוף דין, אך בהצטרף שם הדין, שהוא **וה'** הוא ובית דינו, אינו אלא **יגיה חשכי** שהוא סילוק הנזק.

ופירש ואמר:

ל כי בכה ארוץ גדוד באלהי אדלג-שור.

כי בכה שהוא בלי שתוף מידת הדין, **ארוץ גדוד**, כאשר רצתי לפני גדוד פלשתים אל גלית, דכתיב (ש"א יז מח) וירץ המערכה לקראת הפלשתי שהרגתיו, אך כאשר השם הנזכר הוא **ובאלוהי** שהוא הוא ובית דינו, אז **אדלג שור** לברוח ולהימלט בלבד בעד החלון על ידי מיכל, בשלוח שאול וישמרו את הבית להמיתו, שהוא סילוק היזק בלבד.

לא האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החסידים בו.

הנה כאשר נדר הוא יתברך המלכות לשאול, היה על ידי שם **אל שדי** שנאמר (בראשית לה יא) **ויאמר לו אלוהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלצין יצאו**, ואמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פב ד) שאומרו **ומלכים** הוא **שאול ואיש בשת** שיצאו מבנימין, שהוא הגוי הנזכר, שעל דרשה זו המליך אבנר את איש בשת.

ונבוא אל העניין

אמר דוד הנה מכלל דברי הוא, כי דחה הוא יתברך את שאול מלפניו.

וצריך לתת טעם לאלוהינו, לזה אמר **האל**, שהוא שם א-ל בעל החסד, שבשם זה נדר הוא יתברך מלכות שאול, הנה אין ספק כי **תמים** ושלם **דרכו** ולא ישוב ממנה, והנה לעומת זה **אמרת ה' צרופה**, כי ברור מילל, כמצרף כסף שהוגה סיגים מכסף, כי אמר ה' אל שמואל (ש"א טז א) **עד מתי אתה מתאבל אל שאול ואני מאסתיו ממלך על ישראל, מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי כו'**, ואומר (שם שם יב) **ויאמר ה' אל שמואל קום משחחו כי זה הוא**, ובכן יקשה כי נדחה מה שנידר בשם אל, לזה אמר מפני מה שנודר בשם ה' לזה אמר **מגן הוא לכל החסידים בו**, ועל כן אני שחסיתי בו וראיתי חרבות פלשתים עלי, והייתי מחבק ידי וידי גיבורי בל ישאו ידיהם נגדם, עד (ה כב) שמוע קול צעדה בראשי הבכאים, כמאמרו יתברך כי בו חסיתי, ומה גם לרבותינו ז"ל שאמרו (ילק"ש קמב) שבאמור עמו אליו הלא ימיתונו שהשיב להם מוטב נמות זכאים ולא עוברים על דבר ה', על כן הוא יתברך היה מגן לי, והוא מאמרם ז"ל במקומו (ש"א יג) **שְׁלֶמָה בחר הקדוש ברוך הוא בדוד**, כי שאול לא בטח בה' להמתין עד בא שמואל, שאמר לו **שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך** ולא חסה בה' יצילנו מפלשתים עד בא שמואל, על כן לא נמשך מלכותו.

וזה יתכן כיוון דוד פה בדברי השירה הזאת בכתוב הלזה, שאמר שעם **שהאל תמים דרכו** במלכות שאול, הייתה לעומתו **אמרת ה' צרופה** להמליך את דוד, ולמאוס במלכות שאול, כי **מגן הוא לכל החוסים בו** כמדובר.

ושמא תאמר שעדיין יקשה איך נתבטל חסד אל משאול, אחר כי **האל תמים דרכו**.

לזה אמר:

לב כי מי-אל מבלעדי ה' ומי צור מבלעדי אלהינו.

לומר כי יש **אל** סתם, ויש **אל** מבחינת **שדי**, אמר הנה חלילה חלילה מפירוד בין איכות השמות, כי מי מבחינות **אל מבלעדי ה'**, כלומר כי כאשר נאמר ליעקב בשם אל מלכות שאול, לא היה מבלעדי ה', שהיה עתיד להמליך את דוד תחתיו, כלומר כי מאז לא הומלך רק עד זמן דוד בלבד, ואמת הדבר כי על כן לא נמשח בקרן אלא בכך, ולא בשמן המשחה, כי אם בשמן אפרסמון, שלא היה לעולם, כמאמרם ז"ל כי הנמשח בקרן ובשמן המשחה הוא מתקיים, כמו שאמרו ז"ל (מגילה יד ב) **רמה קרני** ולא רמה פכי.

ושמא תאמר הלא עם שם **אל** יהיה שם **שדי**, כי כך נאמר (עיין בראשית לה יא) **ויאמר אלוהים אל יעקב אני אל שדי**.

והנה **שדי** הוא **צור** שודד את הנגדיים, כמאמרנו (שמות בתחילת פר' וארא) על הבטחתו יתברך לאבות על נחלת הארץ **באל שדי**, שהוא חסד לישראל ושידוד לכנעניים יושביה, כך השם **שדי** ראוי יהיה לשדד אויבי שאול, המקבל חסד האל, ואיך לא שווה לשאול נגד דוד שכנגדו, לזה אמר **ומי צור מבלעדי אלהינו**, לומר כי **אלוהינו** אלוהי משפט הוא, ואין **צור שדי** מבלעדי המשפט, כלומר כי על כן בהיות המשפט עוזר לדוד, לא ינגדו הצור, כי לא נידר לו חוזק השם ההוא, אם לא בדיון המתייחס לשם אלוהינו.

לג האל מעוזי חיל ויתר תמים (דרכו) [דרכי].

אחרי אומרו כי שם **אל ושדי ואלוהים** עם שלכל אחד בחינה נפרדת מהאחר, כולם אחדים נכללים זה בזה, בא עתה ואמר גדולה מזו, כי הנה הוא היה עושה שתי פעולות הפכיות, אחד באומות שהיה מתאזר חיל נגד האומות, ורפיון ידיים ותמימות נגד שאול ואנשיו, ובכן היה משבח לה' על הגויים שמסר בידו, ועל שאול, על שתי בחינות:

א' על שהציל אותו מיד שאול.

ב' על שזיכהו להתאפק מלהכות בשאול,

ובאשר ה' אתו אמר עתה שבח לה', כי השם אשר היה מעוזו נגד האומות, השם ההוא בעצמו היה נותן לו תמימות וסבלנות לבלתי הרוג לבוא להורגו הוא שאול, שהם שני הפכים

בשם אחד, וזהו **האל** שהוא **מעוזי חיל**, הוא היה מתיר עוזי, ומרפא ידי להיות **תמים דרכי**, וזה בין ברגלי בין בידיו. ברגלי כי הנה היה יתברך -

לד משנה (רגליו) [רגלי] כאילות ועל במתי יעמידני.

משנה רגלי כאילות לרדוף אויבי, אך זה באומות, אמנם **ועל במותי**, שהמלחמה בגבולי שהוא עם ישראל, בבמותי **יעמידני** ויציבני ולא יניחני לרדוף, כמכביד רגלי, לבלתי אחטא להצר את ישראל.

וכן בידיו כי -

לה מלמד ידי למלחמה ונחת קשת-נחושה זרעתי.

מלמד ידי למלחמה על אויבי, שהם האומות **בבמותי** הנזכר, לא כן כי אם מכביד יתברך **קשתי** בידיו **וזרועותי**, כמכניע זרועותי, כאילו הקשת היא נחושה, וקשה לימתח בהן, למען אמנע מלהצר את ישראל, וזהו **ונחת קשת נחושה זרעתי**.

לו ותתן-לי מגן ישעך וענתך תרבני.

הנה על פסוק (בראשית טו א) וירד העיט על הפגרים כו' אמרו רבותינו ז"ל כי בקש דוד לכלות את כל האומות כאחד, וזהו וירד העיט הוא דוד, על הפגרים הם האומות סביב א"י, שהראה הוא יתברך לאברהם בפגרי הבתרים, שהם משל אל האומות, כנודע מרבותינו ז"ל וישב אותם אברם שמנעו אברהם, ויהיה העניין במה שאברהם מכרנו לגלויות תחת גיהנום, נמנע מלעשות הוא יתברך רצון דוד, למען ישעבדו המלכויות את ישראל, וראוי לדעת היכן מצינו שבקש דוד לכלות את האומות סביב א"י, ואחשבה כי הנה הוא בפסוקים הללו, והוא כי הנה הוא יתברך נדר לדוד, כי זולת ממלכתו בחייו עוד יוסיף לו לעתיד, כי הוא יגדל עד מאד (תהלים עח), **וירד מים עד ים ומנהר כו', לפניו יכרעו כו', מלכי תרשיש כו'**, כי הוא דוד הוא מלך המשיח כנודע.

ואז יכניע ויאבד את כל שונאי ה', כדרך אומרו (שם ב ח) **שאל ממני ואתנה גוים נחלתך כו' תרועם כו'**, והנה בכמה מקומות מצינו כי המשכון הגדול שיש לנו ליושע הוא, כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא היא ישועתן של ישראל, כי לא יטוש ה' את שכינתו בגלות, וזה יתקיים לימות משיחנו, כי יום נקם יהיה על ידו, ובזה יאמר כי אמר דוד מעתה לפניו יתברך, הנה **ותתן לי לעתיד מגן ישעך**, כלומר כי **המגן** שנתת לי להיות בטוח התשועה הוא **ישעך**, כי ישועתך הוא משכון ומגן לי, כי בו אבטח ליושע, **וענותך תרבני**, או שתהיה התשועה על ידי שאני מלך המשיח, והנה אחת שאלתי מאתך ה', והיא כי למה אצעד עתה פסיעה אחת במלכותי זה, ולעתיד פסיעה אחרת על ראשי אויבי.

לז תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי.

תרחיב צעדי זאת שהתחלתי לפסוע על קצת אומות, תרחיבנה שתהיה פסיעתי זאת רחבה עליהם שיהיו **תחתני**, אלו שנתת תחתני עתה, עם העתידים להיות באחרונה, אחר שעודני בכחי **ולא מעדו קרסולי**.

וביאור הדבר הוא כי מעתה -

לח ארדפה איבי ואשמידם ולא אשוב עד-כלתם.

ולמה ישאר הדבר עד סוף הדורות, ואל תאמר נא אלוהי מי אמר אלי שאין זה רצוני,

לט ואכלם ואמחצם ולא יקומון ויפלו תחת רגלי.

הלא הוא כי כבר היו כולם אז מחוצים **ולא יקומון**, או לפחות היו כולם נופלים **תחת רגלי**, ומאשר לא היה כך נראה שאינו רצונך.

מ ותזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתני.

אמר הנה שאלתי מאתך, שמה שאתה עתיד לעשות בסוף לתת נקמת ה' בגויים על ידי, כי הוא דוד הוא משיח, תעשה לי מעתה, שארדוף **אויבי ולא אשוב עד כלותם**, אל נא תחשבני למקשה לשאול, כי הלא שלש חלוקות הם:
א. הקמים עלי להלחם בי.

ב. הנקראים אויבים בעלי איבה עם ישראל, המעותדים להלחם בישראל לעת מצוא.

ג. אשר אינם מגדר אויבים, רק שיש להם שנאה מה הנקראים משנאים,

אמר דוד הנה משלש אלה איני צריך לשאול ממך רק אחת מהנה, באופן שאין שאלתי גדולה, וזהו אומרו **ותאזרני חיל כו'**, והוא לומר הנה על הקמים עלי מאליהם איני צריך לשאול, כי הלא מאשר אזרתי חיל למלחמה ידעתי כי **תכריע קמי תחתני** שהיא **החלוקה הראשונה**.

וגם החלוקה השנית הנקראים אויבים גם כן איני צריך לשאול עליהם, כי הלא -

מא ואיבי תתה לי עורף משנאי ואצמיתם.

ואויבי כבר נתת **לי עורף**, מאז נכתב בתורה (בראשית מח ט) 'דרך בעורף אויבך, באופן כי נתונים המה לי מאז,

ואם כן לא נשאר לי לשאול מאתך, כי אם **החלוקה השלישית** והיא **ומשנאי אצמיתם**, כלומר ולכן אל תמנע ממני שאלת ארדוף **אויבי כו'**, כי אין השאלה רק על השליש בלבד, להצמית את **משנאי**.

ושמא תאמר אולי יקראו אל ה' ויענם, על כי עדיין לא נתמלאה סאתם.

הנה גם אין להם סעד מזה, כי הלא לא יקראו אל ה' מתחילה כמאמינים בו יתברך בעצם, כי אם אחר -

מב יִשְׁעוּ וְאִין מוֹשִׁיעַ אֶל-ה' וְלֹא-עֲנֵם.

שישעו ואין מושיע שהוא את אלוהיהם, ויראו כי **אין מושיע** אז יבואו וישעו **אל ה'**, ועל כן **ולא ענם**, כי כל כך הוא ודאי שלא יענם, אחר שהחלו באלוהיהם, שאני אומר **ולא ענם**, כאילו הוא דבר שכבר עבר, ובמה שאמרתי ובקשתי להפילם עתה, אני בוחר בזה גם שיהיה עלי לטורח, כי הנה לעתיד יהיה לי נקל להפיל את כולם כמו רגע, כי בשררותם עד הזמן ההוא תיבש לחות איזו טובה שיש להם, ויהיו לפני קלים לאבדם, כי אני אבן די לא בידין, ויהיו לפני כעור מן אדרי קיט וישא יתהון רוחא, שרוח תשאם ויאבדו מן העולם בלי עמל, אך עתה אין כח לכל זה שרוח ישאם ולא יראו בעולם ואצטרך לטרוח להמיתם ויהיו שטוחים על פני הארץ.

וזוהו -

מג וְאַשְׁחֶקֶם כַּעֲפֶר-אֶרֶץ כְּטִיט-חוּצוֹת אֲדָקָם אֲרָקָם.

לומר הנני עתיד **שאשחקם כעפר ארץ** לעתיד לבוא, שהוא כעפר יבש שרוח ישאם, ועתה תראה כי **כטיט חוצות** שיש בו לחות מים, כך **אדיקם ארקעם**, שטוחים על פני חוצות, ואיני חש מתאות אבד את הרשעים הללו.

מד וְתַפְלֹטְנִי מְרִיבִי עַמִּי תִשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עִם לֹא-יִדְעֵתִי יַעֲבֹדֵנִי.

הלא שאלתי, כי מה שייעדת לי לעתיד להיות כל הגויים תחת רגלי תעשה מעתה, והלא תאמר איך תשתרר מעתה על הגויים ועל הממלכות כאשר ייעדתי לך, ואתנה גויים נחלתך כו', ואומר **וירד מים עד ים כו', לפניו יכרעו כו', מלכי תרשיש כו', וישתחוו לו כו'**, איך יתקיים זה, אם אכלה את כל הגויים, ועוד כי לו יונח שיהיו מקצווי ארץ, הלא קל וחומר הדברים, אם נמצאו בעמי ישראל מריבים ומנגדים רבים בלתי סרים אל משמعتי, איך יהיו נשמעים לי אומות זרים אשר לא ידעוני.

לזה אני אומר כי הנה **ותפלטני מריבי עמי**, שלא יכלו לי, כי בהם הוצרכתי לפלטני, כי כל ישראל מחזיקים עצמם לגדולים כמוני או יותר, אך לא כן האומות, כי אדרבה תשמרני להיות לראש גויים, כי נהפוך הוא כי עם בני ישראל אשר ידעוני ונתגדלתי עימהם מריבים עלי, כי ההתערבות רב מביא בזוי, אך עם לא ידעתי הן הם אשר יעבדוני, שהם מאפסי הארץ שאינם מהגויים האלה, אשר תמיד היו מ"ה שונאי ישראל, וכל כך יחפצו בי לעבדני, שיאמרו שאינם בני נכר.

וזוהו -

מה בְּנֵי נֹכַר יִתְכַחֲשׁוּ-לִי לְשִׁמוּעַ אֶזְנָן יִשְׁמְעוּ לִי.

בני נכר יתכחשו לי, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **במסכת סופרים**, כי בני הפלגשים אשר לאברהם, שם טומאה מסר להם, וישלחם למרחקי ארץ, והסגירם תוך חומה, והשביעם שלא יצאו משם עד בא משיח לישראל, כי אז יצאו לעובדם, כי אמר להם כי כל אויבי ה' העתידים לשעבד את ישראל יאבדו, ועל כן הם שלא ישעבדו בהם יהיו לפליטה לשרת את ישראל, ובזה יאמר כי בני נכר אשר לא בני אברהם המה יתכחשו לו, לומר כי אינם בני נכר, כי אם בני הפלגשים אשר לאברהם, ולא כן הוא, כי אם לשמוע אוזן, שכדי לשמוע אוזנם את דבר ה' ותורתו ממני, ישמעו לי, והוא מאמר הכתוב (ישעיה ב ג) והלכו גויים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוהי יעקב ויורנו מדרכיו כו', כי מציון תצא תורה כו' ולשמע אוזן, ואינם מבני אברהם הבאים לשרת את ישראל, כי אם משאר עמים.

ועל ששיקרו אותם

מו בני נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם.

בני נכר, על כן **יבולו**, ו**יחגרו** כשק, ויזדרזו לבוא אלינו לשרתנו, **ממסגרותם**, הם בני הפלגשים אשר לאברהם, שיצאו ממסגרותיהם אשר סיגרום אברהם אביהם, ולא שאר עמים, והם לא ידעתי יעבדוני, כי בשמעם מה שאתה נותן לי מעתה, מה שאתה עתיד לתת לעתיד להנקם מאויבי ה', ולהמשילני באשר לא שעבדו בי, עתה היו יוצאים מהסגרם, כשמעם הצלחתי העתידה לי בהיותי מלך המשיח.

והוא כאשר באו בימי שלמה שחשבו שהיה הוא מלך המשיח, כמו שאמרו ז"ל (ב"ב טו ב) אל תקרי מלכת שבא, אלא מלכות שבא שהם בני הפלגשים, ומה גם עתה אם היה דוד מעתה מלך המשיח, שיחגרו ממסגרותיהם כאשר עשו בימי שלמה, אלא שחזרו בידעם כי לא היה הוא המשיח, ומה שאני מבקש למהר את הקץ מעתה, אינו להיותי מסתפק שיהיה כן לעתיד חלילה, או שאסתפק אם ישוב מאשר דבר לי למרחוק לעשות התשועה על ידי שמא יגרום החטא.

כי הלא על האחד אני אומר:

מז חיה וברוך צורי ויִרְם אֱלֹהֵי צור ישעי.

חי ה' כלומר כי כאשר הוא קיים כן מאמרו יתברך קיים כי אין בו יתברך שינוי, ואשר דבר לי למרחוק שיהיה על ידי, גם מזה לא אירא, כי הנה גם כן **וברוך צורי**, שיחזיקני לבל אמוט בינתיים, אלא שמה שאני ממהר הוא כדי **שירום אלוהי צור ישעי**, והוא כי לעתיד נתרומם אנו בישיע אלוהים, כי השכינה כביכול בגלות, ועל ידי צאתה על פי דרכו נושע כמאמר ז"ל בכמה מקומות, מצינו כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתם של ישראל כו', וכדאי בזיון חלילה בדבר, שתהיה שכינה בגלות בינתיים, ויותר טוב הוא שיתהפך טרם תהיה שכינה

בגלות כלל, שיושיעני **וירום** הוא יתברך **בישעי**, שתגלה גדולתו **וירום** הוא **בישעי**, ולא שארומם בישעו.

מח האל הנותן נקמת לי ומריד עמים תחתני.

האם תאמר נא אלוהי, באיזה זכות תבקש למהר את הקץ, והלא כמה אויבים יהיה לך בישראל, והיא שנאת חנם, וגם קמים עליך להורגך שאול ושריו, וגם תראה חמס וריב בעיר כדואג ודומה לו, כי עליך יחשבו רעה לחמוס ולהצר, ובאיזה זכות תמהר את הקץ, הנה אין זה עיכוב, כי אין זה רק על בלתי ראותם גדולתי, אך בראות שאתה **האל הנותן נקמות** העתידות לי, וידבר **עמים תחתני**.

אז -

מט ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני מאיש חמסים תצילני.

מפלטי **מאויבי**, אף **מן קמי**, הם שאול ושריו תרוממני, ועל ידי כן גם **מאיש חמס תצילני**, כי בראות כן ישוב מן החמס ויתוקן הכל.

נ על-כן אודך ה' בגוים ולשמך אַזמרה.

על כן בעשותך כך שתמהר את הקץ מעתה, ימשך **שאודך בגוים ה'**, כי טרם התשועה אין לנו פה להלל בפני הגוים את ה' אלוהינו, כי אדרבה יאמרו לנו איה אלוהיך ועוד כי **ולשמך** הנזכר **אזמרה**, ולא נאמר הללויה, כי אם את השם שלם, כי מה שיד על כס יה, שנשבע שאין השם שלם עד נקמת עמלק, עתה ינקם מיד, **ולשמך שלם אזמרה**, ולא את שם יה לבדו.

ועוד כי הלא השם הנזכר, הוא -

נא (מגדיל) [מגדול] ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד-עולם.

מגדול ישועות מלכו, הוא מלך המשיח, כדרך אומרו (תהלים ו ט) ואני נסכתי מלכי על ציון כו', ה' אמר אלי בני אתה כו', שאל ממני כו', שאמרו רבותינו ז"ל (מכה נב א ועוד) שמדבר על מלך המשיח שהוא יתברך יהיה לו **מגדול ישועות**, להושיעו ממלחמות כל האומות, ולמה נחלה להירפא אז שאחרי מלכותי תפסק בשני חרבנות וגלויות, ואחר כך תושיע את מלך המשיח מכל האומות, וטוב טוב הוא המשיך הטובה מעתה, כי תתן כל המלכויות עתה בידי, ולא יהיה הפסק, כי אם תהיה **עושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם**, בלי הפסק בינתיים.

והוא מה שכתבנו שאמרו רבותינו ז"ל על וירד העיט על הפגרים שהוא כי בקש דוד לכלות את כל האומות אלא שלא הניחו אברהם, זהו וישב אותם אברהם, שתהיה הכוונה שעל ידי מה שאברהם מכרנו למלכויות נמנע הדבר, כי אם היה דוד מכלה כל האומות, איך היה שעבוד

הד' מלכויות שייעד הוא יתברך על ידי אברהם, שהם (בר"ר מד יז) **אימה חשיכה גדולה כו'**,
אימה זו בבל,
חשיכה זו מדי,
גדולה זו יון,
נופלת עליו זו עמלק,
 במקום (שם כא) **תנור עשן ולפיד אש** שהוא גיהנום, כי על כן מנע הוא יתברך את דוד מבוא
 בדמי כל האומות.

פרק כג

א ואלה דברי דוד האחרונים

נאם דוד בן-ישי ונאם הגבר הקם על משיח אלהי יעקב ונעים זמרות ישראל.

הנה לרבותינו ז"ל (מו"ק טז ב) דברי השירה היו ראשונים, ואלה היו אחרונים, ויתכן שאמר
ואלה דברי דוד האחרונים אשר נזכר, לא היה שנתחדשו לו בסוף ימיו, כי אם שדבר ופרסם
 אותם באחרונה, אך בכל אחד מפרטי זמניו היה דברו מרגלא בפומיה כך, וזהו **ואלה דברי**
דוד אשר תראה שהם **האחרונים**, הנה הן הם **נאם דוד** בזמן שלא היה לו תואר אחר רק
 הקרא **בן ישי**, והוא עצמו היה **נאם הגבר**, כאשר הוקם על, שהיה **משיח אלוהי יעקב**, אשר
 התנבא יעקב עליו, באומרו (בראשית מט ט) גור אריה יהודה שדיבר על מלכותו, כמו שכתב
 המתרגם על הפסוק ההוא הנזכר, **ונעים זמירות ישראל**, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל
 (בר"ר סח יא) על פסוק (תהלים כב ד) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל.

מה היה עושה יעקב בהיותו בבית לבן, היה קורא ספר תהלים, ולפי זה היה כי שרתה על
 יעקב רוח הקדש לדעת כל אשר היה עתיד דוד לזמר ברוח הקדש, וזהו **ונעים**, שהגיע דוד
 להיות **נעים** ונאות של **זמירות ישראל** סבא, שהוא, בהגיע אל התבסמות השלמות בסוף ימיו,
 שהיה אז **נעים זמירות של ישראל**, שהיה אומר בבית לבן, וכוונת כללות העניין אחשבה
 שהוא נמשך אל מאמרו בסוף השירה, שסיים כאשר כתבנו ששאל מאת ה' כי מה שעתיד
 הוא יתברך לעשות על ידו באחרונה כאשר הוא יהיה מלך המשיח, והוא מאמר ז"ל בקש דוד
 לכלות את כל האומות הם הנמשלים בבתרים שביתר אברם, וזהו וירד העיט הוא דוד על
 הפגרים אלא שלא הניחו אברהם.

וזהו וישב אותם אברם כמפורש למעלה, שעל שאברהם מכרנו לגליות הוצרך להניחם, כי טוב
 לנו שעבוד מגיהנום, ושאלה זאת שיכלה את כל האומות מ"ה וימשול בעולם, אמר בסוף

השירה (כב לח) ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם, וסיים שאלתו באומרו (שם נא) **מגדול ישועות מלכו ועושה חסד כו'**, שהוא שיהיה החסד מעתה נמשך בלי הפסק **לדוד ולזרעו עד עולם**, והלא ראוי לדעת מה הייתה תשובתו יתברך על זאת, על כן החל ואמר, **ואלה דברי דוד האחרונים**, שדבר אותם בפרסום אחר דברי השירה הנאמרים. וזהו **ואלה** מוסיף על הראשונים, ואמר כי גם שדברם באחרונה, **נאם דוד** היו, מאז היה **דוד בן ישי**, שעדיין לא הגיע למלכות עד הסוף, שהיה **נעים זמירות** כמדובר.

ולהיות כי בדברים האלה אשר יאמר יש מעלה ותפארת גדולה לדוד, אמר הנה לא ליוהרא תתייחס לי, כי לא מלבי אני אומרם, כי אם –

ב רוח ה' דבר-בי ומלתו על-לשוני.

והוא כי ידוע מה בין נבואה ורוח הקדש, כי הנבואה הם דברי ה' אשר ישמיע לאוזני הנביא מאתו יתברך, והרוח הקדש מה גם אשר היה לדוד היה **שרוח ה'** המדבר הוא בפיו ובשפתיו של דוד, נמצא כי היה דוד כלי שבו הייתה **רוח ה'** מדבר, וזהו **רוח ה' דבר בי**, כי **בי** היה הרוח מדבר, שהייתי אני הפה לדבר ולא שהיו הדברים מתחדשים מהרוח הנזכר, כי אם **ומלתו** של השם הנזכר היה **על לשוני**, כי **רוח ה'** היה **דובר בי**, מלתו של השם הנזכר היה הרוח מדברו על ידי, נמצא כי אם אדבר דברי גדולתי, לא ליוהרא תתייחס, כי מאת ה' הוא ואלה הם הדברים.

ג אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים.

לומר הנה ספר תהלים היה קורא יעקב שאמרם לו אלוהיו יתברך, שעל כן נקרא **אלוהי ישראל**, כי אלוהיו הוא, ומראש הספר (תהלים ב) אשר אמר לו אלוהיו הוא **ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי**, שהוא מלך המשיח הוא דוד, ואומר שהוא ימשול על האדם, כאמרו **שאל ממני ואתנה גוים נחלתך כו'**, **תרועם כו'**, וזהו אומרו **אמר אלוהי ישראל. לי דבר**, שהוא מה **שאמר אלוהי ישראל**, בשבילי **דבר**, ומה הוא הדבר שדבר עלי, הוא לומר **צור ישראל מושל באדם**, שאני צור ישראל מושל באדם, הוא כל מין האנושי, שהוא עניין **ואני נסכתי מלכי כו'**, כמדובר, ולא חס ושלום שתתייחס הממשלה על האדם לי. כי לו יתברך הממשלה לבדו, כי אם מה **שצדיק מושל**, אינו הוא מצד עצמו כי אדם הוא, כי אם **יראת אלהים**, שבו היא המושלת, אלא שמתייחס אל האיש להיות היראת אלהים בו.

וזה **הצור ישראל שמושל באדם** שהוא דוד -

ד וכאור בקר יזרח-שמש בקר לא עבות מנגה ממטר דשא מארץ.

שהוא כהגיע **אור בקר**, שהוא כתום הגלות האחרון, כי אז כלה הלילה ומתחיל היום, כמאמרם ז"ל (חגיגה יב ב) על פסוק (תהלים מב ט) **יומם יצוה ה' חסדו**, שהוא לעתיד לבוא

על שבילילה שהוא בזמן הזה הנקרא **לילה שירה עמי**, ולמה לא תהיה **זריחת שמשו** מעתה, כאשר שאל מאתך לכלות אויבך מעתה, ולהשתרר בעולם, כאשר יעשה לעתיד אחר שהוא רצוי לפניו יתברך, לזה אמר **בקר לא עבות**, לומר כי אז בזמן ההוא יהיה **בקר לא עבות**, שהוא משולל עביות, שלא יהיה כבקר הטבעי הבא עם עבות עלות השחר, כלומר כי אז לא יהיה עביות עונות בדור ההוא, מה שאין כן עתה בזמן הזה, שעל כן צריך גיהנום או שעבוד מלכויות, ולכן אי אפשר לכלות בימי דוד את האומות כמדובר למעלה, על וישב אותם אברם, שלא הניח את דוד לכלות את האומות למען ישתעבדו בהם ישראל, שאז יהיה אור כשרון ישראל כל כך שאין צריך לומר שלא יעצר השמים, כי אם שלא יצטרך זמן להוציא **דשא מארץ**, כי אם מיד בהמטיר על הארץ מיד יצא **דשא מארץ**, שהוא כי יהי פסת בר בארץ.

והוא מה שאמרו ז"ל (שבת לז) עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות יפיפיות שאינו על ידי זריעת חטין שאם כן גם היו יוצאין חטין, אך הוא כשאר צמח האדמה היוצא מארץ בלי זריעה, וזהו **מנוגה כו'** כי מנוגה הוא אור הבקר, מזכות הדור ממטר בלבד בלי זריעה, יצא **דשא מארץ**, מה שאין כן בדורות אלו בטרם הבקר ההוא.

ואם יאמר איש הלא זה הוא על כללות הדור, אך על בית דוד עצמו שהוא זרעו שאחריו עד העתיד, למה יפסק מלכותם על אשמותם, אחר שהוא יתברך כרת אתו ברית עולם, והוא מאמר הכתוב (תהלים קלב יא - יב) **נשבע ה' לדוד אמת כו' מפרי בטן כו', אם ישמרו בניך בריתי כו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך**, שהוא כי ברית אשר כרת ה' עמו, הייתה כי בניו שאחריו בין יכשר בין לא יכשר ימלוך, אך ממנו והלאה תלוי בצדקתם אם ישמרו כו', דווקא, והלא כמו זר נחשב אחרי שכל כך הוא חשוב לפניו יתברך, למה **כאור בקר** העתיד **יזרח שמשו**, שהוא חשך לילו בדורות אלו, ולמה יעריב שמשו עתה, להאיר אז בבקר, ולא יתמיד אורו מעתה, במציאות מלכות, גם שלא יכלה כל האומות וישתרר על העולם כולו עד העתיד.

לזה אמר דעו -

ה כִּי-לֹא-כֵן בֵּיתִי עִם-אֵל כִּי-בְרִית עוֹלָם שָׁם לִי עֲרוּכָה בְּכָל וְשִׁמְרָה כִּי-כָל-יִשְׁעִי וְכָל-חֲפֹץ כִּי-לֹא יִצְמִיחַ.

כי מה שלא **כן** כמוני, **ביתי** הוא זרעי **עם אל**, הוא **כי ברית עולם שם לי** בעצמי, ולא לזרעי, ולא שתתחיל הברית ההיא מעתה, כי אם שהיא **ערוכה בכל ושמורה** לי לעתיד, והטעם **שביתי** הוא זרעי **לא** יהיה לו **כן**, הוא על **כי כל ישעי וכל חפץ** הוא **כי** בתי הנזכר **לא יצמיח**, שלא יצמיח קרנו עד לעתיד, למען ינוכו אשמותם בזמן הדורות הללו, ויהיו זכאים לימות המשיח, שאז זמן תהילה וגדולה לכללות ישראל, ואם יאמר איש למה תחפוץ בהעדר צמיחת

קרן זרעך עד העתיד, אשר הוא גם שיהיו כשרים למען נכות מיעוט אשמותם, והלא נגד עינינו כמה רשעים בהצלחות גדולות כל ימיהם, לזה אמר אל יקנא לבך בחטאים.

כי הנה -

וּבְלִיעַל קְקוֹץ מִנְד כָּלֵהם כִּי-לֹא בִיד יִקְחוּ.

ובליעל אשר תראו שיצמיחו, הוא כי הלא **קקוץ מונד כולהם, כקוץ מונד** וקצוץ משורשו כולם, שהוא כי עוונותם הם מבדילים בינם לבין אלוהיהם, הוא אלוהים חיים, שעל כן בחייהם קרויים מתים, כי אחר שרובם עונות הם, כמי שנחתכו רוב סימניו ונחתכה נפשם משורשה כנודע, וזהו **קקוץ מונד כלהם**, ועל כן אל תתמה על הצלחתם, כי לא ביד יקחו הצלחתם, כצדיק אשר ייטב לו פה, כי הצלחתו במעשה ידיו תהיה לו פרי מעשיו, כי אם שיתנוה לו מן השמים להאכילו איזה זכות אשר עשה בעולם הזה, ונתוספה ה"א ונכתב **כלהם** לרמוז שעם כל זה יתקבלו בתשובה, כי העולם הזה נברא בה"א, שפותחין לו מלמטה, אם בא ליטמא ופתוחה קצת מן הצד לקבלם אם ישוּבו.

וכל כך הוא כח הרשעים כששעה משחקת להם, כי -

ז וְאִישׁ יִגַע בָּהֶם יִמְלֹא בְרָזֶל וְעֵץ חֲנִית וּבָאֵשׁ שְׂרוֹף יִשְׂרָפוּ בַשָּׁבֶת.

והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל מסכת מגילה (ו ב) אמר ר' יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, שנאמר אל תתחר כו', **ולא עוד** אלא שרואה בשונאיו, שנאמר כל צורריו יפיח בהם כו', ובזה יאמר **ואיש יגע בהם**, הם הרשעים שהשעה משחקת להם, ימלא האיש ההוא מברזל ומעץ חנית, שכל כך יצליח לראות בשונאיו, **שימלא** גוף האיש ההוא מה**ברזל** וה**עץ** של **חנית**, שיתחוב בגופו הרשע ברזל חנית, וגם קצת מהעץ עמו, ולא הברזל לבדו, וזהו **ימלא ברזל ועץ חנית**, ולכן טוב להניחם בהצלחתם, כי **ובאש** של גיהנום **שרוף ישרפו**, שרפה כפולה בשביל השובה ונחת שיש להם בעולם הזה, וזהו שרוף ישרפו **בשבת**, והוא ענין בפרוץ רשעים כו' להשמדם **עדי עד**, וכמאמר רבותינו ז"ל (עי' פדר"א ט) כי עליהם נאמר ומשנה שברון שברם.

או יתכן ענין הכתובים ועיקרו על מעלת הצדיק עד היכן מגעת, גם שלא יהיה מוצלח בעולם הזה, וההפך ברשע המוצלח, וטרם יגיד דבר הקדים כי לא דבר חדש הוא זה אצלו, כי [א] **ואלה דברי דוד האחרונים** שפרסמן באחרונה, הן הם היו **נאם דוד בן ישי** בקטנותו, טרם יתואר בשם מלך, וגם הוא נאמו אחרי היותו מלך שהוקם על, ולא שעושה עיקר משררתו על בני אדם ליקרא, על כן הוקם על, כי אם העליה היא שהחשיבו יתברך למושחו, וזהו **משיח אלוהי יעקב**, כי לא משחו כי אם על שמצא בו שלמות דעת נכונה, ואז היה זה נאמו, וגם כאשר הגיע למדרגה גדולה מאלה, שהוא בזקנותו שהגיע לזמן היותו **נעים** ונאות של **זמירות ישראל**, הוא ישראל סבא כמדובר למעלה, כי אמרו רבותינו ז"ל (**בר"ר** סח יא) שיעקב בבית

לבן היה קורא ספר תהלים, שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, כי בזקנותו נתבסס שלמותו שניעמו בו זמירות ישראל אבינו.

ומהיכן באו לי זמירות שהיה מזמר יעקב, הלא הוא כי [ב] **רוח ה' דבר בי**, שהיה שם הדברים בפי, **ומלתו** של ישראל הנזכר הייתה לי עתה **על לשוני**.

או על הדרך האמור למעלה, שמגיד בחינת הדברים האלו, כי לא מלבו הם, כי אם **שרוח ה' דבר** בו כמפורש למעלה, והדברים הם [ג] אמר **אלוהי ישראל כו'**, לומר הנה אשר אמר **אלוהי ישראל**, שהוא מאמר משה אל פרעה, כה אמר ה' אלוהי ישראל שלח עמי כו', שהוא כמבואר אצלנו במקומו, שהוא אל יעלה על רוחך כי בהיותי בייחוד אלוהי ישראל, איני מושל על שאר אומות, כי לא כן הוא, כי אני גוזר ומצווה עליך שלח עמי כו', ואמר דוד אשר אמר **אלוהי ישראל לי דבר** גם כן והדבור הוא כי **צור ישראל מושל באדם**, כי גם שהוא **צור ישראל** בייחוד, **מושל** במין **האדם** הוא יתברך דרך כלל, כי ממשלתו כוללת. כי יוצר הכל הוא, ועם שהוא יתברך לבדו **המושל**, ראו מעלת הצדיק, כי הנה **צדיק מושל**, כמו שאמרו ז"ל (מ"ק טז ב) שהוא יתברך גוזר גזירה והוא מבטלה, או עוצר השמים והוא גוזר שימטיר, כעניין חוני המעגל וכיוצא בו, וכמאמר **ספר הזוהר** (בהקדמה י א) על פסוק כי בכל חכמי הגוים כו' מאין כמוך הא בחכמי ישראל יש כמוהו, אלא שגוזר ונעשה בעולם, מה שאין זולתו יתברך יכול לעשות, ולבל יתמה השומע איך יעלה על לב לומר כך, לזה אמר יראת אלוהים, לומר מה שאמרתי **צדיק מושל**, אינו האיש מצד עצמו, כי אם **יראת אלוהים** שבו, היא המושלת, אלא שמתואר אל הצדיק שנעשה הדבר על ידו, נמצא ששורש הדבר אליו יתברך ישוב, שלפי האמת הוא יתברך המושל בעצם, כי אם שיקים דבר עבדו, ופירש ואמר [ד] **וכאור בקר יזרח שמש כו'**. והוא כי עיקר הוראת ממשלת הצדיק הוא בגשמים, כי מפתח של גשמים לא נמסרה לזולתו יתברך (תענית ה א) והנה נראה יום שלא יהיה מעונן אפילו בהתחלת הבקר טרם שליטת תגבורת השמש, כי אם **שוכאור בקר יזרח שמש בקר לא עבות**, שלא היה בו שום עבות מעבי שחקים, כי אם יום צח ובהיר משולל שום עב הענן כלל, ועם כל זה על ידי **הצדיק מושל** מהיות **נוגה** בעולם, שעל ידי כן הארץ חרבה ויבשה הרבה, ועם כל זה על ידי הצדיק נעשה שלא יצטרך **מטר** אחד ללחלח יובש הארץ ומטר שני או שלישי להוציא **דשא מארץ**, כי אם **שממטר** אחד יצא **דשא מארץ** על ידי הצדיק, כל כך הוא מושל ליעשות על ידו מה שלא יוכל עשוהו בלתי ה' לבדו, ומה שתראו [ה] **כי לא כן ביתי עם אל**, שאני וביתי סובלי ייסורין ורדיפות, כי אפילו שלמה היה מלך והדיוט, וגם ויקם ה' שטן לשלמה, ומה גם דורותיו מן הוא והלאה אל תתמהו, **כי** הנה על ידי כן **ברית עולם** אשר **שם לי**, היא **ערוכה בכל ושמורה** לעתיד, שעל ידי הייסורין מתנכים אשמות ביתי, ליושע מצרה ולקבל הטבות ומעלה בלי עכבת עונות, וזהו **כי כל ישעי** ליושע מצרות, **וכל חפץ** להשיג חפצי לבי לו תלויים, במה

כי לא יצמיח ביתי בעולם הזה כי אם יהיה נכנע בייסורין, כי הייסורין טובים לצדיקים הפך הבליעל המוצלח, כי [ו] **ובליעל כקוץ מונד כו'**. כמפורש בקודם.

ח אלה שמות הגברים אשר לדוד יושב בשבת תחכמוני ראש השלשי הוא עדינו (העצני) על-שמנה מאות חלל בפעם (אחד) [אחת].

הנה בין דברי הספר הזה ובין ספר דברי הימים (א יא) יש הפרשים רבים.
א. כי שם אומר (פסוק יא) **ישבעם בן חכמוני** ופה אינו מזכיר ישבעם, וגם לא בן, וגם אינו אומר **חכמוני** כי אם **תחכמוני**, ושם אינו אומר הוא **עדינו העצני** כאשר אומר פה.
ב. **ועוד** כי פה אומר **שמנה מאות חלל**, ושם נאמר **שלוש מאות חלל**.
וגם שם אומר **עורר את חניתו**, ופה אינו אומר הוא עורר כי אם **באבישי**. וגם פה אומר **יושב בשבת**, ושם אינו אומר.

ג. **ועוד** כי שם אינו מזכיר **שמה בן אגא** ופה מזכירו.
וקשה מאד כי שם היכן הם שלשה, אחר שאינו מזכיר את שמה. והנה קצת הערות יישוב רש"י ז"ל בדברי הימים, שכתב כי **תחכמוני** האמור כאן, הוא **אביו** של **ישבעם** האמור בדברי הימים, ושיפה כח האב **שעורר את חניתו על שמנה מאות חלל**, והבן על **שלוש מאות**, ועדיין יקשה לא ימנע האב היה בשלשה או הבן ואם שניהם למה זיל הכא קא מדחי האב, וזיל הכא קא מדחי הבן.

ד. **ועוד** כי לדעת רבותינו ז"ל (עי' מו"ק טז ב) שדורשים **יושב בשבת תחכמוני** הוא דוד, שהיה יושב ודן לפני הסנהדרין על גבי קרקע, **תחכמוני** שאמר לו הקדוש ברוך הוא תהא כמוני, **הוא עדינו העצני** שהיה מתעדם על דברי תורה, ואם כן לפי זה אין כאן אלא שני גבורים, ואם הוא כי דוד הוא עצמו מהשלשה, איך הוא אומר בסמוך (פסוק טז) **ויבקעו שלשת הגבורים במחנה פלשתים וישאבו מים כו' ויביאו אל דוד**, איך השלשה הביאו אל דוד אם דוד הוא מהשלשה.

ה. **ועוד** איך פה הוא אומר **ותהי השדה מלאה עדשים**, ובדברי הימים אומר **מלאה שעורים**, וגם שבגמרא דרשו במסכת קמא (ס ב) עניין השעורים והעדשים והמים מבור מבית לחם שהוא ענייני הלכות שבקעו הגבורים לעמוד על הדין, יתכן כי לא כיוונו שהפשט יזוז ממקומו, וכן רש"י ז"ל ההולך תמיד בעקבות רבותינו ז"ל פירש העניין לפי הפשט, אלא שלא הכניס עצמו להשגיח בפרטים שהזכרנו, ועוד יש דקדוקים והפרשים אין מספר, עד כי נחדל להזכירם לריבויים, ונניף יד מאשר יעלה הוא יתברך במצודתנו בס"ד.

והנה לפי דעת האומרים מרביתנו ז"ל (**תנחומא** מסעי יב) כי אומר הוא **עדינו העצני על שמנה מאות חלל** הוא **יואב**, יתיישבו שתי קושיות אחת כי לפחות בזה הספר לא יחסר מהשלשה מלבד דוד,

והשנית שלא נקשה למה לא נזכר יואב פה בגיבורים כאשר הוזכר **אבישי** בשלשה **ועשאל** בשלשים.

ואפשר כי **ישב בשבת**, הוא **ישבעם** הנז' בד"ה, וכן עולה מספר **ישבעם** במספר קטן כמו **ישב בשבת**, כי **ישב** הוא חסר וי"ו והוא **יואב** במדרש **תנחומא**, וכן **בילקוט** על פסוק חרון אף לחרות בישראל מביא מדרש חז"ל,

יואב היה ראש הסנהדרין יושב בשבת תחכמוני ע"כ.

והוא **בן חכמוני** הוא תלמיד הנקרא של חכמוני, הוא כדעת רז"ל והוא **ישב בשבת** שהוא מי שיושב במושב סנהדרין כתלמיד ודומה **לדוד** הנקרא **חכמוני**, וזהו **תחכמוני** כבן ירושלים הנקראת ירושלמי, כך **בן חכמוני** יקרא **תחכמוני** כי הוא, כלומר תלמידו כבן לו והוא **ישבעם** כמדובר האמור בד"ה **שעור את חניתו על שלש מאות חלל בפעם אחת**, ומה שאומר פה **שמנה מאות חלל**, הוא על דוד שאינו מהשלשה, ושיעור הכתוב כי הגיבור האחד הוא **יושב בשבת** של **תחכמוני**, ומה שאמרתי **ישב בשבת** הוא ראש השלשה, ומה שאמרתי שהוא **תחכמוני** ומי הוא **החכמוני** שזה מתואר אחריו כבן ותלמיד לו הוא **עדינו העצני** שהוא **דוד**, כמ"ש ז"ל אשר הוא למעלה מהשלשה כי הוא על **שמנה מאות חלל בפעם אחת** מה שאין כן **היושב בשבת** הוא **ישבעם** שאינו עורר כי אם **על שלש מאות** בלבד כמפורש בד"ה.

והשני הוא -

ט (ואחרו) [ואחריו] אלעזר בן-דדי [דדו] בן-אחחי בשלשה (גברים) [הגברים] עם-דוד בחרפם בפלשתים נאספו-שם למלחמה ויעלו איש ישראל.

והשלישי -

יא (ואחרו) [ואחריו] שמה בן-אגא הררי.

ויאספו פלשתים לחיה ותהי-שם חלקת השדה מלאה עדשים והעם נס מפני פלשתים. אך בד"ה לא הוזכר שמה, על כי שם מדבר על זמן שהמליכו את דוד ומגיד הגיבורים שהתחזקו להמליכו, וזה לשון המקרא שם **ואלה ראשי הגיבורים אשר לדוד המתחזקים עמו במלכותו עם כל ישראל להמליכו ואלה מספר הגיבורים אשר לדוד ישבעם כו'**, ועל כן אפשר כי **שמה בן אגא** גם שהוא מהשלשה בזמן שהומלך דוד היה בחור ולא נזכר במתחזקים להמליכו כי אם השניים מהם, ונשאר האחד על פה, וענין אומרו **חלקת השדה מלאה שעורים** בד"ה, ובספר זה אומר **מלאה עדשים** הוא, כי שם נאמר שהציל את החלקה של **שעורים אלעזר** ופה הוא אומר שהציל את החלקה **מלאה עדשים שמה בן אגא**, יורה כי שנים היו, ושם הזכיר מה שהציל **אלעזר** ולא מה שהציל **שמה**, ופה שמזכיר **שמה** מזכיר מה שהציל הוא שהיא של **עדשים** פן יציתוה פלשתים באש, ואמר **ויאספו פלשתים לחיה ותהי שם חלקת השדה כו'**, יהיה שנאספו כדרך המלכים לצוד ציד חיה בשדות כרוב עם הרבה,

ובכלבי כופרים יאמר כי **ויאספו פלשתים לחיה ותהי שם השדה מלאה עדשים, והעם נס** ויתחבאו שם **מפני פלשתים**, ובראות **שמה** כי היו המתחבאים שם מסתכנים, כי אגב החיות שהיו צדים יראו את העברים שם, או בראות כי יהודים שם יציתוה באש להמית המתחבאים. על כן -

יב ויתיצב בתוך-החלקה ויצילה ויך את-פלשתים ויעש ה' תשועה גדולה.

וסיפר כי -

יג וירדו (שלשים) [שלשה] מהשלשים ראש ויבאו אל-קציר אל-דוד אל-מערות עדלם וחית פלשתים חנה בעמק רפאים.
בימי קציר שהם ימי חום.

טו ויתאנה דוד ויאמר מי ישקני מים (מבאר) [מבר] בית-לחם אשר בשער.
התאוה **דוד**, ואמר **מי ישקני מים**, כלומר **מי** יתן וישקוני **מים מבור בית לחם** עירי, כי ערבים וקרים הם.

ולא שצוה להביאם כי אם ששלשת הגבורים בשמעם התאזרו -
טז ויבקעו-שלשת הגברים במחנה פלשתים וישאבו-מים (מבאר) [מבר] בית-לחם אשר בשער וישאו ויבאו אל-דוד. ולא אבה לשתותם ויסך אתם לה'.

יז ויאמר חלילה-לי ה' מעשתי זאת הדם האנשים ההלכים בנפשותם ולא אבה לשתותם אלה עשו שלשת הגברים.
ולא אבה לשתותם. על שהסתכנו להביאם, בל יראה שמפקיר דמן של ישראל למלאת תאוותו.

יח ואבישי אחי יואב בן-צרויה הוא ראש (השלשי) [השלשה]
והוא עורר את-חניתו על-שלש מאות חלל ולו-שם בשלשה.
הנה אמרו **ולו שם בשלשה**, כמו זר נחשב אם ראש השלשה למה לא יהיה לו שם בשלשה. **ועוד איך** מן השלשה הכי נכבד אם אל השלשה לא בא ואיך הוא **ראש השלשה**. והנה בד"ה נאמר **מן השלשה בשנים נכבד ואל השלשה לא בא**, יראה שהוא שקול כשנים ולא כשלשתן.

ועוד מי הם שלשה אלה אם הם הנזכרים למעלה, הלא המה **יושב בשבת תחכמוני ואלעזר ושמה**, ואם נאמר שהוא **אבישי** הוא **יושב בשבת תחכמוני** הוא **ישבעם**, לא מצינו ברז"ל כי אם או דוד או יואב, אך לזה נשים לב מי היו השלשה גבורים שבקעו במחנה פלשתים, שאם הם השלשה הנזכרים למעלה **תחכמוני ואלעזר ושמה** אי אפשר כי שם נאמר **וירדו שלשה מהשלשים ראש**. ואותם השלשה של מעלה אינם מהשלשים כי אם ג' גבוהים עליהם, ואם

נאמר כי הם מכלל השלשים שמזכיר אחרי כן, אי אפשר, שהרי אח"כ הוא אומר **עשאל אחי יואב בשלשים** יראה כי אבישי אינו מהשלשים.

ועוד ראוי לשים לב כי אחרי כן מזכיר שמות הגבורים והם **שלשים ואחד** ובסוף אומר **כל אלה שלשים ושבעה**, אותם הששה מהיכן באו אם הם השלשה הנאמרים פה הם ל"ד, והנה יש מהמפרשים אמרו כי שני זוגי שלשה הם, הנזכר ראשונה **יושב בשבת כו'**, ו**אלעזר ושמה**, ועוד שלשה אחרים שבקעו להביא המים ובניהו הרי ל"ו, והלא יקשה כי לפי זה ל"ח המה, כי הלא אשר נקבו בשמות הם **אחד ושלשים**, והנה לומר כי אחרים היו שואבי המים ואינם הראשונים, הלא ממה שנאמר בהם מן השלשים מה שאין כן בראשונים יראה כי אחרים הם.

אך עדיין קשה כי אם הם מהשלשים, א"כ אבישי הוא מהם ולמה לא נמנה כי אם **עשאל**, אך יתכן בהנחה זו כי שתי כתות של שלשה הם, וצריך לתת טעם למה לא נזכרו השלשה שניים, וגם כי אם כן ל"ח הם, וגם מאמר הכתוב בבניהו מן השלשים **הכי נכבד כו'** שהכתוב כבלתי מובן, ואומרם כי היו שלשה גדולים מכולם הם **ישב בשבת כו' ואלעזר ושמה**, אך למטה מאלה היו שלשה אחרים וגדולים מהשלשים.

וזה אומרו (פסוק יג) **וירדו שלשה מהשלשים ראש**, שהוא כי מהשלשים הם ראש גבוהים עליהם, אך לא באו לכלל השלשה ראשונים שהם **יואב ואלעזר ושמה** והשלשה שניים אלו הביאו המים ולא נקבו בשמות, והטעם כי רבותינו ז"ל הם אמת ודבריהם אמת ואין נופל מדבריהם ארצה, כי גם שאמרנו שאין המקרא יוצא מידי פשוטו עם כל זה לא יבצר שדרשת רז"ל אמת היא שהלכה הייתה שחדשו **ולא אבה דוד לשתותם**, שאמר דוד כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו, ויסק אותם לה' דאמרינן משמא דגמרא ע"כ.

ועל זה אין ספק שהם שלא להזכיר שמותם, ולזה אפשר נכתב שתי אותיות שאין נקראות יו"ד ומ"ם, באומרו **וירדו שלשה מהשלשים**, שבמקום שלשה כתוב **שלשים** וקרי **שלשה**, שיו"ד ומ"ם הוא מי, כלומר מי אלה שלא נזכרו, אך אחרי כן לבוא לגדור גדר אבישי רק את זה הזכיר, בל יקשה עלינו לומר כי הלא **אבישי אחי יואב הוא** ודומה לו, כי **הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל** כאחיו, ולמה יגרע לבלתי המנות עם השלשה ראשונים ליחשב ארבעה.

לזה בא ויאמר **אבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשה**, והטיל יו"ד ולא אמר השלשה, כי הנביא דבר השלשה שלו הידועים לו ולא נתפרסמו הם השניים, ולמה אחר שהוא **עורר כו' כיואב** אחיו, כי על כן נאמר אחיו לבלי צורך הודעה. **ולו שם בשלשה** הראשונים, שגם הם

מחשיבים אותו על היותו **עורר חניתו על שלש מאות חלל**, הלא הוא כי מן השלשה הכי שהם הנזכרים כה נכבד בכבוד הצדקות המלווה אל הגבורה.

ועל כן

יט מן-השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד-השלשה לא-בא.

ויהי להם לאלה לשר, אך ואל **השלשה** הידועים הראשונים **לא בא** ליכלל עמהם, ובאומרו **מן השלשה** ולא אמר מהשלשה ירמוז כי ממקצתם הוא נכבד ולא מכולם, וזהו אומרו בד"ה **מן השנים נכבד כו'**, ועל **בניהו** אמר **ולו שם בשלשה** הגבורים, לומר כי בשלשה מחשיבים אותו ביניהם כי גדול שמו כהם ביניהם, אך לפי האמת מן השלשים **הכי נכבד**.

אך ואלו השלשה לא בא ועם כל זה

כג מן-השלשים נכבד ואל-השלשה לא-בא וישמהו דוד אל-משמעתו.

וישימהו דוד אל משמעתו, ויכלול אותו בשלשה השניים האלה, נמצא כי עם השתי כחות של שלשה שלשה אשר בניהו מכללם **ושלשים ואחד** הנקובים אחרי כן בשמות הם **שלשים ושבעה**.

פרק כד

א ויוסף אף-ה' לחרות ב'ישראל ויסת את-דוד בהם לאמר לך מנה את-ישראל ואת-יהודה.

ראוי לשית לב:

א. על מה הייתה ההוספה הזאת.

ב. ועוד היתכן יסית הוא ית' את הצדיק לחטא, והלא א"כ לקתה הבחירה ואחריה מידת שכר ועונש.

ג. ועוד כי אדרבה הוא ית' רגלי חסידיו ישמור מן החטא, ואפילו בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן.

ד. ועוד כי אחר שהוא ית' הסיתו למה הענישו ויאמר לו שלש אני נוטל עליך בחר לך כו'.

והנה זה לשון פסיקתא רבתי:

ויוסף אף ה' לחרות בישראל, מה כתיב למעלה כשבא דוד למנות את גבוריו היה מונה והולך, כיון שהגיע לאוריה החתי כל שלשים ושבעה, ואתה מוצא שלא מנה עוד י"ז גבורים, ובד"ה תמצא עוד י"ז, אלא כיון שהגיע לאוריה מיד ויוסף אף ה', למלך שהיה יושב וקורא בדפתרא כל גבוריו היה קורא פלוני ופלוני, כיון שהגיע ואמר עוד

פלוגי אמרו לו מת, מיד השליך הדפתרא והעלה חמה כך כיון שהזכיר את אוריה מיד ויוסף עוד אף כו' ע"כ.

וראוי לשים לב:

א. **האם** יותר חרה האף עתה בהזכיר **גבוריו** מבשעת מעשה אוריה.

ב. **ועוד** כי אם דוד חטא ישראל מה חטאו שיאמר **ויוסף אף ה' לחרות בישראל**.

אך לבוא אל העניין נזכירה מאמרנו על מאמר לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה, ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה כו', כי לא אמרו שהוא יתברך רגלי חסידיו ישמור מן החטא, שאינו אלא כשאין ביד הצדיק איזו עבירה שיגרום לו אחרת.

ונבוא אל העניין

והוא, כי אחרי העניין האמור למעלה שחרה אף ה' בעמו, ועצר את השמים ויהי רעב שלש שנים שנה אחר שנה, אמר כי הוסיף אף ה' לחרות בישראל על דברי עונות שלא יחסרו מהם, אך לא היו כדאי לפקוד מבלי יתוסף עליהם מה שימלא הסאה, ואז למלאת הסאה הייתה הסותו את דוד למנות את ישראל, למען תתמלא הסאה ויחול הנגף.

והעניין כי אף הוא אחד ממלאכים רעים חרשי משחית, ואמר כי על ידי ראות המשחית הנקרא **אף בישראל** דברי עונות הוסיף **לחרות בישראל**, וכדי למלאת הסאה לפקוד עליהם חטאתם, הסית האף הנזכר את **דוד** שנוסף על יצרו אשר מימינו הוא **למנות את ישראל** והסית ויוכל.

ב ויאמר המלך אל-יואב שר-החיל אשר-אתו

שוט-נא בכל-שבטי ישראל מִדֵּן וְעַד-בְּאֵר שֶׁבַע וּפְקֹדוּ אֶת-הָעָם וַיִּדְעַתִּי אֶת מִסְפַּר הָעָם.

כי **ויאמר המלך אל יואב כו'**, והנה עדיין יקשה איך לא שמר אותו הוא יתברך מן החטא כי אפילו בהמתן של צדיקים הוא יתברך שומר בל תבוא תקלה על ידן צדיקים עצמם לא כל שכן, להשיב על זה היה מאמר ז"ל באומרם, כי כאשר היה דוד מונה גבוריו כמתנשא לאמר כי רבתה גדולתו, אז בהגיע אל **אוריה החתי** נתעורר האף לגרות את יצרו, כי אז עבירת אוריה תגרור לו גם את זאת לעכב בל ישמרנו הוא ית' מן החטא, כאשר הקדמנו כי במקום שיש אשמת דבר לגרור עוון כיוצא בה אין הוא ית' מציל מן החטא, וזה נלמד מסמיכות אוריה החתי אל ענין זה, ומאשר השמיט כמה גבורים שאחר אוריה שנזכרו בד"ה.

ג ויאמר יואב אל-המלך ויוסף ה' אלהיך אל-העם כהם וכהם מאה פעמים

ועיני אדני-המלך ראות ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה.

הנה משה אמר אלף פעמים ויואב אמר מאה, אך לזה אמר כהם וכהם, לומר אם דרך משל הם ששים ריבוא יוסף ה' על העם שהם ששים ריבוא כהם, כלומר ס' רבוא פעמים וכהם ס' ריבוא אחרים פעמים וכל זה מאה פעמים, כלומר מה שאין כן אם תמנה אותם שלא תחול ברכה ואדרבה יתהפך ומה הכרח יש במנין, וזהו ואדוני המלך למה חפץ בדבר הזה, ואמרו רבותינו ז"ל שכל כך סירב יואב עד שאמר לו דוד אני המלך ואתה שר צבא, או אני שר צבא ואתה המלך מיד הלך.

וזה כיוון באומרו המלך אל יואב

ד וַיִּחְזַק דָּבָר-הַמֶּלֶךְ אֶל-יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי הַחֵיל

וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחֵיל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת-הָעָם אֶת-יִשְׂרָאֵל.

ה וַיַּעֲבְרוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַּעְרֹזַיִם יָמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ-הַנַּחֲלָה הַגָּד וְאֶל-יַעֲזָר.

החל בגד ואחריו בדין אמרו רבותינו ז"ל שכיוון יואב להתחיל בגד כי הם אנשים קשים, כי אמר כי אלה יתחזקו לבלתי שמוע ויתבטל הדבר, ובראות שהודו הלך אל דן שע"י העובדי גילולים יחל הנגף, מיד ויתבטל, וכאשר לא שווה לו הלך אל כל השאר.

ו וַיָּבֹאוּ הַגִּלְעָדָה וְאֶל-אֶרֶץ תַּחְתִּים חֲדָשִׁי וַיָּבֹאוּ דָנָה יַעֲן וְסָבִיב אֶל-צִידוֹן.

ז וַיָּבֹאוּ מִבְּצֵר-צֶר וְכָל-עֲרֵי הַחֹי וְהַכְּנַעֲנִי וַיֵּצְאוּ אֶל-נֶגֶב יְהוּדָה בָּאֵר שֶׁבַע.

ח וַיֵּשְׁטוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תְּשֻׁעָה חֲדָשִׁים וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלַם.

ט וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת-מִסְפַּר מִפְּקֹד-הָעָם אֶל-הַמֶּלֶךְ

וַתְּהִי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה-מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ-חֵיל שְׁלֹף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ-מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ.

ועל דבר המספר הנז' פה שלש מאות אלף פחות מהאמור בד"ה, אמרו רז"ל בבמדבר רבה, אם מספר למה מפקד, אלא עשה שתי אנפירות גדולה וקטנה הראה לדוד הקטנה והגדולה לא הראה לו, לכך כתיב את מספר מפקד העם ע"כ.

ובזה יתיישב כי בד"ה מזכיר הגדולה ופה הקטנה, אלא שצריך לומר כי ביהודה היפך שהראה הגדולה ולא הקטנה, להפיס דעת המלך כי רב מספר שבטו, ועל כן פה הם ל' אלף יתרים ביהודה מהאמור בד"ה.

וכן במדרש שמואל אמרו:

שני פתקין עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט, אמר אם מקבל את המועט מוטב ואם לאו אתן לו את המרובה ע"כ,

והוא ע"ד הקודם, ובל"ב מדות דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

משני כתובים המכחישין זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי כו', כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל איש ישראל אלף אלפים ומאה אלף, וכתוב אחר אומר שמנה מאות אלף, נמצא ביניהם ב' מאות, ואלו מה טיבן, בא הכתוב הג' והכריע ביניהם, ובני

ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלקת (החלק) הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלקת האחת עשרים וארבע אלף, שלש מאות הללו, היו כתובים בנימוסי המלך ולא היו צריכים להימנות, כיצד כ"ד אלף לכל חדש הרי לי"ב חדש מאתים ושמונים ושמונה אלף, נשתיירו י"ב לנשיאי ישראל. והשליכן הכתוב מכאן וחזר וכללן להלן ע"כ. והנה גם על דרך זה צריכים אנו לדעת הראשונים על מספר יהודה שהיו ב' פתקין והראיה הגדולה מהטעם הנזכר.

ועוד באגדה:

אר"י כל הכתובים מוסיפין בכאן מה שחסרו, כאן אלו שני השבטים שלא נמנו, שכך כתוב בד"ה ולוי ובנימין לא פקד בתוכם כו' ע"כ.

ולפי זה כוונת הכתובים שם הוא, כי אחר שכתב עזרא המספר הרב ההוא שם הרגיש, כי הלא יראה הרואה בספר שמואל ג' מאות אלף מהמספר ההוא פוחתים, על כן כתב מיד ולוי ובנימין לא פקד בתוכם, כלומר ובכן אשר תראה במקום אחר פחות מהמספר הלז אל תתמה, כי לוי ובנימין לא פקד והן הם אשר חסרו שם וגם לר' יהושע בן לוי צריך לומר על יהודה הדרך הנזכר.

י וַיָּבֹא לֵב-דָּוִד אֶתֹּו אַחֲרֵי-כֵן סֵפֶר אֶת-הָעָם

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-ה' חֲטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי

וַעֲתָה ה' הַעֲבֵר-נָא אֶת-עֹוֹן עַבְדְּךָ כִּי נִסְכַּלְתִּי מְאֹד.

מאשר האלוהים הופיע על לבו לעוררו על אשר חטא, נקפו לבו **ויבא לב דוד אותו**, מיד הכיר כי לא טוב עשה, אלא שלא היה כי אם אחרי שספר את העם מיד, **ויאמר דוד אל ה' חטאתי מאד ועתה ה' העבר נא כו'**, והוא כי כאשר היה עניין בת שבע באומרו **חטאתי**, נאמר לו גם **ה' העביר חטאתך**, שהוא כמו שכתוב **בספר הזוהר**, כי המלאך רע אשר נעשה בחטאו אשר היה עומד לפני ה' לקטרג על דוד, העבירו ית' מלפניו, על דרך זה יאמר פה.

הנה אז אמרתי **חטאתי** ולא אמרתי מאד, הספיק להעביר חטא כי לא חמור היה כי גרושה הייתה, אך עתה שהוא עוון יספיק מה שאמרתי **חטאתי מאד**, להעביר גם אשר הוא עוון, וזהו אומרו **חטאתי מאד, ועתה ה' שאמרתי מאד העבר נא את עון כו', כי נסכלתי מאד**, לומר כי לא לחוטא לדעת תחשבני, כי הלא השטות שנכנס בי היה גדול מאד עד היותי קרוב לשוגג, שאם לא כן מי בער יסכל, מה שהתינוקות קורין בפרשה **כי תשא את ראש כו' ונתנו איש כפר נפשו כו'**, למנות השקלים ולא הגולגולות ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם.

יב הַלֹּךְ וּדְבַרְתָּ אֶל-דָּוִד כֹּה אָמַר ה' שְׁלֹשׁ אֲנֹכִי נוֹטֵל עֲלֶיךָ בְּחַר-לְךָ אֶחָת-מֵהֶם וְאַעֲשֶׂה-לָּךְ.

הנה שתו שומו ית' שלשה דברים או זה או זה.

אמרו רבותינו ז"ל שאמר לו שלשה דברים אמרת על שאול:

או ה' יגפנו,

או יומו יבוא,

או במלחמה ירד ונספה,

לכן שלש כנגד שלש ע"כ.

ועל עניין ההפרש שבין ספר זה לד"ה, כי שם נאמר **שלש שנים רעב** ופה נאמר (יג) **שבע שנים**,

אמרו כתוב אחד אומר שלש שנים וכתוב אחד אומר שבע שנים, אם שבע למה שלש, אלא אמר לו מה אתה מבקש שלש למלחמה או שבע לבצורת ע"כ.

ולפי זה מה שנאמר שם ג' אינו אלא רמז אל תמורת **ז' שני הרעב**, אך עדיין קשה כי הלא למלחמה בפירוש נאמר **ג' חדשים נוסך** לפני צריך **והוא רודפך**, אך יהיה כי הג' שנים מלחמה אין בה ניסה ורדיפת האויב, אשר לא יבצר ידבק בו מן החרב אשר בידו יד האויב, וכמ"ש בד"ה **נספה מפני צריך וחרב אויבך למשגת**, אך הג' שנים מלחמה אין שם אלא מתלאות מלחמה בלי מנוחה, ג' שנים בלי ניצחון האויב, והיות ג' אלה בייחוד משאר מיני עונשים, ואפשר כי בשלשה דברים היה דוד כאשם:

א' על גרימת חרבן נוב עיר הכהנים,

ב' על הריגת אוריה,

ג' על שמנה את העם.

והנה גרמת נוב היה על ידו והיה חלק ממנו אל העם, כמו שאמרו ז"ל שאם היה יהונתן או זולתו נותנים לו ב' ככרות לחם לדוד, לא היו נהרגים נוב עיר הכהנים ולא היה נטרד דואג ולא נהרגו שאול וג' בניו, על כן יחסר ז' שנים לחם בארץ.

ועל הב' אשר המנוחה שלעת צאת המלכים למלחמה שלח את יואב, ונשאר לנוח בביתו ישן משכב הצהרים, וכאשר נעור יצא לטייל על הגג וירא אשה רוחצת כו', על כן ממנוחה ירדפּוּהוּ אויביו שיהיה ג' חדשים נס לפני אויביו, והוא רודפו.

ועל שגרם נגף בפקוד את העם יהיו ג' ימים נגף בארץ, ועניין הנחיצות הלז באומרו **הלוך ודברת אל דוד** ולא אמר דבר אל דוד, ומאליו יובן שילך, אך יורה נחיצות לומר **הלוך ודברת** שהוא, שאפילו לא תנוח בהגיעך אליו כי אם עודך הולך תדבר, כלומר בהגיעך וכן הוא אמר אליו **עתה דע וראה מה אשיב**, כלומר אל תאחר מלהשיב כי אם **עתה דע וראה** ולא על ידי מיתון הוא.

והוא בשום לב אל אמרו (פסוק יא) **ויקם דוד בבקר**, מה צריך להודיענו זה, וכן באמרו **ודבר ה' היה אל גד** והיה לו לומר וידבר ה' אל גד, אך הוא כי הנה כאשר שב דוד מחטאו והתודה **ויאמר חטאתי מאד ועתה העבר נא את עון עבדך**, שהוא כמו שכתבנו כי העוון שהוא המשחית הנעשה בעוון שהיה מקטרג לפניו ית' יעבירנו מלפניו בל יקטרג, ואז **ויקם דוד בבקר** באשמורת שהוא בעת רצון מחזיק בתשובתו ווידוייו כדרכו שבאשמורת יהגה בו יתברך אז מיד בהיות עת רצון שהעביר הקטגור כאשר שאל אז טרם ישתנה העת, מיד **ודבר ה' היה אל גד לאמר** אל תאחר כי אם מיד (פסוק יב) **הלוך ודברת**, כי אכנו ברחמים כי ברעב אין חסרון ניכר למלך, וגם **השניה** לא יהיה לו רק רדיפה, **ובשלישית** שהיא היולית איני מכריעו בה כי אם שאליו הבחירה כי עת רצון היא, והוא בחסידותו לא בחר בראשונות אשר כבודתם על העם ולא על המלך, כמ"ש ז"ל שאמר אם אבחר ברעב יאמרו אין מחסור למלך, ואם יש צרים המלך וגבוריו לא יפלו בהמון העם, לכן אשאל שאלה אשר היא שווה לכל. וזהו -

יד ויאמר דוד אל-גד צר-לי מאד נפלה-נא ביד-ה' כי-רבים (רחמיו) [רחמיו] וביד-אדם אל-אפלה.

נפלה נא ביד ה' כו' וביד אדם שידברו עלי כי בחרתי לטובתי אל אפלה, ועל כן היקל לו בה הוא יתברך עד אומרו **תהי נא ידך בי כו'**, ואגב אורחין נאמר כי **נתן** נקרא **נביא וגד חוזה**, להיות כי חזון ודבר הם של קושי, כמ"ש ז"ל **בב"ר** על פסוק היה דבר ה' אל אברם במחזה, על כן להיות כי **גד** לא התנבא לדוד רק קושי נקרא **חוזה דוד**, כי אפילו מה שבא לו **נתן** על עון בת שבע על כי הוא התנבא לו תחילה שיוולד לו בן ושלמה יהיה שמו וימלוך תחתיו, על כן בהיות מבת שבע ציוה לאמר לו כי לא ימותו, כי והבן שיוולד לו עתה ימות, כלומר אך לא הבא אחריו, וממוצא דבר היא שלא ישלחנה מביתו נמצא שהייתה נבואה לטובה, ובכן זימר נעים זמירות בבואו אליו שנ"ל **למנצח מזמור לדוד בבא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע**.

יז ויאמר-דוד אל-ה' בראתו את-המלאך המכה בעם ויאמר הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי.

הנה טרם יראה דוד את המלאך המכה אמר בלבו אולי מה' יצא להכות בעם על דברי עונות אשר בם, אך בראות שהיה נעשה ע"י משחית אמר אולי מה שמכה בעם הוא מעצמו, כי משניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, על כן אמר **הנה אנכי חטאתי כו' ואלה הצאן מה עשו**, על כן אל תעש על ידי משחית שאינו מבחין תהי נא ידך בעצמך שעל ידי כן שאתה מבחין **תהי בי ובבית אבי**.

והנה שם בעל מקום מזבח ה' משונה במקרא, תחילה הוא בוי"ו בין האל"ף והרי"ש (פסוק טז) **ומלאך ה' היה עם גרן הארונה** וקרי ארונה, ואחר כך ארניה ואחר כך ארונה, והנה

באגדת שמואל ארז"ל כי בעון שלא היו תובעים ישראל בנין בית המקדש לקו בדבר שבעים אלף איש.

והנה יתכן כי שם בעל המקום **ארונה**, לרמוז לנו בשמו **ארון ה'**, ובכן רמז במלאך המשחית **שהיה עם גרן הארונה**, לרמוז כי תחת שם הגדול אשר הוא חונה שם הם ארבע אותיות הקדושות הם, עתה חסרות הו"ד ונשאר הו"ה, כי הו"ה הייתה להם בעוונם **שלא תבעו השראת ה' אתם על ידי בנין בית המקדש**, וזהו כי באומרו **הארונה** יש ה"א וא"ו ה"א, רמז להוחרם שעל כן היה המלאך עם המקום ההוא, ועל פי דרכו הייתה הו"ו בין האל"ף והרי"ש, לרמוז כי האור הלך משם מזמן האבות, כי כך עולה במספר, ולהמתיק הרמז ניתנה הו"ו בין אל"ף ורי"ש להיות כי האור כפשוטו.

ואחר דברי דוד הנעימים **הנה אנכי חטאתי כו'**, באה הו"ד ונאמר לו **יח ויבא-גד אל-דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגרן (ארונה) [ארונה] היבסי.**
הקם לה' מזבח בגרן ארונה, הרי יו"ד ה"א.

יט ויעל דוד כדבר-גד כאשר צוה ה'.
וכאשר עלה דוד **כדבר גד כאשר צוה ה'.** אז נשלם השם.

ונאמר:

כ וישקף ארונה וירא את-המלך ואת-עבדיו עברים עליו
ויצא ארונה וישתחו למלך אפיו ארצה.
וישקף ארונה. שיש שם ו"ה שעם י"ה הנאמר בסמוך הוא השם שלם, ובאה הו"ו בין הרי"ש והנו"ן לרמוז שע"י בא שמה ארון ה' יושלם העניין שישרה שם שכן שם את שמו יתברך.

כא ויאמר ארונה מדוע בא אדני-המלך אל-עבדו ויאמר דוד לקנות מעמך את-הגרן לבנות מזבח לה' ותעצר המגפה מעל העם.

אמר אינו לפי כבוד מלך גדול כמוך לבוא אצלי כי אני הייתי הולך אליך, השיב דוד ואמר אילו היה דבר נוגע אלי הייתי עושה כן אבל הוא לעבודת ה' אדון הכל, על כן ראוי לעשות על ידי עצמי כי מה אני לפניו, וזהו **לבנות מזבח לה'**, ועל פי דרכו אמר לו כי על ידי קנות מעמו המקום יכפר בו על ישראל מה שאין כן אם יבנה המזבח בהיות של ארונה היבوسی, וזהו **לקנות מעמך כו' ותעצר המגפה מעל העם**, כי קימה יש למקום בהיותו של ישראל, ע"ד **ויקם השדה והמערה מאת בני חת**, כי קימה הייתה לשדה ולמערה בהיותה לאברהם למקנה והוסרה מאת בני חת.

כב וַיֹּאמֶר אַרְוֹנָה אֶל-דָּוִד יִקַּח וַיַּעַל אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב (בְּעֵינָיו)
 רֹאה הַבֶּקֶר לַעֲלֹה וְהַמֵּרְגִים וְכָלִי הַבֶּקֶר לַעֲצִים.
 כג הַכֹּל נָתַן אַרְוֹנָה הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אַרְוֹנָה אֶל-הַמֶּלֶךְ ה' אֱלֹהֵיךָ יִרְצֶךָ.
 וזה אחשוב שהנביא דבר באומרו **הקם לה' מזבח** שתהיה הקימה במזבח על ידי קנות אותה
 כאשר עשה.

כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל-אַרְוֹנָה לֹא כִי-קִנֹּה אֶקְנֶה מֵאוֹתֶךָ בַּמַּחִיר
 וְלֹא אֶעֱלֶה לֵה' אֱלֹהֵי עֲלוֹת חֲנָם
 וַיִּקֶּן דָּוִד אֶת-הַגֶּרֶן וְאֶת-הַבֶּקֶר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים.
 כה וַיִּבֶן-שֵׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לֵה' וַיַּעַל עֲלוֹת וּשְׁלָמִים
 וַיַּעֲתֵר ה' לָאָרֶץ וַתַּעֲצֹר הַמִּגָּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל.
 ובכן כאשר ויקן וכו', ויבן שם מזבח ויעל עולות וכו' אז על ידי קנין ובנין המזבח שהוא מקום
 שמשם נברא אדם הראשון, והוא מקום הכולל כל העולם כמבואר אצלנו על פסוק הארץ
 אשר אתה שוכב עליה, שהוא מקום המזבח שהוא כולל כל הארץ מראש ועד סוף, כי משם
 מתפשטים כל חלקי הארץ למיניהם כמפורש בביאור התורה באר היטב, על כן נתבסמה
 הארץ ותקדש מלחול בה צרה, וזהו ויעתר ה' לארץ, ועל ידי העולות ושלמים שהקריב שם
 במקום שנוטל עפר אדם הראשון ויצאו כל זרעיותיו, והוא מקום כפרתו על כן ונתעצרה המגפה
מעל ישראל שבשבילים נברא אדם מן המקום בחר ה' לשבתו, אשר בזכותם ישמחו השמים
 ותגל הארץ.

תם ונשלם ספר שמואל